

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี

ด้วยทุนทางวัฒนธรรมตามแนวพุทธศาสนา

Enhancing Consciousness of Good Citizenship by

Cultural Capital in Buddhism Approach

โดย

ดร.จิรกิตต์ภณ พิริยสุวัฒน์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

พ.ศ. ๒๕๖๑

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS ๖๑๐๗๖๑๐๑๔

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี

ด้วยทุนทางวัฒนธรรมตามแนวพุทธศาสนา

Enhancing Consciousness of Good Citizenship by

Cultural Capital in Buddhism Approach

โดย

ดร.จिरกิตต์ภณ พิริยสุวัฒน์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

พ.ศ. ๒๕๖๑

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS ๖๑๐๗/๖๑๐๑๔

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Enhancing Consciousness of Good Citizenship by

Cultural Capital in Buddhism Approach

By

Dr.Jirakitpon Phiriyasuvat

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Loei Buddhist College

B.E. ๒๕๖๑

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS ๖๑๐๗๖๑๐๑๔

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย: การสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีด้วยทุนทางวัฒนธรรมตามแนวพุทธศาสนา

ผู้วิจัย: ดร.จิริกิตต์ภณ พิริยสุวัฒน์

ส่วนงาน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

ปีงบประมาณ: ๒๕๖๑

ทุนอุดหนุนการวิจัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “การสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีด้วยทุนทางวัฒนธรรมตามแนวพุทธศาสนา” ครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) ศึกษารูปแบบการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ๒) ศึกษากระบวนการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี และ ๓) ศึกษาวิเคราะห์การสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ประกอบด้วย

การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) การเก็บข้อมูลเชิงปฏิบัติการ (Workshop) โดยการสัมภาษณ์เจาะลึก ประชากรและกลุ่มตัวอย่างคัดเลือกแบบเจาะจงประกอบด้วย ผู้รู้ (Key persons) พื้นที่ในเขตจังหวัดเลยที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาและโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๑๙ รวมทั้งสิ้น ๖๐ คน

ผลการศึกษา พบว่า ๑) รูปแบบการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีมีรูปแบบหลัก ๕ รูปแบบ ได้แก่ ๑. การปลูกฝังจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ๒. การจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ๓. การมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ๔. การบูรณาการเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี และ ๕. ด้านนโยบายเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ๒) ขบวนการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีมีขบวนการหลัก ๕ ขบวนการ ได้แก่ ๑. ขบวนการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ๒. ขบวนการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ๓. ขบวนการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ๔. ขบวนการบูรณาการเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี และ ๕. ขบวนการด้านนโยบายเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ๓) ผลการวิเคราะห์การสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี พบว่า โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา และโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๑๙ มีการจัดกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปลูกจิตสำนึกการทำความดีได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีทักษะการปฏิบัติและเกิดการกระทำความดีอย่างต่อเนื่อง เกิดการบูรณาการระหว่างผู้เรียน วัดและ

ชุมชนใกล้เคียงอย่างสมัครสมานสามัคคี แสดงให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของกิจกรรมการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีที่ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดจิตสำนึกและแสดงออกตามแนวพุทธศาสนาได้อย่างเป็นรูปธรรม

คำสำคัญ: พระพุทธศาสนา, การสร้างเสริมจิตสำนึก, พลเมืองดี, ทูนทางวัฒนธรรม.

Research Title:	Enhancing Consciousness of Good Citizenship by Cultural Capital in Buddhism Approach
Researcher:	Dr.Jirakitpon Phiriyasuvat
Department:	Mahachulalongkornrajavidyalaya University Loei Buddhist College
Fiscal Year:	၂၀၂၁/၂၀၂၂
Research Scholarship Sponsor:	Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

The research titled “Enhancing Consciousness of Good Citizenship by Cultural Capital in Buddhism Approach” was aimed to study: ၁) Consciousness enhancing models of good citizenship ၂) Consciousness enhancing process of good citizenship, and ၃) Consciousness enhancing analysis of good citizenship.

The researcher conducted qualitative applied research, focused on action research in which consisted documentary research, workshop, by in-depth interviewing the non-probability samplings such as ၁၀ key informants in Loei province concerning Pariyattidhamma schools, general education division, high schools in Secondary Educational Service Area ၈၄.

The research findings found that ၁) Consciousness enhancing models of good citizenship were ၄ of core modeled; ၁. Consciousness enhancing of good citizenship, ၂. Activity arrangement to develop good citizenship, ၃. Participation processes to develop good citizenship ၄. Integrated consciousness development for good citizenship, ၅. Policy of consciousness development for good citizenship, ၆) Consciousness enhancing processes of good citizenship, were ၄ of core processes; ၁. Consciousness enhancing processes of good citizenship ၂. Activity processes to develop good citizenship, ၃. Participation processes to develop good citizenship ၄. Integrated consciousness development for good citizenship, ၅. Policy of consciousness development for good citizenship, ၆) Consciousness enhancing analysis of good citizenship; Pariyattidhamma schools, general education division, high schools in Secondary Educational Service Area ၈၄, the activity arrangement that resulted in; good understanding in consciousness enhancing for effective beneficence, practical skills and continuous beneficence, harmoniously integration between learners and nearby Monasteries, communities, indicated the major roles of consciousness enhancing processes

of good citizenship that affect the learners in terms of consciousness and expression in Buddhism approach concretely.

Keywords: Buddhism, Approach, Cultural Capital, Consciousness Enhancing, Good Citizen.

กิตติกรรมประกาศ

รายงานวิจัย เรื่อง “การสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีด้วยทุนทางวัฒนธรรมตามแนวพุทธศาสนา” ซึ่งได้รับทุนอุดหนุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความกรุณาและคำแนะนำอย่างดียิ่งของท่านผู้ทรงคุณวุฒิสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างยิ่ง

กราบขอบพระคุณ พระสิริรัตนเมธี ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เลย จังหวัดเลย กรุณาให้การสนับสนุน และเป็นกำลังใจมาโดยตลอด

ขอขอบพระคุณคณาจารย์ เจ้าหน้าที่ ทุกรูป / คน ที่อำนวยความสะดวกในด้านข้อมูล และการประสานงานกับทุกภาคส่วน กราบขอบพระคุณพระเดชพระคุณท่าน เจ้าคณะจังหวัดเลย (ธรรมยุต และมหานิกาย) ขอขอบพระคุณส่วนงาน ผู้บริหาร และคณะครูแนะแนว โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๑๙ และคณะครูแนะแนว ตลอดจนคณะผู้ช่วยงานวิจัยภาคสนามทุกท่าน ที่ให้ความสะดวกและให้ความรู้ด้านวิชาการ เพื่อทำวิจัยจนสำเร็จลุล่วง

ท้ายสุด ขอขอบคุณนักวิชาการทุกท่านที่มีรายชื่อปรากฏในงานวิจัยที่นำมาอ้างอิงในงานชิ้นนี้ ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่ง จะก่อประโยชน์เป็นอย่างยิ่งต่อสถาบันหลัก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และสถาบันการศึกษาต่างๆ ส่วนเอกชน ผู้ที่สนใจ และภาครัฐ ที่นำผลงานวิจัยเพื่อไปต่อยอดเพื่อให้เกิดประโยชน์ความสงบสุขมั่นคงในสังคม และประเทศชาติ

ดร.จิริกิตต์ภณ พิริยสุวัฒน์

ธันวาคม ๒๕๖๑

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการ วิจัย.....	๔
๑.๓ ขอบเขตของการ วิจัย.....	๔
๑.๔ ขอบเขตกลุ่มตัวอย่าง.....	๕
๑.๕ ขอบเขตด้านพื้นที่.....	๕
๑.๖ สมมติฐานการวิจัย.....	๖
๑.๗ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย.....	๗
๑.๘ ผลสำเร็จและความคุ้มค่าของการวิจัยที่คาดว่าจะได้รับ.....	๗
บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๙
๒.๑ แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตาม แนว พุทธศาสนา	๑๑
๒.๒ แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับขบวนการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ตามแนวพุทธศาสนา.....	๔๐
๒.๓ เอกสารที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี.....	๖๔
๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๙๔
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย.....	๙๘
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๙๘
๓.๒ พื้นที่ดำเนินการ/ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	๙๙

๓.๓ เครื่องมือในการดำเนินการวิจัย.....	๑๐๐
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๑๐๕
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๑๐๕
๓.๖ ระยะเวลาการวิจัย.....	๑๐๖
บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	๑๐๗
๔.๑ ผลการวิเคราะห์รูปแบบการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนว พุทธศาสนา.....	๑๐๗
๔.๒ ผลการวิเคราะห์ขบวนการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนวพุทธ ศาสนา.....	๑๑๗
๔.๓ สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย.....	๑๒๖
๔.๔ ผลการวิเคราะห์รูปแบบการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี.....	๑๒๘
การทดลองจัดกิจกรรมใช้สมุดบันทึกแห่งการทำความดี.....	๑๒๙
ผลการวิเคราะห์รูปแบบการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีสำหรับโรงเรียน พระ ปริยัติธรรม แผนกสามัญ.....	๑๒๙
การทดลองจัดกิจกรรมใช้สมุดบันทึกแห่งการทำความดี.....	๑๓๓
ผลการวิเคราะห์รูปแบบการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีสำหรับโรงเรียน มัธยมศึกษา ในเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา ๑๙.....	๑๓๓
บทที่ ๕ สรุปผล อภิปรายผล ข้อเสนอแนะ.....	๑๓๗
สรุปผลการวิจัย.....	๑๓๘
๕.๑ ผลการวิเคราะห์รูปแบบการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนว พุทธศาสนา.....	๑๔๓
๕.๒ ผลการวิเคราะห์ขบวนการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนวพุทธ ศาสนา.....	๑๔๓
๕.๓ ผลการวิเคราะห์การสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนวพุทธศาสนา อภิปรายผล.....	๑๔๘
ข้อเสนอแนะ.....	๑๕๑
ข้อเสนอแนะ.....	๑๖๕

สารบัญ (ต่อ)

บรรณานุกรม.....	๑๖๖
ภาคผนวก.....	๑๗๓
ก. บทความวิจัย.....	๑๗๓
ข. โครงการที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากการดำเนินการวิจัยไปใช้ประโยชน์.....	๑๗๖
ค. รูปภาพกิจกรรมดำเนินงานวิจัย.....	๑๗๙
ง. แบบคัดแยกประเด็นการสัมภาษณ์/หนังสือนำเก็บข้อมูลวิจัย.....	๑๘๙
จ. แบบสรุปโครงการวิจัย.....	๑๙๑
ฉ. หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัย.....	๑๙๘
ประวัตินักวิจัย.....	๒๐๐

บทที่ ๑

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยเผชิญกับกระแสการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ทั้งภายนอกและภายในประเทศที่ปรับเปลี่ยน เร็วและซับซ้อนมากยิ่งขึ้น เป็นทั้งโอกาสและความเสี่ยงต่อการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะข้อผูกพันที่จะเป็น ประชาคมอาเซียนในปี ๒๕๕๘ จึงจำเป็นต้องนำภูมิคุ้มกันที่มีอยู่ พร้อมทั้งเร่งสร้างภูมิคุ้มกันในประเทศให้ แข้มแข็งขึ้นมาใช้ในการเตรียมความพร้อมให้แก่คน สังคมและระบบเศรษฐกิจของประเทศ แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕ – ๒๕๕๙) จึงให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพคนและสังคม ประเทศไทยอยู่ในสถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงภายในประเทศทางด้านเศรษฐกิจ โดยต้องเร่งรัด การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจสู่การเติบโตอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน การขับเคลื่อนการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจ ของไทยจะต้องใช้โอกาสจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในระดับภูมิภาคและโลก อาทิ การรวมตัวเป็นประชาคม อาเซียน การขยายตัวของอำนาจทางเศรษฐกิจใหม่ในเอเชียโดยเฉพาะการดำเนินนโยบายของอำนาจทาง เศรษฐกิจ เหล่านั้นกับประเทศเพื่อนบ้านของไทย รวมทั้งความเปลี่ยนแปลงด้านตลาดในโลก ในขณะที่การพัฒนาปรับปรุงด้านสมรรถนะในการแข่งขันโดยเฉพาะด้านปัจจัยการผลิตจะต้องสัมพันธ์และร่วมพัฒนา ในฐานะหุ้นส่วนที่เสมอภาคกับประเทศเพื่อนบ้าน และประเทศสมาชิกในอาเซียนมากยิ่งขึ้น ทั้งในด้านปัจจัย แรงงาน พลังงาน ทรัพยากรธรรมชาติ ฐานและห่วงโซ่การผลิตและการแปรรูป ตลอดจนการเชื่อมโยงระบบ โลจิสติกส์ และยังมีความจำเป็นที่ประเทศไทยจะต้องเปิดกว้างต่อตลาดเงินและตลาดทุนที่มีศักยภาพ โดยเฉพาะในภูมิภาคอาเซียน และเอเชียแปซิฟิกเพื่อรองรับการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน สถานการณ์ดังกล่าวมีความสอดคล้องและต่อเนื่องกับสภาวะแวดล้อมทางเศรษฐกิจของประเทศไทย โดยพิจารณาจากสถานการณ์ในบริบทความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อน บ้านทั้งในกรอบอนุภูมิภาค กรอบความร่วมมืออาเซียน และกรอบภูมิภาคอื่นๆ

การเชื่อมโยงการพัฒนาเศรษฐกิจภายในประเทศกับความร่วมมือระหว่างประเทศในภูมิภาค ต่างๆ บนพื้นฐานของการพึ่งพาซึ่งกันและกัน และมีภูมิคุ้มกันต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงจาก

ภายนอก ให้ความสำคัญกับการพัฒนาความร่วมมือแบบหุ้นส่วนการพัฒนาที่ยั่งยืนและยึดผลประโยชน์ร่วมกันทั้งใน ระดับอนุภูมิภาคและภูมิภาค สร้างปฏิสัมพันธ์ในความร่วมมือระหว่างประเทศอย่างสร้างสรรค์ เตรียมความพร้อมของประเทศไทยในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน และเสริมสร้างความเข้มแข็งของภาคีการพัฒนา ภายในประเทศตั้งแต่ระดับชุมชนท้องถิ่นให้ก้าวทันการเปลี่ยนแปลง

ประเทศไทย แบ่งเขตปกครองส่วนภูมิภาค ออกเป็น ๗๖ จังหวัด จำนวนอำเภอ ๘๗๘ อำเภอ จำนวนตำบล ๗,๒๕๕ ตำบล จำนวนหมู่บ้าน ๗๕,๐๓๒ หมู่บ้าน จำนวนราษฎรทั่วราชอาณาจักร รวมทั้งสิ้น ๖๕,๙๓๑,๕๕๐ คน ชาย ๓๒,๓๕๗,๘๐๘ หญิง ๓๓,๕๗๓,๗๔๒ คน จังหวัดเลยประกอบด้วย จำนวนหลังคาเรือน ๒๑๑,๔๓๗ หลังคาเรือน จำนวนประชากร ณ ปัจจุบันมีจำนวนประชากรทั้งสิ้น ๖๓๘,๗๗๓ คน ชาย ๓๒๑,๔๘๒ คน หญิง ๓๑๗,๒๙๑ คน (ข้อมูลจาก งานทะเบียนราษฎร กรมการปกครอง ๓๑ ธันวาคม ๒๕๕๙)^๑ ประชากรในเขตจังหวัดเลย ประกอบด้วยอาชีพด้านพาณิชยกรรม รับราชการ รับจ้าง ด้านเกษตรกรรม และอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ที่ตั้งของชุมชนจะกระจายตัวตามลำน้ำเลย ซึ่งชุมชนที่ประกอบอาชีพด้านพาณิชยกรรมการท่องเที่ยว ประชาชนในเขตจังหวัดเลย ได้รับการปะทะสังสรรค์ทางวัฒนธรรมจากภายนอก จะยิ่งทำให้สภาพสังคมจะมีอุปสรรคในเชิงการจัดการทางวัฒนธรรม และมีแนวทางการบูรณาการ การดำรงชีวิตของประชาชนอย่างไร จังหวัดเลย ประกอบด้วยสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๑๙ รวมทั้งหมด ๓๓ โรงเรียน โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จำนวน ๑๕ โรงเรียน รวมทั้งสิ้น ๔๘ โรงเรียน และระดับอุดมศึกษา ๓ สถาบัน “ไทเลย”^๒ เป็นชื่อเรียกคนเมืองเลย ในประวัติศาสตร์บันทึกไว้ว่า คนเมืองเลยคือกลุ่มชนที่อพยพจากชายแดนตอนเหนืออาณาจักรสุโขทัย ซึ่งสืบเชื้อสายมาจากไทหลวงพระบาง เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เมืองเซไล (บ้านทรายขาว อำเภอวังสะพุง ปัจจุบัน) ในปี พ.ศ. ๒๓๙๖ ซึ่งตรงกับสมัยรัชกาลที่ ๔ ต่อมาได้ย้ายมาอยู่ที่บ้านแห่ (บ้านแฮ่ปัจจุบัน) ได้ตั้งบ้านเรือนเรียกว่าเมืองเลย นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา เมืองเลยก็รวมตัวกันเป็นเมืองใหญ่ โดยการรวมตัวของ อำเภอภูดอง อำเภอท่าลี่ ซึ่งขึ้นกับมณฑลอุดร อำเภอด่านซ้าย ซึ่ง

^๑ กระทรวงมหาดไทย, “กรมการปกครอง” <<https://www.egov.go.th/th/government-agency/>>, ตุลาคม ๒๕๖๐.

^๒ จังหวัดเลย, <<https://th.wikipedia.org/wiki/>>, ธันวาคม ๒๕๖๐.

ขึ้นกับมณฑลพิษณุโลก เมืองเชียงคาน ซึ่งขึ้นกับเมืองพิชัย อำเภอต่างๆ เหล่านี้จึงโอนขึ้นกับเมืองเลย ทั้งหมดตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๐ เป็นต้นมา ชาวไทเลยจะมีนิสัยใจคอเหมือนกับชนเชื้อชาติโบราณซึ่งไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงไปจากดั้งเดิม มีสำเนียงพูดที่แปลกและนุ่มนวล พูดสุภาพและไม่ค่อยพูดเสียงดัง กิริยามารยาทดีงาม อารมณ์เยือกเย็นไม่วู่วาม มีนิสัยรักความสงบเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รักถิ่นที่อยู่ไม่ค่อยอพยพไปอยู่ที่อื่น ส่วนทางด้านวัฒนธรรมประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา ได้แก่ “ฮีตสิบสอง-คองสิบสี่” คือการทำบุญตามประเพณีทั้งสิบสองเดือนของแต่ละปี บ้านชาวไทเลยเป็นเรือนหลังใหญ่ ยกพื้นสูงมีระเบียงหรือชานยื่นออกมาหน้าเรือน มีเรือนครัวซึ่งส่วนใหญ่จะสร้างแยกต่างหากโดยมีชานต่อเชื่อมติดกัน สำหรับหลังคาของเรือนนอนมุงด้วยหญ้าคาหรือไม้แป้นเกิด ฝาเรือน พื้นเรือนนิยมทำด้วยไม้แผ่นเรียกว่า ไม้แป้น ส่วนเสาจะใช้ไม้เนื้อแข็งเป็นต้นๆ หรืออิฐก่อเป็นเสาใหญ่ มีบันไดไม้พาดไว้สำหรับขึ้นลง ส่วนเรือนครัวมุงด้วยหญ้าคา ฝาและพื้น จะนิยมทำด้วยฟากไม้ไผ่สับแผ่ออกเป็นแผ่น และเสาค้ำด้วยไม้เนื้อแข็งเช่นกัน จังหวัดเลย มีคนพื้นเมืองที่มีเชื้อชาติไทย ซึ่งเรียกตัวเองว่า ไทเลย เป็นกลุ่มคนกลุ่มใหญ่ที่สุด นอกจากนี้ก็มีคนเชื้อชาติจีน ชาวเขา ไทดำ ไทพวน

การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของพลเมืองที่ตอบสนองและเป็นไปตามหลักการสำคัญของการปกครองในระบบประชาธิปไตย จำเป็นที่จะต้องพิจารณาเกี่ยวกับวิถีในการดำเนินชีวิตและการใช้ชีวิตของพลเมืองควบคู่ไปกับคุณสมบัติพื้นฐานของพลเมืองและทักษะพื้นฐานของพลเมือง โดยใน ส่วนวิถีในการดำเนินชีวิตและการใช้ชีวิตของพลเมือง หรือ “วิถีพลเมือง” นั้นเป็นกรอบแนวทางในการดำเนินชีวิตของพลเมืองซึ่งจะพิจารณาจากหลักการพื้นฐานของการปกครองในระบบประชาธิปไตยเป็นสำคัญ ดังนั้น วิถีพลเมืองจึงสามารถกำหนดระดับความเข้มข้นของวิถีพลเมืองมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับว่าพลเมืองนั้นมีรูปแบบของการดำเนินชีวิตหรือการใช้ชีวิตอย่างไร สอดคล้องหรือเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับหลักการสำคัญของการมีส่วนร่วมของพลเมือง โดยการมีส่วนร่วมนั้นเกิดขึ้นเองโดยมีพื้นฐานของ จิตสำนึกของพลเมือง เป็นพื้นฐานสำคัญในการทำให้พลเมืองกระตือรือร้น (Active Citizen) โดยเห็นความสำคัญ อยากเข้ามามีส่วนร่วม และ การเข้ามามีบทบาทหรือมีส่วนร่วมในการจัดการปัญหาของชุมชน^๓

^๓ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, รายงานการวิจัยเพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายการพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทพริกหวานกราฟฟิก, ๒๕๕๘), หน้า ๒๓ .

ดังนั้นการพัฒนาด้านจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย เพื่อสร้างเสริมการจัดทำแผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ และสิ่งแวดล้อมของอาเซียน หาแนวทางความร่วมมือกับอาเซียนและอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงในประเด็น การเคลื่อนย้ายแรงงาน การบริหารจัดการด้านการศึกษา และการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ ลดความขัดแย้งเชิงนโยบาย ระหว่างการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การศึกษา การท่องเที่ยว เศรษฐกิจ ศาสนาวัฒนธรรมและวิถีชีวิต ของชุมชน การส่งเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนวพระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืน เพื่อศึกษา โอกาสและความร่วมมือทางการศึกษาระหว่างประเทศไทยกับประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นที่จะเป็น ประโยชน์ต่อการยกระดับคุณภาพของทรัพยากรมนุษย์ของประเทศไทย

๑.๒ วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษารูปแบบการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาขบวนการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์การสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี

๑.๓ ขอบเขตของโครงการวิจัย

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตเนื้อหาโดยบูรณาการจากแนวความคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนวพระพุทธศาสนา แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนวพระพุทธศาสนา แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับขบวนการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนวพระพุทธศาสนา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านตัวแปร

ตัวแปรต้น ได้แก่ ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ สถานภาพปัจจุบัน คือ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ที่พักอาศัย / หน่วยงาน / สถานศึกษา ในปัจจุบัน ปัจจัยที่ส่งผลต่อการส่งเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนวพระพุทธศาสนา ได้แก่

- ๑) การมีกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง
- ๒) การมีส่วนร่วมของชุมชน
- ๓) การมีความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูแนะแนวและนักเรียน

ตัวแปรตาม ได้แก่ นโยบายกระทรวงศึกษาธิการ

๑.๔ ขอบเขตด้านประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยได้มีการจำแนกประชากรตามลักษณะการเก็บข้อมูลดังนี้

๑.๔.๑ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

สัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๕๔ รูป/คน พระสงฆ์ ผู้ปกครอง ๒ รูป เจ้าคณะจังหวัดเลย (ธรรมยุตและมหานิกาย), ผอ. สำนักพระพุทธศาสนา จังหวัดเลย, ผอ. สำนักวัฒนธรรมจังหวัดเลย, ผอ. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๑๙, ผอ. การศึกษาและพัฒนาจิตเรื้อนจำจังหวัดเลย, ผอ. สำนักงาน ป.ป.ช.ประจำจังหวัดเลย, ผอ. โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จำนวน ๕ รูป/คน, ครูแนะแนว โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จำนวน ๕ รูป/คน, ผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๑๙ จำนวน ๑๔ คน, ครูแนะแนว โรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๑๙ จำนวน ๑๔ คน และผู้บริหารสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษา ๙ รูป/คน รวมทั้งสิ้น ๕๔ รูป/คน

๑.๕ ขอบเขตด้านพื้นที่

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ในการศึกษาวิจัยเฉพาะประชากรในเขต

๑.๕.๑ ขอบเขตพื้นที่ จังหวัดเลย สถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๑๙ จำนวน ๑๔ โรงเรียน โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จำนวน ๕ โรงเรียน และสถาบัน การศึกษาระดับอุดมศึกษา จำนวน ๓ สถาบัน รวมทั้งสิ้น ๒๒ สถาบันการศึกษา

๑.๕.๒ ขอบเขตเชิงปฏิบัติ คือ

๑) โรงเรียนนาอ้อ อำเภอเมือง

๒) โรงเรียนพระปริยัติธรรมศรีจันทร์วิทยา อำเภอเมือง

๑.๖ สมมติฐานการวิจัย

สถานภาพปัจจุบัน ต่างกัน ปัจจัยที่ส่งผลต่อการส่งเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตาม แนวพระพุทธศาสนา แตกต่างกัน

เพศ ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อปัจจัยที่ ส่งผลต่อการส่งเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ตามแนวพระพุทธศาสนา แตกต่างกัน

อายุ ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อปัจจัยที่ส่งผลต่อการส่งเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ตามแนวพระพุทธศาสนา แตกต่างกัน

ระดับการศึกษา ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อปัจจัยที่ส่งผลต่อการส่งเสริมจิตสำนึกความเป็น พลเมืองดีตามแนวพระพุทธศาสนา แตกต่างกัน

ที่พักอาศัย / หน่วยงาน /สถานศึกษา ในปัจจุบัน ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อปัจจัยการ ส่งเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนวพระพุทธศาสนา แตกต่างกัน

๑.๗ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

รูปแบบการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี หมายถึง การวางแผนจัดการอย่าง เป็นระบบเพื่อความตระหนักรู้เห็นคุณค่าในตนเอง และการรับรู้ข่าวสาร การมีส่วนร่วมชุมชนและ

สังคม การกระทำเพื่อให้คนอื่นได้ประโยชน์หรือการกระทำเพื่อสังคมส่วนรวมให้มากยิ่งขึ้น ได้แก่ ความรับผิดชอบต่อตนเอง/สังคม ความสามารถร่วมทำงานกับผู้อื่นได้ท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรม การมีวิถีชีวิตที่ไม่ส่งผลร้ายต่อชุมชน/สิ่งแวดล้อม และความสามารถแก้ปัญหาด้วยสันติวิธี ตามหลักพระพุทธศาสนา

ขบวนการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี หมายถึง การเรียนรู้ความรับผิดชอบ และฝึกฝนให้รับผิดชอบตนเองมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะตามหลักพระพุทธศาสนา รับผิดชอบต่อตนเองและสังคมทุกคนมีสิทธิเสรีภาพแต่ต้องไม่ใช้เสรีภาพตนไปละเมิดเสรีภาพคนอื่น ให้ความสำคัญในการประกอบสัมมาอาชีพ เน้นการพึ่งพาตนเอง และมีความรับผิดชอบต่อสังคมและต่อผู้อื่น

การสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี หมายถึง สร้างความเข้าใจ สร้างแรงบันดาลใจ และอุดมการณ์ เพื่อเป็นบทบาทที่สำคัญช่วยขับเคลื่อนการพัฒนา การปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา สร้างความตระหนักให้เยาวชนรู้จักหน้าที่ของตนเอง การตรงต่อเวลา การยอมรับความหลากหลาย ตระหนักในคุณค่าวัฒนธรรมการทำงานเพื่อส่วนรวม

ทุนทางวัฒนธรรม หมายถึง ทรัพย์สินทางปัญญาที่มีอยู่ในชุมชน แนวทางการดำรงชีวิตที่สั่งสมจากอดีต และถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น สามารถนำมาแปลงเป็นสิ่งที่มีคุณค่าและมีมูลค่าที่ส่งผลให้เกิดประโยชน์ต่อวิถีชีวิต และสังคมตามหลักพระพุทธศาสนา

๑.๘ ผลสำเร็จและความคุ้มค่าของการวิจัยที่คาดว่าจะได้รับ

ความร่วมมือของประชาชนใน จังหวัดเลย และคณะสงฆ์ สถาบันการศึกษา ระดับอุดมศึกษา สถาบันการศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๑๙ และผู้บริหารองค์กรต่างๆ ในการสร้างจิตสำนึกในประเทศไทยและประชาคมอาเซียน และได้งานวิชาการเพื่อพัฒนาท้องถิ่น

๑.๘.๑ ได้ทราบกระบวนการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามหลักพระพุทธศาสนา

๑.๘.๒ ได้ทราบถึงศักยภาพขบวนการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามหลัก
พระพุทธศาสนา

๑.๘.๓ ได้ทราบรูปแบบการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามหลัก
พระพุทธศาสนา

๑.๘.๔ ได้ทราบแนวทางนำมาประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตาม
หลักพระพุทธศาสนา ในเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๑๙ จังหวัดเลย

๑.๘.๕ ได้เอกสารงานวิจัยเพื่อเผยแพร่ต่อหน่วยงานท้องถิ่น ระดับชาติ นานาชาติ และ
องค์กรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

๑.๘.๕.๑ โรงเรียนพระปริยัติธรรมในเขตพื้นที่จังหวัดเลยและจังหวัดหนองบัวลำภูสามารถ
ถนอมรูปแบบไปใช้เป็นแนวทางแก้ไขปัญหาและนำไปบูรณาการ

๑.๘.๕.๒ โรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตจังหวัดเลยและจังหวัดหนองบัวลำภูสามารถนำไปใช้
เป็นแนวทางแก้ไขปัญหาและนำไปบูรณาการ

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีด้วยทุนทางวัฒนธรรมตามแนวพุทธศาสนา ผู้วิจัยมุ่งศึกษา การส่งเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนวพระพุทธศาสนา โดยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตามลำดับ ดังนี้

๒.๑. แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามหลักพระพุทธศาสนา

๒.๑.๑ ความหมายของการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามหลักพระพุทธศาสนา

๒.๑.๒ องค์ประกอบของการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามหลักพระพุทธศาสนา

๒.๑.๓ การสร้างและการพัฒนาสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามหลักพระพุทธศาสนา

๒.๒. แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับขบวนการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามหลักพระพุทธศาสนา

๒.๒.๑ ความหมายของขบวนการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามหลักพระพุทธศาสนา

๒.๒.๒ รูปแบบของขบวนการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามหลัก
พระพุทธศาสนา

๒.๒.๓ ความสำคัญของขบวนการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามหลัก
พระพุทธศาสนา

๒.๓. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี

๒.๓.๑ รูปแบบการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี

๒.๓.๒ ความสำคัญของรูปแบบการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี

๒.๔. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๔.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี

๒.๔.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับขบวนการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี

๒.๔.๓ งานวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี

๒.๕. กรอบแนวคิดในการทำวิจัย

การที่จะพัฒนาพลเมืองให้เกิดการตื่นรู้ซึ่งจะนำไปสู่การเป็นพลเมืองดีแห่งการตื่นรู้ นั้น ตัวแปรที่สำคัญประการหนึ่ง คือ พระสงฆ์จะต้องมีบทบาทในการประยุกต์ และนำเสนอหลักการเหล่านี้ไปสู่การปฏิบัติของพลเมืองทั้งในระดับชุมชน และสังคม เพราะโดยเนื้อแท้แล้ว เป็นพลเมืองดีแห่งการตื่นรู้จะเกิดขึ้นไม่ได้หากเราไม่สามารถที่จะพัฒนาพลเมืองให้เกิดการตื่นรู้ ซึ่งการตื่นรู้นั้นประกอบด้วย

ลักษณะสำคัญ ๒ ประการ^๕ คือ ภาวะแห่งการตื่น กับภาวะแห่งการรู้ คำว่า “รู้” หมายถึง “การที่พลเมืองมีวุฒิภาวะที่สามารถจำแนกแยกแยะได้ว่า อะไรควรไม่ควร อะไรดีอะไรชั่ว อะไรถูก อะไรผิด อะไรที่ทำได้เพราะอะไรที่ทำได้” ในขณะที่การตื่นนั้น เป็นภาวะที่พลเมืองตื่นตัวต่อความสำคัญ รับผิดชอบต่อความเป็นไปของชุมชนและสังคม การตื่นตัวที่พร้อมจะเข้าไปช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ ความตื่นตัวที่พร้อมจะปฏิบัติตามกฎ กติกา และกฎหมาย เพื่อให้เกิดความแข็งแกร่ง สามารถสร้างโอกาส และรับมือสิ่งที่ทำลายทุกด้านในโลกปัจจุบัน ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

๒.๑. แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามหลักพระพุทธศาสนา

สถานการณ์หรือการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ที่พิจารณาในการวางแผนหมวดวิชาศึกษาทั่วไป เป็นไปตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔) ในเรื่องการพัฒนาศักยภาพคนในทุกช่วงวัย ให้สนับสนุนการเจริญเติบโตของประเทศ โดยช่วงการตั้งครรภ์/แรกเกิด ปฐมวัย มีการส่งเสริมอนามัยแม่และเด็ก และพัฒนาการที่สมวัย ทั้งในด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม วัยเรียน/วัยรุ่น/นักศึกษา ให้มีความรู้สอดคล้องกับทักษะในศตวรรษที่ ๒๑ ทั้งทักษะการเรียนรู้ในเชิงคิดสังเคราะห์ สร้างสรรค์ ต่อยอดไปสู่การสร้างนวัตกรรมความรู้ ทักษะชีวิต และอาชีพ ทักษะสารสนเทศ สื่อและเทคโนโลยี วัยแรงงาน ให้มีสมรรถนะ และทักษะแรงงานให้สอดคล้องกับวิทยาการ และเทคโนโลยีสมัยใหม่ มีทักษะด้านภาษา ความคิดสร้างสรรค์ วัยผู้สูงอายุให้มีการทำงานที่เหมาะสมตามศักยภาพ และประสบการณ์ มีรายได้เพียงพอในการดำรงชีวิต มีการสร้างเสริมและฟื้นฟูสุขภาพเพื่อป้องกันหรือชะลอความทุพพลภาพและโรคเรื้อรังต่างๆ ตลอดจนสร้างบทบาทของชุมชนในการร่วมกันจัดการศึกษา รวมทั้งการสร้างเสริมสุขภาพ และการป้องกันโรค โดยให้มีการพัฒนารูปแบบการกีฬาเพื่อสุขภาพ และการพัฒนาด้านโภชนาการที่เหมาะสมกับแต่ละช่วงวัย การเผยแพร่ความรู้ด้านสุขภาพเพื่อนำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพ การส่งเสริมความรู้ด้านการคุ้มครองผู้บริโภค รวมทั้งการสร้างความรู้ความเข้าใจที่มีสุขของครอบครัวไทยให้เอื้อต่อการพัฒนาคน โดยการ

^๕ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนสู่ประชาธิปไตย, (กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๔๓), หน้า ๑๓-๑๕.

ส่งเสริมสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัว ให้มีคุณธรรมจริยธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต มีวินัย มีความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม มีความภาคภูมิใจ ในความเป็นไทย การส่งเสริมการวางแผนชีวิต ในครอบครัว รวมทั้งความมั่นคงทางเศรษฐกิจของครอบครัว การวางแผนการออมเพื่อวัยเกษียณ การสร้างสมดุลระหว่างชีวิตกับการทำงาน ที่มีสัดส่วนการดำเนินชีวิตที่เหมาะสม สำหรับงาน ครอบครัว สังคม และตนเอง ตลอดจนมีความปลอดภัยในชีวิต และทรัพย์สิน (แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ พ.ศ.๒๕๖๐-๒๕๖๔)

การวางแผนหมวดวิชาศึกษาทั่วไป มีความสอดคล้องกับโมเดลประเทศไทย ๔.๐ (Thailand ๔.๐) ซึ่งเน้นการ “พัฒนาที่สมดุล” ใน ๔ มิติ กล่าวคือ มีความสมดุลในความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ การรักษาสีเขียวสิ่งแวดล้อม การมีสังคมที่อยู่ดีมีสุข และการเสริมสร้างภูมิปัญญามนุษย์ โดยการพัฒนาที่สมดุลตั้งอยู่บนฐานคิดของ “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” บนหลักการ “รู้จักเต็ม รู้จักพอ รู้จักปัน” ซึ่งในระดับจุลภาคจะทำให้ประชาชนมีหลักประกันในด้านความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม เกิดสังคมที่เกื้อกูล และแบ่งปัน ก่อให้เกิดการสร้างเสริมพลังทางสังคม และการสร้างความเป็นปึกแผ่นของคนในสังคมตามมา ในระดับมหภาค “การรู้จักเต็ม รู้จักพอ รู้จักปัน” จะทำให้ประเทศไทยสามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงพลวัตโลก เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน ตลอดจนเป็นการส่งเสริมให้เกิดการผนึกกำลังของทุกภาคส่วน การรู้จักเต็ม รู้จักพอ รู้จักปัน จึงเป็น “ระบบคุณค่าใหม่” ที่จะสามารถนำพาประเทศไทยไปสู่ความมั่งคั่ง ความมั่นคง และความยั่งยืนในโลกที่หนึ่งได้ในที่สุด ดังนั้น โมเดลประเทศไทย ๔.๐ จึงเน้นให้มีการพัฒนาศักยภาพคนให้สูงขึ้น และหาแนวทางสร้างคนให้เป็น “นักคิด” ที่สามารถสร้างสรรค์นวัตกรรมใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้น ตลอดจนการปลูกฝังจิตสำนึกค่านิยมในเรื่องความรับผิดชอบต่อสังคม ชีวิต สิ่งแวดล้อม และธรรมชาติ ผนวกรวมเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในการทำธุรกิจตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ

พลเมืองเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของสังคมของสังคมไทย เช่นเดียวกับสังคมอื่นๆ ทุกสังคมย่อมต้องการพลเมืองที่มีคุณภาพ ซึ่งหมายถึงความมีร่างกายจิตใจดี คิดเป็น ทำเป็น แก้ไขปัญหาได้ มีประสิทธิภาพเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาความเจริญก้าวหน้า ความมั่นคงให้กับประเทศชาติ และการเป็นพลเมืองดีนั้นย่อมต้องการปฏิบัติตามบรรทัดฐาน และขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคมมี

คุณธรรมเป็นแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิตอีกด้วย เพื่อการพัฒนาสังคมให้ยั่งยืนสถาบันทางศาสนาในสังคมไทยมีลักษณะสำคัญ คือ^๕

- ๑) ประชาชนในสังคมไทยนับถือพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่
- ๒) ชาวไทยมีเสรีภาพในการนับถือศาสนา
- ๓) ชาวไทยมีวิถีการดำเนินชีวิตโดยได้รับอิทธิพลทางศาสนา ทำให้มีประเพณีวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา

ในหลักศีลธรรม และคุณธรรมของพระพุทธศาสนามีหลักการทางประชาธิปไตยในการดำรงชีวิต ปฏิบัติตนตามกฎหมายดำรงตนเป็นประโยชน์ต่อสังคม โดยมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน อันจะก่อให้เกิดการพัฒนาสังคม และประเทศชาติให้เป็นสังคม และประเทศแห่งสันติสุขอย่างแท้จริงตามหลักคำสอนพระพุทธศาสนา ปัจจุบันสังคมไทยมีการปฏิรูปการศึกษา และมีการตราพระราชบัญญัติการศึกษาแห่ง ชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ซึ่งส่งผลให้การศึกษาศึกษาของสังคมไทยมีการพัฒนาในด้านต่างๆ เช่น

- ๑) การปฏิรูปการศึกษาของไทย
- ๒) มุ่งปฏิรูปการศึกษาที่ให้ครูปฏิรูปการเรียนรู้
- ๓) มีการจัดการศึกษานอกระบบ
- ๔) ให้ผู้เรียนเป็นผู้ใฝ่เรียนรู้

พลเมืองดีตามวิถีชีวิตประชาธิปไตยควรมีแนวทางการปฏิบัติตนดังนี้ คือ

- ๑) ด้านสังคม ได้แก่
  - (๑) การแสดงความคิดอย่างมีเหตุผล
  - (๒) การรับฟังข้อคิดเห็นของผู้อื่น
  - (๓) การยอมรับเมื่อผู้อื่นมีเหตุผลที่ดีกว่า

---

^๕ ศาตราจารย์(พิเศษ) ดร.มุตตาฟา อภิชาติ, “แต่...ผู้บริหาร บ้านเมือง...ที่นับถือ ๒๐๑๕”, <<https://mapichatblog.wordpress.com>>, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๐.

(๔) การตัดสินใจโดยใช้เหตุผลมากกว่าอารมณ์

(๕) การเคารพระเบียบของสังคม

(๖) การมีจิตสาธารณะ คือ เห็นแก่ประโยชน์ของส่วนรวม และรักษาสาธารณสมบัติ

๒) ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่

(๑) การประหยัดและอดออมในครอบครัว

(๒) การซื่อสัตย์สุจริตต่ออาชีพที่ทำ

(๓) การพัฒนางานอาชีพให้ก้าวหน้า

(๔) การใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

(๕) การสร้างงาน และสร้างสรรค์สิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมไทย

และสังคมโลก

(๖) การเป็นผู้ผลิต และผู้บริโภคที่ดี มีความซื่อสัตย์ ยึดมั่นในอุดมการณ์ที่ดีต่อชาติ

เป็นสำคัญ

๓) ด้านการเมืองการปกครอง ได้แก่

(๑) การเคารพกฎหมาย

(๒) การรับฟังข้อคิดเห็นของทุกคนโดยอดทนต่อความขัดแย้งที่เกิดขึ้น

(๓) การยอมรับในเหตุผลที่ดีกว่า

(๔) การซื่อสัตย์ต่อหน้าที่โดยไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน

(๕) การกล้าเสนอความคิดเห็นต่อส่วนรวม กล้าเสนอตนเองในการทำหน้าที่

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

ขีดกลางทางสังคม (socialization) โดยจุดมุ่งหมายของการขีดกลางทางสังคม อาจแบ่งได้เป็น ๔ ประการ คือ^๖

๑) **ปลูกฝังระเบียบวินัย (Basic Discipline)** ระเบียบวินัยเป็นพื้นฐานของมนุษย์ในการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่กลุ่มได้กำหนดไว้ เป็นการฝึกให้มีความอดกลั้นที่จะทำตามความพอใจของตนเอง เพื่อประโยชน์ในวันข้างหน้า เช่น เด็กไม่น้อยไม่ชอบเรียนหนังสือ แต่ต้องพยายามเรียนเพราะพ่อแม่บังคับหรือเรียนเพราะอยากได้ความรู้ หรือเป็นทหารต้องฝึกอย่างหนักจะได้เป็นทหารที่มีสมรรถภาพสามารถป้องกันประเทศได้ดี เป็นต้น ระเบียบวินัยจึงมีผลต่อบุคลิกลักษณะ และความประพฤติของบุคคล โดยบุคคลจะเกิดความเคยชิน และจะทำไปโดยไม่รู้ตัว เช่น เคยตื่นแต่เช้า พอถึงเวลาจะตื่นขึ้นไม่ว่าอยากตื่นหรือไม่ก็ตาม หรือคนที่เคยรับประทานอาหารเช้าโดยใช้ช้อนกลางจะเกิดความเคยชิน และหากไม่มีช้อนกลางจะรับประทานไม่ค่อยลง เป็นต้น

๒) **ปลูกฝังความมุ่งหวัง (Aspiration)** ความมุ่งหวังช่วยให้บุคคลมีกำลังใจทำตามระเบียบวินัยต่าง ๆ เช่น อยากได้ปริญญา ก็ต้องเรียนหนังสือ อยากได้เลื่อนขั้นก็ต้องขยันทำงาน ส่วนมากมักจะมุ่งหวังในสิ่งที่สังคมยกย่องหรือถือว่าดีงาม จึงเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้คนเรามีกำลังใจ หรือบังคับตัวเองให้ปฏิบัติตามระเบียบวินัยไม่ว่าจะพอใจหรือไม่ก็ตาม เพื่อจะได้ในสิ่งที่ตนเองหวังไว้

๓) **สอนให้รู้จักบทบาทและทัศนคติต่างๆ (Social Roles and Supporting Attitudes)** เป็นการรู้จักแสดงบทบาทอย่างเหมาะสมตามวาระและโอกาสต่างๆ ที่เป็นเช่นนี้เพราะบทบาทของแต่ละคนมีไม่เหมือนกัน จึงควรที่จะเรียนรู้และทำตามบทบาทของตนให้ดีที่สุด เช่น นายกับลูกจ้าง นักเรียนกับครู ต่างมีบทบาทต่างกัน มีกฎเกณฑ์ ทำที่ บุคลิกภาพ ลักษณะต่างกันออกไป เช่น ครูต้องมีเมตตาอดทนต่อการตื้อร้นของเด็ก เป็นนักเรียนต้องตั้งใจเรียน ไม่เกียจคร้าน เป็นพ่อต้องเลี้ยงลูก เป็นลูกต้องเชื่อฟังพ่อแม่ อบรมสั่งสอนด้วยการทำตัวให้ดีที่สุด เป็นพนักงานขับรถต้องรู้จักจรรยาบรรณ เป็นนายต้องเฉลียวฉลาด รู้จักสั่งงาน เป็นต้น

๔) **สอนให้มีทักษะ (Skills)** เป็นการเตรียมบุคคลให้มีความชำนาญเฉพาะอย่าง เช่น การประกอบอาหาร การเขียนจดหมาย การใช้โทรศัพท์ การเป็นวิศวกร การเป็นแพทย์ การมีส่วนร่วม

^๖ สมพร เทพสิทธิ์, **ขีดกลางทางสังคม**, (กรุงเทพมหานคร: สมชายการพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๔-๕.

ทางการเมือง การสั่งอาหาร เป็นต้น เพื่อสังคมจะได้รับประโยชน์จากสมาชิกในหลายๆ ด้าน เรื่องทักษะนี้เป็นสิ่งที่มีการเน้นและขัดเกลาในทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นสังคมที่เจริญแล้วหรือล้าหลังก็ตาม โดยในสังคมที่ล้าหลังจะเรียนรู้ด้วยการลอกเลียนแบบหรือสัมผัสกับชีวิตจริง เช่น ล่าสัตว์ ทอผ้า ทำนา เป็นต้น ส่วนในสังคมที่เจริญแล้วจะสอนอย่างเป็นทางการ และไม่เป็นทางการ ด้วยการเรียนจากสถาบันต่างๆ เช่น แพทย์ วิศวกร พยาบาล จิตวิทยา ช่างกล ช่างไม้ เป็นต้น ทำให้บุคคลมีความถนัดเฉพาะอย่างในการที่จะประกอบอาชีพหรือช่วยเหลือกันต่อไป เช่น เจ็บป่วยก็ไปหาหมอ รถเสียก็ต้องหาช่างแก้ไข อยากสร้างบ้านก็ต้องหาสถาปนิก เป็นต้น หรือสอนกันเองในครอบครัว เช่น แม่สอนลูกให้ทำกับข้าว เย็บเสื้อผ้า พ่อสอนให้ซ่อมเครื่องใช้ ทำนา ทำไร่ เป็นต้น

จากแนวทางการแก้ไขปัญหาวิกฤตข้างต้น หากผู้คนในสังคมต่างไม่ให้ความร่วมมือ ความสามัคคี ความปรองดองซึ่งกันและกัน ก็จะทำให้สังคมปั่นป่วน หากความสุขความเจริญไม่ได้นั้นก็เพื่อให้เราเป็น กันอยู่ร่วมกันกับคนอื่น ๆ โดยมีความสัมพันธ์ในลักษณะต่างๆ บ้าง วิกฤตที่เกิดขึ้นในสังคมทุกวันนี้มีมากมายเหลือเกิน วิกฤตในปัญหาต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นในด้านการเมือง เศรษฐกิจหรือสังคมดำรงอยู่เต็มไปหมด และเกี่ยวร้อยกันจนเป็นโครงข่ายสายโซ่ ที่ส่งผลกระทบต่อกันไปมา ถ่วงรั้งวิกฤตอื่นๆ ให้ร้ายแรงยิ่งขึ้น ทำให้ปัญหาที่เคยเป็นปัญหาเล็กๆ กลายเป็นปัญหาใหญ่ เช่น ปัญหาจราจร ปัญหาอุบัติเหตุในชีวิต และทรัพย์สินของประชาชน ปัญหาโรคเอดส์ ปัญหาที่ใหญ่อยู่แล้วการกระจายรายได้ที่ไม่เป็นธรรม สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม การว่างงาน การเสื่อมโทรมทางศีลธรรม ฯลฯ ก็ขยายใหญ่มากขึ้น ปัญหาต่างๆ ในสังคมเขม็งเกลียวขึ้นทุกขณะจนกลายเป็นวิกฤตไปในแทบทุกจุด คล้ายกับที่เราเริ่มเดินทางมาถึงทางตัน มองไปทางไหนก็พบแต่วิกฤตไปทั้งนั้น เป็นวิกฤตอย่างทั่วทุกด้าน ลึกซึ้ง และส่งผลกระทบต่อวิกฤตอื่นๆ จนมีลักษณะเป็นสายโซ่ของวิกฤตการณ์ที่แต่ละห่วงโซ่กำลังขยายตัวออกตันกัน และกันอย่างน่ากลัวว่าถึงจุดหนึ่งจะเกิดเป็นแรงระเบิดของสังคมทั้งสังคมเพราะปัญหาแต่ละจุดได้ขยายตัวมาจนถึงขีดอันตรายด้วยกันแล้วทั้งนั้น

ณัฐวุฒิ เทพทวี^๗ ได้สรุปการสร้างจิตสาธารณะเพื่อส่วนรวม และแนวทางการสร้างจิตสาธารณะ ดังนี้

^๗ ณัฐวุฒิ เทพทวี, “สิ่งที่เรียกว่าจิตสำนึก”, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, <<http://www.learners.in.th/blogs/posts/508839>>, ๗ ธันวาคม ๒๕๖๐.

จิตสาธารณะเพื่อส่วนรวม

- ๑) โดยการกระทำของตนเอง ต้องมีความรับผิดชอบต่อตนเอง เพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบ และเกิดความเสียหายต่อส่วนรวม
- ๒) มีบทบาทช่วยสังคมในการรักษาประโยชน์ของส่วนรวม เพื่อแก้ปัญหา สร้างสรรค์สังคม ซึ่งถือว่าเป็นความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม

แนวทางการสร้างจิตสาธารณะ

- ๑) สร้างวินัยในตนเอง
- ๒) ให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อม
- ๓) ตระหนักถึงปัญหา และผลกระทบที่เกิดขึ้นกับสังคม

กระแสโลกาภิวัตน์ และเศรษฐกิจฐานความรู้ในสังคมเทคโนโลยีสารสนเทศมีผลกระทบต่อสังคมไทยทั้งที่พึงประสงค์ และไม่พึงปรารถนา การพัฒนาเศรษฐกิจโดยไม่พัฒนาคน และสังคมย่อมส่งผลเสียในด้านต่างๆ ซึ่งนำไปสู่คุณภาพชีวิตของคนไทยที่ตกต่ำ สังคมไทยในปัจจุบันมีความเปราะบางด้านคุณธรรมจริยธรรมมุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วสู่วิถีโลกปัจจุบันโดยขาดการไตร่ตรองอย่างรอบคอบของการก้าวเดินไปข้างหน้า ภาพที่เห็นชัดเจนก็คือ การทุจริตคอร์รัปชั่น การก่ออาชญากรรม การเสพ และการค้ายาเสพติดของวัยรุ่น จากปัญหา และสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น เด็กและเยาวชนได้รับอิทธิพลโดยตรงทำให้มีค่านิยมด้านวัตถุ ขาดระเบียบวินัย ขาดความรับผิดชอบต่อสังคม และจริยธรรมในสังคม

๒.๑.๑ ความหมายของการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามหลักพระพุทธศาสนา

ในปัจจุบันสังคมไทยอยู่ในภาวะวิกฤตหรือวิปริต เพราะความไม่สมดุลของการพัฒนาที่ทำให้เกิดการพัฒาที่ไม่ยั่งยืน ความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุที่ทำให้คนตกเป็นทาสของวัตถุนิยม (materialism) และบริโภคนิยม (consumerism) มีความเห็นแก่ตัวมากขึ้น เห็นแก่ผู้อื่นน้อยลง

ค่านิยมของสังคมได้เปลี่ยนแปลงไป การพัฒนาประเทศไทยในระยะ ๓๐ ปีผ่านมาแม้เศรษฐกิจจะเจริญก้าวหน้า ประชาชนมีชีวิตที่สะดวกสบายขึ้น แต่ปัญหาสังคมก็มีมากขึ้น และรุนแรงยิ่งขึ้น เช่น ปัญหามลภาวะเป็นพิษ ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาความไม่ปลอดภัยในชีวิต และทรัพย์สิน ปัญหาเยาวชน ปัญหาครอบครัว ปัญหาเสพติด ปัญหาโรคเอดส์ ปัญหาความเสื่อมโทรมในด้านศีลธรรม จริยธรรม และค่านิยม คนมีความเห็นแก่ตัวมากขึ้นเห็นแก่ผู้อื่นน้อยลง

พลเมือง หมายถึง พลกำลังของประเทศ ซึ่งมีส่วนเป็นเจ้าของประเทศนั่นเอง ต่างจากชาวต่างด้าวเข้าเมือง ชาวต่างประเทศนี้เข้ามาอยู่ชั่วคราวพลเมืองมีความหมายต่างจากบุคคล ซึ่งหมายถึง สิ่งซึ่งมีสิทธิ และหน้าที่ตามกฎหมาย ซึ่งได้แก่ บุคคลธรรมดา และนิติบุคคลเมื่อกล่าวถึงพลเมืองของประเทศใด ย่อมหมายถึงบุคคลทั้งหลายที่มีสัญชาติของประเทศนั้นๆ ตามกฎหมายของแต่ละประเทศ เช่น เมื่อกล่าวถึงพลเมืองของประเทศไทยย่อมหมายถึงคนทั้งหลายที่มีสัญชาติไทยตามกฎหมายไทยพลเมืองของแต่ละประเทศย่อมมีสิทธิ และหน้าที่ตามกฎหมายของประเทศนั้น บุคคลต่างสัญชาติที่เข้าไปอยู่อาศัยซึ่งเรียกว่าคนต่างด้าว ไม่มีสิทธิเท่าเทียมกับพลเมือง และมีหน้าที่แตกต่างออกไป เช่น อาจมีหน้าที่เสียภาษี หรือค่าธรรมเนียมเพิ่มขึ้นตามที่กฎหมายของแต่ละประเทศบัญญัติไว้สิทธิ และหน้าที่เป็นสิ่งคู่กัน เมื่อมีสิทธิก็ต้องมีหน้าที่ พลเมืองของทุกประเทศมีทั้งสิทธิและหน้าที่ แต่จะมีมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับกฎหมายของประเทศนั้นๆ และแน่นอนว่าประเทศที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย ประชาชนมีสิทธิมากกว่าการปกครองในระบอบอื่น เพราะมีสิทธิที่สำคัญที่สุดคือ สิทธิในการปกครองตนเอง^๔

พลเมืองดี หมายถึง ผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่พลเมืองได้ครบถ้วน ทั้งกิจที่ต้องทำ และกิจที่ควรทำหน้าที่ หมายถึง กิจที่ต้องทำ หรือควรทำ เป็นสิ่งที่กำหนดให้ทำ หรือห้ามมิให้กระทำ ถ้าทำก็จะก่อให้เกิดผลดี เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว หรือสังคมส่วนรวมแล้วแต่กรณี ถ้าไม่ทำหรือไม่ละเว้นการกระทำตามที่กำหนดจะได้รับผลเสียโดยตรง คือ ได้รับโทษ หรือถูกบังคับ เช่น ปรับ จำคุก หรือประหารชีวิต เป็นต้น โดยทั่วไปสิ่งที่ระบุกิจที่ต้องทำ ได้แก่ กฎหมาย เป็นต้น

กิจที่ควรทำ คือ สิ่งที่คนส่วนใหญ่เห็นว่าเป็นหน้าที่ที่จะต้องทำ หรือละเว้นการกระทำ ถ้าไม่ทำหรือละเว้นการกระทำ จะได้รับผลเสียโดยทางอ้อม เช่น ได้รับการดูหมิ่นเหยียดหยาม หรือไม่คบ

^๔ Aththaphon khamhome, “หน้าที่พลเมือง”,

https://prezi.com/p/bxlebfuk_ocg/presentation/, ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๑.

คำสมาคมด้วย ผู้กระทำกิจที่ควรทำจะได้นับการยกย่องสรรเสริญจากคนในสังคม โดยทั่วไปสิ่งที่ระบุกิจที่ควรทำ ได้แก่วัฒนธรรมประเพณี เป็นต้น

พลเมืองดีมีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามกฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมของชาติ คำสั่งสอนของพ่อแม่ ครู อาจารย์ มีความสามัคคี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกัน และกัน รู้จักรับผิดชอบชั่วดีตามหลักจริยธรรม และหลักธรรมของศาสนา มีความรอบรู้ มีสติปัญญาขั้นขั้นแข็ง สร้างความเจริญก้าวหน้าให้แก่ตนเอง ครอบครัว สังคม และประเทศชาติ

การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดี

บุคคลจะเป็นพลเมืองดีของสังคมนั้น ต้องตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ ที่จะต้องปฏิบัติ และมุ่งมั่นเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ด้วยความรับผิดชอบอย่างเต็มที่ สอดคล้องกับหลักธรรม วัฒนธรรม ประเพณี และรัฐธรรมนูญที่กำหนดไว้ รวมทั้งบทบาททางสังคมที่ตนดำรงอยู่ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด และได้ประสิทธิผลทั้งในส่วนตน และสังคม เมื่อสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างถูกต้องสมบูรณ์ ย่อมเกิดความภาคภูมิใจ และเกิดผลดีทั้งต่อตนเอง และสังคม ด้วยการเป็นพลเมืองดีที่เคารพกฎหมาย เคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น มีความกระตือรือร้นที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของชุมชน และสังคม มีคุณธรรม และจริยธรรมเป็นหลักในการดำเนินชีวิตอย่างผาสุก

พลเมืองดี มีหน้าที่ต้องปฏิบัติ ดังนี้

๑) หน้าที่ของพลเมืองดีของสังคม

หน้าที่เป็นภารกิจที่บุคคลต้องกระทำเพื่อสร้างคุณค่าของความเป็นมนุษย์ เมื่อเกิดมาเป็นคน และค่าของคนอยู่ที่การปฏิบัติหน้าที่ โดยมีความรับผิดชอบเป็นหัวใจสำคัญ และต้องสอดคล้องกับบทบาททางสังคมที่แต่ละบุคคลดำรงอยู่ หน้าที่จึงเป็นภารกิจที่จะต้องกระทำเพื่อให้ชีวิตดำรงอยู่อย่างมีคุณค่า และเป็นที่ยอมรับของสังคม ซึ่งอาจเป็นหน้าที่ตามหลักศีลธรรม กฎหมาย หรือจิตสำนึกที่ถูกต้องเหมาะสม หน้าที่ที่เป็นภารกิจของพลเมืองดีโดยทั่วไปพึงปฏิบัติ มีดังนี้

การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามหลักธรรม

การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามหลักธรรม เป็นหน้าที่ของพลเมืองดีพึงปฏิบัติ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

๑) จริยธรรม คุณธรรม ศีลธรรม

จริยธรรม คุณธรรม ศีลธรรม เป็นคำที่มักใช้ปะปนกัน หากจะพิจารณาความหมายของคำศัพท์ที่นำมาประกอบกันเป็นคำเหล่านี้ พอจะแยกได้ ดังนี้

“จริย” กริยาที่ควรประพฤติ “คุณ” ดี มีประโยชน์ “ศีล” การประพฤติปฏิบัติดีตามปกติ
วิสัย

จริยธรรม	คุณธรรม	ศีลธรรม
หลักการของกริยาที่ควร ประพฤติทำให้สังคมอยู่ด้วยกันโดยสงบ	หลักการที่ดีมีประโยชน์ที่สังคมเห็นว่าเป็นความดีความงาม	ความเป็นปกติหรือการรักษากาย วาจาใจให้เป็นปกติ ไม่ทำชั่วหรือเบียดเบียนผู้อื่น
เช่น - อยู่ในระเบียบวินัย - ตรงต่อเวลา - มีความรับผิดชอบ - ไม่เบียดเบียนผู้อื่น - ไม่ทำให้ผู้อื่นเสียหาย	เช่น - ซื่อสัตย์ - สุจริต - มีเมตตา - เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ - เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม	เช่น - ห้ามพูดเท็จ ให้พูดแต่ความจริง - ห้ามเสพของมีนเมา ให้มีสติอยู่เสมอ - ห้ามฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ให้มีความเมตตา กรุณา

จริยธรรม หมายถึง หลักในการประพฤติปฏิบัติที่ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนเสียหายคุณธรรม
หลักในการประพฤติปฏิบัติที่สร้างประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น

ศีลธรรม หมายถึง หลักในการประพฤติปฏิบัติที่ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนเสียหาย พร้อมกัน
นั้นก็สร้างประโยชน์ให้แก่ผู้อื่นด้วย

ความสำคัญของจริยธรรม คุณธรรม ศีลธรรม มนุษย์นับว่าเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่า และมีความสำคัญมากที่สุดในโลก เพราะมนุษย์เป็นทรัพยากรที่สามารถเรียนรู้ และรับการฝึกอบรมสั่งสอนจนสามารถนำความรู้ที่ได้รับมาสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ที่เป็นคุณประโยชน์ต่อโลกได้ ในการเรียนรู้ และการฝึกอบรมเพื่อสะสมประสบการณ์ชีวิต มนุษย์ควรได้รับการปลูกฝังคุณธรรม และจริยธรรมไปด้วย

พร้อมๆ กัน เพราะคุณธรรมจริยธรรมมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ทุกคนเป็นอย่างมาก อาจสรุปความสำคัญของคุณธรรม และจริยธรรมได้ดังนี้ คือ

- ๑) ช่วยให้ชีวิตดำเนินไปด้วยความราบรื่นและสงบสุข ไม่พบอุปสรรค
- ๒) ช่วยให้คนเรามีสติสัมปชัญญะอยู่ตลอดเวลา ไม่เผลอตัว ไม่ลืมตัว จะประพฤติปฏิบัติในสิ่งใดก็จะระมัดระวังตัวอยู่เสมอ
- ๓) ช่วยสร้างควมมีระเบียบวินัยให้แก่บุคคลในชาติ
- ๔) ช่วยควบคุมไม่ให้คนชั่วมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น การปฏิบัติตนให้เป็นตัวอย่างแก่ผู้อื่น นับว่าเป็นคุณแก่สังคม เพราะนอกจากจะเป็นตัวอย่างโดยการชี้ทางอ้อมแล้ว ยังจะออกปากแนะนำสั่งสอนโดยตรงได้อีกด้วย
- ๕) ช่วยให้นักชื่อนำความรู้ และประสบการณ์ ที่ร่ำเรียนมาสร้างสรรค์สิ่งที่มีคุณค่า
- ๖) ช่วยควบคุมการเจริญทางด้านวัตถุ และจิตใจของคนให้เจริญไปพร้อมๆ กัน
- ๗) ช่วยสร้างความมั่นคงทางจิตใจให้มนุษย์

ความสำคัญของคุณธรรม และจริยธรรมที่กล่าวมานี้ ประเด็นที่สำคัญก็คือ สามารถลดปัญหา และขจัดปัญหาที่จะเกิดขึ้นแก่บุคคล สังคม และประเทศชาติได้ เมื่อทุกคนประพฤติปฏิบัติตนดีแล้ว อุปสรรค ศัตรู ภัยอันตราย ก็จะหมดสิ้นไป ผู้คนมีแต่ความรักต่อกัน สังคมมีแต่ความสงบ และประเทศชาติก็จะเจริญรุ่งเรือง

ลักษณะของจริยธรรม คุณธรรม

คุณธรรมและจริยธรรม คือ สิ่งที่เป็นความดีควรประพฤติปฏิบัติ เพราะจะนำความสุข ความเจริญ ความมั่นคงมาสู่ประเทศชาติ สังคม และบุคคล คุณธรรมจริยธรรมที่สำคัญ ๆ มีดังต่อไปนี้

- ๑) ความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ประเทศชาติ นับว่ามีพระคุณอย่างมหาศาล เพราะเป็นสถานที่ ที่เราทุกคนอยู่อาศัยอย่างผาสุกตั้งแต่เกิดจนตาย ให้เราได้ประกอบอาชีพเลี้ยงชีวิต ให้เราได้ภาคภูมิใจในเกียรติ และศักดิ์ศรีที่มีชาติเป็นของตนเอง ไม่เป็นทาสใคร เราต้องมีความซื่อสัตย์ต่อชาติ รัก และหวงแหน ยอมสละเลือดเนื้อและชีวิตเพื่อให้ชาติเป็นเอกสารสืบไป

ป้องกันไม่ให้ผู้ใดมาทำลาย ปกป้องชื่อเสียงไม่ให้ใครมาดูแคลน และประพฤติดนให้ถูกต้องตาม กฎหมาย และขนบธรรมเนียม ประเพณีของชาติบ้านเมือง ศาสนา เป็นที่พึ่งทางกาย และทางจิตใจ ทำให้มนุษยศาสตร์ร่วมกันในสังคมอย่างมีสันติสุข เรามีหน้าที่ทำนุบำรุงพระศาสนาให้มั่นคงสถาพรสืบต่อไป ด้วยการปฏิบัติตามคำสั่งสอนขององค์พระศาสดา สร้างและบูรณะ ศาสนาสถาน พิธีกรรม และปฏิบัติธรรมอยู่เป็นนิจ ประพฤติต่อผู้อื่นด้วยความสุจริตทั้ง กาย วาจา และใจ องค์พระมหากษัตริย์ ทรงเป็นศูนย์รวมของชาวไทยทั้งประเทศ พระองค์ทรงเป็นผู้นำ และผู้ปกป้องชาติ และศาสนา ทรงบำบัดทุกข์และบำรุงสุข ให้แก่ราษฎรด้วยความเสียสละในทุก ๆ ด้าน เราต้องเทิดทูนพระองค์ไว้สูงสุด รับใช้สนองพระมหากษัตริย์อย่างเต็มความสามารถ ประพฤติตนเป็นคนดีไม่เป็นภาระแก่พระองค์ และถ้ามีความจะเป็นแม้ชีวิตของเราเองก็สามารถจะถวายพลีชีพได้ เพื่อความเป็นปึกแผ่น และยั่งยืนของสถาบันพระมหากษัตริย์

๒) ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ หมายถึง การปฏิบัติกิจการงานของตนเอง และที่ได้รับมอบหมายด้วยความมานะพยายาม อุทิศกำลังกาย กำลังใจอย่างเต็มความสามารถ ไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อยจนงานประสบความสำเร็จตรงตามเวลา บังเกิดผลดีต่อตนเองและส่วนรวม ทั้งนี้รวมถึงการรับผิดชอบงานล้มเหลว พยายามแก้ไขปัญหา และอุปสรรคโดยไม่เกียจคร้านผู้อื่น

๓) ความมีระเบียบวินัย หมายถึง การเป็นผู้รู้และปฏิบัติตามแบบแผนที่ตนเอง ครอบครัวยุค และสังคมกำหนดไว้ โดยที่จะปฏิเสธไม่รับรู้กฎเกณฑ์หรือกติกาต่าง ๆ ของสังคมไม่ได้ คุณธรรมข้อนี้ต้องใช้เวลาลูกฝังเป็นเวลานาน และต้องปฏิบัติสม่ำเสมอจนกว่าจะปฏิบัติเองได้ และเกิดความเคยชิน การมีระเบียบวินัยช่วยให้สังคมสงบสุขบ้านเมืองมีความเรียบร้อย เจริญรุ่งเรือง

๔) ความซื่อสัตย์ หมายถึง การปฏิบัติตน ทางกาย วาจา จิตใจ ที่ตรงไปตรงมา ไม่แสดงความคดโกงไม่หลอกลวง ไม่เอาเปรียบผู้อื่น ลั่นวาจาว่าจะทำงานสิ่งใดก็ต้องทำให้สำเร็จเป็นยอดดี ไม่กลับกลอก มีความจริงใจต่อทุกคน จนเป็นที่ไว้วางใจของคนทุกคน

๕) ความเสียสละ หมายถึง การปฏิบัติตนโดยอุทิศกำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังปัญญา เพื่อช่วยเหลือผู้อื่นและสังคมด้วยความตั้งใจจริง มีเจตนาที่บริสุทธิ์ คุณธรรมด้านนี้เป็นการสะสมบารมีให้แก่ตนเอง ทำให้มีใครรักใคร่ไว้วางใจ เป็นที่ยกย่องของสังคม ผู้คนเคารพนับถือ

๖) ความอดทน หมายถึง ความเป็นผู้ที่มีจิตใจเข้มแข็ง ไม่ท้อถอยต่ออุปสรรคใดๆ มุ่งมั่นที่จะทำงานให้บังเกิดผลดีโดยไม่ให้ผู้อื่นเดือดร้อน ความอดทนมี ๔ ลักษณะ คือ

- อดทนต่อความยากลำบาก เจ็บป่วย ได้รับทุกขเวทนามก็ไม่แสดงอาการจนเกินกว่าเหตุ
- อดทนต่อการตรากตรำทำงาน ไม่ทอดทิ้งงาน พินฝ่าอุปสรรคจนประสบผลสำเร็จ
- อดทนต่อความเจ็บใจ ไม่แสดงความโกรธ ไม่อาฆาตพยาบาท อดทนต่อคำเสียดสี
- อดทนต่อกิเลส คือ ไม่อยากได้ของผู้อื่นจนเกิดทุกข์ ไม่ตอบโต้คนอื่นที่ทำให้เราโกรธ และไม่ลุ่มหลงในสิ่งที่จะพาเราไปพบกับความเสียหาย

๗) การไม่ทำบาป หมายถึง การงดเว้นพฤติกรรมที่ชั่วร้าย สร้างความเดือดร้อนให้ผู้อื่น เพราะเป็นเรื่องเศร้าหมองของจิตใจ ควรงดเว้นพฤติกรรมชั่วร้าย ๓ ทาง คือ

- ทางกาย เช่น ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ทุจริต ไม่ลักขโมย ไม่ผิดประเวณี
- ทางวาจา เช่น ไม่โกหก ไม่กล่าวถ้อยคำหยาบคาย ไม่ใส่ร้าย ไม่พูดเพ้อเจ้อ
- ทางใจ เช่น ไม่คิดเนรคุณ ไม่คิดอาฆาต ไม่คิดอยากได้

๘) ความสามัคคี หมายถึง การที่ทุกคนมีความพร้อมกาย พร้อมใจ และพร้อมความคิดเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน มีจุดมุ่งหมายที่จะปฏิบัติงานให้ประสบความสำเร็จ โดยไม่มีการเกี่ยงงอนหรือคิดขิงดีขิงเด่นกัน ทุกคนมุ่งที่จะให้สังคม และประเทศชาติเจริญรุ่งเรือง มีความรักใคร่กลมเกลียวกันด้วยความจริงใจ ความไม่เห็นแก่ตัว การวางตนเสมอต้นเสมอปลายก็หมายถึงความสามัคคีด้วย

การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามวัฒนธรรมไทย

วัฒนธรรม คือ แบบแผนการกระทำ หรือผลการกระทำที่พัฒนาจากสภาพเดิมตามธรรมชาติให้ดีขึ้น ยั่งยืนจนเป็นที่ยอมรับของคนในสังคมตัวอย่างแบบแผนการกระทำ เช่น กิริยามารยาท การพูด การแต่งกาย การรับประทานอาหาร เป็นต้น ส่วนผลจากการกระทำ เช่น เครื่องมือ เครื่องใช้ เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย เป็นต้น

วัฒนธรรมการไหว้ เป็นวัฒนธรรมภายนอกที่มักได้รับการตอบสนองจากผู้ได้รับด้วยการไหว้ตอบนอกจากนี้ ยังมีวัฒนธรรมไทยอื่นๆ ที่งดงาม เช่น การกราบ การแต่งกายแบบไทยในโอกาสต่างๆ การทำบุญ ตักบาตร ฯลฯ

การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามประเพณีไทย

ขนบธรรมเนียมประเพณี คือ สิ่งที่ปฏิบัติสืบทอดสืบทอดกันมา และถือว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม สิ่งที่ดีงามของแต่ละสังคมอาจเหมือนกัน คล้ายกัน หรือแตกต่างกันก็ได้ และสิ่งที่ดีงามของสังคมหนึ่งเมื่อเวลาผ่านไปสังคมนั้นอาจเห็นเป็นสิ่งไม่ดีงามก็ได้

วัฒนธรรมและประเพณีไทย เป็นกิจกรรมที่สืบทอดมายาวนาน และสังคมยอมรับว่าเป็นสิ่งดีควรอนุรักษ์ไว้

การเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมไทยและสังคมโลก การที่บุคคลจะเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมไทยและสังคมโลก จะต้องคำนึงถึงสถานภาพ บทบาท สิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ในการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดี

คำว่า “จิตสำนึก” ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า “conscious” มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ จิตสำนึก หมายถึง ภาวะที่จิตตื่น และรู้ตัวสามารถตอบสนองต่อสิ่งเร้าจากประสาทสัมผัสทั้ง ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส และสิ่งที่สัมผัสได้ด้วยกาย^๙

ดร. ครรชิต มาลัยวงศ์ (ราชบัณฑิต)^{๑๐} ได้กล่าวถึง คำว่า จิตสำนึก และความรับผิดชอบส่วนตัวนี้ ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า personal accountability ซึ่งเป็นคำที่แปลยากมาก พจนานุกรมทั่วไปมักจะแปลคำว่า accountability ว่า ความรับผิดชอบ แต่ความจริงแล้วคำนี้มีความหมายลึกซึ้ง

^๙ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ (พิมพ์ครั้งที่ ๖), (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๙), หน้า ๒๓๑.

^{๑๐} ครรชิต มาลัยวงศ์, ก้าวไกลไปกลับคอมพิวเตอร์ สารระคอมพิวเตอร์ที่ข้าราชการที่ต้องรู้, (พิมพ์ครั้งที่ ๒), (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ, ๒๕๕๐), หน้า ๔๑.

กว่านี้มาก เพราะคำนี้ไม่ได้แปลว่าความรับผิดชอบที่เกิดจากการได้รับมอบหมายหน้าที่เท่านั้น แต่ยังหมายถึงความรับผิดชอบอันเกิดจากจิตสำนึกทางด้านศีลธรรม, จริยธรรม, และ พรหมวิหารธรรมด้วย

นวลละอ อ่างถึง ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของ “จิตสำนึกทางสังคม หรือจิตสำนึกสาธารณะ” ว่า คือ การตระหนักรู้และคำนึงถึงส่วนรวมร่วมกัน หรือการคำนึงถึงผู้อื่นที่ร่วมสัมพันธ์เป็นกลุ่มเดียวกัน

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ^{๑๑} ได้ให้ความหมายว่า การรู้จักเอาใจใส่เป็นธุระ และเข้าร่วมในเรื่องของส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ มีความสำนึกและยึดมั่นในระบอบคุณธรรม และจริยธรรมที่ดีงาม ละอายต่อสิ่งผิด เน้นความเรียบร้อย ประหยัด และมีความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

ดร.อาทิตา ชูตระกูล^{๑๒} ได้ให้ความหมายว่า “จิตสำนึก” (Conscientiousness) หรือ “ความตระหนัก” (Awareness) หมายถึง การตอบสนองต่อสิ่งที่เกิดขึ้นและตัดสินใจเลือกสนองตอบต่อสิ่งนั้นในทางที่ถูกต้อง ตามกฎระเบียบ กฎหมาย กฎระเบียบของสังคม จารีตประเพณี

จรัส สุวรรณมาลา^{๑๓} นิยามว่า “จิตสาธารณะ” (Public Mind) หมายถึง “ความรู้สึกนึกคิดที่เป็นส่วนรวม” หรือพูด และฟังได้ง่ายๆ ว่า “การตระหนักรู้ และคำนึงถึงการมีส่วนรวมร่วมกัน การตระหนักรู้ตน ที่จะทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม หรือการคำนึงถึงผู้อื่นที่มีความสัมพันธ์ที่เป็นสังคมเดียวกัน เป็นการแสดงออกเพื่อสังคมส่วนรวม การบริการชุมชน การทำประโยชน์เพื่อสังคม ถ้าเป็นวัตถุหรือสิ่งของทุกคนสามารถใช้ประโยชน์ร่วมกันได้”

จิตสาธารณะเป็นสิ่งที่เกิดจากการฝึกอบรม ตั้งแต่วัยเด็ก และจะพัฒนาไปเรื่อยๆ จนถึงวัยรุ่น และจนกระทั่งเป็นผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่จึงต้องเข้าใจธรรมชาติของเด็ก คอยแนะนำส่งเสริมในสิ่งที่ถูกต้อง ควร คอยชี้แนะ และปลูกฝังจิตสาธารณะให้แก่เด็ก นอกจากนี้ เด็กยังต้องมีระเบียบวินัย มีความ

^{๑๑} นวลละอ อ่างถึง, การศึกษาการจัดการความรู้ ของมหาวิทยาลัยรามคำแหง, ดุษฎีนิพนธ์ สาขาวิชาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คณะศึกษาศาสตร์, (มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๓), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๒} อาทิตา ชูตระกูล, **คุณธรรมนำความรู้รูปแบบการเรียนการสอนแบบบูรณาการคุณค่าความเป็นมนุษย์**, (กรุงเทพมหานคร: วี.ที.ซี. คอมมิวนิเคชั่น, ๒๕๕๖), หน้า ๖๕.

^{๑๓} จรัส สุวรรณมาลา, “วัฒนธรรมการเมืองท้องถิ่นในประเทศไทย”, วารสารสถาบันพระปกเกล้า, (๕ (๓), ๒๕๕๐), หน้า ๘๓.

รับผิดชอบตามธรรมชาติอันเกิดขึ้นได้เอง อีกทั้งเด็กยังมีการเรียนรู้ด้านวินัยจากวัฒนธรรม โดยอาศัย การสั่งสอน ฝึกฝน จากบุคคล สิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นกฎธรรมชาติของการอยู่ร่วมกันในสังคม การมี กิจกรรม และใช้สิ่งของร่วมกันในสังคม การพัฒนาจิตสาธารณะให้แก่เด็กในการใช้สิ่งของร่วมกัน ดูแล ทรัพย์สินสมบัติส่วนรวม และมีน้ำใจแบ่งปันสิ่งของให้แก่กันและกัน จะเห็นได้ว่าการพัฒนาจิตสาธารณะ เป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งต้องปลูกฝังหรือเสริมสร้างไว้ตั้งแต่ในวัยเด็ก เพื่อให้เขาได้รับประสบการณ์ที่เพียงพอ เป็นพื้นฐานที่สามารถนำไปพัฒนาตนเอง โดยในการปลูกฝังนั้น ควรให้เด็กได้มีความรู้ความเข้าใจ ตระหนักถึงความสำคัญของจิตสาธารณะ รวมทั้งมีการฝึกฝนให้เด็กได้ปฏิบัติจริง เพื่อให้เด็กเกิดการ กระทำที่เกี่ยวกับการพัฒนาจิตสาธารณะอย่างแท้จริงจนเกิด เป็นลักษณะนิสัย และควรทำให้ เหมาะสมกับวัย เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่เหมาะสมตามวัย และเกิดการพัฒนาตามลำดับ ซึ่งในการ ฝึกอบรม ปลูกฝัง หรือพัฒนาจิตสาธารณะให้แก่เด็กนั้น ควรมีครูหรือผู้ใหญ่คอยดูแลชี้แนะแนวทางที่ ถูกต้อง เด็กจะได้ยึดเป็นแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้อง เหมาะสม

การมีจิตสาธารณะนั้น เป็นสิ่งที่เกิดตามวิถีการดำเนินชีวิตของแต่ละบุคคล สภาพแวดล้อม ต่างๆ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน และสังคม สรุปว่า จิตสาธารณะ หรือ จิตสำนึกทางสังคม อยู่ ภายใต้อิทธิพลของปัจจัยแวดล้อมทั้งภายใน และภายนอก ดังนี้^{๑๔}

ปัจจัยภายนอก เป็นปัจจัยที่เกี่ยวกับภาวะทางสัมพันธภาพของมนุษย์ ภาวะทางสังคมเป็น ภาวะที่ลึกซึ้งที่มีผลต่อจิตสำนึกด้านต่างๆ ของมนุษย์ เป็นภาวะที่ได้อบรมกล่อมเกลา และสะสมอยู่ใน ส่วนของการรับรู้ที่ละเอียดที่ละน้อย ทำให้เกิดสำนึกที่มีรูปแบบหลากหลาย ภาวะแวดล้อมทางสังคมนี้ เริ่มตั้งแต่พ่อแม่ พี่น้อง ญาติ เพื่อน ครู สื่อมวลชน บุคคลทั่วไป ตลอดจนระดับองค์กร วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ กฎหมาย ศาสนา รวมทั้งภาวะแวดล้อมด้านสื่อสารมวลชน และส่วนที่กำกับสำนึก ของบุคคล คือ การได้สัมผัสจากการใช้ชีวิตที่มีพลังต่อการเกิดสำนึก อาทิ การไปโรงเรียน ไปทำงาน ดู ละคร ฟังผู้คนสนทนากัน เป็นต้น

ปัจจัยภายใน สำนึกที่เกิดจากปัจจัยภายใน หมายถึง การคิดวิเคราะห์ของแต่ละบุคคลใน การพิจารณาตัดสินคุณค่าและความดีงาม ซึ่งส่งผลต่อพฤติกรรม และการประพฤติปฏิบัติโดยเฉพาะ การปฏิบัติทางจิตใจ เพื่อขัดเกลาตนเองให้เป็นไปทางใดทางหนึ่ง โดยเกิดจากการรับรู้จากการเรียนรู้

^{๑๔} ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม และ สังคม สัจจกร, **สำนึกไทยที่พึงปรารถนา**, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิ บวรณะชนบทแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๒-๒๓.

การมองเห็น การคิด แล้วนำมาพิจารณาเพื่อตัดสินใจว่าต้องการสร้างสำนึกแบบใด ก็จะมีการฝึกฝน และสร้างสมสำนึกเหล่านั้น

การเกิดจิตสำนึกไม่สามารถสรุปแยกแยะได้ว่าเกิดจากปัจจัยภายในหรือภายนอก เพียงอย่างใดอย่างหนึ่ง เพราะทุกสรรพสิ่งมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน จิตสำนึกที่มาจากภายนอกเป็นการเข้ามาโดยธรรมชาติ กระทบต่อความรู้สึกของบุคคล แล้วกลายเป็นจิตสำนึกโดยธรรมชาติ และมักไม่รู้ตัว แต่จิตสำนึกที่เกิดจากปัจจัยภายในเป็นความตั้งใจเลือกสรร บุคคล ระลึกรู้ตนเองเป็นอย่างดี เป็นสำนึกที่สร้างขึ้นเอง ระหว่างปัจจัยภายใน และภายนอก เป็นปฏิสัมพันธ์ที่มีความต่อเนื่องกัน ดังนั้น การพัฒนาจิตสำนึกจึงต้องกระทำควบคู่กันไปทั้งปัจจัยภายใน และภายนอก

๒.๑.๒ องค์ประกอบของสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามหลักพระพุทธศาสนา

คุณสมบัติพื้นฐานของพลเมือง เป็นคุณสมบัติที่สำคัญในฐานะที่เป็นรากฐานของความ เป็นพลเมืองในสังคมประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข โดยคุณสมบัติพื้นฐานของ พลเมืองฯ ประกอบด้วยคุณสมบัติสำคัญ ๔ ประการ กล่าว คือ^{๑๕}

๑) พลเมืองต้องมีจิตสำนึกของความเป็นพลเมือง หมายถึง การยึดมั่นในคุณธรรม จริยธรรม และคุณงามความดี มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อผู้อื่น ต่อชุมชน และสาธารณะ

๒) พลเมืองในสังคมประชาธิปไตยต้องรู้จัก เข้าใจ ตระหนัก และห่วงแหนในสิทธิของ ตนเอง รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง เคารพในสิทธิของผู้อื่น

๓) ตระหนัก และให้ความสำคัญกับกระบวนการของการมีส่วนร่วมของผู้อื่น โดยใน กระบวนการของการมีส่วนร่วมของผู้อื่นนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่พลเมืองต้องให้ความสำคัญกับการ เคารพ และรับฟังความคิดหรือความเห็นที่แตกต่างหลากหลายอย่างมีเหตุผลที่เหมาะสม

^{๑๕} สมศักดิ์ เอี่ยมดี, “การพัฒนาระบบการบริหารเครือข่ายการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของสาค นักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา”, วารสารศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๑๕ (ฉบับพิเศษ : ๒๕๕๖), หน้า ๒๑๖ – ๒๒๐.

๔) พลเมืองในสังคมการปกครองในระบอบประชาธิปไตยโดยมีหลักการสำคัญคือ หลักนิติรัฐ อันหมายถึงการปกครองโดยกฎหมาย ดังนั้น พลเมืองจึงต้องมีคุณสมบัติของการเคารพในกฎหมาย โดยต้องยึดมั่นในความยุติธรรม และความเป็นธรรม

ทักษะพื้นฐานของพลเมือง ๓ ทักษะ สำคัญของแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับพลเมือง ซึ่งไม่อาจปฏิเสธเป็นอย่างอื่นได้ก็คือ พลเมืองนั้นย่อมหมายถึงมนุษย์ที่อาศัยอยู่ในเมือง หากพลเมืองมีความมั่นคงปลอดภัย หลักประกันในการได้รับความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตร่างกาย ทรัพย์สิน เสรีภาพ ตลอดจน มีคุณภาพชีวิตและคุณภาพในการดำเนินชีวิตที่ดีย่อมส่งผลให้เกิดการพัฒนาสังคมในท้ายที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การพัฒนาความรู้ และความสามารถเพื่อให้พลเมือง มีทักษะหรือความสามารถในการเข้ามามีบทบาทหรือมีส่วนร่วมในทางการเมืองการปกครองซึ่งเป็นไปตามเจตนารมณ์ของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยเพื่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพให้กับพลเมือง จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนา “ทักษะพื้นฐานของพลเมือง” ให้กลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาพลเมือง ซึ่งทักษะพื้นฐานดังกล่าวประกอบด้วย ๓ ทักษะสำคัญ กล่าว คือ^{๑๖}

๑) ทักษะในการจัดการข้อมูลอย่างมีประสิทธิภาพ ประกอบด้วย

- ความสามารถในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้โดยไม่ถูกปิดกั้น
- ความสามารถในการจำแนกข้อมูล
- การกำหนดประเด็นเพื่อนำไปสู่การจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ
- ความสามารถในการใช้เครื่องมือในการค้นหาข้อมูลเพื่อนำมาใช้ประกอบการพิจารณาในแต่ละประเด็นได้
- ความสามารถในการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล และความสามารถในการการประยุกต์ใช้ข้อมูล และ ความสามารถในการสรุป สังเคราะห์ผลลัพธ์จากข้อมูลที่ได้รับมา

๒) ทักษะในการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วยความสามารถในการกำหนดหรือออกแบบกระบวนการในการทำงานที่ตอบสนองต่อการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพทักษะในการบริหารจัดการเพื่อสร้างความร่วมมือในการทำงานระหว่างเครือข่ายทางสังคมต่างๆ ทักษะในการ

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๐-๒๒๔.

ประเมินจุดอ่อน จุดแข็ง อุปสรรค โอกาส รวมทั้งความสามารถในการประเมินความเสี่ยงและการบริหารจัดการความเสี่ยง

๓) ทักษะในการสื่อสาร หมายถึง ความรู้ ความสามารถ และความเข้าใจในการใช้สื่อเพื่อเป็นเครื่องมือในการพัฒนาตนเอง ชุมชน สังคม ประกอบด้วย ทักษะรู้เท่าทันสื่อและทักษะหรือความสามารถในการใช้สื่ออย่างสร้างสรรค์เพื่อเป็นเครื่องมือในการพัฒนา

(๓.๑) ทักษะการรู้เท่าทันสื่อ ซึ่งจะต้องมีทักษะรู้เท่าทันใน ๓ ด้าน กล่าวคือ

- ทักษะรู้เท่าทันข้อมูลหรือสารสนเทศ (Information Literacy)
- ทักษะรู้เท่าทันการสื่อสาร (Communication Literacy) เช่น เทคนิคการตลาด กลยุทธ์ในการโฆษณา เป็นต้น และ
- ทักษะรู้เท่าทันเทคโนโลยี (Technology Literacy) เช่น การรู้เท่าทันเทคนิคการผลิต การติดต่อ รวมไปถึง การรู้เท่าทันเทคโนโลยีด้านการสื่อสาร

(๓.๒) ความสามารถในการใช้สื่ออย่างสร้างสรรค์เพื่อเป็นเครื่องมือในการพัฒนาตนเอง ชุมชน และ สังคม ใน ๕ ด้าน กล่าว คือ การใช้สื่อเพื่อการศึกษา และการเรียนรู้ การใช้สื่อเพื่อการพัฒนา และขับเคลื่อนสังคม การใช้สื่อในการสื่อสารสังคมการใช้สื่อในการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และการพัฒนาซอฟต์แวร์เพื่อตอบสนองต่อการทำงานในด้านต่างๆ

ฐานคิดของจิตสาธารณะที่ลึกซึ้งอีกระดับหนึ่ง คือ ความรับผิดชอบต่อสังคม ในการช่วยเหลือสังคม ไม่ทำให้ผู้อื่นหรือสังคมเดือดร้อนได้รับความเสียหาย และมีระดับของความรับผิดชอบต่อสังคม เริ่มตั้งแต่ ประการแรก ความรับผิดชอบต่อครอบครัว อาทิ เชื่อฟังพ่อแม่ ช่วยเหลืองานบ้าน ไม่ทำให้พ่อแม่เสียใจ ประการที่สอง มีความรับผิดชอบต่อโรงเรียน ครูอาจารย์ เช่น ตั้งใจเล่าเรียน เชื่อฟังคำสั่งสอนของครูอาจารย์ ปฏิบัติตามกฎระเบียบวินัยของโรงเรียน ช่วยรักษาทรัพย์สินสมบัติของโรงเรียน ประการที่สาม มีความรับผิดชอบต่อสังคม ช่วยเหลือสังคม และได้มีการกำหนดลักษณะของคำว่า “จิตสาธารณะ” ไว้อย่างหลากหลาย ทั้งคำที่ใช้ในภาษาไทย เช่น จิตสาธารณะ สำนักสาธารณะ และจิตสำนักสาธารณะ เป็นต้น และคำที่ใช้ในภาษาอังกฤษ เช่น Public Consciousness หรือ Public Mind โดยสามารถสรุปความหมายของจิตสาธารณะได้ว่า หมายถึง คุณลักษณะทางจิตใจของบุคคล

เกี่ยวกับการมองเห็นคุณค่า หรือการให้คุณค่าแก่การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและสิ่งต่างๆ ที่เป็นสิ่ง
 สาธารณะที่ไม่มีผู้ใดผู้หนึ่งเป็นเจ้าของ หรือเป็นสิ่งที่คนในสังคมเป็นเจ้าของร่วมกัน เป็นสิ่งที่สามารถ
 สังเกตได้จากความรู้สึกนึกคิด หรือการกระทำที่แสดงออกมาโดยพิจารณาจากความรู้ความเข้าใจหรือ
 พฤติกรรมที่แสดงออกใน ๓ องค์ประกอบ^{๑๗}

องค์ประกอบที่ ๑ คือ การหลีกเลี่ยงการใช้หรือการกระทำที่จะทำให้เกิดความชำรุด
 เสียหายต่อส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม กำหนดตัวชี้วัดจาก

- ๑) การดูแลรักษาของส่วนรวมใช้ของส่วนรวมแล้วเก็บเข้าที่
- ๒) ลักษณะการใช้ของส่วนรวมรู้จักใช้ของส่วนรวมอย่างประหยัด และทะนุถนอม

องค์ประกอบที่ ๒ คือ การถือเป็นที่ที่ที่มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาของส่วนรวมใน
 วัสดุที่ตนสามารถทำได้กำหนดตัวชี้วัดจาก

- ๑) การทำตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายเพื่อส่วนรวม
- ๒) การรับอาสาที่จะทำบางอย่างเพื่อส่วนรวม

องค์ประกอบที่ ๓ คือ การเคารพสิทธิในการใช้ของส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ร่วมกันของ
 กลุ่ม กำหนดตัวชี้วัดจาก

- ๑) การไม่ยึดครองของส่วนรมนั้นมาเป็นของตนเอง
- ๒) การเปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้สามารถใช้ของส่วนรมนั้น

๒.๑.๓ การสร้างและการพัฒนาการเสริมสร้างจิตสำนึกตามหลักพระพุทธศาสนา

จิตสาธารณะเป็นสิ่งที่เกิดจากการฝึกอบรมตั้งแต่วัยเด็ก และจะพัฒนาไปเรื่อยๆ จนถึง
 วัยรุ่น และจนกระทั่งเป็นผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่จึงต้องเข้าใจธรรมชาติของเด็ก คอยแนะนำส่งเสริมในสิ่งที่ถูกต้องที่
 ควร คอยชี้แนะ และปลูกฝังจิตสาธารณะให้แก่เด็ก นอกจากนี้ เด็กยังต้องมีระเบียบวินัย มีความ
 รับผิดชอบตามธรรมชาติอันเกิดขึ้นได้เอง อีกทั้งเด็กยังมีการเรียนรู้ด้านวินัยจากวัฒนธรรม โดยอาศัย

^{๑๗} ชาย โพธิสิตา, จิตสำนึกต่อสาธารณะสมบัติ : ศึกษากรณีกรุงเทพมหานคร, (นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม, มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓), หน้า ๒๒-๒๙.

การสั่งสอน ฝึกฝน จากบุคคล สิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นกฎธรรมชาติของการอยู่ร่วมกันในสังคม การมีกิจกรรม และใช้สิ่งของร่วมกันในสังคม การพัฒนาจิตสาธารณะให้แก่เด็กในการใช้สิ่งของร่วมกัน ดูแลทรัพย์สินสมบัติส่วนรวม และมีน้ำใจแบ่งปันสิ่งของให้แก่กันและกัน จะเห็นได้ว่าการพัฒนาจิตสาธารณะเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งต้องปลูกฝังหรือเสริมสร้างไว้ตั้งแต่ในวัยเด็ก เพื่อให้เขาได้รับประสบการณ์ที่เพียงพอเป็นพื้นฐานที่สามารถนำไปพัฒนาตนเอง โดยในการปลูกฝังนั้น ควรให้เด็กได้มีความรู้ความเข้าใจตระหนักถึงความสำคัญของจิตสาธารณะ รวมทั้งมีการฝึกฝนให้เด็กได้ปฏิบัติจริง เพื่อให้เด็กเกิดการกระทำที่เกี่ยวกับการพัฒนาจิตสาธารณะอย่างแท้จริงจนเกิดเป็นลักษณะนิสัย และควรทำให้เหมาะสมกับวัย เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่เหมาะสมตามวัย และเกิดการพัฒนาตามลำดับ ซึ่งในการฝึกอบรมปลูกฝัง หรือพัฒนาจิตสาธารณะให้แก่เด็กนั้น ควรมีครูหรือผู้ใหญ่คอยดูแลชี้แนะแนวทางที่ถูกต้อง เด็กจะได้ยึดเป็นแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้อง เหมาะสม

จิตสาธารณะเพื่อส่วนรวมสามารถกระทำได้ ๒ ทาง คือ

๑) โดยการรับผิดชอบต่อตนเอง หมายถึง รับผิดชอบการกระทำของตนเอง ไม่ให้เกิดผลกระทบ และความเสียหายต่อส่วนรวม

๒) โดยการรับผิดชอบต่อสังคม หมายถึง การเข้าไปมีบทบาทในการรักษาประโยชน์แก้ปัญหา และสร้างสรรค์สังคมส่วนรวม ซึ่งถือว่าเป็นความรับผิดชอบต่อสังคม ความรับผิดชอบ คือ ความมุ่งหมาย การยอมรับการกระทำนั้น และพยายามปรับปรุงการปฏิบัติหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้น คนที่มีความรับผิดชอบต้องเป็นคนรู้จักหน้าที่และปฏิบัติตนให้มีประสิทธิภาพ อย่างเต็มกำลังความสามารถ เช่น รับผิดชอบต่อตนเอง คือ ไม่กระทำชั่ว ไม่ทำให้ตนเอง และบุคคลอื่นหรือสังคมเดือดร้อน เช่น ออกกำลังกายเพื่อรักษาสุขภาพให้แข็งแรง ตั้งใจเล่าเรียน หมั่นใฝ่หาความรู้ ประพฤติตนให้เหมาะสม ละเว้นความชั่ว มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี รู้จักปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นมีความประหยัด ทำงานที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จ มีความรับผิดชอบ ตรงต่อเวลา พึ่งตนเองได้ ความรับผิดชอบต่อสังคม คือ การช่วยเหลือสังคม ไม่ทำให้ผู้อื่นหรือสังคมได้รับความเสียหาย เช่น

๑) ความรับผิดชอบต่อหน้าที่พลเมือง ได้แก่

(๑) ปฏิบัติตามกฎหมาย

(๒) รักษาทรัพย์สินสมบัติของสังคม

(๓) ช่วยเหลือผู้อื่น

(๔) มีความร่วมมือกับคนอื่น

๒) ความรับผิดชอบต่อครอบครัว ได้แก่

(๑) เคารพเชื่อฟังพ่อแม่ ผู้ปกครอง

(๒) ช่วยเหลืองานบ้าน

(๓) รักษาชื่อเสียงของครอบครัว

๓) ความรับผิดชอบต่อโรงเรียน ครู อาจารย์ ได้แก่

(๑) ตั้งใจเล่าเรียน

(๒) เชื่อฟังคำสั่งสอนของ ครู อาจารย์

(๓) ปฏิบัติตามระเบียบโรงเรียน

(๔) รักษาทรัพย์สินสมบัติของโรงเรียน

๔) ความรับผิดชอบต่อเพื่อน ได้แก่

(๑) ช่วยตักเตือนแนะนำเมื่อเพื่อนทำผิด

(๒) ไม่เอาเปรียบเพื่อน ช่วยเหลือเพื่อนอย่างเหมาะสม

(๓) ไม่ทะเลาะกัน ให้อภัยเมื่อเพื่อนทำผิด

(๔) เคารพสิทธิซึ่งกัน และกัน

ความหมายของสถานภาพ บทบาท สิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่

๑) สถานภาพ หมายถึง ตำแหน่งที่บุคคลได้รับจากการเป็นสมาชิกของสังคม แบ่งออกเป็น สถานภาพที่ได้มาโดยกำเนิด เช่น ลูก หลาน คนไทย เป็นต้น และสถานภาพทางสังคม เช่น ครู นักเรียน แพทย์ เป็นต้น

๒) บทบาท หมายถึง การปฏิบัติตามสิทธิ หน้าที่อันเนื่องมาจากสถานภาพของบุคคล เนื่องจากบุคคลมีหลายสถานภาพ ในคนคนเดียว ฉะนั้นบทบาทของบุคคลจึงต้องปฏิบัติตาม สถานภาพในสถานการณ์ตามสถานภาพนั้นๆ

๓) สิทธิ หมายถึง อำนาจหรือผลประโยชน์ของบุคคลที่กฎหมายให้ความคุ้มครอง เช่น สิทธิเลือกตั้ง กฎหมายกำหนดให้บุคคลที่มีอายุ ๑๘ ปีบริบูรณ์มีคุณสมบัติถูกต้องตามกฎหมายมีสิทธิ เลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

๔) เสรีภาพ หมายถึง ความมีอิสระในการกระทำของบุคคลที่อยู่ในขอบเขตของกฎหมาย เช่น เสรีภาพในการพูด การเขียน เป็นต้น

๕) หน้าที่ หมายถึง ภาระรับผิดชอบของบุคคลที่จะต้องปฏิบัติ เช่น หน้าที่ของบิดาที่มีต่อ บุตร เป็นต้น

การจัดกิจกรรมจิตสาธารณะในสถานศึกษา

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๕๑ นอกจากการเรียนรู้ใน ๘ กลุ่มสาระแล้ว ในส่วนของกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนก็ถือเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง ซึ่งหลักสูตร ได้จำแนกกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนเป็น ๓ ลักษณะ คือ

๑) กิจกรรมแนะแนว

๒) กิจกรรมนักเรียนและ

๓) กิจกรรมเพื่อสังคม และสาธารณประโยชน์ ซึ่งเป็นหน้าที่ของสถานศึกษาทุกแห่งจะต้อง เน้นการสร้างเยาวชนที่มีความสมดุล ให้ผู้เรียนต้อง “เป็นคนเก่ง เป็นคนดี มีคุณลักษณะ และมี สมรรถนะตามที่หลักสูตรกำหนด”

การให้นักเรียนทำกิจกรรมเพื่อสังคม และสาธารณประโยชน์ เป็นความมุ่งหวังที่จะสร้าง “จิตสาธารณะ” และคุณลักษณะแฝงอื่นๆ อีกมากมาย ผ่านกิจกรรมนี้^{๑๘}

ในการสร้างจิตสาธารณะ คงมีหลายแนวทาง “สถานศึกษาจะต้องคิดกิจกรรม ที่มีความเป็นไปได้ง่าย และสะดวกในการปฏิบัติ แต่ให้ผลดี” ต่อไปนี้ อาจเป็นเพียงตัวอย่างส่วนหนึ่งเพื่อการสร้างจิตสาธารณะแก่นักเรียน

๑) ส่งเสริมให้เด็กมีความสามารถในการดูแลรักษาบ้าน และรับผิดชอบงานบ้าน ถือเป็นงานสาธารณะที่ใกล้ตัวที่สุด โดยมีพฤติกรรมที่เป็นรูปธรรม เช่น ตื่นนอนแต่เช้า กวาดบ้าน-ถูบ้าน จัดระเบียบ/กวาดบริเวณบ้าน

๒) ส่งเสริมให้เด็กมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการดูแลรักษาซอย/หมู่บ้านที่อยู่อาศัย โดยมีพฤติกรรมที่เป็นรูปธรรม เช่น ปลูกต้นไม้ (ไม้ดอก ไม้ประดับ) หน้าบ้านพร้อมดูแลรักษา กวาด/ทำความสะอาดถนนหรือที่สาธารณะรอบบ้านในรัศมี ๕ เมตร เป็น กรรมการฝ่ายเยาวชนเพื่อการดูแลรักษาซอย/หมู่บ้านที่อยู่อาศัย เป็นต้น (หากสถานศึกษากำหนดคุณสมบัติของเยาวชนที่เป็นรูปธรรม ดังตัวอย่างข้างต้น พร้อมผลักดัน หรือส่งเสริมให้เกิดคุณลักษณะต่างๆ เหล่านี้ได้อย่างจริงจัง ท่านเชื่อหรือไม่ว่า “ชุมชนจะเป็นแหล่งที่น่าอยู่ในชั่วพริบตา” อีกทั้งเยาวชนจะเกิดคุณลักษณะอื่นๆ ตามมา เช่น ความเสียสละเพื่อส่วนรวม ทักษะการจัดการ ฯลฯ)

๓) จัดกิจกรรมเพื่อชี้แนะทิศทางการพัฒนาหรือแก้ปัญหาให้แก่ชุมชน อาทิ ในช่วงฤดูกาลของการเสียภาษีเงินได้ประจำปี ครูคณิตศาสตร์มอบหมายให้นักเรียนสอบถามเงินได้ของพ่อแม่ และนำใบคำนวณภาษี (ภ.ง.ด.๙๑) มาคำนวณที่โรงเรียนแล้วมอบหมายให้นักเรียนนำกลับไปบ้านเพื่อหารือกับคุณ พ่อ-คุณแม่เพื่อชำระภาษีต่อไป ครูวิทยาศาสตร์/ครูสังคมศึกษาให้นักเรียนร่วมปฏิบัติการรณรงค์การลดการใช้ พลังงานไฟฟ้าในบ้านครูสุขศึกษาร่วมกับชุมชนสุขภาพในโรงเรียนจัดทำจดหมายเตือนหรือปฏิบัติ กิจกรรมรณรงค์ทำลายแหล่งยุงลายเพื่อป้องกันโรคไข้เลือดออก โรคหวัดสายพันธุ์ใหม่ หรือโรคอื่นๆ เป็นต้น

๔) สถานศึกษาเป็นแกนนำในการพัฒนาชุมชนในรัศมีที่เป็นที่ตั้งของสถานศึกษา เช่น รับผิดชอบดูแลในรัศมี ๑ กิโลเมตร รอบสถานศึกษา โดยร่วมกับชุมชนอย่างจริงจังในการพัฒนา

^{๑๘} สุพักตร์ พิบูลย์, ชุดเสริมทักษะการประเมินโครงการ, (นนทบุรี: จตุพรดีไซน์, ๒๕๕๑), หน้า ๔๓.

บรรยากาศ/สิ่งแวดล้อมของชุมชน ทั้งนี้ อาจปฏิบัติการผ่านกิจกรรมชุมชนที่มีอยู่ในโรงเรียน และเน้นให้นักเรียนมีบทบาทหลักในการร่วมวางแผนพัฒนา การปฏิบัติการเช่นนี้ เหมือน “การใช้ชุมชนที่เป็นที่ตั้งของสถานศึกษา เป็นห้องปฏิบัติการทดลองประสบการณ์ชีวิตต่างๆ แก่ผู้เรียน” ทั้งนี้เชื่อว่า หากนักเรียนมองเห็นแนวทางการพัฒนาชุมชนที่เป็นรูปธรรม ๑ ชุมชน นักเรียนเหล่านั้นจะสามารถนำประสบการณ์ไปประยุกต์ใช้ในชุมชนที่อยู่อาศัยของตนเองได้ในอนาคต อีกทั้ง โรงเรียนเองก็จะเป็นที่รักใคร่/เป็นที่พอใจของชุมชนที่เป็นที่ตั้งของ โรงเรียน เป็นโรงเรียนของชุมชนอย่างแท้จริง (อนึ่งชุมชนอาจให้การสนับสนุนงบประมาณ เพื่อการทำกิจกรรมสาธารณประโยชน์ในส่วนนี้)

๕) ประสานงานกับผู้ปกครอง หรือเครือข่ายผู้ปกครอง ให้ร่วมกันวางแผนเพื่อทำกิจกรรมสาธารณประโยชน์ร่วมกันเป็นวงศ์ตระกูล โดย วางแผนเป็นรายปี พร้อมแจ้งแผนงานให้โรงเรียนทราบ ตั้งแต่ต้นปี การกระทำเช่นนี้ นอกจากจะเป็นการแบ่งเบาภาระของโรงเรียนในการส่งเสริมให้นักเรียนจัดทำ กิจกรรมสาธารณประโยชน์แล้ว ยังเป็นการส่งเสริมความสัมพันธ์ในครอบครัว และส่งเสริมให้ครอบครัวไทย “มีจิตสาธารณะไปในตัวด้วย”

สังคมในปัจจุบันเสื่อมโทรมลงอย่างเห็นได้ชัดเจน ปัญหาต่างๆ มีมากมาย การปลูกฝังความสำนึก ให้กับบุคคล เพื่อให้มีความรับผิดชอบต่อตนเอง และสังคม จึงควรบังเกิดขึ้นในสังคม ด้วยเหตุนี้ในปัจจุบัน จึงมีการกล่าวถึงคำว่า จิตสาธารณะมากขึ้น เพื่อให้ผู้คนได้ตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อสาธารณะมากกว่าตนเอง นั้นหมายถึงว่า ทุกคนต้อง มีการให้ มากกว่า การรับ เพราะสิ่งเหล่านี้ ถ้าสามารถปลูกฝังให้เด็กและเยาวชนได้ตระหนัก สังคมย่อมได้รับแต่ความสุขอย่างแน่นอน คำว่า จิตสาธารณะ จึงมีความสำคัญต่อชีวิต และความเป็นอยู่ของมนุษย์โดยส่วนร่วมการปลูกฝังความสำนึกกับบุคคลต่างๆ ให้มีความรับผิดชอบต่อตนเอง และสังคมหรือสาธารณะจะเป็นการสร้างคุณธรรม จริยธรรม ให้เกิดขึ้นกับบุคคลโดยทั่วไป โดยเฉพาะ เด็กและเยาวชน รวมทั้ง ประชาชนทั่วไป สิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจากภายในกายของคน “จิตสาธารณะ” มีความสำคัญในการปลูกจิตสำนึกให้ผู้คนรู้จัก การเสียสละ การร่วมแรงร่วมใจ ร่วมมือในการทำประโยชน์ เพื่อสังคม และส่วนรวม ดังนั้นการสร้างนักสวัสดิการสังคมรุ่นใหม่ที่มีคุณภาพ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปลูกฝังจิตสำนึกให้มีจิตสาธารณะ อันเป็นส่วนสนับสนุนให้เกิดความเข้มแข็งต่อการให้บริการสวัสดิการสังคมอย่างยั่งยืนจิตสาธารณะ (Public mind) หมายถึง จิตสำนึกเพื่อส่วนรวม เพราะคำว่า “สาธารณะ” คือ สิ่งที่มีได้เป็นของผู้หนึ่งผู้ใด จิตสาธารณะจึงเป็นความรู้สึกถึงการเป็นเจ้าของในสิ่งที่เป็นสาธารณะ ในสิทธิ และ

หน้าที่ที่จะดูแล และบำรุงรักษาร่วมกัน เช่น การช่วยกันดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม โดยการไม่ทิ้งขยะลงในแหล่งน้ำ การดูแลรักษาสาธารณสมบัติ เช่น โทรศัพท์สาธารณะ หลอดไฟที่ให้แสงสว่างตามถนนหนทาง แม้แต่การประหยัดน้ำประปา หรือไฟฟ้าที่เป็นของส่วนรวม โดยให้เกิดประโยชน์คุ้มค่า ตลอดจนช่วยดูแลรักษาให้ความช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก หรือผู้ที่ร้องขอความช่วยเหลือเท่าที่จะทำได้ ตลอดจนร่วมมือกันกระทำการเพื่อช่วยกันแก้ปัญหา แต่ต้องไม่ขัดต่อกฎหมาย เพื่อรักษาประโยชน์ส่วนรวม นอกจากนี้ จิตสาธารณะยังมีความหมายครอบคลุมดังต่อไปนี้^{๑๙}

๑) จิตสาธารณะ คือ จิตสำนึกเพื่อส่วนรวม คำว่า จิตสำนึก ในพจนานุกรม ราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๓๘ ให้ความหมายไว้ว่า เป็นภาวะที่จิตตื่นและรู้สึกตัว สามารถตอบสนองสิ่งเร้าจากประสาทสัมผัสทั้ง ๕ คือรูป รส กลิ่น เสียง และสิ่งสัมผัสได้ การตระหนักรู้ และคำนึงถึงส่วนรวมร่วมกัน การคำนึงถึงผู้อื่นที่ร่วมสัมพันธ์เป็นกลุ่มเดียวกัน

๒) จิตสาธารณะ คือ จิตอาสา ที่แสดงออกมาในรูปของพฤติกรรมที่เกิดขึ้นด้วยความสมัครใจเพื่อส่วนรวม โดยการแสดงออกด้วยการอาสาไม่มีใครบังคับ

๓) จิตสาธารณะ คือ การสำนึกสาธารณะซึ่งหมายถึงการที่บุคคลตระหนักรู้และคำนึงถึงประโยชน์สุขของส่วนรวม และสังคมนั้นคุณค่าของการเอาใจใส่ดูแลรักษาสิ่งต่างๆที่เป็นของส่วนรวม

๔) จิตสาธารณะ คือ จิตบริการที่เกี่ยวกับการคิด และการปฏิบัติในการให้ความช่วยเหลือผู้อื่น เป็นการประพฤติปฏิบัติที่มุ่งความสุขของผู้อื่นที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความตั้งใจดีและเจตนาดี

๕) จิตสาธารณะ คือ จิตสำนึกทางสังคมที่สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติได้อธิบายว่าเป็นการรู้จักเอาใจใส่เป็นธุระ และเข้าร่วมในเรื่องของส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติ มีความสำนึกและยึดมั่นในระบบคุณธรรม และจริยธรรมที่ดั่งามละอายต่อสิ่งผิดเน้นความเรียบร้อย ประหยัดและมีความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

สถานภาพ และบทบาทของบุคคลที่สอดคล้องกัน เช่น

๑) พ่อ แม่ ควรมีบทบาทดังนี้

^{๑๙} อารี เลิศแสนพร, จิตสาธารณะ: มิติการปลูกฝังจิตสำนึกในนักสวัสดิการสังคมรุ่นใหม่, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยหัวเฉียว, ๒๕๕๕), หน้า ๑.

- (๑) รับผิดชอบในการอบรมสั่งสอนสมาชิกในครอบครัว
- (๒) ให้การศึกษาต่อสมาชิกของครอบครัว
- (๓) จัดสรรงบประมาณของครอบครัวให้เหมาะสมกับเศรษฐกิจของสังคม และโลก
- (๔) ครองตนเป็นแบบอย่างที่ดีความรักต่อบุตร

๒) ครู – อาจารย์ ควรมีบทบาท ดังนี้

- (๑) ถ่ายทอดความรู้แก่ศิษย์โดยกระบวนการที่หลากหลายให้เหมาะสมกับความสามารถ และความสนใจของนักเรียน
- (๒) ครองตนให้เหมาะสม และเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์
- (๓) เป็นผู้เสียสละทั้งเวลา และอดทนในการสั่งสอนศิษย์ทั้งด้านความประพฤติ และการศึกษา
- (๔) ยึดมั่นในระเบียบวินัย ตลอดจนปฏิบัติตามจรรยาบรรณครู

๓) นักเรียน ควรมีบทบาท ดังนี้

- (๑) ยึดมั่นในคุณธรรมจริยธรรม และระเบียบของโรงเรียน
- (๒) รับผิดชอบต่อหน้าที่ในการศึกษาหาความรู้
- (๓) ให้ความเคารพต่อบุคคลที่อาวุโสโดยมีมารยาทที่เหมาะสมกับสถานการณ์
- (๔) รับฟัง และปฏิบัติตามคำสั่งสอนอย่างมีเหตุผล
- (๕) ขยันหมั่นเพียรในการแสวงหาความรู้เพิ่มเติม
- (๖) เสริมสร้างความสามัคคีในครอบครัว โรงเรียน และชุมชน

จากความสำคัญของการมีจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามหลักพระพุทธศาสนา ถ้าสามารถปลูกฝัง ส่งเสริม หรือพัฒนาให้เด็กมีจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ด้วยวิธีการต่างๆ จะทำให้เด็กมีจิตใจที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน อาสาดูแลรับผิดชอบสมบัติส่วนรวม

มีการใช้สมบัติของส่วนรวมอย่างเห็นคุณค่า ใช้อย่างทะนุถนอม รู้จักการแบ่งปันโอกาสในการใช้ของส่วนรวมให้ผู้อื่น เมื่อเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ปัญหาที่เกิดการเอาเปรียบคนอื่น ปัญหาการทำลายสาธารณะสมบัติต่างๆ จะลดลง การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน และประโยชน์พวกพ้องก็จะลดน้อยลง และจะนำมาสู่สังคมที่เป็นอารยะขึ้นโดยเฉพาะเยาวชนซึ่งเป็นกลุ่มคนสำคัญที่จะกลายเป็นกำลังหลักในอนาคตในการกำหนดทิศทางของประเทศชาติบ้านเมือง เป็นช่วงวัยที่มีพลัง มีมุมมองทัศนคติต่อประเทศและโลกที่เปิดกว้าง ก้าวทัน และว่องไวในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง เป็นทั้งผู้รับและผู้ดำเนินการพัฒนาประเทศในอนาคต

๒.๒. แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับขบวนการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามหลักพระพุทธศาสนา

การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข หมายถึง การที่มนุษย์มาอยู่ร่วมกันเป็นสังคม สามารถปฏิบัติ ตามกฎเกณฑ์การอยู่ร่วมกันในรูปของกฎระเบียบหรือกฎหมาย และมีคุณธรรม จริยธรรมในการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การมีส่วนร่วมกิจกรรมต่างๆ ของสังคมตามหลักพระพุทธศาสนา เช่น การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเมืองการปกครอง การมีส่วนร่วมในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน และการปฏิบัติตามคุณธรรมของการอยู่ร่วมกันตามหลักศาสนาที่ตนเองนับถือ จะทำให้ประชาชนสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

พลเมืองที่ดีของสังคมจะต้องมีคุณธรรมและจริยธรรมเป็นหลักในการดำเนินชีวิต ซึ่งจะช่วยให้สังคมเป็นสังคมที่มีความสงบสุขและเจริญก้าวหน้าได้ คุณธรรมและจริยธรรมที่สำคัญมีอยู่ ๘ ประการ ดังนี้^{๒๐}

๑. การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม คุณธรรมข้อนี้เอื้ออำนวยประโยชน์ต่อสังคมเป็นอย่างดี เพราะสังคมจะดำรงอยู่ได้ และสามารถพัฒนาให้มีความสมบูรณ์เจริญก้าวหน้าได้ ถ้าคนในสังคมยอมเสียสละประโยชน์ส่วนตน เพื่อประโยชน์ส่วนรวมเสมอ

^{๒๐} โรงเรียนสระบุรีวิทยาคม คุณธรรม “จริยธรรมของการเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติและสังคมโลก”, <<http://www.pattayadailynews.com>>, ๒ ธันวาคม ๒๕๖๐.

๒. การรับฟังความคิดเห็นของกันและกัน และเคารพในมติของเสียงส่วนมาก คุณธรรมข้อนี้มีความสำคัญมากต่อสังคม เพราะสมาชิกในสังคมมักจะมีความคิดเห็นในปัญหาต่างๆ ของสังคม แลแนวทางการแก้ไขปัญหาแตกต่างกัน จึงจำเป็นที่จะต้องใช้เสียงข้างมากเพื่อหาข้อยุติเกี่ยวกับแนวทางการแก้ไขปัญหาต่างๆ แต่ทั้งนี้เสียงส่วนมากก็ต้องเคารพความคิดเห็นของเสียงส่วนน้อยและไม่ถือว่าเสียงส่วนน้อยเป็นฝ่ายผิด จึงจะทำให้สังคมดำรงอยู่ได้อย่างสันติ

๓. การมีระเบียบวินัยและรับผิดชอบต่อนหน้าที่ ถ้าสมาชิกในสังคมยึดมั่นในระเบียบวินัยควบคุมตนเองได้ ไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น และตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ สังคมนั้นก็จะมีแต่ความสงบสุขและเจริญก้าวหน้า ตัวอย่างเช่น นักเรียนมีหน้าที่เรียนก็ตั้งใจเรียนให้ดีที่สุด ก็จะทำให้นักเรียนประสบความสำเร็จในการเรียน หรือข้าราชการทำหน้าที่รับใช้ประชาชนอย่างดีที่สุด ก็ย่อมจะทำให้ข้าราชการผู้นั้นประสบความสำเร็จในชีวิตราชการ เป็นต้น

๔. ความซื่อสัตย์สุจริต ถ้าสมาชิกในสังคมยึดมั่นในความซื่อสัตย์สุจริต เช่น ไม่ลักทรัพย์ ไม่เบียดบังทรัพย์สินของผู้อื่นมาเป็นของตน หรือถ้าเป็นข้าราชการก็ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความสุจริต ไม่ทำการทุจริต สังคมนั้นก็จะมีแต่ความสันติสุขและเจริญก้าวหน้าขึ้นเรื่อยๆ

๕. ความกล้าหาญและเชื่อมั่นในตนเอง สังคมทุกสังคมต้องการให้มีการแสดงความคิดเห็นเป็นในเชิงสร้างสรรค์ เพื่อประโยชน์ของส่วนรวม ดังนั้น ถ้าสมาชิกในสังคมมีความกล้าที่จะแสดงความคิดเห็นในเชิงสร้างสรรค์อยู่เสมอๆ ก็จะเป็นประโยชน์ต่อสังคม และเป็นแนวทางในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้าได้

๖. ความสามัคคี หมายถึง ความรักใคร่กลมเกลียวและความร่วมมือกันทำงาน เพื่อประโยชน์ส่วนรวม ดังคำกล่าวที่ว่า “สามัคคี คือ พลัง ” ดังนั้น ถ้าประชาชนไทยมีความสามัคคี ไม่แตกแยก ร่วมแรงร่วมใจทำงานเพื่อพัฒนาประเทศชาติ ประเทศชาติก็จะมีแต่ความเข้มแข็งเป็นที่เคารพและเป็นที่ยอมรับของนานาประเทศ รวมทั้งจะทำให้สถาบันประชาธิปไตยมีความมั่นคงตลอดไปด้วย

๗. ความละเอียดและเกรงกลัวในการกระทำชั่ว ถ้าสมาชิกในสังคมมีความละเอียดและเกรงกลัวต่อการกระทำชั่วแล้ว สิ่งไม่ดีไม่งามต่างๆ ก็จะไม่เกิดขึ้นในสังคม เช่น ถ้านักการเมืองมีความซื่อสัตย์สุจริต เห็นประโยชน์ของส่วนเป็นสำคัญ มีความละเอียดและเกรงกลัวในการกระทำสิ่งที่ไม่ดีไม่

งามต่างๆ ก็จะทำให้ประชาชนมีความศรัทธาในตัวนักการเมือง และในสถาบันการเมืองการปกครองมากขึ้น อันจะยังผลให้การปกครองระบอบประชาธิปไตยดำเนินไปได้อย่างราบรื่น

๘. การส่งเสริมให้คนดีปกครองบ้านเมือง และควบคุมไม่ให้คนไม่ดีมีอำนาจระบอบการปกครองของประเทศจะดำเนินไปได้อย่างราบรื่น เมื่อได้คนดีมีความรู้ความสามารถมาช่วยกันปกครองบ้านเมือง ดังนั้น ในการเลือกตั้งผู้แทน ประชาชนควรเลือกคนดีให้ไปทำหน้าที่แทนตน เพราะถ้าเราได้ผู้แทนที่ดี เราก็จะได้รัฐบาลที่ดี อันจะยังผลให้การปกครองระบอบประชาธิปไตยสามารถอำนวยประโยชน์สุขให้แก่ประชาชนอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม

พระราชกระแสเกี่ยวกับโครงการทุนเล่าเรียนหลวงสำหรับคณะสงฆ์ เมื่อวันที่จันทร์ที่ ๒๓ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๐ “พัฒนาความรู้และคุณภาพของคณะสงฆ์ ให้เป็นหลักทางใจของประชาชน ให้พระมีความสำนึกและเป็นประโยชน์ใน สังคมไทย”^{๒๑}

พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับครอบครัว เพราะถือว่าครอบครัวที่ดีเป็นจุดเริ่มต้นของการเรียนรู้และการพัฒนา สภาพสังคมไทยในปัจจุบัน มีการแข่งขันทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรง ทำให้เกิดผลกระทบต่อสถานะความเป็นอยู่ของบุคคล เด็กและเยาวชนขาดการอบรมสั่งสอนให้มีความรู้ความเข้าใจในการศึกษาหลักธรรม คุณธรรม จริยธรรม เพื่อนำไปใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ให้อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข การแข่งขันอย่างรุนแรงทางด้านเศรษฐกิจ ทำให้คนส่วนใหญ่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน ขาดความตระหนักในความรับผิดชอบต่อสังคม ประเทศชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ เพื่อพัฒนาให้รู้จักหน้าที่ของตนและฐานะที่เป็นพลเมืองของประเทศชาติ ส่งเสริมให้ยึดมั่นในระบอบประชาธิปไตย ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาและนึกถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน พระพุทธศาสนาจึงมีหลักธรรมที่ส่งเสริมให้มนุษย์พัฒนาครอบครัวอยู่อย่างมากมาย ตัวอย่างหลักธรรมเหล่านี้ได้แก่

^{๒๑} ประชาสัมพันธ์ สกอ, “การจัดกิจกรรมต้อนรับน้องใหม่และประชุมเชียร์ในสถาบันอุดมศึกษา” <<http://www.moe.go.th/moe/th/news/detail>>, ๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

คุณธรรมของการอยู่ร่วมกันตามหลักพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนา มีหลักธรรมที่สำคัญที่หล่อหลอมให้พุทธศาสนิกชนเป็นคนรักสันติ รักอิสรเสรี มีนิสัยโอบอ้อมอารี มีเมตตากรุณาต่อกัน ได้แก่

๑) **สังคหัตถุ ๔**^{๒๒} หมายถึง หลักธรรมสำหรับสงเคราะห์หรือเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของคนในสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ได้แก่

(๑) **ทาน** คือ การให้ แบ่งปัน เสียสละ เผื่อแผ่ การให้ ได้แก่ การเสียสละ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การแบ่งปันช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ การให้ทานให้เพื่อขจัดกิเลส เช่น การบริจาคทานแก่คนสมณชีพราหมณ์ ผู้ทรงศีล เพื่อขจัดความโลภหรือความตระหนี่ เป็นการชำระจิตใจให้สะอาดยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น และการให้เพื่อสงเคราะห์หรือเพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจคนอื่น การทำทานโดยให้สังคหัตถุนี้ ในแง่ปฏิบัติ หมายถึง การเฉลี่ยหรือแบ่งให้จากส่วนที่คนมีอยู่ มิใช่ให้มากมายจนไม่เหลือหรือให้จนผู้รับร่ำรวย จุดประสงค์เน้นที่การแสดงอัธยาศัยไมตรีมากกว่าความมากหรือน้อยของวัตถุที่ให้ เพราะฉะนั้น คนยากจนหรือคนที่มีวัตถุสิ่งของเล็กน้อยก็สามารถแบ่งปันให้ทานผู้อื่นได้ตามอัธยาศัยของตน เช่น การแบ่งปันอาหารให้เพื่อน แบ่งปันเครื่องเขียนให้เพื่อน เป็นต้น คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้ไม่เป็นคนละโมภ ไม่เห็นแก่ตัว เราควรคำนึงอยู่เสมอว่า ทรัพย์สินสิ่งของที่เรามาได้ มิใช่สิ่งจีรังยั่งยืน เมื่อเราสิ้นชีวิตไปแล้วก็ไม่สามารถจะนำติดตัวเอาไปได้

(๒) **ปิยวาจา** คือ การกล่าววาจาสุภาพ อ่อนหวาน การพูดคำสุภาพ อ่อนหวาน เพื่อให้เกิดความสมานสามัคคี ปิยวาจาทำได้ง่าย เพราะวาจานั้นมีในตัวเรา เพียงเรามีสติ มีเมตตาในใจก็สามารถพูดออกมาได้ คำพูดมีอยู่ ๒ ประเภท ได้แก่

๑) คำพูดที่พูดออกไปแล้วคนฟังเกลียด เช่น คำหยาบ คำด่า คำประชด คำกระทบกระทั่ง คำแดกดัน คำสบถ เป็นต้น คำพูดเหล่านี้เรียกว่า “อัปปิยวาจา”

๒) คำพูดที่พูดออกไปแล้วทำให้คนฟังรัก เช่น คำอ่อนหวาน คำชมเชยจากใจจริง คำพูดที่ชวนให้เกิดความสมัคสมานไมตรี เป็นต้น

^{๒๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๘๖.

(๓) **อัตถจริยา** คือ การกระทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อตนเอง และผู้อื่น การบำเพ็ญประโยชน์ช่วยเหลือกันและกันในวงแคบ และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ในวงกว้าง หลักธรรมข้อนี้มุ่งสอนให้คนพัฒนาตน ๒ ด้าน คือ การทำตนให้เป็นประโยชน์ และทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ การทำตนให้เป็นประโยชน์ หมายถึง ทำตนให้มีคุณค่าในสังคมที่ตนอาศัยอยู่ อย่างคำพังเพยที่ว่า “อยู่บ้านท่านอย่างนิงดูตาย บั้นวับันควายให้ลูกท่านเล่น” หรือ “อยู่ก็ให้เขาไว้ใจไปก็ให้เขาคิดถึง” คนที่ไม่นิงดูตายมีอะไรพอจะช่วยเหลือคนอื่นและสังคมได้ก็เอาใจใส่ชวนชวยช่วยเหลือตามสติกำลัง ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “คนทำหมู่คณะให้ดังงาม” อยู่ที่ไหนก็สร้างความเจริญที่นั่น วิธีทำตนให้เป็นประโยชน์และทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ อาจทำได้หลายวิธี เช่น การตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ฝึกฝนอบรมตนให้เป็นคนเจริญด้วยความรู้ ความสามารถ เป็นบุตรที่ดีของบิดามารดา เป็นศิษย์ที่ดีของครูอาจารย์เป็นนักเรียนที่ดีของสถานศึกษา เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ ตลอดจนเป็นศาสนิกชนที่ดีของพระพุทธศาสนา

(๔) **สมานัตตตา** คือ การวางตัวเหมาะสม เสมอต้น เสมอปลายการวางตนเสมอต้นเสมอปลาย หมายถึง การวางตนได้เหมาะสม มีความหมาย ๒ ประการ คือ

- ๑) วางตนได้เหมาะสมกับฐานะที่ตนมีอยู่ในสังคม เช่น เป็นหัวหน้าครอบครัว เป็นบิดามารดา เป็นครูอาจารย์ เป็นเพื่อนบ้าน เป็นต้น ตนอยู่ในฐานะอะไรก็วางตนให้เหมาะสมกับฐานะที่เป็นอยู่ และทำได้อย่างเสมอต้นเสมอปลาย
- ๒) ปฏิบัติตนอย่างสม่ำเสมอต่อคนทั้งหลาย ให้ความเสมอภาค ไม่เอาัดเอาเปรียบผู้อื่น เสมอในสุขและทุกข์ คือ ร่วมสุขร่วมทุกข์ ร่วมรับรู้ปัญหา และร่วมแก้ปัญหาเพื่อประโยชน์ของสังคม

ประโยชน์ของสังคหวัตถุ ๔ ประการดังกล่าวมาแล้ว อำนวยประโยชน์ที่มองเห็นได้เป็นรูปธรรมดังต่อไปนี้

- ๑) ช่วยให้ผู้คลดดำรงตนอยู่ได้ในสังคมด้วยความสุข
- ๒) เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจ สมานไมตรีระหว่างกัน

๓) เป็นเครื่องส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ให้มีความเคารพนับถือกันตามสมควร
แก่ฐานะ

๔) เป็นเครื่องประสานองค์ประกอบต่างๆ ของสังคมให้คงรูปอยู่และดำเนินไปได้ด้วยดี

๕) ช่วยส่งเสริมศีลธรรมและป้องกันความประพฤติเสื่อมเสียในสังคม

๒) **พรหมวิหาร ๔**^{๒๓} หมายถึง ธรรมประจำใจที่ทำให้เป็นพรหมหรือให้เสมอด้วยพรหม
ในทางปฏิบัติ หมายถึง คุณธรรมของผู้ใหญ่ ซึ่งต้องมีประจำในอยู่ตลอดเวลา มี ๔ ประการ ดังนี้

(๑) **เมตตา** คือ ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น ปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข

(๒) **กรุณา** คือ ความสงสาร มีความปรารถนาช่วยผู้อื่นหรือสัตว์ที่ประสบความทุกข์
ให้พ้นทุกข์

(๓) **มุทิตา** คือ ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี

(๔) **อุเบกขา** คือ ความวางเฉย หรือความรู้สึกเป็นกลางๆ ไม่ดีใจ ไม่เสียใจเมื่อเห็น
ผู้อื่นประสบความสุขหรือความทุกข์

๓) **สัปปุริสธรรม ๗**^{๒๔} หมายถึง หลักธรรมของคนดี หรือหลักธรรมของสัตบุรุษ ๗
ประการ ได้แก่

(๑) **ธัมมัญญุตตา** คือ ความเป็นผู้รู้จักเหตุ ความเป็นผู้รู้หลัก คือ ความเป็นผู้รู้จักว่าสิ่ง
นี้เป็นเหตุของสิ่งนั้น สิ่งนั้นเป็นเหตุของสิ่งนี้ เช่นรู้ว่า เมื่อคนเราขาดอิทธิบาท ๔ ในการประกอบอาชีพ
ทำมาหากิน หรือในการทำกิจการต่างๆ ก็จะไม่ประสบความสำเร็จ เป็นต้น อีกนัยหนึ่ง ได้แก่ ความเป็นผู้รู้
หลักการและกฎเกณฑ์ของสิ่งทั้งหลายที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้องข้องในการดำเนินชีวิต ในการปฏิบัติหน้าที่และ
ดำเนินกิจการต่างๆ โดยรู้เข้าใจสิ่งที่ตนจะต้องประพฤติปฏิบัติตามเหตุผล เช่น ชาวพุทธรู้ว่าหลักธรรม
เพื่อการสร้างตนให้มีหลักฐานมั่นคงทางเศรษฐกิจ หรือหลักการแสวงหาทรัพย์ในทางที่ชอบคืออะไร มี

^{๒๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๖๑.

^{๒๔} มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
(กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), เศษปฏิบัติปาฐกถา, เล่มที่ ๑๓ ข้อที่ ๓๑ หน้า ๒๔.

อะไรบ้าง ผู้นำประเทศทราบถึงหลักการปกครองประเทศที่ดีเป็นอย่างไร มีอะไรบ้าง รู้ว่าจะต้องกระทำเหตุนี้ๆ หรือกระทำตามหลักการนี้ๆ จึงจะให้เกิดผลที่มุ่งหมายหรือต้องการนั้นๆ เป็นต้น ตลอดจนขั้นสูงสุดคือรู้เท่าทันกฎธรรมชาติหรือหลักความจริงของธรรมชาติเพื่อปฏิบัติต่อโลกและชีวิตได้อย่างถูกต้อง มีจิตเป็นอิสระ ไม่ตกเป็นทาสของวัตถุ

(๒) อัตถัญญตา คือ ความเป็นผู้รู้จักผล หมายถึง ความเป็นผู้รู้จักว่า ผลอันนี้เกิดจากเหตุอันนี้ เช่น เมื่อไม่ประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพทำมาหากินในทางสุจริต การศึกษาเล่าเรียน หรือในการทำกิจต่างๆ ก็รู้ว่าเป็นเพราะขาดหลักอิทธิบาท ๔ กล่าวคือ ไม่มีฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ในการประกอบอาชีพนั้น ในการศึกษาเล่าเรียนนั้น หรือในการทำงานนั้น เป็นต้น อีกนัยหนึ่ง ได้แก่ ความเป็นผู้รู้จักกรรมคือ ความหมายหรือความมุ่งหมายของหลักการที่ตนต้องปฏิบัติ โดยมีความเข้าใจประโยชน์ที่ประสงค์หรือวัตถุ ประสงค์ของกิจการที่ตนทำ รู้ว่าสิ่งที่ตนทำอยู่อย่างนั้นๆ ดำเนินชีวิตอย่างนั้นเพื่อประสงค์ประโยชน์อะไร หรือควรจะได้บรรลุผลอะไร รวมถึงรู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่อง จากการกระทำหรือความเป็นไปตามหลัก เช่น รู้ว่าหลักธรรมหรือพุทธศาสนสุภาษิตข้อนั้นๆ มีความหมายว่าอย่างไร การที่ตนกระทำอยู่อย่างนั้นมีความมุ่งหมายอย่างไร เมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอะไรบ้าง ดังนี้ เป็นต้น ตลอดจนถึงขั้นสูงสุด คือ รู้ความหมายของคติธรรมตา และประโยชน์ที่เป็นจุดหมายแท้จริงของชีวิต

(๓) อัตตัญญตา คือ ความเป็นผู้รู้จักตน หมายถึง ความเป็นผู้รู้จักฐานะ ภาวะ เพศ กำลังความรู้ความสามารถ ความถนัดและคุณธรรม เป็นต้น ของตนว่ามีสภาพอย่างไร แล้วประพฤติปฏิบัติตนให้เหมาะสมและทำการต่างๆ ให้สอดคล้องถูกจุดที่จะสัมฤทธิ์ผล ตลอดจนพร้อมแก้ไขปรับปรุงตนให้เจริญงอกงามถึงความสมบูรณ์อันยิ่งขึ้น อีกนัยหนึ่ง ได้แก่ ความสามารถมองตนเองออกว่าตนเองเป็นใคร มีฐานะและภาวะอย่างไร กำลังต้องการอะไร เมื่อมองออกแล้วก็พยายามปรับตนเองให้เป็นอย่างที่ตนเป็นได้อย่างถูกต้องเหมาะสม พยายามวางตนให้เหมาะสมกับฐานะและภาวะของตน และใช้กำลังความรู้ความสามารถของตนพัฒนาตนเองให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตนต้องการในทางที่ชอบ รวมถึงความรู้จักหยุดยั้งความต้องการอันเกินขอบเขตกำลังความรู้ความสามารถของตน และหยุดยั้งการแสวงหาอันเกินกำลังหรือในทางที่มีขอบธรรม อันจะทำให้ตนเดือดร้อนในภายหลัง

(๔) มัตตัญญตา คือ ความเป็นผู้รู้จักประมาณ หมายถึง ความรู้จักพอดีในสิ่งต่างๆ เช่น รู้จักประมาณในการบริโภคและการใช้จ่ายทรัพย์ รู้จักความพอเหมาะในการพูด การปฏิบัติกิจและ

ทำการต่างๆ ตลอดจนการพักผ่อนนอนหลับและการสนุกสนานรื่นเริงทั้งหลาย ทำการงานทุกอย่างด้วยความเข้าใจวัตถุประสงค์เพื่อผลดีแท้จริงที่ พึงต้องการ โดยมีใจเพียงเพื่อเห็นแก่ความพอใจ ชอบใจหรือเอาแต่ใจของตน แต่ทำตามความพอดีแห่งเหตุปัจจัย หรือองค์ประกอบทั้งหลายที่จะลงตัวให้เกิดผลดีงามตามที่มองเห็นด้วยปัญญา ความรู้จักประมาณในสิ่งต่างๆ ดังกล่าวนั้นต้องเป็นไปใน ๓ ขณะ คือ ในขณะที่แสวงหา ในขณะที่รับ และในขณะที่บริโภคใช้สอย โดยความรู้จักประมาณในขณะที่แสวงหา ย่อมเป็นเหตุให้ประกอบอาชีพโดยทางที่ชอบธรรมไม่ใฝ่สูง ทะเยอทะยานจนเกินประมาณ อันจะก่อให้เกิดการแสวงหาในทางทุจริตต่อมา ความรู้จักประมาณในขณะที่รับย่อมเป็นที่ยินดีและเลื่อมใสของบุคคลผู้ให้ และไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตนในภายหลัง ทั้งเป็นที่สรรเสริญของบุคคลผู้อื่นด้วย ส่วนความรู้จักประมาณในขณะที่บริโภคใช้สอย โดยการพิจารณาอย่างรอบคอบแล้วบริโภคอาหารหรือใช้สอยพัสดุสิ่งของต่างๆ ให้พอเหมาะพอควร ไม่ให้มากเกินไป ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนัก ก็จักเป็นเหตุให้เกิดความเจริญ เช่น เมื่อบริโภคอาหารพอเหมาะพอดี ก็จะก่อให้เกิดความมีสุขภาพ ดีแก่ร่างกาย และเมื่อร่างกายปราศจากโรคแล้ว หากต้องการฝึกรบมจิตให้เป็นสมาธิหรือให้เกิดปัญญา ก็ทำได้ง่ายขึ้น เป็นต้น

(๕) กาลัญญตา คือ ความเป็นผู้รู้จักกาลเวลา หมายถึง การรู้จักเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่จะต้องใช้ในการประกอบกิจการหน้าที่การงาน เช่น ให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา ให้พอเวลา ให้เหมาะเวลา เป็นต้น หรือการรู้จักกาลเวลาในอันที่จะประกอบกิจนั้นๆ เป็นต้น ว่า ตนมีหน้าที่การงานจะพึงทำหลายอย่างด้วยกัน จะเป็นกิจการทางโลกหรือทางธรรมก็ตาม จะต้องแบ่งเวลาให้เหมาะแก่กิจที่จะต้องทำนั้นๆ การงานจึงจะดำเนินไปโดยเป็นระเบียบเรียบร้อยดี ไม่ยุ่งย่งยุ่งเหยิง คั่งค้างอากุล ตลอดจนรู้จักกะเวลาและวางแผนการใช้เวลาอย่างได้ผล

(๖) ปริสัญญตา คือ ความเป็นผู้รู้จักปฏิบัติ การปรับตน และแก้ไขตนให้เหมาะสม หมายถึง ความเป็นผู้รู้จักถิ่น รู้จักที่ชุมชน รู้จักสังคม คือรู้จักว่า ชุมชนหรือสังคมนั้นเป็นอย่างไร จะต้องปฏิบัติอย่างไร จึงจะเหมาะกับสังคมนั้นเพื่อให้สามารถเข้ากับชุมชนนั้น โดยไม่เก้อเขินหรือประหม่า เช่น เมื่อไปร่วมพิธีงานศพจะต้องแต่งกาย จะพูดและจะทำอย่างไร เมื่อเข้าวัดไปในพิธีทำบุญต่างๆ จะต้องปฏิบัติตัวอย่างไร จึงจะเหมาะสม จะวางตัวอย่างไรเมื่อพูดคุยกับพระสงฆ์ เป็นต้น กล่าวอีกนัยหนึ่ง ได้แก่ ความรู้การอันควรประพฤติปฏิบัติในถิ่นที่ชุมชนและต่อชุมชนนั้นว่า ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหาควรทำกริยาอย่างนี้ ควรต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้ มีระเบียบวินัยอย่างนี้ มีวัฒนธรรมประเพณี

อย่างนี้ มีความต้องการอย่างนี้ ควรเกี่ยวข้อง ควรสงเคราะห์ อนุเคราะห์ ควรรับใช้ ควรบำเพ็ญประโยชน์อย่างนี้ๆ เป็นต้น

(๗) บุคคลัญญตา คือ ความเป็นผู้รู้จักปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับบุคคลซึ่งมีความแตกต่างกัน หมายถึง ความเป็นผู้รู้จักบุคคล คือ รู้จักและเข้าใจความแตกต่างแห่งบุคคลว่าโดย อัจฉาศัย ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น ใครๆ ยิงหรือหย่อนอย่างไร และรู้จักที่จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นๆ ว่าควรคบหรือไม่ จะใช้ จะตำหนิ ยกย่อง และแนะนำสั่งสอนอย่างไร จึงจะได้ผลดี เป็นต้น อีกนัยหนึ่ง ได้แก่ความสามารถอ่านคนออก โดยรู้จักบุคคลแต่ละคนว่ามีลักษณะนิสัยเป็นอย่างไร มีความสามารถในด้านใด มีคุณภาพเป็นอย่างไร ชอบหรือไม่ชอบอะไร ใครควรคบหรือไม่ควรคบอย่างไร เป็นต้น เมื่อรู้จักลักษณะนิสัยของบุคคลนั้นๆ เป็นอย่างไรแล้ว ก็สามารถที่จะปฏิบัติต่อเขาได้อย่างถูกต้อง

สัปปุริสธรรมทั้ง ๗ สรุปเป็นคำจำกัดให้กำหนดง่ายๆ ว่า รู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้ประมาณ รู้กาล รู้สังคม รู้บุคคล เป็นกุศลธรรมที่ทำให้บุคคลเป็นคนดี โดยไม่ขึ้นอยู่กับชาติกำเนิด ฐานะ ความเป็นอยู่ หรือความมีการศึกษาสูง บุคคลใดเป็นผู้รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักความพอดี รู้จักเวลา รู้จักชุมชน หรือสังคม และรู้จักเลือกคบคน บุคคลนั้นก็สมารถที่จะเป็นคนดี เป็นมนุษยสมบูรณ์แบบ หรือเรียกว่าเป็นคนเต็มคน คนดีที่แท้ ซึ่งถือว่าเป็นสมาชิกที่ดีมีคุณค่าอย่างแท้จริงของมนุษยชาติ ^{๒๕}

๔) ขรवासธรรม ๔ ^{๒๖} เป็นหลักธรรมคำสอน ของพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า คุณธรรมสี่ประการนี้ ถ้าแต่ละคนพยายามปลูกฝัง และบำรุงให้เจริญงอกงามโดยทั่วกันแล้ว จะช่วยให้ประเทศชาติบังเกิดความสุขความร่มเย็น และมีโอกาสที่จะปรับปรุงพัฒนา ให้มั่นคงก้าวหน้าต่อไปได้ ดังประสงค์ คุณธรรมสี่ดังกล่าว ก็คือ ข้อปฏิบัติธรรมโดยตรงของคฤหัสถ์ทั้งหลาย ของผู้ครองเรือนทั้งหลาย ที่เรียกว่า ขรवासธรรม ๔ ประการ

(๑) สัจจะ คือ ความจริง ดำรงมั่นอยู่ในสัจจะ เชื่อตรง เชื่อสัตย์ จริ่งใจ พุดจริง ทำจริง เป็นเหตุนำมาซึ่งความเชื่อถือ หรือไว้วางใจได้

^{๒๕} แก้ว ชิตตะขบ, “พุทธธรรมเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจ”, นิตยสารธรรมลีลา, ฉบับที่ ๑๓๑, (ตุลาคม ๒๕๕๔), หน้า ๘.

^{๒๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๓๙,

(๒) **ทมะ** คือ ฝึกตน ปรับปรุงตน บังคับควบคุมตนเองได้รู้จักปรับตัว และแก้ไขปรับปรุงตน ให้เจริญก้าวหน้าอยู่เสมอ รวมทั้งการยอมรับและแก้ไขสิ่งบกพร่องของตนด้วย

(๓) **ขันติ** คือ อดทน อดทนต่อความหนาว ร้อน หิว กระจาย ทนตรากตรำ ทนต่อความเจ็บใจ ทนข่มอารมณ์ของตนได้ ทนต่อความย่ำแย่ต่างๆ อดทนต่ออำนาจฝ่ายต่ำ อดทนต่อการทำกรางาน

(๔) **จาคะ** คือ เสียสละ เอื้อเฟื้อ เกื้อกูล ช่วยเหลือบำเพ็ญประโยชน์ สละความโกรธ ความเห็นแก่ตัว มีใจกว้างร่วมงานกับคนอื่นได้ สละอารมณ์ขุ่นมัวภายในจิตใจได้

ผู้หวังความก้าวหน้า หวังความเจริญทั้งร่างกายและจิตใจ หวังความสุขที่สมบูรณ์ ก็จำเป็นต้องน้อมนำเข้ามาไว้ในตนให้ได้ แล้วธรรมชาติอื่น ๆ ก็จะตามเข้ามาเป็นแถว นั่นก็คือชีวิตที่ย่อมจะประสบความสำเร็จ ไม่แต่เฉพาะของผู้ครองเรือนเท่านั้น แม้ในชีวิตของนักบวชก็ย่อมจะบรรลุธรรมขั้นสูงสุดได้ นั่นคือการบรรลุพระนิพพาน อันเป็นยอดของความสุข

๕) **ทศ ๖**^{๒๗} หลักธรรมที่แสดงความสัมพันธ์ของคนในฐานะที่แตกต่างกัน ทศ ๖ เป็นหลักธรรมที่แสดงความสัมพันธ์ของคนในฐานะที่แตกต่างกัน บอกหน้าที่ที่บุคคลพึงปฏิบัติต่อกันและที่ต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันทางสังคมดุจทศที่อยู่รอบตัว สำหรับหลักธรรมในทศ ๖ ที่เกี่ยวเนื่องกับการพัฒนาครอบครัว คือ ปุรัตถิมทศ หรือทศเบื้องหน้า ได้แก่ มารดา บิดา กับ ปัจฉิมทศ คือ ทศเบื้องหลัง ได้แก่ สามี ภรรยา ซึ่งในพระพุทธศาสนา ได้กล่าวถึงหน้าที่และความรับผิดชอบในลักษณะเช่นนี้ไว้เหมือนกัน โดยพระพุทธองค์ตรัสสอนไว้ในหลัก ทศ ๖ ในสังคาลกสูตร การปฏิบัติหน้าที่และความรับผิดชอบตามหลักทศ ๖ ได้ถูกต้องได้ชื่อว่าเป็นชาวพุทธที่ดี

(๑) **ปุรัตถิมทศ** หรือ ทศเบื้องหน้า คือ ทศตะวันออก ได้แก่ มารดาบิดา เพราะเป็นผู้มีอุปการคุณแก่เรามาก่อน สำหรับหลักเกณฑ์ที่บุตรธิดาพึงบำรุงมารดาบิดา และหลักเกณฑ์ที่มารดาบิดาพึงอนุเคราะห์บุตรธิดา

(๒) **ปัจฉิมทศ** หรือ ทศเบื้องหลัง คือ ทศตะวันตก ได้แก่ สามี-ภรรยา เพราะติดตามเป็นกำลังสนับสนุนอยู่ข้างหลัง ซึ่งหลักเกณฑ์การบำรุงภรรยา และการอนุเคราะห์สามี

^{๒๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๙๘-๒๐๔/๒๐๓ - ๒๐๖.

(๓) **ปัจฉิมทิส** หมายถึง ทิศเบื้องหลัง คือ บุตร ผู้เป็นทายาทิ ภรรยา และสามี ผู้เป็นคู่ชีวิต ที่คอยให้กำลังใจในเบื้องขวา

(๔) **อุตตทิส** หมายถึง ทิศเบื้องซ้าย คือ มิตรสหายที่คอยช่วยเหลือครั้นเมื่อตกทุกข์ได้ยากในเบื้องซ้าย

(๕) **อุปริมทิส** หมายถึง ทิศเบื้องล่าง คือ บริวารหรือผู้รับใช้ที่คอยปรนนิบัติในเบื้องล่าง

(๖) **เทภูภูมิทิส** หมายถึง ทิศเบื้องบน คือ สามเณร ภิกษุ ภิกษุณีผู้มีศีลอันสูงกว่าที่คอยพร่ำสอนธรรมในเบื้องบน

๖) **กุลจิริฎฐิติธรรม**^{๒๘} หลักธรรมเพื่อพัฒนาวงศ์ตระกูลให้ยั่งยืน กุลจิริฎฐิติธรรม เป็นหลักธรรมสำหรับดำรงความมั่งคั่งของตระกูลให้ยั่งยืน หรือทำให้ตระกูลมั่งคั่งอยู่ได้นาน มี ๔ ประการ ได้แก่

(๑) **นัฎฐคเวสนา** คือ ของหาย ของหมด รู้จักหามาไว้ หมายถึง การรู้จักหา รู้จักค้นหา ข้าวของเครื่องใช้ เครื่องมือ สิ่งของทุกอย่างที่หายไปให้กลับคืนมาสิ่งของที่หายไปนั้น หมายถึง สิ่งของที่หายไปจากที่ซึ่งเคยอยู่เป็นประจำ ซึ่งหากหาสิ่งที่หายไปเหล่านั้นได้ ย่อมทำให้ไม่ต้องไปซื้อหาใหม่ ซึ่งประกอบด้วยลักษณะการหาย ดังนี้

- ๑) ตนเองลืมไว้ที่อื่น
- ๒) ตนเองทำหาย
- ๓) ผู้อื่นหยิบฉวยไปใช้
- ๔) ผู้อื่นลักขโมยไป

(๒) **ชินณปฏิสังขรณา** คือ ของเก่า ของชำรุด รู้จักบูรณะซ่อมแซม หมายถึง การรู้จักซ่อมแซมสิ่งของที่ชำรุด ใช้งานไม่ได้ให้กลับมาใช้งานใหม่ ซึ่งอาจซ่อมด้วยตนเองหรือ

---

^{๒๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖. (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์.พริ้นติ้งแอนด์โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๑๓๘.

ให้ผู้อื่นซ่อม เพราะหากซ่อมแซมใช้การได้ ย่อมที่จะไม่ต้องซื้อใหม่ให้สิ้นเปลืองทรัพย์สินทองโดยไม่จำเป็น สิ่งของที่ควรซ่อม ได้แก่

๑) สิ่งของที่ชำรุดแต่ใช้งานไม่ค่อยดี

๒) สิ่งของชำรุดใช้งานไม่ได้

(๓) **ปริमितปานโกชนา** คือ รู้จักประมาณในการกินการใช้ ปริमितปานโกชนา หมายถึง ความประมาณตนในการอุปโภค และบริโภคไม่ให้เกิดหรือกินเกินความจำเป็น หากใช้เกินหรือกินเกิน ย่อมเกิดความฟุ่มเฟือยโดยเปล่า หรือ เรียกอีกนัย คือ การประยัด การประมาณตนหรือการประยัดนั้น แบ่งได้ดังนี้

๑) การประมาณตน/การประยัดในการอุปโภค คือ รู้จักประมาณตนในการใช้จ่าย การใช้สิ่งของต่างๆ

๒) การประมาณตน/การประยัดในการบริโภค คือ รู้จักประมาณตนในการรับประทานอาหารต่างๆ

(๔) **อธิปัจจสิลวันตสถาปนา** คือ ตั้งผู้มีศีลธรรมเป็นพ่อบ้านแม่เรือน หมายถึง สามเณร และภรรยา พึงเป็นผู้ดำรงอยู่ในศีลธรรมอยู่เป็นนิจ โดยศีลพื้นฐาน คือ ศีล ๕ และให้ยังกุศลที่ยังไม่เกิดให้บังเกิด ให้รักษากุศลที่เกิดแล้วให้ดำรงอยู่ และให้ส่งเสริมกุศลที่เกิดแล้วให้เจริญยิ่งขึ้นไป บุคคลผู้มีหน้าที่รับผิดชอบด้านนี้จะเป็นฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งโดยเฉพาะในครอบครัวหนึ่งๆ หรือบริษัทหนึ่งๆ ของวงศ์ตระกูลแต่หมายความว่า ชัดเจนในตรงนี้ว่าบุคคลหรือคณะบุคคลฝ่ายนี้จะต้องเป็นคนดีมีศีลธรรม และมีความรู้ความสามารถดำเนินการให้วงศ์ตระกูลจึงจะตั้ง อยู่ได้มั่นคงและยั่งยืน

การงดเว้นอบายมุขทุกประเภท เป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ได้ประสบแต่สิ่งที่ดี โดยเฉพาะการงดเว้นสิ่งเสพติดทั้งหลายเป็นมงคลชีวิต พระพุทธองค์ได้แสดงอานิสงส์ (ประโยชน์) ไว้ว่า เป็นคนที่มีความเฉลียวฉลาดรู้ทันเหตุการณ์ในอดีต อนาคตและปัจจุบัน มีสติมั่นคงทุกเมื่อ ไม่เป็นบ้า ไม่หลงผิด ไม่หลงงมงาย ไม่มัวมัว ไม่พลั้งเผลอ ไม่หลงไหล ไม่สะดุ้งหวาดผวา ไม่มีเรื่องรำคาญใจ ไม่มีใครริษยา นอกจากนั้นยังก่อให้เกิดความสุข มีคนเคารพยำเกรง ชอบพูดแต่ความจริงไม่มีใครพูด

ส่อเสียด ไม่มีใครพูดหยาบคาย ไม่เกียจคร้าน ไม่มีความโลภ โกรธ หลง มีความละเอียดแก่ใจ รู้จักกลัว มีความเห็นถูกต้อง มีสติปัญญาฉลาดรู้เท่าทันในความเจริญและความเสื่อม ดังนี้

สมบัติ ๔ สมบัติ หมายถึง ข้อดี ความเพียบพร้อม ความสมบูรณ์แห่งองค์ประกอบต่าง ๆ ซึ่งอำนวยแก่การให้ผลของกรรมดี และไม่เปิดช่องให้กรรมชั่วแสดงผล หรือส่วนประกอบอำนวยช่วยเสริมกรรมดี ประกอบด้วย

๑) **คติสมบัติ** หมายถึง สมบัติแห่งคติ หรือถึงพร้อมด้วยคติ ในช่วงยาว หมายถึง เกิดในกำเนิดอันอำนวย หรือที่เกิดอันเจริญในช่วงสั้น หมายถึง ที่อยู่ ที่ไป ทางดำเนินดีหรือทำสิ่งที่ถูกต้อง คือในกรณีนั้นๆ สภาพแวดล้อมนั้นๆ ถิ่นที่อยู่นั้นๆ ตลอดถึงแนวทางดำเนินชีวิตขณะนั้น เอื้ออำนวยแก่การทำความดี หรือการเจริญของงามของความดี ทำให้ความดีปรากฏโดยง่าย

๒) **อุปธิสมบัติ** หมายถึง สมบัติแห่งร่างกาย ถึงพร้อมด้วยรูปรูปกาย มีรูปกายที่ดีพร้อม ในช่วงยาว หมายถึง มีการสง่า สวยงามบุคลิกภาพดี ในช่วงสั้น หมายถึง มีร่างกายแข็งแรง มีสุขภาพดี

๓) **กายสมบัติ** หมายถึง สมบัติแห่งกาล ถึงพร้อมด้วยกาล ในช่วงยาวหมายถึง เกิดอยู่ในสมัยที่โลกมีความเจริญ หรือบ้านเมืองสงบสุข มีการปกครองที่ดี คนในสังคมอยู่ในศีลธรรม สามัคคีกัน ยกย่องคนดี ไม่ส่งเสริมคนชั่ว ในช่วงสั้น หมายถึง ทำถูกกาลเวลา

๔) **ปัจจัยสมบัติ** หมายถึง สมบัติแห่งการประกอบ ถึงพร้อมด้วยการประกอบความเพียร ในช่วงยาวหมายถึง ฝึกฝนในทางที่ถูก นำความเพียรไปใช้ชวนชวยประกอบการที่ถูกต้องดีงาม มีปกติ ประกอบกิจการงานที่ถูกต้อง ทำแต่ความดีงามอยู่แล้ว ในช่วงสั้น หมายถึง เมื่อทำกรรมดี ก็ทำให้ถึงขนาด ทำจริงจัง ให้ครบถ้วนตามหลักเกณฑ์ ใช้วิธีการที่เหมาะสมกับเรื่อง หรือทำความดีต่อเนื่องมาเป็นพื้นแล้ว กรรมดีที่ทำเสริมเข้าไปอีก จึงเห็นผลได้ง่าย

วิบัติ ๔ วิบัติ หมายถึง ข้อเสีย, จุดอ่อน, ความบกพร่องแห่งองค์ประกอบต่างๆ ซึ่งไม่อำนวยแก่การให้ผลดีของกรรมดี แต่เปิดช่องให้กรรมชั่วแสดงผล หรือส่วนประกอบบกพร่อง เปิดช่องให้กรรมชั่ว ประกอบด้วย

๑) **คติวิบัติ** หมายถึง วิบัติแห่งคติ, คติเสีย ในช่วงยาวหมายถึง เกิดในกำเนิดต่ำทราม หรือเกิดในที่ไร้ความเจริญ ในช่วงสั้น หมายถึง ที่อยู่ ที่ไป ทางดำเนินชีวิตไม่ดี หรือทำไม่ถูกเรื่อง ไม่ถูกที่

คือ ในกรณีนั้นๆ สภาพแวดล้อมนั้นๆ ถิ่นนั้นๆ ตลอดถึงแนวทางดำเนินชีวิตขณะนั้นไม่เอื้ออำนวยแก่ การกระทำความดีหรือการเจริญงอกงามของความดี แต่กลับเปิดทางให้แก่ความชั่วและผลร้าย

๒) อุปธิวิบัติ หมายถึง วิบัติแห่งร่างกาย, รูปกายเสีย ในช่วงยาว หมายถึง ร่างกายพิการ ไม่งดงาม บุคลิกภาพไม่ดี ในช่วงสั้น หมายถึง สุขภาพไม่ดี เจ็บป่วย มีโรคเบียดเบียน

๓) กาลวิบัติ หมายถึง วิบัติแห่งกาล กาลเสีย ในช่วงยาวหมายถึง เกิดในสมัยที่โลกไม่มีความเจริญ หรือบ้านเมืองมีแต่ภัยพิบัติ ผู้ปกครองไม่ดี สังคมเสื่อมจากศีลธรรม มีการกดขี่เบียดเบียน กันมาก ยกย่องคนชั่วเป็นใหญ่ ปับคั้นคนดี เป็นต้น ในช่วงสั้นหมายถึง ทำผิดกาลเวลา

๔) ปโยควิบัติ หมายถึง วิบัติแห่งการประกอบกิจการเสีย ในช่วงยาวหมายถึง ผักใฝ่ในทาง ที่ผิด ประกอบกิจการงานที่ผิด หรือมีปกติชอบกระทำแต่ความชั่ว ในช่วงสั้น หมายถึง เมื่อกระทำ กรรมดี ก็ไม่ทำให้ถึงขนาด ไม่ครบถ้วนตามหลักเกณฑ์ ทำจับจดใช้วิธีการไม่เหมาะสมกับเรื่อง หรือเมื่อ ประกอบความดีต่อเนื่องมา แต่กลับทำความชั่วหักล้างความดี เป็นต้น

วิบัติ ๔ นี้ เป็นสิ่งที่จะต้องนำมาประกอบการพิจารณาในเรื่องการให้ผลของกรรม เพราะ การปรากฏของวิบากกรรม นอกจากอาศัยเหตุหรือกรรมแล้ว ยังต้องอาศัยฐานคือ คติ อุปธิ กาละ และปโยคะ เป็นปัจจัยประกอบด้วย

สังคมไทย หมายถึง กลุ่มชนชาติที่อาศัยอยู่ร่วมกันในประเทศไทย มีขนบธรรมเนียม ประเพณีแบบไทย มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นต่างจากสังคมอื่น ได้แก่ ภาษาพูด ภาษาเขียน การแต่งกาย ความเชื่อ มารยาท อาหาร การดำเนินชีวิตที่มี พระพุทธศาสนา เป็นพื้นฐาน เป็นต้น สถาบันทางสังคมไทย เป็นแบบแผนของพฤติกรรมที่เป็นแนวทางการปฏิบัติของสังคมไทยที่มีกฎเกณฑ์ การปฏิบัติเพื่อสนองความต้องการของสังคมไทย เป็นที่ยอมรับของประชากร และถือเป็นแนวทาง ปฏิบัติต่อไปในสังคมไทย สถาบันที่สำคัญในสังคมไทยเป็นสถาบันพื้นฐานที่สำคัญ ๕ สถาบัน คือ

๑) สถาบันครอบครัว สถาบันครอบครัวในสังคมไทย มีลักษณะสำคัญดังนี้^{๒๙}

^{๒๙} สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล, โครงการศึกษาเพื่อพัฒนา ตัวชี้วัด “ครอบครัวอยู่ดีมีสุข”, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๕), หน้า ๒๓๙.

(๑) การเริ่มต้นของครอบครัวในสังคมไทย เริ่มจากการสมรสโดยมีประเพณีการสู่ขอ การหมั้น การแต่งงานมีการจดทะเบียนสมรสตามกฎหมาย

(๒) สังคมไทยในปัจจุบันนิยมการมี “ครอบครัวเดี่ยว” คือ ครอบครัวที่ประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูกในบ้านเดียวกัน ส่วนสังคมชนบทของไทยยังคงนิยม “ครอบครัวขยาย” คือ ครอบครัวที่ประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูก และเครือญาติในบ้านเดียวกัน

(๓) สถาบันครอบครัวในสังคมไทย มีค่านิยมให้ผู้ชายเป็นผู้นำครอบครัว และหาเลี้ยงสมาชิกในครอบครัว ปัจจุบันผู้หญิงทำงานนอกบ้านมากขึ้น

๒) สถาบันการเมืองการปกครอง สถาบันการเมืองการปกครองในสังคมไทยมีลักษณะสำคัญ คือ

(๑) ประชาชนในสังคมไทยนับถือศาสนาพุทธเป็นส่วนใหญ่

(๒) สังคมไทยยกย่อง และเทิดทูนองค์พระมหากษัตริย์เป็นประมุขแห่งรัฐ

(๓) การปกครองของสังคมไทย คือ การปกครองระบอบประชาธิปไตย ระบบรัฐสภา มีองค์พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

(๔) มีการตื่นตัวทางการเมืองการปกครองแนวใหม่การจัดการเลือกตั้งแนวใหม่ มีการปฏิรูประบบราชการ ปฏิรูปการศึกษา และอื่นๆ ที่ทำให้สังคมเป็นสากลมากขึ้น

๓) สถาบันทางศาสนา สถาบันทางศาสนาในสังคมไทยมีลักษณะสำคัญ คือ

(๑) ประชาชนในสังคมไทยนับถือพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่

(๒) ชาวไทยมีเสรีภาพในการนับถือศาสนา

(๓) ชาวไทยมีวิถีการดำเนินชีวิตโดยได้รับอิทธิพลทางศาสนา ทำให้มีประเพณี วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา

๔) สถาบันการศึกษา สถาบันการศึกษาในสังคมไทยในอดีต วัด และวัง เป็นแหล่งการเรียนรู้ของชนชาวไทยในปัจจุบันสังคมไทยมีการปฏิรูปการศึกษา และมีการตราพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ซึ่งส่งผลให้การศึกษาของสังคมไทยมีการพัฒนาในด้านต่างๆ เช่น

- (๑) การปฏิรูปการศึกษาของไทย
- (๒) มุ่งปฏิรูปการศึกษาที่ให้ครูปฏิรูปการเรียนรู้
- (๓) มีการจัดการศึกษานอกระบบ
- (๔) ให้ผู้เรียนเป็นผู้ใฝ่เรียนรู้

๕) สถาบันเศรษฐกิจ สถาบันเศรษฐกิจในสังคมไทย มีลักษณะสำคัญ คือ

- (๑) ระบบเศรษฐกิจของสังคมไทยเป็นระบบเศรษฐกิจบนพื้นฐานของระบบทุนนิยม ประชากรมีเสรีภาพในการดำเนินการทางเศรษฐกิจ และเสรีภาพในการเลือกซื้อสินค้า
- (๒) ปัจจุบันรัฐบาลได้นำระบบเศรษฐกิจแบบผสมมาดำเนินการ มีการส่งเสริมปัจจัยการผลิตขั้นพื้นฐาน เช่น ไฟฟ้า ประปา เป็นต้น
- (๓) มีการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาจัดการดำเนินการให้เป็นผลผลิตสู่ตลาดในโครงการ หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์

ค่านิยมในสังคม ค่านิยม หมายถึง สิ่งที่คนในสังคมใดสังคมหนึ่งเห็นว่าเป็นสิ่งที่น่านิยม นำกระทำน่ายกย่องเป็นสิ่งที่ถูกต้องค่านิยมเป็นสิ่งที่บุคคลในสังคมนั้นๆ เห็นพ้องต้องกันว่าเป็นสิ่งที่ควรปฏิบัติหรือไม่ควรปฏิบัติค่านิยมที่ควรปลูกฝังในสังคมไทย ได้แก่

- (๑) การรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
- (๒) ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
- (๓) ความกตัญญูกตเวทิต
- (๔) การนิยมของไทย

(๕) การประหยัด

(๖) ความซื่อสัตย์สุจริต

(๗) การเคารพผู้อาวุโส

กระบวนการทางปัญญา และพฤติกรรมมีความสัมพันธ์กัน โดย คาลิช Kalish ได้เสนอความสัมพันธ์ของสิ่งเร้า กระบวนการทางปัญญา พฤติกรรมและผลกรรม ว่ามีลักษณะแบบปฏิสัมพันธ์กัน (Interaction) กล่าว คือ บุคคลแสดงพฤติกรรมภายนอกด้วยการชี้แนะ (Prompting) จากกระบวนการทางปัญญา และในขณะเดียวกันพฤติกรรมภายนอกก็มีอิทธิพลต่อกระบวนการทางปัญญา ดังแสดงให้เห็นถึงภาพสรุปความสัมพันธ์ของสิ่งเร้า กระบวนการทางปัญญา พฤติกรรม และผลกรรม จากวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นอย่างรุนแรงในขณะนี้ ๓๐ ถือเป็นโอกาสที่สังคมไทยต้องรีบผลักดันให้เกิดการปฏิรูปเพื่อให้เกิด “good governance” หรือ “ธรรมรัฐ” หรือ “ประชารัฐ” ขึ้น โดยปฏิรูปทั้งในภาคการเมือง ข้าราชการ ภาคเอกชน และภาคประชาชนเพื่อให้เกิดการบริหารจัดการบ้านเมืองในระดับต่างๆ ที่ดีมีประสิทธิภาพ โปร่งใส ยุติธรรม มีคุณธรรม และให้ประชาชนมีส่วนร่วมมีสิทธิในการเรียกร้องในฐานะผู้บริโภค การรับรู้ข่าวสารข้อมูล การตรวจสอบควบคุม มากขึ้น ในสังคมไทยที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน เพื่อความสงบสุขในสังคม เด็กและเยาวชน มีนิสัยรักการเรียนรู้และพัฒนาตนเองตลอดเวลา และความรู้รอบตัวสูง มีสมรรถนะพื้นฐานในการทำงาน ทักษะการเป็นนักคิด นวัตกรรม และผู้ประกอบการ มีคุณลักษณะของการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทุกมิติ

๒.๒.๑ ความหมายของกระบวนการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามหลักพระพุทธศาสนา

ในการพัฒนาสังคมนั้น การศึกษาได้รับการพิจารณาว่าเป็นส่วนของกระบวนการพัฒนาที่สำคัญทั้งนี้ เพราะหน่วยของสังคมที่พึงได้รับการพัฒนามากที่สุด คือ บุคคลเป็นสมาชิกของสังคมนั้นๆ เมื่อการศึกษาเป็นกิจกรรม และกระบวนการพัฒนาบุคคล เพื่อให้สามารถดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างดีมีความสุข การศึกษาจึงมีส่วนสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคมโดยตรง สังคมที่กำลังพัฒนานั้นมักจะ

^{๓๐} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **ธรรมรัฐแห่งชาติ (Good Governance)**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๔๑), หน้า ๕-๖.

มีโครงสร้าง และระเบียบสังคมทั้งในส่วนที่จะพึงสงวนรักษาไว้ และในส่วนที่ต้องการเปลี่ยนแปลง เพื่อให้เหมาะสมทันสมัยยิ่งขึ้น การศึกษาจึงมีหน้าที่ถ่ายทอดรูปแบบของสังคม และเปลี่ยนแปลงควบคู่กันไป กระบวนการที่การศึกษาใช้ในการให้การศึกษอบรมเพื่อเตรียมผู้เยาว์ให้เป็นผู้ใหญ่ที่ดีของสังคม มีทัศนคติ และบุคลิกภาพเหมาะสมกับสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลง คือ กระบวน การขัดเกลาสังคมและ กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม กระบวนการทั้งสองครอบคลุมไปถึงกระบวน การต่างๆ ที่สถาบันสังคม เช่น ครอบครัว โรงเรียน วัด และสถาบันทางสังคมอื่นๆ ใช้ในการอบรมเลี้ยงดูถ่ายทอด แนวความคิด ความเชื่อ ระบบพฤติกรรม ตลอดจนศิลปกรรมของคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง โดยอาศัยวัฒนธรรมของสังคมนั้นๆ เป็นแกนกลาง ด้วยเหตุนี้ การพัฒนาสังคมจึงต้องอาศัยการศึกษาเป็น เครื่องมือสำคัญที่จะเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจแก่สมาชิกของสังคม รวมทั้งพัฒนาทัศนคติ และ ค่านิยมที่เหมาะสมและเอื้ออำนวยต่อแนวทางการพัฒนาแต่ละยุคแต่ละสมัย การศึกษาจึงเป็นทั้ง กระบวนการรักษา และถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมของสังคม และเป็นตัวการในการกระตุ้นให้เกิด การเปลี่ยนแปลงในสังคม เพื่อให้สังคมได้พัฒนาไปในแนวทางที่ปรารถนา ซึ่งประเทศไทยเป็นประเทศ ที่กำลังพัฒนา จำเป็นที่จะต้องมีการผลิตบัณฑิตสาขาวิชาชีพต่างๆ ออกไปประกอบอาชีพเพื่อการ พัฒนาประเทศด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองซึ่งเป็นภารกิจหลักที่สำคัญของอุดมศึกษา นักเรียน และนักศึกษาซึ่งเป็นเยาวชนที่จะเติบโตไปเป็นพลเมืองของประเทศ ปัจจุบันพบเห็นและดำเนินชีวิต ท่ามกลางสภาพแวดล้อมในยุคเทคโนโลยี เราจึงพบว่าเยาวชนให้การรับรู้้น้อยมากต่อการประพฤติตน เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศมีพฤติกรรมการใช้วิถีชีวิตแบบเสพสุขจากสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ

สร้างเสริม ความหมายจาก พจนานุกรมแปล ไทย-ไทย ราชบัณฑิตยสถาน^{๓๑)} หมายถึง ทำให้เกิดมีขึ้น และเพิ่มพูนให้มากยิ่งขึ้น เช่น การศึกษาสร้างเสริมคนให้เป็นพลเมืองดี

การให้ความสำคัญกับการพัฒนาทรัพยากรบุคคลให้มีคุณภาพ และการส่งเสริมให้เยาวชน ตระหนักในบทบาทหน้าที่ของความเป็นพลเมืองที่ดีจึงเป็นกลไกสำคัญที่จะช่วยพัฒนาประเทศ การ กล่อมเกลาทางสังคมเพื่อพัฒนาให้บุคคลมีคุณธรรม และมีคุณภาพรู้จักหน้าที่ต่อตนเอง และหน้าที่ต่อ ส่วนรวมมีคุณธรรม และจริยธรรมที่ดีงามนั้นจะต้องอาศัยหลายสถาบันร่วมกันพัฒนา อาทิ สถาบัน ครอบครัว สถาบันศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาบันการศึกษาเป็นกระบวนการที่ได้รับการยอมรับว่า

^{๓๑)} โกวิท วัฒนกุล และอลงกรณ์ อรรถแสง, **อบต.ในกระบวนทัศน์ใหม่: พัฒนาสร้างเครือข่าย และ เสริมสร้าง ความเข้มแข็ง**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๗.

เป็นกระบวนการพัฒนาที่สามารถแก้ปัญหา และพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างสมบูรณ์ดังพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ พระราชทานแนวพระราชดำริเกี่ยวกับความหมายของการศึกษาเมื่อวันที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๒๐ ไว้ดังนี้ “การศึกษาเป็นเครื่องมืออันสำคัญในการพัฒนาความรู้ความคิด ความประพฤติ ทศนคติ ค่านิยม และคุณธรรมของบุคคลเพื่อให้เป็นพลเมืองดีมีคุณภาพ และประสิทธิภาพการพัฒนาประเทศก็ย่อมทำได้สะดวกราบรื่น ได้ผลที่แน่นอน และรวดเร็ว” ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๒ มาตรา ๖ ที่ระบุว่า “การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายจิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข”

สรุป แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะเยาวชนที่พึงประสงค์ คือ ผู้เรียนเป็นคนดี คนเก่ง และคนมีความสุข โดยคนดี คือ คนที่ดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ มีจิตใจที่ดีงาม มีคุณธรรมจริยธรรม มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ทั้งด้านจิตใจ และพฤติกรรมที่แสดงออก เช่น มีวินัย มีความเอื้อเฟื้อเกื้อกูล มีเหตุผล รู้หน้าที่ที่ซื่อสัตย์ پاکเพียร ขยันประหยัด มีจิตใจ เป็นประชาธิปไตย เคารพความคิดเห็น และสิทธิของผู้อื่น มีความเสียสละรักษาสิ่งแวดล้อม สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติสุข คนเก่ง คือ คนที่มีสมรรถภาพสูงในการดำเนินชีวิตโดยมีความสามารถด้านใดด้านหนึ่งหรือรอบด้านหรือมีความสามารถพิเศษเฉพาะทาง เช่น ทักษะ และกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ความสามารถทางด้านคณิตศาสตร์ มีความสามารถด้านภาษา ศิลปะ ดนตรี กีฬา มีภาวะผู้นำ รู้จักตนเอง ควบคุมตนเองได้ ทันโลก ทันเทคโนโลยี มีความเป็นไทยสามารถพัฒนาตนเองได้เต็มศักยภาพ และทำประโยชน์ให้เกิดแก่ตน สังคม และประเทศชาติได้ คนมีความสุข คือ เป็นคนมีสุขภาพดีทั้งกายและจิตเป็นคนร่าเริงแจ่มใส ร่างกายแข็งแรง จิตใจเข้มแข็ง มีมนุษยสัมพันธ์ มีความรักต่อทุกสรรพสิ่ง มีอิสรภาพปลอดภัยจากการตกเป็นทาสของอบายมุข และสามารถดำรงชีวิตได้อย่างพอเพียงแก่อัตภาพ จะเห็นได้ว่าจากสาระดังกล่าวเป็นการเน้นให้เยาวชนมีคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี

๒.๒.๒ รูปแบบของขบวนการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามหลักพระพุทธศาสนา

ด้วยแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ ได้ระบุในเรื่องของบทบาทของสถาบัน ทางสังคม และทุนทางวัฒนธรรม โดยการฟื้นฟูบทบาทสถาบันศาสนาในการส่งเสริมศีลธรรม

คุณธรรม จริยธรรม ตามหลักคำสอนที่ถูกต้องของทุกศาสนา การธำรงรักษามรดกทางวัฒนธรรม และ
 ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม เพื่อเป็นรากฐานที่เข้มแข็งในสังคม ท่ามกลางวัฒนธรรมที่หลากหลาย
 การบริหารจัดการทุนทางวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดคุณค่า สามารถนำมาสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ
 โดยเฉพาะการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและ
 วัฒนธรรมในท้องถิ่น การสร้างการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคมและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม
 รักษาทุนธรรมชาติเพื่อการเติบโตสีเขียว สร้างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์อย่าง
 ยั่งยืนและเป็นธรรม ดังนั้น จึงได้ปรับปรุงหมวดวิชาศึกษาทั่วไปในด้านสังคม และวัฒนธรรม เพื่อ
 ตอบสนองต่อแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ ในด้านบทบาทสถาบันทางสังคม
 และทุนทางวัฒนธรรม ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔)
 ในเรื่องการพัฒนาศักยภาพคน ในทุกช่วงวัย ให้มีความรู้สอดคล้องกับทักษะในศตวรรษที่ ๒๑ ทักษะด้าน
 ภาษา ทักษะทางเทคโนโลยีสารสนเทศ ความคิดสร้างสรรค์เพื่อสร้างนวัตกรรม มีทักษะการคิดขั้นสูง
 และสามารถเชื่อมโยงความรู้ทั้งทางด้านวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ เทคโนโลยี มนุษยศาสตร์ และ
 สังคมศาสตร์ เข้าด้วยกัน ตลอดจนการนำความรู้ไปเป็นประโยชน์ต่อครอบครัว ชุมชน สังคมอาเซียน
 สังคมโลก เพื่อเป็นการส่งเสริมสัมพันธภาพที่ดี และสร้างความอยู่ดีมีสุขในทุกสังคม ตลอดจนการสร้าง
 เสริม และฟื้นฟูสุขภาพ รวมถึงการกำหนดบทบาทของสถาบันทางสังคม และทุนทางวัฒนธรรม โดย
 การฟื้นฟูบทบาทสถาบันศาสนาในการส่งเสริมศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม ตามหลักคำสอนที่ถูกต้อง
 ของทุกศาสนา การธำรงรักษามรดกทางวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม เพื่อเป็น
 รากฐานที่เข้มแข็งในสังคม ท่ามกลางวัฒนธรรมที่หลากหลาย การบริหารจัดการทุนทางวัฒนธรรมที่
 ก่อให้เกิดคุณค่า สามารถนำมาสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน
 การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต และวัฒนธรรมในท้องถิ่น การสร้างการเจริญเติบโต
 ทางเศรษฐกิจและสังคมและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม รักษาทุนธรรมชาติเพื่อการเติบโตสีเขียว สร้าง
 สมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน และเป็นธรรม (Green Economy) และ
 เป็นไปตามโมเดลประเทศไทย ๔.๐ ในการพัฒนาศักยภาพคนให้สูงขึ้น และหาแนวทางสร้างคนให้เป็น
 “นักคิด” ที่สามารถสร้างสรรค์นวัตกรรมใหม่ๆ ให้เกิดขึ้น ตลอดจนการปลูกฝังจิตสำนึกค่านิยมในเรื่อง
 ความรับผิดชอบต่อสังคม ชีวิต สิ่งแวดล้อม และธรรมชาติ ผนวกรวมเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในการทำ
 ธุรกิจตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ รวมถึงการพัฒนาศักยภาพของนิสิตตามกรอบแผนอุดมศึกษาระยะยาว
 ๑๕ ปี ฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๕๑-๒๕๖๕ ตามที่กล่าวไปข้างต้น

จากการเปลี่ยนแปลงสถานะจากการเป็นเยาวชนที่ต้องอยู่ในภาวะเป็บบอยอยู่ในโอวาท และ คำสั่งของพ่อแม่ และครูมาสู่รั้วของมหาวิทยาลัย นิสิตนักศึกษาจะต้องควบคุมตนเองให้อยู่ภายใต้ ภาวะเป็บบอยของสังคมรวมทั้งสังคมได้คาดหวังว่านิสิตนักศึกษาควรมีความรับผิดชอบต่อตนเอง และ โดยเฉพาะต่อสังคม ดังนั้นการกระทำสิ่งใดจึงควรเป็นการกระทำเพื่อให้อื่นได้ประโยชน์หรือการ กระทำเพื่อสังคมส่วนรวมให้มากยิ่งขึ้น

๒.๒.๓ ความสำคัญของขบวนการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามหลัก พระพุทธศาสนา

การปลูกฝังความเป็นคนดี มีวินัย พัฒนาทักษะความสามารถการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับทักษะ ในศตวรรษที่ ๒๑ โดยเฉพาะทักษะด้านการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ ความสามารถในการแก้ปัญหาที่ ซับซ้อน ความคิดสร้างสรรค์ ความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่นความยืดหยุ่นทางความคิด รวมถึง ทักษะด้านภาษา ศิลปะ และความสามารถในการใช้เทคโนโลยี และได้รับการพัฒนาเต็มตามศักยภาพ สอดคล้องกับความสามารถ ความถนัดและความสนใจ รวมถึงการวางพื้นฐานการเรียนรู้เพื่อการ วางแผนชีวิต และวางแผนทางการเงินที่เหมาะสมในแต่ละช่วงวัยและนำไปปฏิบัติได้ ตลอดจนการ พัฒนาทักษะการเรียนรู้ที่เชื่อมต่อกับโลกการทำงาน รวมถึงทักษะอาชีพที่สอดคล้องกับความต้องการ ของประเทศ มีทักษะชีวิต สามารถอยู่ร่วม และทำงานกับผู้อื่นได้ภายใต้สังคมที่เป็นพหุวัฒนธรรม

รัฐจวน อินทรกำแหง^{๓๒} ชี้ถึงแนวทางในการเสริมสร้างจิตสำนึกของคนในสังคมว่า จะต้อง เกิดขึ้นได้จากการคลุกคลีอยู่กับความถูกต้อง การปลูกฝัง อบรม การฝึกปฏิบัติการได้เห็นตัวอย่างที่ ชวนให้ประทับใจ ปัจจัยเหล่านี้ค่อยๆ โน้มนำใจของบุคคลให้เกิดจิตสำนึกที่ถูกต้อง และการสร้าง จิตสำนึกต่อส่วนรวมให้เกิดขึ้น จำต้องอาศัยสถาบันทางสังคมหลายส่วนเข้ามารวมมือกัน อาทิ

๑) สถาบันการศึกษา การศึกษาเป็นรากฐานของการพัฒนาเป็นสิ่งที่ปฏิเสธกันไม่ได้ไม่ว่า จะเป็นการพัฒนาในรูปแบบใดก็ต้องเริ่มต้นด้วยการศึกษา จนมีการศึกษามากพอแก่สถานะแห่งตนที่จะ สามารถปฏิบัติงานหรือดำเนินชีวิตไปสู่ทิศทางที่ประสงค์ การกำหนดเป้าหมายของการศึกษาให้ถูกต้อง โดยธรรมชาติ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่แท้จริง จึงเป็นสิ่งสำคัญที่สุดที่มีผู้มีอำนาจในการบริหาร

^{๓๒} รัฐจวน อินทรกำแหง, *ภาพชีวิตจากนวนิยาย*, (กรุงเทพมหานคร: อตัมมโย, ๒๕๖๐), หน้า ๒๑.

การศึกษาพึงพิจารณาให้ลึกซึ้ง ให้ถ่องแท้ ให้รอบคอบ ให้ถูกต้องด้วยทัศนะที่กว้างไกล โดยมีจุดหมาย รวบยอดว่า ต้องจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนให้มีจิตสำนึกเป็นมนุษย์ที่เต็มที การจัดการศึกษาควรมุ่งเน้นที่การสร้างจิตสำนึกภายใน คือ การพัฒนาจิตสำนึกภายใน คือการพัฒนาจิตใจที่เป็นรากฐานของความเป็นมนุษย์ไม่ควรเน้นที่การพัฒนา เพื่อความสำเร็จในวิชาชีพที่ปราศจากพื้นฐานทางจริยธรรม เพราะอาจจะเป็นการส่งเสริมให้บุคคลออกไปประกอบวิชาชีพด้วยจิตสำนึกผิดพลาดแล้วก็ไปสร้างระบบการทำงานที่ผิดมีการเอาเปรียบผู้อื่น กอบโกย ความหลงตัวเอง ความมัวเมาวนเวียนแต่ในวังวนวัตถุ ที่อาจจะก่อให้เกิดการประหัตประหารกันในทุกวงการ การให้การศึกษาแก่เยาวชน ควรหยุดสร้างจิตสำนึกที่นิยมในวัตถุแต่เน้นการสร้างจิตสำนึกในทางจริยธรรมให้หนักแน่นเข้มแข็งยิ่งขึ้นทุกระดับการศึกษา ตั้งแต่อนุบาลจนถึงอุดมศึกษาเพื่อให้เป็นจิตที่สามารถสร้างระบบถูกต้อง เพื่อการดำรงอยู่ของสังคมโดยธรรม โดยเฉพาะการดำรงเน้นการฝึกอบรมให้รู้จักทำหน้าที่เพื่อหน้าที่อย่างดีที่สุดฝีมือ ในทุกหน้าที่ในฐานะที่เกิดมาเป็นมนุษย์ด้วยความสำนึกว่า ทุกหน้าที่มีคุณค่า และ ความสำคัญเท่าเทียมกัน

๒) สถาบันศาสนา สถาบันทางศาสนาต้องเป็นผู้นำในการสร้างจิตสำนึกต่อส่วนรวมให้เกิดขึ้น ต้องนำประชาชนกลับไปสู่คำสอนของพระพุทธองค์ที่ทรงเน้นให้เห็นแก่ประโยชน์สุขของสังคมเป็นใหญ่ ไม่บริโภคนิยมความจำเป็น หรือเพราะความอยาก มีความสันโดษ พอใจที่จะมีกินมีอยู่ มีใช้เท่าที่จำเป็น รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เจือจานแก่ผู้อื่น มีความเมตตาอาทรต่อกัน เห็นแก่ผู้อื่นเสมือนเห็นแก่ตนเอง รู้จักหน้าที่ ปฏิบัติหน้าที่ให้ถูกต้อง สถาบันทางศาสนาจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะเป็นสถาบันที่ได้รับการเคารพบูชาแต่โบราณกาลจวบจนปัจจุบัน เป็นสถาบันที่มีอิทธิพลอย่างสูงต่อจิตใจของประชาชนเพราะต่างได้ยึดถือสถาบันนี้ เป็นที่พึ่งทางใจมาอย่างเนิ่นนาน ฉะนั้นสถาบันทางศาสนาจึงอยู่ในฐานะที่จะช่วยสร้างสรรค์ และพัฒนาจิตใจของคนในสังคมให้หันเข้ามาอยู่ในความถูกต้องตามทำนองคลองธรรมและวิธีการพัฒนาจิตสำนึกให้เกิดขึ้นได้อย่างดีที่สุด ก็คือการสอนด้วยตัวเอง อันหมายถึง การที่ผู้อยู่ในสถาบัน องค์การทางศาสนา พึงต้องประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นตัวอย่างแก่คนในสังคมในด้านการช่วยเหลือส่วนรวม

๓) สถาบันครอบครัว ความอบอุ่นของสถาบันครอบครัวมีความสำคัญเป็นอันดับแรก เพราะเป็นจุดเริ่มต้นที่ช่วยให้ทารกเกิดจิตสำนึกเห็นความสำคัญของส่วนรวม ความใกล้ชิดระหว่างพ่อแม่กับลูก จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการเลี้ยงอบรมลูก เพราะความใกล้ชิดจะเป็นสื่อที่ทำให้เกิด

ความเข้าใจซึ่งกันและกัน และกลายเป็นเกิดความเห็นใจซึ่งกัน และกัน สถาบันครอบครัวจึงเป็น พื้นฐานของสังคม ถ้าครอบครัวมีแต่ความคลอนแคลน สังคมก็พลอยคลอนแคลนไปด้วย และเด็กที่ เติบโตจากครอบครัวที่คลอนแคลนจะมีจิตสำนึกที่คลาดเคลื่อน การสอนและการอบรมจากสถาบัน ครอบครัว ควรดำเนินการให้สอดคล้องประสานไปในจุดหมายเดียวกันกับการสอนการอบรมของ สถาบันการศึกษา และสถาบันทางศาสนา เพื่อปูพื้นฐาน หรือฝังรากให้เด็กมีจิตสำนึกที่เป็นสัมมาทิฐิ เสียตั้งแต่ยังเด็ก เพื่อที่เด็กจะได้เป็นกำลังในการสร้างสรรค์สังคมที่มีความร่มเย็นเป็นสุข

๔) สื่อมวลชน สื่อมวลชนเป็นสถาบันที่ทรงอิทธิพลอย่างยิ่งในการกระจายความคิดความรู้ หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งสู่การรับรู้ของประชาชน ความร่วมมือจากสื่อมวลชนจะช่วยสร้างความเข้าใจช่วย สร้างจิตสำนึกที่ถูกต้องให้แก่คนในสังคม เนื่องจากสื่อมวลชนนั้นมีบทบาท และอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการ เสริมสร้างการรับรู้ที่จะส่งสมกลายเป็นจิตสำนึกของคนในสังคม การจัดการศึกษาเพื่อความเป็น พลเมืองจึงเป็นเงื่อนไขเบื้องต้นที่จะช่วยให้คนในสังคมมีจิตสำนึกต่อส่วนรวม ที่จะนำไปสู่การก่อตัวของ ประชาสังคมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองนี้ มิได้หมายถึงกระบวนการจัดการเรียนการสอน ในห้องเรียนสำหรับประชากรวัยเรียน หรือการจัดการการศึกษาแบบเป็นทางการในรูปแบบอื่นๆ แต่ยัง หมายถึงกระบวนการเสริมสร้างการเรียนรู้ทางตรงอย่างไม่เป็นทางการในชีวิตประจำวัน ซึ่งจำเป็นต้อง เกี่ยวข้องกับเครือข่ายสถาบัน และกระบวนการทางสังคมที่หลากหลายและต่อเนื่องทั้งในส่วนของ สถาบันการศึกษาสถาบันครอบครัว องค์กรเอกชน และองค์กรประชาสังคม ฯลฯ

กรอบทิศทาง และเป้าหมายตามยุทธศาสตร์การพัฒนา และเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากร มนุษย์ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทุกช่วงวัย เพื่อให้คนไทยในอนาคต มีความพร้อมทั้งกาย ใจ สติปัญญา มีพัฒนาการที่ครบด้าน และมีสุขภาวะที่ดีในทุกช่วงวัย มีจิตสาธารณะ รับผิดชอบต่อสังคม และผู้อื่น มัธยัสถ์ อุดออม โอบอ้อมอารี มีวินัย รักษาศีลธรรม และเป็นพลเมืองดีของชาติ มีหลักคิดที่ ถูกต้อง มีทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ ๒๑ มีทักษะสื่อสารภาษาอังกฤษและภาษาที่ ๓ และอนุรักษ์ ภาษาท้องถิ่น มีนิสัยรักการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตโดยเน้นให้เป็นคนดี เก่ง และมีคุณภาพ ควบคู่กับการน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการ

ดำเนินชีวิต รวมทั้งการสร้างระบบนิเวศที่เอื้อต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยมีเป้าหมายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ๔ ด้าน ได้แก่^{๓๓}

๑) ใจ มีจิตสาธารณะ รับผิดชอบต่อสังคมและผู้อื่น มัธยัสถ์ อุดอ้อม โอบอ้อมอารี มีวินัย ยึดมั่นในความซื่อสัตย์ รักษาศีลธรรม คุณธรรม และเป็นพลเมืองดีของชาติ มีคุณธรรมสำหรับ “คนไทย” พื้นฐานทุกคนในวงกว้างจนเป็นเอกลักษณ์ของคนไทยรักษาความเป็นไทยเข้าใจสังคมไทยและสังคมโลก ยอมรับความแตกต่าง มีความเคร่งครัด และปฏิบัติตามระเบียบและกฎหมายของสังคม

๒) สติปัญญา มีทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ ๒๑ มีทักษะสื่อสารภาษาอังกฤษและภาษาที่ ๓ มีนิสัยรักการเรียนรู้และพัฒนาตนเองตลอดเวลา มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ และพึ่งตนเองได้ มีความรู้สามารถหลากหลายด้าน (well-rounded) และความรู้รอบตัวสูง

๓) กาย มีพัฒนาการที่ดีรอบด้านตั้งแต่อยู่ในครรภ์ มีสุขภาวะที่ดีในทุกช่วงวัย สุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง รักการเล่นกีฬา ขจัดปัญหาเด็กปฐมวัยได้รับสารอาหารไม่เพียงพอ และมีพัฒนาการไม่สมวัย

๔) สภาพแวดล้อม ครอบครัวไทย จะต้องมีความสามารถในการสั่งสอน ดูแลเยาวชนในครอบครัวได้ไม่ยอมรับการทุจริตคอร์รัปชั่น ระบบนิเวศที่สนับสนุนครอบครัวในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ สภาพแวดล้อมที่สนับสนุนการเรียนรู้ สังคมที่มีความสุข

สรุป จิตสำนึกในการเป็นพลเมืองดีเมื่อชีวิตต้องการเป็นอยู่ตลอด จะมีชีวิตรอดได้ด้วยการศึกษา ในภาษาพระว่าหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ ข้อ (ที.ม. ๑๐/ ๒๙๙) โดยภาพรวมก็คือ ศิล ได้แก่ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ ส่วน สมาธิ ได้แก่ สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิและท้ายสุดคือปัญญา ได้แก่ สัมมาทิฐิและสัมมาสังกัปปะ การพัฒนาตามกระแสธรรมเหล่านี้ถือว่าเป็นแก่นสารทางพุทธธรรม เพื่อพัฒนาตนเองให้หลุดพ้นเป็นอิสระ ตามหลักพุทธธรรมที่มีการพัฒนาต่อยอดในการดำรงชีวิตในสังคมปัจจุบัน

^{๓๓} คณะกรรมการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์, สภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ วาระปฏิรูปพิเศษ ๔ : การกำหนดยุทธศาสตร์ชาติ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๕๘), หน้า ๔.

๒.๓. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี

ครอบครัวไทยมีความมั่นคง ครอบครัวอบอุ่น มีความสุขบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง วิถีชีวิตของครอบครัวไทยเป็นที่ยอมรับในระดับนานาชาติ พ่อแม่ในสังคมไทยให้ความใส่ใจในการดูแลเลี้ยงดูบุตรและดูแลบุพการีอย่างมีคุณภาพ ให้ความรัก ความอบอุ่น และความมั่นคงให้กับคนในครอบครัวได้เป็นอย่างดีที่มีระบบการเรียนรู้ที่รองรับโลกในศตวรรษที่ ๒๑ ที่สมบูรณ์ และระบบสร้างสรรค์งานวิจัยที่สอดคล้องกับพลวัตทางประชากร และการเปลี่ยนแปลงของตลาดแรงงาน และมีส่วนสร้างคนไทยให้มีคุณลักษณะของมนุษย์ที่สมบูรณ์

๒.๓.๑ ความสำคัญของรูปแบบการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี

การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นการเน้น คน เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา เพราะคนเป็นปัจจัยชี้ขาดความสำเร็จของการพัฒนาในทุกเรื่อง ซึ่งวัตถุประสงค์ และเป้าหมายของแผนพัฒนาเด็ก และเยาวชนคือเพื่อพัฒนาศักยภาพของเด็กและเยาวชนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ประกอบด้วย คุณธรรม และจริยธรรมในด้านต่างๆ เช่น การมีความรับผิดชอบ ซึ่งการพัฒนาเด็ก และเยาวชนให้เต็มศักยภาพเป็นไปอย่างต่อเนื่องได้นั้น จะต้องอาศัย ปัจจัยแวดล้อม ความร่วมมือ และการมีส่วนร่วมจากทุกสถาบันในสังคม โดยกำหนดวัตถุประสงค์ในการปลูกจิตสำนึกผู้ที่มีบทบาทในสถาบันสังคมให้มีความรับผิดชอบ และเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็ก และเยาวชน การปลูกฝังความรับผิดชอบต่อสังคมสามารถทำได้โดยทุกฝ่าย ต้องประสานความคิด และให้ความร่วมมืออย่างจริงจัง นับตั้งแต่สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา สถาบันโรงเรียน สถาบันสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรงเรียนมีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังความรับผิดชอบต่อแก่นักเรียน เพราะนักเรียนในวัย ๖-๑๓ ปี^{๓๔} เป็นวัยที่สามารถปลูกฝัง และสร้างเสริมความรับผิดชอบต่อสังคมได้ จะทำให้สังคมมีพลเมืองดีมีประสิทธิภาพในการทำงานร่วมกับผู้อื่น

แนวทางการพัฒนา

๑) การปรับเปลี่ยนค่านิยมและวัฒนธรรม (Transformation of Culture) มุ่งเน้นให้สถาบันทางสังคมร่วมปลูกฝังค่านิยมวัฒนธรรมที่พึงประสงค์โดยบูรณาการร่วมระหว่าง “ครอบครัว

^{๓๔} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๔๒), หน้า ๕.

ชุมชน ศาสนา การศึกษา และสื่อ” ในการหล่อหลอมคนไทยให้มีคุณธรรม จริยธรรม ในลักษณะที่เป็น ‘วิถี’ การดำเนินชีวิต ดังนี้^{๓๕}

(๑.๑) การปลูกฝังค่านิยมและวัฒนธรรมผ่านการเลี้ยงดูในครอบครัว โดยส่งเสริมให้ครอบครัวมีความอบอุ่น ดำเนินชีวิตโดยยึดมั่นในคุณธรรม จริยธรรม มัชยัสถ์ อดออม ซื่อสัตย์ และแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีการจัดกิจกรรมที่ช่วยเสริมสร้างคุณลักษณะดังกล่าว รวมทั้งการพัฒนาพ่อแม่ให้เป็นแบบอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิต

(๑.๒) การบูรณาการเรื่องความซื่อสัตย์ วินัย คุณธรรม จริยธรรม ในการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา โดยให้สถานศึกษาสอดแทรกการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และการมีจิตสาธารณะเข้าไปในทุกสาระวิชาและในทุกกิจกรรม รวมทั้งปรับสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษาให้เอื้อต่อการมีคุณธรรม จริยธรรม และจิตสาธารณะ รวมถึงการรักษาขนบธรรมเนียมและประเพณีอันดีงาม

(๑.๓) การสร้างความเข้มแข็งในสถาบันทางศาสนา เพื่อเผยแผ่หลักคำสอนที่ดีงามให้แก่ประชาชน โดยพัฒนา ผู้เผยแผ่ศาสนาให้ประพฤติปฏิบัติตัวเป็นแบบอย่างตาม คำสอนที่ถูกต้องของแต่ละศาสนา รวมทั้งมีการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนทางศาสนาที่สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตที่เข้าใจง่าย และสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง

(๑.๔) การปลูกฝังค่านิยมและวัฒนธรรมโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน โดยการพัฒนาผู้นำชุมชนให้เป็นต้นแบบของการมีคุณธรรมจริยธรรม การสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในการจัดกิจกรรมสาธารณประโยชน์การจัดระเบียบสังคม และการนำเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม รวมถึงการลงโทษผู้ละเมิดบรรทัดฐานที่ดีทางสังคม

(๑.๕) การสร้างค่านิยม และวัฒนธรรมที่พึงประสงค์จากภาคธุรกิจ โดยกระตุ้นให้ภาคธุรกิจมีการบริหารจัดการอย่างมีธรรมาภิบาล พัฒนาสร้างความรู้สึกรับผิดชอบต่อสังคมของคนทุกคนในบริษัททั้งพนักงานและลูกค้า ปรับเปลี่ยนทัศนคติการคำนวณผลตอบแทนให้คำนึงถึงต้นทุนทาง

^{๓๕} คณะกรรมการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์, สภาปฏิรูปแห่งชาติ วาระปฏิรูปพิเศษ ๔ : การกำหนดยุทธศาสตร์ชาติ, หน้า ๑๖”.

สังคม ส่งเสริมการจัดกิจกรรมเพื่อตอบแทนสังคม รวมทั้งกระตุ้นให้เกิดการประกอบธุรกิจเพื่อสังคม เช่น วิสาหกิจเพื่อสังคม เป็นต้น

(๑.๖) การใช้สื่อ และสื่อสารมวลชนในการปลูกฝังค่านิยม และวัฒนธรรมของคนในสังคมโดยส่งเสริมให้สื่อและสื่อสารมวลชนปฏิบัติตามจรรยาบรรณสื่ออย่างเคร่งครัด การจัดเวลาและพื้นที่ออกอากาศให้แก่สื่อสร้างสรรค์ ในช่วงเวลาที่มีผู้ชมมากที่สุด รวมทั้งการส่งเสริมการใช้สื่อออนไลน์และเครือข่ายสังคมออนไลน์อย่างสร้างสรรค์ นำเสนอตัวอย่างของการมีคุณธรรม จริยธรรม และการมีจิตสาธารณะ เพื่อปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์

(๑.๗) การส่งเสริมให้คนไทยมีจิตสาธารณะ และมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม โดยสร้างความตระหนักให้ประชาชนรู้จักหน้าที่ของตนเอง การตรงต่อเวลา การยอมรับความหลากหลาย เห็นคุณค่าและความสำคัญในการประกอบสัมมาอาชีพหรือมีงานทำ เน้นการพึ่งพาตนเอง และมีความรับผิดชอบต่อสังคมและต่อผู้อื่น และเป็นพลเมืองที่ดี และส่งเสริมให้มีวัฒนธรรมการทำงานเพื่อส่วนรวม สนับสนุน ส่งเสริม เป้าหมายของประเทศและยุทธศาสตร์ชาติ

๒) การพัฒนาศักยภาพคนตลอดช่วงชีวิต มุ่งเน้นการพัฒนาคนเชิงคุณภาพในทุกช่วงวัย ตั้งแต่ช่วงการตั้งครรภ์ วัยเรียน วัยรุ่น/นักศึกษา วัยแรงงาน และวัยผู้สูงอายุ เพื่อสร้างทรัพยากรมนุษย์ที่มีศักยภาพมีทักษะความรู้ เป็นคนดี มีวินัย มีความรอบรู้ทางการเงิน (Financial Literacy) มีความสามารถในการวางแผนชีวิตและการวางแผนทางการเงิน (Financial Planning) ที่เหมาะสมในแต่ละช่วงวัย และความสามารถในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า ดังนี้

(๒.๑) ช่วงการตั้งครรภ์ / แรกเกิด / ปฐมวัย เน้นการเตรียมความพร้อมให้แก่พ่อแม่ ก่อนการตั้งครรภ์ ส่งเสริมอนามัยแม่และเด็กตั้งแต่เริ่มตั้งครรภ์ ส่งเสริมการเกิดอย่างมีคุณภาพ สนับสนุนการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ การส่งเสริมการให้สารอาหาร ที่จำเป็นต่อสมองเด็ก และให้มีการลงทุนเพื่อการพัฒนาเด็กปฐมวัยให้มีพัฒนาการที่สมวัยในทุกด้าน

(๒.๒) ช่วงวัยเรียน / วัยรุ่น / นักศึกษา ปลูกฝังความเป็นคนดี มีวินัย พัฒนาทักษะความสามารถการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับทักษะในศตวรรษที่ ๒๑ โดยเฉพาะทักษะด้านการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ ความสามารถในการแก้ปัญหาที่ซับซ้อน ความคิดสร้างสรรค์ ความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่นความยืดหยุ่นทางความคิด รวมถึงทักษะด้านภาษา ศิลปะ และความสามารถในการใช้

เทคโนโลยี และได้รับการพัฒนาเต็มตามศักยภาพสอดคล้องกับความสามารถ ความถนัดและความสนใจ รวมถึงการวางพื้นฐานการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชีวิตและวางแผนทางการเงินที่เหมาะสมในแต่ละช่วงวัยและนำไปปฏิบัติได้ ตลอดจนการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ที่เชื่อมต่อกับโลกการทำงาน รวมถึงทักษะอาชีพที่สอดคล้องกับความต้องการของประเทศ มีทักษะชีวิต สามารถอยู่ร่วมและทำงานกับผู้อื่นได้ภายใต้สังคมที่เป็นพหุวัฒนธรรม

(๒.๓) ช่วงวัยแรงงาน ยกกระดับศักยภาพ ทักษะ และสมรรถนะแรงงานอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับความสามารถเฉพาะบุคคล และความต้องการของตลาดแรงงาน มีการทำงานตามหลักการงานที่มีคุณค่าเพื่อสร้างผลิตภาพเพิ่มให้กับประเทศ มีวัฒนธรรมการทำงานที่พึงประสงค์ มีความรู้ความเข้าใจและมีทักษะทางการเงินเพื่อให้สามารถบริหารจัดการการเงินของตนเองและครอบครัว มีการวางแผนทางการเงิน และมีการออม การรับผิดชอบของพ่อแม่ต่อครอบครัว มีการพัฒนาระบบการเรียนรู้ และการอำนวยความสะดวกด้านความรู้ (Knowledge facility) เพื่อพัฒนาความรู้ แรงงานฝีมือ ความชำนาญพิเศษและการเป็นผู้ประกอบการใหม่ รวมทั้งมาตรการขยายอายุการทำงาน

(๒.๔) ช่วงวัยผู้สูงอายุ ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเป็นพลังในการขับเคลื่อนประเทศ ส่งเสริมให้มีการทำงานหลังเกษียณ ผ่านการเสริมทักษะการดำรงชีวิต ทักษะอาชีพในการหารายได้ มีงานทำที่เหมาะสมกับศักยภาพ มีการสร้างเสริมสุขภาพ พื้นฟูสุขภาพ การป้องกันโรคให้แก่ผู้สูงอายุ พร้อมกับจัดสภาพแวดล้อมให้เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ และหลักประกันทางสังคมที่สอดคล้องกับความจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต การมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในสังคม เช่น การเป็นอาสาสมัคร (Social Productivity) ส่งเสริมสินค้าและบริการสำหรับผู้สูงอายุ (Silver Economy)

๓) การปฏิรูปการเรียนรู้แบบพลิกโฉม โดยการพัฒนาการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ ๒๑ ที่มุ่งเน้นผู้เรียนให้มีทักษะการเรียนรู้และมีใจใฝ่เรียนรู้ตลอดเวลา มีการออกแบบระบบการเรียนรู้ใหม่ การเปลี่ยนบทบาทครู การเพิ่มประสิทธิภาพระบบบริหารจัดการศึกษา และการพัฒนาระบบการเรียนรู้ตลอดชีวิต ดังนี้

(๓.๑) การปรับเปลี่ยนระบบการเรียนรู้ให้เอื้อต่อการพัฒนาทักษะสำหรับศตวรรษที่ ๒๑ โดยออกแบบกระบวนการเรียนรู้ในทุกระดับชั้นอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่ระดับปฐมวัยจนถึงอุดมศึกษา ที่มุ่งเน้นการใช้ฐานความรู้และระบบคิดในลักษณะสหวิทยาการ อาทิเช่น Science (ความรู้

ทางวิทยาศาสตร์ และการตั้งคำถาม) Technology (ความเข้าใจและความสามารถในการใช้เทคโนโลยี) Engineering (ความรู้ทางวิศวกรรมศาสตร์และการคิดเพื่อหาทางแก้ปัญหา) Art (ความรู้และทักษะทางศิลปะ) และ Mathematics (ความรู้ด้านคณิตศาสตร์ และระบบคิดของเหตุผลและการหาความสัมพันธ์) การพัฒนาระบบการเรียนรู้เชิงบูรณาการที่เน้นการลงมือปฏิบัติ มีการสะท้อนความคิด/ทบทวนไตร่ตรอง (Reflection) การสร้างผู้เรียนให้สามารถกำกับการเรียนรู้ของตนได้ (Self-directed learners) การหล่อหลอมทักษะการเรียนรู้ และความคิดสร้างสรรค์ที่ผู้เรียนสามารถนำองค์ความรู้ไปใช้ในการสร้างรายได้หลายช่องทาง รวมทั้งการเรียนรู้ด้านวิชาชีพและทักษะชีวิต

(๓.๒) การเปลี่ยนโฉมบทบาท “ครู” ให้เป็นครูยุคใหม่ โดยปรับบทบาทจาก “ครูสอน” เป็น “โค้ช” หรือ “ผู้อำนวยการการเรียนรู้” ทำหน้าที่กระตุ้น แนะนำวิธีเรียนรู้และวิธีจัดระเบียบการสร้างความรู้ ออกแบบกิจกรรมให้เด็กเรียน และมีบทบาทเป็นนักวิจัยพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อผลสัมฤทธิ์ของเด็ก รวมทั้งปรับระบบการผลิตและพัฒนาครูตั้งแต่การดึงดูด คัดสรร ผู้มีความสามารถสูงให้เข้ามาเป็นครูคุณภาพ มีระบบการพัฒนาศึภษาครูอย่างต่อเนื่องครอบคลุมทั้งเงินเดือน เส้นทางสายอาชีพ การสนับสนุนสื่อการสอน และสร้างเครือข่ายพัฒนาครูให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน รวมถึงการพัฒนาครูที่มีความเชี่ยวชาญด้านการสอนมาเป็นผู้สร้างครุรุ่นใหม่ออย่างเป็นระบบ และวัดผลงานจากการพัฒนาเด็กโดยตรง

(๓.๓) การเพิ่มประสิทธิภาพระบบบริหารจัดการศึกษาในทุกกระดับ ทุกประเภท จัดให้มีมาตรฐานขั้นต่ำของโรงเรียนในทุกกระดับ จัดโครงสร้างการจัดการการศึกษาเพื่อสร้างความรับผิดชอบต่อผลลัพธ์และให้อื้อต่อการเข้าถึงการศึกษาอย่างเสมอภาค ทัวถึง และใช้ทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ การยกระดับสถาบันการศึกษาในสาขาที่มีความเชี่ยวชาญสู่ความเป็นเลิศ ปฏิรูปการคลังด้านการศึกษาเพื่อเพิ่มคุณภาพ และประสิทธิภาพการจัดการศึกษาโดยการจัดสรรงบประมาณตรงสู่ผู้เรียน ส่งเสริมการมีส่วนร่วมจากภาคเอกชนในการจัดการศึกษา พัฒนาระบบประกันคุณภาพการศึกษาโดยแยกออกจากระบบการประเมิน และการรับรองคุณภาพที่เน้นผลลัพธ์ที่ตัวผู้เรียน รวมทั้งมีการปฏิรูประบบการสอบที่นำไปสู่การวัดผลในเชิงทักษะที่จำเป็นสำหรับศตวรรษที่ ๒๑ มากกว่าการวัดระดับความรู้ ตลอดจนมีการวิจัย และใช้เทคโนโลยีในการสร้าง และจัดการความรู้ในการจัดการเรียนการสอน การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่

(๓.๔) การพัฒนาระบบการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยเน้นการจัดระบบการศึกษาและระบบฝึกอบรมบนฐานสมรรถนะที่มีคุณภาพสูงและยืดหยุ่นผ่านการพัฒนากลไกต่าง ๆ อาทิ การพัฒนาการศึกษาออนไลน์แบบเปิด การพัฒนาระบบการเรียนรู้เกี่ยวกับทักษะการรู้ดิจิทัล การมีระบบเทียบโอนประสบการณ์ ระบบธนาคารหน่วยกิต (Credit Bank) มาตรการจูงใจให้คนเข้าสู่การ Upskill/Reskill การให้สถานประกอบการเพิ่มผลิตภาพแรงงานผ่านการพัฒนาความสามารถทางวิชาชีพอย่างต่อเนื่อง (Continuous Professional Development: CPD) ภายใต้กรอบคุณวุฒิวิชาชีพ นอกจากนี้ ต้องพัฒนาระบบการเรียนรู้ในชุมชนให้เข้าถึงความรู้ได้ทุกที่ ทุกเวลา ปรับปรุงแหล่งเรียนรู้ในชุมชนให้เป็นพื้นที่เรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ และมีชีวิต รวมถึงการเรียนรู้ และทบทวนทักษะพื้นฐาน ได้แก่ การอ่านออก-เขียนได้-คิดเลขเป็น (Basic Literacy) โดยระดมทรัพยากรจากภาคเอกชน และภาคประชาสังคม การพัฒนาทัศนคติที่อยากเรียนรู้ การสร้างนิสัยใฝ่เรียนรู้ และให้ผู้เรียนได้ตระหนักถึงสิ่งที่เกิดขึ้นรอบตัว

(๓.๕) การสร้างความตื่นตัวให้คนไทยตระหนักถึงบทบาท ความรับผิดชอบและการวางตำแหน่งของประเทศไทยในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ และประชาคมโลก บนพื้นฐานของความเข้าใจ ลุ่มลึก (critical understanding) ในประวัติศาสตร์ ประเพณี วัฒนธรรม ของไทย และพัฒนาการของประเทศเพื่อนบ้าน เพิ่มการรับรู้ของคนไทยด้านพหุวัฒนธรรม การเห็นคุณค่า และมีความอดกลั้น (tolerance) ต่อความแตกต่างทางความเชื่อ ความคิด วิถีชีวิต ผ่านความสามารถในการใช้ภาษาเพื่อนบ้าน การแลกเปลี่ยนเด็ก เยาวชน และนักเรียน (youth and student mobility) การฝึกตัว และการทำงานระยะสั้นในประเทศเพื่อนบ้าน (youth attachment and internment) ในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์

(๓.๖) การวางพื้นฐานระบบรองรับการเรียนรู้โดยใช้ดิจิทัลแพลตฟอร์ม โดยเน้นการพัฒนาทักษะดิจิทัล ทักษะการคัดกรองความรู้ องค์กรความรู้ การใช้เทคโนโลยีผสมผสานกับคุณค่าของครูไปพร้อมกัน การพัฒนาสื่อการเรียนรู้ที่มีคุณภาพที่ประชาชนสามารถเข้าถึงทรัพยากร และใช้ประโยชน์จากระบบการเรียนรู้ และพัฒนาตนเองผ่านเทคโนโลยีการเรียนรู้สมัยใหม่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

(๓.๗) การสร้างระบบการศึกษาเพื่อดั่งดุดเด็ก และเยาวชนนานาชาติ โดยเน้นการเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพสถาบันการศึกษาที่มีความเชี่ยวชาญและมีความโดดเด่นเฉพาะสาขาสู่

ระดับนานาชาติในการให้บริการทางการศึกษา วิชาการ และการพัฒนาสมรรถนะแรงงาน ควบคู่กับการสร้างเครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการ และการแลกเปลี่ยนนักเรียน นักศึกษา และบุคลากรทางการศึกษาเพื่อสร้างความแข็งแกร่งทางวิชาการ เป็นศูนย์ฝึกอบรม และศูนย์ทดสอบสมรรถนะในระดับภูมิภาค

๔) การตระหนักถึงพหุปัญญา (multiple intelligence) ของมนุษย์ที่หลากหลาย อาทิ ภาษา (verbal-linguistic) ตรรกะและคณิตศาสตร์ (logic and mathematical) ด้านทัศนยะ และมิติ (visual and spatial) ดนตรี (musical-rhythmic and harmonic) กีฬา และการเคลื่อนไหวของร่างกาย (bodily kinesthetic) การจัดการตนเอง (intrapersonal) มนุษย์สัมพันธ์ (interpersonal) การพัฒนาและรักษากลุ่มผู้มีความสามารถพิเศษ (Talents) ของพหุปัญญาแต่ละประเภท รวมถึงผู้มีความสามารถอันโดดเด่นด้านใดด้านหนึ่งหรือหลายด้าน การสร้างสภาพแวดล้อม และระบบสนับสนุนประชากรไทยมีอาชีพบนฐานพหุปัญญา การสร้างเสริมศักยภาพผู้มีความสามารถพิเศษให้สามารถต่อยอดการประกอบอาชีพได้อย่างมั่นคง ดังนี้

(๔.๑) การพัฒนา และส่งเสริมพหุปัญญาผ่านครอบครัว ระบบสถานศึกษา สภาพแวดล้อม รวมทั้งสื่อ ตั้งแต่ระดับปฐมวัย เพื่อสร้างเด็กและเยาวชนไทยมีการพัฒนาที่สมดุล มีทางเลือกในการใช้ศักยภาพพหุปัญญาในการดำรงชีวิต เกิดอาชีพบนฐานพหุปัญญาที่สังคมยอมรับและเห็นความสำคัญ อาทิ นักกีฬา นักดนตรี ศิลปิน นักคิด นักเขียน รวมทั้งมีกลไกคัดกรองและส่งเสริมเด็กและเยาวชนที่มีความสามารถพิเศษ จัดโรงเรียน ระบบเสริมประสบการณ์ (enrichment) การมีส่วนร่วมของภาคเอกชน ตลอดจนสร้างมาตรการจูงใจ เพื่อพัฒนาผู้มีความสามารถพิเศษผลักดันให้ประเทศไทยมีบทบาทเด่นในประชาคมโลก ทั้งด้านกีฬา ภาษา และวรรณกรรม สนับสนุนศิลปะ ตลอดจนการวิจัย

(๔.๒) การสร้างเส้นทางอาชีพ สภาพแวดล้อมการทำงาน และระบบสนับสนุน (eco-systems) ที่เหมาะสมสำหรับผู้มีความสามารถพิเศษผ่านกลไกต่างๆ อาทิ การจัดให้มีโครงสร้างพื้นฐาน/เครื่องมือการทำงานที่เหมาะสม การสร้างระบบเชื่อมโยงเครือข่ายวิจัยกับศูนย์ความเป็นเลิศที่มีอยู่ในปัจจุบันในรูปแบบการร่วมมือ (consortium) การมีกลไกการทำงานในลักษณะการรวมตัวของกลุ่มคนในหลายสาขาวิชา (Convergence) เพื่อรวมนักวิจัยและนักเทคโนโลยีชั้นแนวหน้าให้สามารถต่อยอดงานวิจัยที่สามารถตอบโจทย์การพัฒนาประเทศ การสร้างความร่วมมือและเชื่อมต่อกับ

สถาบันวิจัยอื่น ๆ ทั่วโลก เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้นักวิจัยความสามารถสูงของไทยรวมถึงการเปิดพื้นที่ในการสร้างเสริมศักยภาพผู้มีความสามารถพิเศษให้สามารถต่อยอดการประกอบอาชีพได้อย่างมั่นคง

(๔.๓) การดึงดูดกลุ่มผู้เชี่ยวชาญต่างชาติ และคนไทยที่มีความสามารถในต่างประเทศให้มาช่วยสร้างและพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมให้กับประเทศ ทั้งในรูปแบบการทำงานชั่วคราวและถาวรตามความเหมาะสมของเป้าหมายการพัฒนาประเทศในช่วงระยะเวลาต่าง ๆ รวมถึงผู้มีความสามารถที่มีศักยภาพสูงด้านต่างๆ ลูกหลานชาวต่างชาติที่กำเนิดในประเทศไทยที่มีความสามารถพิเศษ และการรับเด็กที่มีความสามารถพิเศษจากทั่วโลก และผู้เชี่ยวชาญที่มีศักยภาพหรือทักษะสูงในสาขาต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศ ควบคู่กับการรักษา และส่งเสริมผู้มีความสามารถพิเศษทั้งคนไทยหรือคนต่างชาติที่กำเนิดในประเทศไทยได้แสดงศักยภาพและใช้ความสามารถในการทำประโยชน์ และสร้างชื่อเสียงให้แก่ประเทศ

๕) การเสริมสร้างให้คนไทยมีสุขภาวะที่ดี ครอบคลุมทั้งด้าน กาย ใจ สติปัญญาและสังคม มุ่งเน้นการเสริมสร้างการจัดการสุขภาวะในทุกรูปแบบที่นำไปสู่การมีศักยภาพในการจัดการสุขภาวะที่ดีได้ด้วยตนเอง พร้อมทั้งสนับสนุนให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการสร้างเสริมให้คนไทยมีสุขภาวะที่ดี และมี “ทักษะด้านสุขภาวะ” ที่เหมาะสม ดังนี้

(๕.๑) การสร้างความรอบรู้ด้านสุขภาวะโดยพัฒนาองค์ความรู้ และการสื่อสารด้านสุขภาวะที่ถูกต้องและเชื่อถือได้ให้แก่ประชาชน พร้อมทั้งเฝ้าระวังและจัดการกับความรู้ด้านสุขภาวะที่ไม่ถูกต้อง จนเกิดเป็น “ทักษะทางปัญญาและสังคม” ที่เป็นการเพิ่มศักยภาพในการจัดการสุขภาวะตนเองของประชาชน อาทิ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพของตนเองให้มีความเหมาะสม และการมีกิจกรรมทางกายที่เพียงพอในการดำรงชีวิต

(๕.๒) การป้องกัน และควบคุมปัจจัยเสี่ยงที่คุกคามสุขภาวะ โดยผลักดันการสร้างเสริมสุขภาวะในทุกนโยบาย (Health in All Policies) ที่ให้หน่วยงานทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบต่อสุขภาพของประชาชน เพื่อลดภัยคุกคามที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาสุขภาวะคนไทย เช่น ยาสูบ เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ มลพิษทางสิ่งแวดล้อม อาหารที่ให้โทษต่อสุขภาพ อุบัติเหตุบนท้องถนน และกลุ่มโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง (Non-communicable diseases : NCDs) เป็นต้น

(๕.๓) การสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการมีสุขภาวะที่ดี โดยส่งเสริมให้มีการจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่เป็นมิตรต่อสุขภาพและเอื้อต่อการมีกิจกรรมสำหรับยกระดับสุขภาวะของสังคม จัดทำมาตรการทางการเงินการคลังที่สนับสนุนสินค้าที่เป็นมิตรต่อสุขภาพ สนับสนุนการพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมที่ช่วยในการเสริมการมีสุขภาวะ รวมทั้งกำหนดให้มีการประเมินผลกระทบ ด้านสุขภาพโดยชุมชนและภาคประชาชนก่อนการดำเนินโครงการที่อาจกระทบต่อระดับสุขภาวะ

(๕.๔) การพัฒนาระบบบริการสุขภาพที่ทันสมัยสนับสนุนการสร้างสุขภาวะที่ดี โดยนำเทคโนโลยีและนวัตกรรมสมัยใหม่มาใช้ในการสร้างความเลิศทางด้านบริการทางการแพทย์ และสุขภาพแบบครบวงจรและทันสมัย ที่รวมไปถึงการพัฒนาปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence) ในการให้คำปรึกษา วินิจฉัย และพยากรณ์การเกิดโรคล่วงหน้า การพัฒนาระบบการดูแลสุขภาพทางไกลให้มีความหลากหลาย เข้าถึงง่าย เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาบุคลากรทางการแพทย์ที่มีความเชี่ยวชาญในพื้นที่ห่างไกล มีการเชื่อมโยงผลิตภัณฑ์เข้ากับอินเทอร์เน็ต (Internet of Things) ทางด้านสุขภาพ อาทิ การพัฒนาอุปกรณ์อัจฉริยะ (Smart devices) ในการวัดอัตราการเต้นชีพจร หัวใจและส่งข้อมูลให้แพทย์ทราบทันที และจัดให้มีระบบการเก็บข้อมูลสุขภาพของประชาชนตลอดช่วงชีวิตให้มีประสิทธิภาพ โดยอยู่บนพื้นฐานความยั่งยืนทางการคลัง รวมถึงการปฏิรูประบบการเก็บภาษีและรายจ่ายเพื่อให้บริการด้านสุขภาพ ตลอดจนการปฏิรูประบบหลักประกันสุขภาพในการสร้างสุขภาวะที่ดีให้กับประชาชนทุกช่วงวัยอย่างมีประสิทธิภาพ พอเพียง เป็นธรรม และยั่งยืน

(๕.๕) การส่งเสริมให้ชุมชนเป็นฐานในการสร้างสุขภาวะที่ดีในทุกพื้นที่ โดยให้ชุมชนเป็นแหล่งบ่มเพาะจิตสำนึกการมีสุขภาพดีของประชาชน ผ่านการจัดการความรู้ด้านสุขภาพที่เป็นประโยชน์ และสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การสร้างสุขภาวะที่พึงประสงค์ระหว่างกัน โดยรัฐจะทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกที่สำคัญในการอำนวยความสะดวกให้ชุมชนสามารถสร้างการมีสุขภาพดีของตนเองได้ เช่น ให้ความรู้ สนับสนุนทรัพยากรที่จำเป็นในการจัดการสุขภาวะแก่ประชาชนในพื้นที่ เป็นต้น เพื่อให้ชุมชนเป็นพื้นที่สำคัญในการจัดการสุขภาวะของแต่ละพื้นที่

๖) การสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนา และเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ (eco-systems) มุ่งเน้นการสร้างความปลอดภัยที่มีสุขของครอบครัวไทย การส่งเสริมบทบาทในการมีส่วนร่วม

ร่วมของภาครัฐ ภาคเอกชน ครอบครัวและชุมชนในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การปลูกฝังและพัฒนาทักษะนอกห้องเรียน และการพัฒนาระบบฐานข้อมูลเพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ดังนี้

(๖.๑) การสร้างความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทย เน้นการสร้างความรู้ในการวางแผนชีวิตและการสร้างครอบครัว ความรอบรู้ด้านการเงินและการวางแผนการเงิน การพัฒนาสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาครอบครัว ดังนี้

๖.๑.๑) การส่งเสริมการเกิดอย่างมีคุณภาพ มีพัฒนาการสมวัย พัฒนาทักษะชีวิตและการเรียนรู้ การทำงานและการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพของประชากรแต่ละช่วงวัย โดยเริ่มจากการสร้างบุตรที่มีคุณภาพ มุ่งเน้นการสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องให้กับกลุ่มคนก่อนก้าวมาเป็นพ่อแม่ ตั้งแต่การพัฒนาการเข้าถึงบริการสุขภาพ การส่งเสริมวางแผนครอบครัว การตรวจเช็คความพร้อมในการสร้างครอบครัวการส่งเสริมอนามัยการเจริญพันธุ์ในกลุ่มแม่ เพื่อส่งเสริมการเกิดที่มีคุณภาพในกลุ่มประชากรวัยเจริญพันธุ์ทุกกลุ่มให้มีประชากรที่มีคุณภาพ

๖.๑.๒) การสร้างครอบครัวที่เหมาะสมกับโลกในศตวรรษที่ ๒๑ โดยส่งเสริมความรู้ในการวางแผนชีวิตที่เหมาะสมกับค่านิยมของคนรุ่นใหม่ มุ่งเน้นการให้ความรู้ผู้ที่จะมาเป็นพ่อแม่/ผู้ปกครองในเรื่องโภชนาการ วิธีการเลี้ยงดู วิธีการสื่อสาร และการจัดกิจกรรมที่เหมาะสม บนฐานความรู้ทางวิชาการตั้งแต่ช่วงตั้งครรภ์และถึงช่วงอายุต่างๆ ของการเลี้ยงดูบุตร รวมถึงขยายผลไปสู่การพัฒนาโลกในลักษณะของโรงเรียนพ่อแม่ในวงกว้าง เพื่อมีส่วนช่วยในการสร้างพัฒนาการวางพื้นฐานความคิด ทักษะอารมณ์ ทักษะสังคม ทักษะทางการเงิน และพัฒนาความเป็นคนดี มีความซื่อสัตย์ มีวินัย มีศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม มัชยสถ์ อดออม มีความรับผิดชอบ และพึ่งพาตนเอง จัดให้มีสถานที่ บุคลากร และทรัพยากรที่จำเป็นในการให้คำปรึกษาในการเสริมพลังสายใยภายในครอบครัวและส่งเสริม และพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรปกครองท้องถิ่นทุกแห่ง โดยให้ทุกภาคส่วนในสังคมเข้ามามีส่วนร่วม เช่น ชมรมผู้สูงอายุ ชุมชน ผู้ประกอบการที่ไม่แสวงหากำไร เครือข่ายจิตอาสา เป็นต้น

๖.๑.๓) การพัฒนาสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการสร้างครอบครัวอบอุ่น เข้มแข็ง โดยเน้นการส่งเสริมการเกื้อกูลกันของคนทุกวัยในครอบครัวในการดูแลสมาชิกในครอบครัว การส่งเสริมนโยบายการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชีวิต และการทำงานทั้งมาตรการส่งเสริมให้พ่อแม่ที่มีบุตรก่อนวัยเรียน และต้องทำงานในสถานประกอบการมีเวลาในการเลี้ยงดูบุตร มาตรการส่งเสริม และ

สนับสนุนให้ภาคเอกชนจัดสวัสดิการเกื้อกูล และเสริมพลังลูกจ้างได้มีเวลาในการดูแลบุตรก่อนวัยเรียน และ/หรือพ่อแม่ที่อยู่ในภาวะพึ่งพา มีมาตรการทางการเงินสนับสนุนผู้ประกอบการที่ลงทุนทางสังคม เพื่อผู้ประกอบการที่จัดบริการเชิงสังคมในการสนับสนุนครอบครัว การส่งเสริมสนับสนุนภาคเอกชน/สถานประกอบการจัดบริการที่ส่งเสริม และพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และสนับสนุนครอบครัวในการเลี้ยงดูบุตรและการดูแลผู้สูงอายุ เช่น สถานดูแลเด็กปฐมวัย สถานดูแลผู้สูงอายุรูปแบบต่างๆ เป็นต้น การสนับสนุนบทบาทของชุมชน/องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการเข้ามาเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัว โดยเฉพาะกลุ่มครอบครัวเปราะบาง อาทิ การมีระบบพี่เลี้ยงชุมชน มาตรการสนับสนุนการบริหารและพัฒนาเด็ก รวมทั้งปรับปรุงกฎหมาย กำหนดบทบาท และจัดสรรทรัพยากรให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการเสริมพลังครอบครัว ควบคู่กับการปฏิรูปสื่อให้มีบทบาทในเชิงสร้างสรรค์ในการให้ความรู้ต่อการพัฒนาครอบครัว

(๖.๒) การส่งเสริมบทบาทการมีส่วนร่วมของภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ครอบครัว และชุมชนในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างบรรทัดฐานที่ดีในสังคมการสร้างกระบวนการเรียนรู้ และพัฒนาทักษะของประชากรให้สอดคล้องกับความต้องการเปลี่ยนแปลงของโลกในอนาคต สร้างความตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาตนเอง และการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา และพัฒนาสังคม รวมทั้งสนับสนุนด้านวิชาการ และสร้างนวัตกรรมที่สนับสนุนการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพคน

(๖.๓) การปลูกฝัง และพัฒนาทักษะนอกห้องเรียน โดยเน้นให้พ่อแม่มีวัฒนธรรมที่ปลูกฝังให้ลูกเพิ่มพูนทักษะการเรียนรู้ชีวิต ดนตรี กีฬา ศิลปะ รวมทั้งส่งเสริมให้ทุกภาคส่วน เปิดพื้นที่แห่งการเรียนรู้ และจัดกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายและเหมาะสม เอื้อแก่ครอบครัวทุกลักษณะ รวมถึงจัดให้มีพื้นที่ในการจัดกิจกรรมสาธารณะให้เป็นศูนย์รวมแห่งการถ่ายทอด และแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ร่วมกัน อาทิ ศูนย์เยาวชน ศูนย์กีฬา และนันทนาการ ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ เพื่อส่งเสริมการใช้เวลาอย่างสร้างสรรค์และมีคุณภาพ

(๖.๔) การพัฒนาระบบฐานข้อมูลเพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ที่มีความเชื่อมโยง และบูรณาการข้อมูลด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ระหว่างกระทรวง/หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยการเชื่อมโยงข้อมูลรายบุคคลที่เกี่ยวกับการศึกษา การพัฒนาตนเอง สุขภาพ และการพัฒนาอาชีพในตลอดช่วงชีวิต (ตั้งแต่เกิดจนตาย) เพื่อเสริมและสร้างศักยภาพของการดำเนินงานการพัฒนาทรัพยากร

มนุษย์ตามพันธกิจของแต่ละกระทรวงให้มีความเข้มแข็ง และตอบโจทย์ประเทศ เป็นฐานข้อมูลการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของประเทศไทยที่มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล สามารถประเมินจุดอ่อนจุดแข็ง และศักยภาพบุคคลของประเทศ นำไปสู่การตัดสินใจระดับนโยบาย และปฏิบัติ เพื่อพัฒนาคนไทยอย่างมีทิศทาง และสอดคล้องกับการพัฒนาประเทศไทยในอนาคต รวมถึงข้อมูลที่สนับสนุนการผลิตกำลังแรงงานที่มีทักษะตรงต่อความต้องการของตลาดงานในอนาคต และใช้ประกอบการตัดสินใจในการศึกษาต่อ ธนาคารคลังสมองเพื่อรวบรวมผู้สูงอายุที่มีความรู้ ประสบการณ์ และทักษะ เพื่อถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ และทักษะ ให้เกิดประโยชน์ต่อประเทศชาติ

๗) การเสริมสร้างศักยภาพการกีฬาในการสร้างคุณค่าทางสังคม และพัฒนาประเทศ โดยมุ่งส่งเสริมการใช้กิจกรรมนันทนาการ และกีฬาเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างสุขภาวะของประชาชนอย่างครบวงจร และมีคุณภาพมาตรฐาน การสร้างนิสัยรักกีฬา และมีน้ำใจเป็นนักกีฬา และการใช้กีฬานันทนาการในการพัฒนาจิตใจ สร้างความสามัคคีของคนในชาติ หล่อหลอมการเป็นพลเมืองดี พัฒนาคุณภาพชีวิต การพัฒนาทักษะด้านกีฬาสู่ความเป็นเลิศ และกีฬาเพื่อการอาชีพในระดับนานาชาติในการสร้างชื่อเสียง และเกียรติภูมิของประเทศชาติ รวมถึงการพัฒนาอุตสาหกรรมกีฬาในการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ

(๗.๑) การส่งเสริมการออกกำลังกาย และกีฬาขั้นพื้นฐานให้กลายเป็นวิถีชีวิต โดยส่งเสริมให้เด็ก เยาวชน ประชาชนทั่วไป บุคคลกลุ่มพิเศษ และผู้ด้อยโอกาส มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการออกกำลังกาย การปฐมพยาบาลเบื้องต้น และการเล่นกีฬาบางชนิดที่มีความจำเป็นต่อทักษะในการดำรงชีวิต (ว่ายน้ำ ยิมนาสติก มวยไทย) รวมทั้งการมีอิสระในการประกอบกิจกรรมนันทนาการ ตามความถนัดหรือความสนใจเฉพาะบุคคล และปฏิบัติอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นวิถีชีวิต เพื่อพัฒนาจิตใจ สร้างความสัมพันธ์อันดีหล่อหลอมจิตวิญญาณ และการเป็นพลเมืองดี

(๗.๒) การส่งเสริมให้มวลชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมออกกำลังกาย กีฬา และนันทนาการ โดยเน้นการจัดกิจกรรมกีฬา สร้างโอกาส และสนับสนุนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมกีฬาอย่างต่อเนื่อง การปลูกฝังให้มีคุณธรรมของความเป็นนักกีฬา มีระเบียบ วินัย รู้แพ้ รู้ชนะ รู้อภัย และรู้จักการขอโทษ รวมถึงการพัฒนาบุคลากร และโครงสร้างพื้นฐาน ด้านอุปกรณ์ สถานที่ และสิ่งอำนวยความสะดวก

ความสะดวกทางกีฬาและนันทนาการที่มีคุณภาพ และมาตรฐานสอดคล้องกับความต้องการ และเหมาะสมกับประชาชนทุกกลุ่ม ทุกเพศ ทุกวัย

(๗.๓) การส่งเสริมการกีฬาเพื่อความเป็นเลิศ และต่อยอดสู่ระดับอาชีพ โดยมุ่งการสร้างและพัฒนานักกีฬาของชาติ การเฟ้นหานักกีฬาที่มีความสามารถ สร้างพื้นที่ และโอกาสในการแข่งขันแสดงศักยภาพ ด้านกีฬา นันทนาการ และวิทยาศาสตร์การกีฬา การส่งเสริมการจัดกีฬาระดับนานาชาติ และสร้างแรงบันดาลใจในการต่อยอดความสำเร็จจากความเป็นเลิศสู่การประกอบอาชีพ และมีเส้นทางอาชีพที่มั่นคง ควบคู่กับส่งเสริมสนับสนุนงานวิจัย และนวัตกรรมด้านการกีฬานันทนาการ และวิทยาศาสตร์การกีฬา การจัดการความรู้ และพัฒนาระบบฐานข้อมูล เพื่อนำมาใช้ส่งเสริม และสนับสนุนกีฬาเพื่อความเป็นเลิศ กีฬาเพื่อการอาชีพ และนันทนาการเชิงพาณิชย์

(๗.๔) การส่งเสริม และสนับสนุนการพัฒนาอุตสาหกรรมกีฬา (Sport Industry) และธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการกีฬาและนันทนาการอย่างครบวงจร โดยการพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางของการลงทุน และฐานผลิตด้านอุตสาหกรรมกีฬา และธุรกิจเกี่ยวเนื่องของภูมิภาคเอเชีย (Sport Hub) การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงกีฬา และนันทนาการ การสนับสนุน และส่งเสริมผลิตบุคลากรและการพัฒนานวัตกรรมที่สนับสนุนอุตสาหกรรมกีฬา รวมทั้งมีมาตรการส่งเสริมและสนับสนุนผู้ประกอบการกีฬาและธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการกีฬาที่สอดคล้องกับศักยภาพ และประเภทของธุรกิจอุตสาหกรรมกีฬา

(๗.๕) การพัฒนาบุคลากรด้านการกีฬา และนันทนาการ โดยมุ่งสร้าง และพัฒนาบุคลากรด้านการกีฬา และนันทนาทั้งครูหรือผู้สอนกีฬา ผู้ตัดสินกีฬา นักวิทยาศาสตร์การกีฬา ผู้บริหารการกีฬา อาสาสมัครกีฬา อย่างเป็นระบบ และมีมาตรฐานสามารถถ่ายทอดความรู้ให้เด็กเยาวชน ประชาชนทั่วไปบุคคลกลุ่มพิเศษ และผู้ด้อยโอกาส ได้อย่างถูกต้อง ตลอดจนสามารถต่อยอดศักยภาพในการพัฒนาเป็นบุคลากรทางการกีฬาและนันทนาการที่มีมาตรฐานของประเทศ

การพัฒนาเทคโนโลยีจะส่งผลกระทบต่อการยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น อินเทอร์เน็ตกลายเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของทุกคนเนื่องจากการพัฒนาอุปกรณ์สื่อสารประสิทธิภาพสูงที่สามารถบรรจุรับประมวลผล และแสดงผลข้อมูลได้อย่างมหาศาล ปัจจุบันประชากรโลกประมาณ ๒-๓ พันล้านคนจะสามารถเข้าถึงอินเทอร์เน็ตได้ ทำให้ผู้บริโภคมีความต้องการ และพฤติกรรมผู้บริโภคที่ต้องการความสะดวกสบาย และความเป็นส่วนตัวมากขึ้น เกิดการรวมกลุ่มบุคคลที่มีความชอบคล้ายคลึงกันบนโลก

ออนไลน์ ซึ่งจะส่งผลให้บุคคลมีความเป็นปัจเจกนิยมมากขึ้น (Individualism) ความต้องการรู้จักตัวตนที่แท้จริงของกัน และกันจะลดลง โดยการใช้เครื่องมือ ส่งผลต่อการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ นอกจากนี้ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีด้านการสื่อสารอย่างรวดเร็วที่จะนำสังคมไทยไปสู่สังคมดิจิทัลมากขึ้น เป็นความท้าทายต่อการจัดการเรียนการสอน และกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่ต้องปรับให้อยู่บนฐานของนวัตกรรม และเทคโนโลยีดิจิทัล และเอื้อต่อคนทุกกลุ่มให้สามารถเข้าถึงสื่อการเรียนรู้ที่หลากหลาย ไม่จำกัดเวลา และสถานที่ รวมทั้งการใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม และไม่ส่งผลกระทบต่อการใช้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน สังคม ดังนั้นหากต้องการให้ประชาชนมีการแสดงความรู้สึก การชื่นชม การให้รางวัล การตำหนิการตักเตือน และการลงโทษ สิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในกระบวนการอบรมเลี้ยงดูล้วนเป็นการปลูกฝังส่งเสริม และพัฒนาเจตคติและพฤติกรรมที่พึงปรารถนาของสังคมให้กับบุตร

๒.๓.๒ รูปแบบการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี

Munn, Fernald, & Fernald, ๑๙๖๙; Watson & Linggren, ๑๙๗๙ อ้างใน อ้อมเดือน สดมณี และ ฐาศุภร์ จันประเสริฐ^{๓๖} แนวคิดเรื่องการถ่ายทอดทางสังคม (Socialization) การถ่ายทอดทางสังคมเป็นกระบวนการที่ทำให้บุคคลเรียนรู้ที่จะที่อยู่ร่วมกับผู้อื่น เพื่อช่วยให้สามารถปรับตัวให้เข้ากับขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรม กฎระเบียบหรือกฎหมายของสังคม รวมไปถึงแนวการประพฤติปฏิบัติต่างๆ ผลจากการเรียนรู้จะทำให้บุคคลมีความคิด ความรู้สึก เจตคติ ค่านิยม แรงจูงใจ บุคลิกภาพ และพฤติกรรมที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมของสังคมที่ตนเองเป็นสมาชิกอยู่ใน กระบวนการนี้จะรวมถึงการได้รับข้อมูลข่าวสารหรือสารสนเทศที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน และการประกอบอาชีพโดยกระบวนการถ่ายทอดทางสังคมนี้จะเกิดขึ้นกับบุคคลตลอดช่วงชีวิตตั้งแต่วัยเด็กวัยรุ่นจนถึงวัยชรา ตัวกลาง (Agents) ที่ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดทางสังคมให้กับบุคคลประกอบด้วย บิดามารดา ครูอาจารย์ เพื่อนๆ ตัวแทนทางศาสนา และสื่อมวลชน ครอบครัวมีบทบาทในปลูกฝัง และพัฒนาความเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตยอย่างไรในชีวิตของคนส่วนใหญ่จะมีความใกล้ชิดกับครอบครัวมากที่สุด โดยเฉพาะครอบครัวไทยที่บุตรอยู่ร่วมกับบิดามารดาตั้งแต่แรกเกิดจนเข้าสู่วัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ หรือบางครอบครัวอาจจะอยู่ร่วมกันไปตลอดชีวิต การที่บุตร

^{๓๖} อ้อมเดือน สดมณี และ ฐาศุภร์ จันประเสริฐ, “การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม : จากแนวคิดสู่แนวทางการปฏิบัติ”, วารสารพฤติกรรมศาสตร์, (ปีที่ ๑๗ มกราคม ๒๕๕๔), หน้า ๑๙-๓๐.

และบิดามารดาอยู่ร่วมกันจะทำให้มีความใกล้ชิด และผูกพันกัน ซึ่งส่งผลทำให้บุตรมีความคิด ความรู้สึก พฤติกรรม และรูปแบบการดำเนินชีวิตที่ใกล้เคียงกับบิดามารดา เช่น บิดามารดาชอบอ่าน หนังสือ ชอบปลูกต้นไม้ ชอบเดินทางท่องเที่ยว ฯลฯ บุตรก็มีแนวโน้มที่จะชอบกิจกรรมนั้นๆ ตามบิดามารดาไปด้วย เป็นเพราะบุตรได้เห็นแบบอย่างการแสดงความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรมของบิดามารดาตั้งแต่เริ่มจำความได้ โดยพวกเขาค่อยๆ เรียนรู้ซึมซับ และจดจำสิ่งเหล่านั้น ในบางครั้งบุตรอาจจะร่วมทำกิจกรรมไปพร้อมๆ กับบิดามารดา จนกระทั่งมีความคิด ความรู้สึก พฤติกรรม และรูปแบบการดำเนินชีวิตเหมือนหรือคล้ายคลึงกับบิดามารดาของตนเอง ทั้งนี้เพราะการอบรมเลี้ยงดูเป็น กระบวนการอบรมบ่มนิสัยและฝึกหัดให้บุตรเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ทำให้พวกเขาได้เรียนรู้ถึง บทบาทหน้าที่ของตนเอง และฝึกหัดที่จะอยู่ภายใต้กฎระเบียบของครอบครัวอันเป็นการพัฒนาความมี วินัยและความรับผิดชอบในหน้าที่ของตนเองเมื่อบุตรเติบโตขึ้นก็จะสามารถเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมที่ พวกเขาเข้าไปเป็นสมาชิกอยู่ทั้งสังคมในสถาบันการศึกษา ที่ทำงาน และชุมชน^{๓๗}

การเป็นสมาชิกที่ดีของโรงเรียน

เมื่อเราอยู่ในโรงเรียน เราทุกคนมีหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติต่อโรงเรียน เพราะโรงเรียนเป็น สถานที่ที่ให้ความรู้ ซึ่งเราต้องอยู่ร่วมกับคนอื่น ๆ อีกมากมาย ดังนั้นเราจึงจำเป็นต้องปฏิบัติตาม กฎระเบียบของห้องเรียนและโรงเรียน เพื่อที่จะได้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และเกิดความเป็น ระเบียบเรียบร้อย เช่น

- เมื่ออยู่ในโรงเรียน เราต้องช่วยกันรักษาความสะอาดในห้องเรียน และในบริเวณต่างๆ ของโรงเรียน ทั้งขณะลงในถึงขณะที่โรงเรียนจัดให้
- ให้ความเคารพเชื่อฟังครูอาจารย์ ตั้งใจเรียนหนังสือรวมทั้งทำงานต่างๆ ที่ครูมอบหมาย ด้วยความตั้งใจ และเอาใจใส่

นอกจากนี้ เราควรปฏิบัติตนให้เป็นสมาชิกที่ดีของห้องเรียน และโรงเรียน เช่น

---

^{๓๗} ทินพันธุ์ นาคะตะ, ประชาธิปไตยไทย, โครงการเอกสารและตำราคณะรัฐประศาสนศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๔๑.

- ปฏิบัติในการเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี ต้องรู้ว่าเมื่อเราเป็นผู้นำในการทำกิจกรรมต่างๆ ควรปฏิบัติตนอย่างไร และเมื่อเป็นผู้ตามควรปฏิบัติตนอย่างไร

- รู้จักแสดงความคิดเห็นตามสิทธิของตนเอง รวมทั้งรู้จักรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และเคารพข้อตกลงของคนส่วนใหญ่

- ถ้าเกิดข้อขัดแย้งกัน ให้แก้ปัญหาด้วยหลักเหตุผล ไม่ใช่อารมณ์หรือพลังกำลังในการแก้ปัญหา เพราะไม่ใช่วิธีแก้ปัญหาก็ถูกต้อง แต่กลับจะทำให้เกิดปัญหาอื่นๆ ตามมา

- ในการแข่งขันทำกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียน เช่น การแข่งกีฬา การประกวดในด้านต่างๆ ต้องฝึกฝนตนเองให้เป็นผู้รู้จักแพ้ ชนะ และให้อภัย รวมทั้งยอมรับในคำตัดสินของคณะกรรมการ

กล่าวได้ว่าทั้งครอบครัว และโรงเรียนมีเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญเป็นอย่างมากในการอบรมหล่อหลอมเกล้าให้บุตรมีเจตคติ และพฤติกรรมที่พึงปรารถนาของสังคมในทุกๆ ด้าน เช่น การดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรมจริยธรรม การตั้งใจศึกษาเล่าเรียน การดูแลอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ การมีจิตอาสา การมีจิตสาธารณะ การออกกำลังกายอย่างเหมาะสมการดูแลสุขภาพสุขภาพกาย และสุขภาพจิต การดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การแสดงออกทางการเมืองอย่างถูกต้อง และเหมาะสม โดยให้ความสำคัญทั้งการศึกษาในระบบและการศึกษาทางเลือกไปพร้อมกัน เพื่อสร้างคุณภาพของคนไทยให้สามารถเรียนรู้ พัฒนาตนได้ เติบโตตามศักยภาพ ประกอบอาชีพ และดำรงชีวิตได้โดยมีความใฝ่รู้ และทักษะที่เหมาะสม เป็นคนดีมีคุณธรรม สร้างเสริมคุณภาพการเรียนรู้ โดยเน้นการเรียนรู้เพื่อสร้างสัมมาชีพในพื้นที่ ลดความเหลื่อมล้ำ และพัฒนากำลังคนให้เป็นที่ต้องการเหมาะสมกับพื้นที่ ทั้งในด้านการเกษตร อุตสาหกรรม และธุรกิจบริการ

๒.๔. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากสถานการณ์ในปัจจุบันของประเทศไทย ต้องเผชิญปัญหาความขัดแย้งทางความคิดของประชาชนที่มีความหลากหลายและ ข้อคิดเห็นที่ขัดแย้งกันอย่างรุนแรง จนนำไปสู่ความสูญเสียทั้งชีวิต ทรัพย์สิน เศรษฐกิจสังคม และความเป็นปึกแผ่นของชาติที่มีแนวโน้มว่าจะทวีความรุนแรง

ต่อเนื่องไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ด้วยความตระหนักในปัญหาสำคัญของความเป็นปึกแผ่นของคนในชาติ ตามแผนปรองดองแห่งชาติ มีหลักสำคัญ ๕ ประการ ที่จะนำไปสู่การปฏิรูปประเทศไทย กล่าว คือ การเปิดทุนสถาบันพระมหากษัตริย์ แก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ และ สังคม เสริมสร้าง การเมืองที่ดี สร้างสรรค์สื่อ และสะสางเหตุการณ์ เพื่อหลอมรวมเป็นแนวคิดสำคัญของชาติ เพื่อ การศึกษาให้มีประสิทธิภาพ เพื่อเพิ่มโอกาสแก่ผู้ยากจนหรือด้อยโอกาส จัดระบบการสนับสนุนให้ เยาวชน และประชาชนทั่วไปมีสิทธิเลือกรับบริการการศึกษา ทั้งในระบบโรงเรียน และนอกโรงเรียน

จริยธรรมของการเป็นพลเมืองดี

คุณธรรม จริยธรรม หมายถึง ความดีที่ควรประพฤติ กิริยาที่ควรประพฤติ คุณธรรม จริยธรรมที่ส่งเสริมความเป็นพลเมืองดี ได้แก่^{๓๘}

๑) ความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ หมายถึง การตระหนักในความสำคัญ ของความเป็นชาติไทย การยึดมั่นในหลักศีลธรรมของศาสนา และการจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์

๒) ความมีระเบียบวินัย หมายถึง การยึดมั่นในการอยู่ร่วมกันโดยยึดระเบียบวินัย เพื่อ ความเป็นระเบียบเรียบร้อยในสังคม

๓) ความกล้าทางจริยธรรม หมายถึง ความกล้าหาญในทางที่ถูกที่ควร

๔) ความรับผิดชอบ หมายถึง การยอมเสียผลประโยชน์ส่วนตนเพื่อผู้อื่น หรือสังคม โดยรวมได้รับประโยชน์จากการกระทำของตน

๕) การเสียสละ หมายถึง การยอมเสียผลประโยชน์ส่วนตนเพื่อผู้อื่น หรือสังคมโดยรวม ได้รับประโยชน์จากการกระทำของตน

๖) การตรงต่อเวลา หมายถึง การทำงานตรงตามเวลาที่ได้รับมอบหมาย

การส่งเสริมให้ผู้อื่นปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดี

^{๓๘} พุทธศาสนิกชน, คำสอนของ ท่านพุทธทาสภิกขุ, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันบันลือธรรม, ๒๕๔๘), หน้า๑๔-๒๐.

การที่บุคคลปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตยแล้ว ควรสนับสนุนส่งเสริมให้บุคคลอื่นปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตยด้วย โดยมีแนวทางการปฏิบัติดังนี้

๑) การปฏิบัติตนให้เป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตย โดยยึดมั่นในคุณธรรมจริยธรรมของศาสนา และหลักการของประชาธิปไตยมาใช้ในวิถีการดำรงชีวิตประจำวันเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีแก่คนรอบข้าง

๒) เผยแพร่ อบรม หรือสั่งสอนบุคคลในครอบครัว เพื่อนบ้าน คนในสังคม ให้ใช้หลักการทางประชาธิปไตยเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตประจำวัน

๓) สนับสนุนชุมชนในเรื่องที่เกี่ยวกับการปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามกฎหมาย โดยการบอกเล่า เขียนบทความเผยแพร่ผ่านสื่อมวลชน

๔) ชักชวน หรือสนับสนุนคนดีที่มีความสามารถในการมีส่วนร่วมทั้งกิจกรรมทางการเมืองหรือกิจกรรมสาธารณประโยชน์ของชุมชน

๕) เป็นหูเป็นตาให้กับรัฐหรือหน่วยงานของภาครัฐในการสนับสนุนคนดี และกำจัดคนที่เบียดเบียนกับสังคมการสนับสนุนให้ผู้อื่นปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตยควรเป็นจิตสำนึกที่บุคคลพึงปฏิบัติเพื่อให้เกิดประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

พลเมืองดีตามวิถีชีวิตประชาธิปไตยควรมีแนวทางการปฏิบัติตนดังนี้ คือ

๑) ด้านสังคม ได้แก่^{๓๙}

(๑) การแสดงความคิดอย่างมีเหตุผล

(๒) การรับฟังข้อคิดเห็นของผู้อื่น

(๓) การยอมรับเมื่อผู้อื่นมีเหตุผลที่ดีกว่า

(๔) การตัดสินใจโดยใช้เหตุผลมากกว่าอารมณ์

(๕) การเคารพระเบียบของสังคม

^{๓๙} อ่างแล้ว, พุทธศาสนิกชน, คำสอนของท่านพุทธทาสภิกขุ, หน้า ๒๑-๓๕,

(๖) การมีจิตสาธารณะ คือ เห็นแก่ประโยชน์ของส่วนรวมและรักษาสาธารณสมบัติ

๒) ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่

(๑) การประหยัด และอดออมในครอบครัว

(๒) การซื่อสัตย์สุจริตต่ออาชีพที่ทำ

(๓) การพัฒนางานอาชีพให้ก้าวหน้า

(๔) การใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ต่อตนเอง และสังคม

(๕) การสร้างงาน และสร้างสรรค์สิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมไทย และสังคมโลก

(๖) การเป็นผู้ผลิต และผู้บริโภคที่ดี มีความซื่อสัตย์ ยึดมั่นในอุดมการณ์ที่ดีต่อชาติ เป็นสำคัญ

๓) ด้านการเมืองการปกครอง ได้แก่

(๑) การเคารพกฎหมาย

(๒) การรับฟังข้อคิดเห็นของทุกคนโดยอดทนต่อความขัดแย้งที่เกิดขึ้น

(๓) การยอมรับในเหตุผลที่ดีกว่า

(๔) การซื่อสัตย์ต่อหน้าที่โดยไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน

(๕) การกล้าเสนอความคิดเห็นต่อส่วนรวม กล้าเสนอตนเองในการทำหน้าที่ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือสมาชิกวุฒิสภา

(๖) การทำงานอย่างเต็มความสามารถ เต็มเวลา

ในยุคสังคมก้าวหน้า ปฏิสัมพันธ์ของผู้คนถูกลดทอนด้วยเทคโนโลยี เมื่อบริบททางสังคม แปรเปลี่ยน เรื่องของ “จิตสำนึก” และ “หน้าที่พลเมือง” ดูจะเป็นสิ่งที่ไกลห่างจากคนรุ่นใหม่ เด็กในยุคนี้ขาดประสบการณ์ชีวิต ขาดทักษะในการสัมพันธ์กับคน เมื่อทบทวนดูแล้วจะพบว่าสิ่งที่เด็กขาด

คือ โอกาสสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนรอบด้าน ดังนั้นถ้าอยากเห็นเด็กในทิศทาง Active Citizen ผู้ใหญ่ต้องเปลี่ยนวิธีคิดเปลี่ยนทัศนคติ เปลี่ยนวิธีทำงานกับเด็กโดยให้โอกาสเยาวชนทำงาน โดยมีจุดประสงค์อยากเห็นเด็กที่ร่วมโครงการเกิดความคิดที่จะร่วมแบ่งปันศักยภาพกับสังคม ไม่ดูตายปัญหาสังคม และพัฒนามาใช้ตามแนวทางกัลยาณมิตรแบบสันติวิธี ส่งเสริมการพูดคุย สันติสุขกับผู้มีความคิดเห็นต่างจากรัฐ สร้างความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรมตามหลักนิติธรรม และหลักสิทธิมนุษยชนโดยไม่เลือกปฏิบัติ ควบคู่กับการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในพื้นที่ซึ่งเป็นพหุสังคม ขจัดการฉวยโอกาสก่อความรุนแรงแทรกซ้อน เพื่อซ้ำเติมปัญหาไม่ว่าจากผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นหรือเจ้าหน้าที่ ฝ่ายบ้านเมือง ทั้งจะเพิ่มระดับปฏิสัมพันธ์กับต่างประเทศ และองค์การระหว่างประเทศที่อาจช่วยคลี่คลายปัญหาได้ ฉะนั้นองค์กรต่างๆ หรือคนในครอบครัวเองควรให้ความใส่ใจกับลูกหลาน และสังคมรอบข้างให้มากขึ้น การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การให้โอกาสประชาชนเป็นฝ่ายตัดสินใจกำหนดปัญหาความต้องการของตนเองอย่างแท้จริง เป็นการเสริมพลังอำนาจให้แก่ประชาชน/กลุ่มองค์กรชุมชนให้สามารถระดมขีดความสามารถในการจัดการทรัพยากร การตัดสินใจ และการควบคุมดูแลกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนมากกว่าที่จะเป็นฝ่ายตั้งรับ สามารถกำหนดการดำรงชีวิตได้ด้วยตนเอง ให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นตามความจำเป็นอย่างมีศักดิ์ศรี และสามารถพัฒนาศักยภาพของประชาชน/ชุมชนในด้านภูมิปัญญา ทักษะ ความรู้ ความสามารถ และการจัดการและรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลกได้และประชาชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการอย่างมีอิสระ การทำงานต้องเน้นในรูปกลุ่มหรือองค์กรชุมชนที่มีวัตถุประสงค์ในการเข้าร่วมอย่างชัดเจน เนื่องจากพลังกลุ่มจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้งานพัฒนาต่างๆ บรรลุสำเร็จตามความมุ่งหมายได้

สรุป ความสำคัญของรูปแบบการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามหลักพระพุทธศาสนา “การสร้างเสริมจิตสำนึก” จะต้องเกิดมาจากความร่วมมือของประชาชนทั้งประเทศ และมีเป้าหมายในการนำประเทศให้ก้าวไปสู่ความเป็นอารยะ กล่าวคือ ไม่ได้มุ่งแก้เพียงอาการของปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน แต่ต้องแก้ไปถึงรากของปัญหาที่อยู่เบื้องลึก ไม่ว่าเด็ก เยาวชน หรือผู้ใหญ่ และผู้ปกครองทุกระดับ ทุกคนมีส่วนร่วมในการสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีได้ “...**ความสามัคคี**นี้เป็นคุณธรรมสำคัญประการหนึ่ง ซึ่งหมู่ชนอยู่รวมกันจำเป็นต้องมี ต้องถนอมรักษาและต้องนำมาใช้อยู่สม่ำเสมอ ถ้าแต่ละฝ่ายเข้ามาร่วมกันทำงานด้วยความตั้งใจดีด้วยความสามัคคี ความรู้ความสามารถ และด้วยความคิดที่สร้างสรรค์งานก็สำเร็จสมบูรณ์งดงามตามประสงค์ทุกอย่าง...”

พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ในการเสด็จออกมหาสมาคมงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๓๐ พระราชดำรัสนี้มีสาระสำคัญ คือ ความสามัคคีเป็นคุณธรรมเกื้อหนุนค้ำจุนให้กิจการงานต่างๆ ที่ทำร่วมกันประสบผลสำเร็จตามความประสงค์ เกิดความเจริญก้าวหน้า เป็นคุณธรรมสำคัญที่จำเป็นต้องได้รับการถนอมรักษาและพัฒนาให้จำเริญงอกงามขึ้นท่ามกลางการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม

๒.๔.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี

มิ่งขวัญ คงเจริญ^{๔๐} เรื่อง “การพัฒนารูปแบบการสร้างพลังอำนาจของชุมชน เพื่อเสริมสร้างความยั่งยืนของชุมชนแห่งการเรียนรู้” การวิจัยครั้งนี้เป็นการพัฒนาแบบการสร้างพลังอำนาจของชุมชนเพื่อเสริมสร้างความยั่งยืนของชุมชนแห่งการเรียนรู้ ผู้วิจัยได้ศึกษาชุมชนต้นแบบที่ประสบผลสำเร็จในการพัฒนาและมีกระบวนการเรียนรู้เป็นกลไกหลักในการพัฒนาให้เกิดความยั่งยืนโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อวิเคราะห์สังเคราะห์องค์ประกอบและรูปแบบการสร้างพลังอำนาจของชุมชนเพื่อเสริมสร้างความยั่งยืนของชุมชนแห่งการเรียนรู้ จากชุมชนต้นแบบ ๓๙ ชุมชน และนำเสนอรูปแบบการสร้างพลังอำนาจของชุมชนเพื่อเสริมสร้างความยั่งยืนของชุมชนแห่งการเรียนรู้ของชุมชนเมืองและชุมชนชนบท จากการวิจัยภาคสนามในพื้นที่ ที่เป็นตัวแทนชุมชนเมือง ได้แก่ ชุมชนบ้านสันมะฮอกฟ้า จ.เชียงใหม่ และ ชุมชนโต้งตาบาง จ.เพชรบุรี ส่วนพื้นที่ ที่เป็นตัวแทนชุมชนชนบท ได้แก่ ชุมชนบ้านคำปลาหลาย จ.ขอนแก่น และ ชุมชนบ้านน้ำทรัพย์ จ.เพชรบุรี โดยตรวจสอบรูปแบบการสร้างพลังอำนาจของชุมชนเพื่อเสริมสร้างความยั่งยืนของชุมชนแห่งการเรียนรู้ จากผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญในพื้นที่ และทำการวิเคราะห์ปัจจัย เงื่อนไข ปัญหาของการใช้รูปแบบการสร้างพลังอำนาจของชุมชนเพื่อสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ จากการนำไปประยุกต์ใช้กับชุมชนเมือง/ชนบทของประเทศไทยจากการสนทนากลุ่ม เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบวิเคราะห์เอกสารแบบสัมภาษณ์เจาะลึก แบบสอบถาม และการสนทนากลุ่ม การวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการวิเคราะห์

^{๔๐} มิ่งขวัญ คงเจริญ, การพัฒนาแบบการสร้างพลังอำนาจชุมชน เพื่อสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๕๕), หน้า ๒๙-๓๐.

เนื้อหา การวัดความถี่ของคำหรือข้อความ และการใช้สถิติเชิงบรรยาย ได้แก่ จำนวน และร้อยละ การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชนเพื่อเสริมสร้างความยั่งยืนของชุมชนแห่งการเรียนรู้ ที่นำเสนอได้รับการตรวจสอบจากผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้เชี่ยวชาญในพื้นที่ พบว่า ๑. องค์ประกอบการเสริมสร้างความยั่งยืนของชุมชนแห่งการเรียนรู้ มี ๙ องค์ประกอบ คือ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน การนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาสู่การปฏิบัติในชุมชน ระบบคุณธรรมจริยธรรมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ และกระบวนการถ่ายทอดเรียนรู้ของชุมชน การพัฒนาระบบเศรษฐกิจเพื่อการพึ่งตนเอง ระบบการเรียนรู้โดยมีภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นแกนกลาง การพัฒนาอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อวิถีชีวิต ระบบทุนของชุมชนที่มีรูปแบบและวิธีการทางวัฒนธรรม ความเสมอภาคความยุติธรรมในการจัดการของชุมชน และการสร้างหลักประกันความมั่นคงในการดำรงชีวิตร่วมกัน ๒. การเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชนเพื่อเสริมสร้างความยั่งยืนของชุมชนแห่งการเรียนรู้ ประกอบด้วย การเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชนในระดับบุคคล คือ การแสดงออกกระตือรือร้น มีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ องค์ประกอบภายในบุคคล องค์ประกอบด้านปฏิสัมพันธ์ องค์ประกอบด้านพฤติกรรม และ การเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชนในระดับชุมชน โดยมีองค์ประกอบโครงสร้างทางสังคมเป็นสำคัญ ๓. รูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชนเพื่อเสริมสร้างความยั่งยืนของชุมชนแห่งการเรียนรู้ ของสังคมไทย มี ๒ รูปแบบได้แก่ รูปแบบของชุมชนเมือง และรูปแบบของชุมชนชนบท ซึ่งมีองค์ประกอบคล้ายคลึงกัน แต่มีความแตกต่างกันในบางประเด็น ๔. รูปแบบการเสริมสร้างความยั่งยืนของชุมชนแห่งการเรียนรู้ทั้งในชุมชนเมือง และชุมชนชนบท ประกอบด้วย การกำหนดเป้าหมาย และวางแผน การวิเคราะห์ความต้องการของชุมชน การทำประชาคมเพื่อหาสาเหตุของปัญหา การจัดเวทีชาวบ้านให้ความรู้ความเข้าใจ การบันทึกการพัฒนาการเปลี่ยนแปลงของชุมชนในการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ คณะกรรมการ/คณะบุคคลหรือแกนนำในการสร้างชุมชนให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่ยั่งยืน การติดตามผลการดำเนินงาน และการสร้างความสัมพันธ์เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับสมาชิก หรือกลุ่มชุมชนอื่นๆ

กมลวรรณ คารมปราชญ์ คล้ายแก้ว^{๔๑} อ้างอิงจาก Davies จากการประมวลเอกสารพบว่า มีผลการศึกษาจำนวนหนึ่งที่ยืนยันว่าการอบรมเลี้ยงดูในครอบครัวมีความสัมพันธ์กับบุคลิกภาพ

^{๔๑} กมลวรรณ คารมปราชญ์ คล้ายแก้ว, “บทบาทครอบครัวในการปลูกฝังและการพัฒนาความเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตยให้กับเด็กและเยาวชน”, วารสารพฤติกรรมศาสตร์, ปีที่ ๑๙ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม ๒๕๕๖), หน้า ๖.

เจตคติ และพฤติกรรมทางการเมืองของบุคคล เช่น ผลการศึกษาของเดวีส์ พบว่า ครอบครัวยุคใหม่เป็นผู้สร้างและพัฒนาบุคลิกภาพทางการเมืองอันประกอบไปด้วย แนวคิดและการแสดงออกทางการเมือง และครอบครัวยุคใหม่ทำหน้าที่ในการพัฒนาจนกระทั่งบุตรเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในฐานะพลเมืองหรือเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญทางการเมือง ส่วนเลอวายนันได้ศึกษาในเชิงเปรียบเทียบการแสดงออกทางการเมืองของกลุ่มคนใน ๒ ชนเผ่า คือ ชนเผ่ากุสึในประเทศเคนยา และชนเผ่าเนอริในซูดาน เลอวายนันพบว่า ชนเผ่ากุสึมีความเผด็จการมากกว่าพวกเนอริเป็นเพราะชนเผ่ากุสึเน้นการเคารพต่อผู้มีอำนาจหรือมีความอาวุโสมากกว่าส่วนชนเผ่าเนอริจะเป็นสังคมที่ทุกคนมีความเท่าเทียมกัน บิดามารดาของชนเผ่าเนอริไม่วางอำนาจต่อลูกๆ

วิศาล ศรีมหาวโร^{๔๒} เรื่อง “เรื่องวัฒนธรรมทางการเมืองและการพัฒนาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนภาคใต้ : กรณีศึกษาจังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งเป็นข้อมูลภาพรวมของการเมืองทั้งระดับชาติและท้องถิ่น พบว่า ๑) ลักษณะวัฒนธรรมทางการเมืองของประชาชนภาคใต้ส่วนใหญ่ไม่สอดคล้อง ที่คล้ายคลึงกับวัฒนธรรมการเมืองประชาธิปไตยโดยทั่วไป แต่มีความแตกต่างที่เด่นชัดในเรื่องเลือกเรื่องที่จะใช้เงินแล้วต้องชนะ นิยมคนกล้าได้กล้าเสีย รักศรัทธาใครแล้วไม่เปลี่ยนแปลง ยกเว้นไปทำเรื่องเสียหายก็จะไม่เลือกกลับมาอีกเลย การได้สิทธิพิเศษ ถือเป็นเรื่องอำนาจบารมี ๒) รูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน การใช้สิทธิเลือกตั้ง เป็นการทำตามกฎหมายมากกว่าจิตสำนึก การมีส่วนร่วมด้านอื่นๆ คือ การร่วมรณรงค์หาเสียง การร่วมจัดตั้งและเข้าร่วมเป็นสมาชิก การร่วมกิจกรรมชุมชน การร่วมติดต่อกับเจ้าหน้าที่รัฐ และนักการเมือง การร่วมพูดจาปรึกษาทางการเมืองการลอบบี้หรือวิ่งเต้นมีน้อย โดยเฉพาะการเดินทางประท้วง เพราะกลัวถูกกล่าวหาว่ารับเงิน และไม่เชื่อว่าเป็นวิธีการที่แก้ปัญหาได้ ยังมีวิธีการอื่นๆ อีกหลายวิธี และ ๓) ยุทธศาสตร์พัฒนาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน จะต้องมียุทธศาสตร์หรือโครงการ ที่เป็นการเมืองแนวใหม่ สร้างวิทยากรแกนนำในพื้นที่ การจัดตั้งกลุ่มผลประโยชน์ การสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองประชาธิปไตย ให้เป็นการเมืองภาคพลเมืองที่เข้มแข็ง มีศูนย์ข้อมูลข่าวสารบ้านเมือง มีเวทีแลกเปลี่ยนปัญหาการบ้าน การเมือง ที่มีการถอดบทเรียน จัดตั้งกลุ่มติดตามการดำเนินงานโครงการของรัฐในทุกๆระดับ และกิจกรรมสร้างจิตสำนึกสาธารณะแก่ชุมชน

^{๔๒} วิศาล ศรีมหาวโร, แนวทาง, “การเมืองไทยระบบหรือคน : การพัฒนาวัฒนธรรมและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน”, วารสาร สถาบันพระปกเกล้า, ปีที่ ๙ เล่มที่ ๓ (กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔), หน้า ๕.

๒.๔.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับขบวนการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี

กมลวรรณ การมปราษฎ์ คล้ายแก้ว^{๔๓} เรื่อง “บทบาทของครอบครัวในการปลูกฝังและพัฒนาความเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตยให้กับเด็กและเยาวชน” พบว่า การสร้างความเป็นพลเมืองดีให้กับคนในสังคมถือเป็นวิธีการที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งในการทำให้การปกครองระบอบประชาธิปไตยของประเทศมีความมั่นคง โดยครอบครัวถือว่าเป็นสถาบันทางสังคมที่มีส่วนสำคัญในการอบรมปณิธาน ปลูกฝังความเชื่อ ค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรมอันดีงามให้กับเด็ก รวมไปถึงปลูกฝังและพัฒนาความเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตย อันประกอบไปด้วย ความรับผิดชอบ ต่อตนเอง และพึ่งตนเองได้ การเคารพผู้อื่น การเคารพความแตกต่าง การเคารพความเสมอภาค การเคารพกติกาหรือเคารพกฎหมาย และความรับผิดชอบต่อสังคม และส่วนรวม จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและประมวลผลงานวิจัยที่ผ่านมาในอดีต พบว่าวิธีการสำคัญที่ครอบครัวควรใช้ในการถ่ายทอดความเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตยประกอบไปด้วย (๑) การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย ที่เป็นผลรวมของการอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุน และแบบใช้เหตุผล และ(๒) การเป็นแบบอย่างที่ดีของบิดามารดาในการเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตย ซึ่งทั้ง ๒ วิธีการนี้จะช่วยให้บุตรได้รับการปลูกฝังเจตคติ และพฤติกรรมแบบประชาธิปไตยตั้งแต่วัยเด็ก และจะส่งผลต่อเนื่องไปตลอดช่วงชีวิต

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา^{๔๔} เรื่อง “รายงานการวิจัยเพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายการพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง” พบว่า ๑. การพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองของประเทศไทย และต่างประเทศ ๑.๑ การพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองของประเทศไทยแม้ว่าจะมีการกำหนดหลักสูตรชัดเจนในแต่ละระดับการศึกษา แต่ก็ยังไม่สามารถทำให้ผู้เรียนประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงเท่าที่ควรโดยเฉพาะความตระหนักในหน้าที่ความรับผิดชอบ ความมีระเบียบวินัย การเคารพสิทธิ และหน้าที่ของผู้อื่น และการมีส่วนร่วมใน

^{๔๓} กมลวรรณ การมปราษฎ์ คล้ายแก้ว, “บทบาทของครอบครัวในการปลูกฝังและพัฒนาความเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตยให้กับเด็กและเยาวชน”, วารสารพฤติกรรมศาสตร์, หน้า ๕.

^{๔๔} สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, รายงานการวิจัยเพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายการพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทพริกหวานกราฟิก, ๒๕๕๙), หน้า ๑๘๐.

กระบวนการทางการเมือง และสังคม โดยเฉพาะปัญหาการเผชิญหน้าของกลุ่มสนับสนุนทางการเมืองต่างสีต่างขั้ว จุดเด่น มีการกำหนดหลักสูตรและวิชาเรียนไว้ชัดเจนที่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้ ข้อจำกัด ยังขาดการติดตามประเมินผลความเป็นพลเมืองของผู้เรียนชัดเจน โดยเฉพาะการประพฤติปฏิบัติตนในฐานะของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยฯ เป็นการเฉพาะ เพื่อการปรับปรุง และพัฒนากระบวนการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองทั้งในระบบ นอกกระบบ และตามอัธยาศัย ตลอดจนการเรียนรู้ตลอดชีวิต ๑.๒ การพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองของต่างประเทศ การพัฒนาการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองของต่างประเทศผ่านกระบวนการเรียนรู้ทั้งในระบบ นอกกระบบ และตามอัธยาศัยตลอดจนการเรียนรู้ตลอดชีวิต ผ่านกิจกรรมประชาธิปไตยและการฝึกปฏิบัติเป็นไปตามบริบทและสถานการณ์ของแต่ละประเทศ มีหลักสูตรด้านความเป็นพลเมืองเป็นการเฉพาะ ที่ต่างมุ่งให้พลเมืองของตนมีความรอบรู้และตื่นรู้ในระบอบประชาธิปไตย เคารพกฎหมาย และนิติรัฐ สันติวิธี รู้จักสิทธิหน้าที่ความรับผิดชอบ มีความเป็นชาติและคำนึงถึงอัตลักษณ์ของประเทศของตน เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน มีจิตอาสา และค่านิยมร่วม มีความสามารถในการจัดการการเงินและวางแผนชีวิตในการดำรงตนในระบอบประชาธิปไตยได้อย่างมีประสิทธิภาพ หลักสูตรจึงมุ่งให้พลเมืองเป็นพลเมืองภายใต้รัฐบาลของประเทศนั้นๆ โดยเฉพาะการให้หลักสูตรพลเมืองเป็นแกนกลางของการเรียนรู้วิชาอื่นๆ ที่ต่างต้องมุ่งสู่ความเป็นพลเมืองของชาตินั้นๆ รวมทั้งการมีส่วนร่วมในวิถีการสร้างความเป็นพลเมืองจากทุกภาคส่วนวิธีการสำคัญคือการฝึกการโต้แย้งทั้งประเด็นสังคม และการเมืองอย่างมีเหตุผล รวมทั้งการฝึกปฏิบัติให้เกิดการเรียนรู้จนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของความเป็นพลเมืองที่ดีในวิถีประชาธิปไตยจากบทเรียนการศึกษาพลเมืองของประเทศไทย และต่างประเทศดังกล่าว เพื่อเป็นการปรับปรุงพัฒนากระบวนการจัดการศึกษาพลเมืองของประเทศไทย ดังนั้นประเด็นที่สมควรนำไปสู่การจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายจึงควรเป็นประเด็นที่สอดคล้องกับบริบทของประเทศ จึงควรมีการปรับปรุงทั้งระบบ ทั้งด้านหลักสูตรให้ทันสมัยสอดคล้องกับเหตุการณ์ทางสังคมและการเมือง และเน้นความเป็นพลเมืองให้เป็นวิชาแกนกลาง การผลิต พัฒนา และประเมินครู และผู้บริหารที่สอดคล้องกับการสร้างความเป็นพลเมืองที่ประเทศชาติต้องการ ๒. ข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อพัฒนาการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง ๒.๑ ประเมินผลหลักสูตรด้านความเป็นพลเมืองทุกระดับ ๒.๒ ส่งเสริมให้เกิดการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทั้งใน และนอกสถานศึกษา ๒.๓ จัดให้มีการเทียบโอนผลการเรียน ความรู้ และประสบการณ์ ที่ผ่านการเรียนรู้ และประสบการณ์ และกิจกรรมการสร้างความเป็นพลเมือง ๒.๔ ส่งเสริมให้เกิดการผลิต พัฒนา และประเมินครู ๒.๕ ส่งเสริม และพัฒนาผู้บริหารให้

มีภาวะผู้นำ ๒.๖ ส่งเสริมกิจกรรมและให้ความรู้แก่ครอบครัว/พ่อแม่ผู้ปกครอง ๒.๗ ส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรม และรวมตัวกันของสมาชิกในชุมชน ๒.๘ ส่งเสริมให้บุคลากรและหน่วยงานของรัฐปฏิบัติตามภารกิจของหน่วยเต็มตามศักยภาพ ๒.๙ ส่งเสริมสนับสนุนให้ภาคเอกชนมีบทบาทสำคัญในการสร้างความเป็นพลเมือง ๒.๑๐ ส่งเสริมสนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ปฏิบัติภารกิจหน้าที่ความรับผิดชอบที่มีต่อประชาชน ๒.๑๑ ส่งเสริมสนับสนุนองค์กร/สถาบันสังคมอื่นๆ ให้ดำรงบทบาทหน้าที่โดยการให้ความรู้ความเข้าใจ ๒.๑๒ สนับสนุนส่งเสริมให้สื่อมวลชนผู้เปรียบเสมือนครูผู้ให้ความรู้แก่ประชาชน ๒.๑๓ ส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการเรียนรู้ในสังคมประชาธิปไตย ๒.๑๔ จัดให้มีองค์กร/สนับสนุนองค์กรเพื่อส่งเสริม ยกย่อง และเชิดชูเกียรติผู้ประพฤติตนเป็นพลเมืองที่ดี ๒.๑๕ จัดให้มีกองทุนสร้างเสริมความเป็นพลเมืองของประชาชน ๒.๑๖ จัดให้มีการวิจัย และพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้ด้านพลเมืองอย่างต่อเนื่อง

วสันต์ พรพุทธิพงษ์, สุวุฒิ สุกิจจากร, และดิเรก ทองอร่าม^{๕๕} เรื่อง “การรับรู้หน้าที่พลเมืองดีของเยาวชนในพื้นที่กรุงเทพมหานคร” พบว่า ผลการศึกษา ระดับการรับรู้หน้าที่พลเมืองดีของเยาวชนในพื้นที่กรุงเทพมหานคร ในด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมืองการปกครอง และด้านคุณลักษณะพื้นฐานของพลเมืองดี พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก ทุกด้าน ทั้งนี้จากการทดสอบสมมติฐานการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณของตัวแปรอิสระกับระดับการรับรู้หน้าที่พลเมืองดีของเยาวชนด้านคุณลักษณะพื้นฐานของพลเมืองดี พบว่า ตัวแปรอิสระเพียง ๒ ตัวแปร ได้แก่ ระดับการรับรู้หน้าที่พลเมืองดีของเยาวชนด้านเศรษฐกิจ และด้านการเมืองการปกครองที่สามารถพยากรณ์ระดับการรับรู้หน้าที่พลเมืองดีของเยาวชนด้านคุณลักษณะพื้นฐานของพลเมืองดีอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ โดยสามารถพยากรณ์ระดับการรับรู้หน้าที่พลเมืองดีของเยาวชนด้านคุณลักษณะพื้นฐานของพลเมืองดีได้ร้อยละ ๕๖.๖๐ โดยมีความคลาดเคลื่อนมาตรฐานในการพยากรณ์เท่ากับ ๐.๔๘

๒.๔.๓ งานวิจัยเกี่ยวข้องกับรูปแบบการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี

^{๕๕} วสันต์ พรพุทธิพงษ์, สุวุฒิ สุกิจจากร, และดิเรก ทองอร่าม, “การศึกษาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียน” Veridian E-Journal, Slipakorn University, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ (เดือนมกราคม – เมษายน ๒๕๕๘), หน้า ๑๓๓๑.

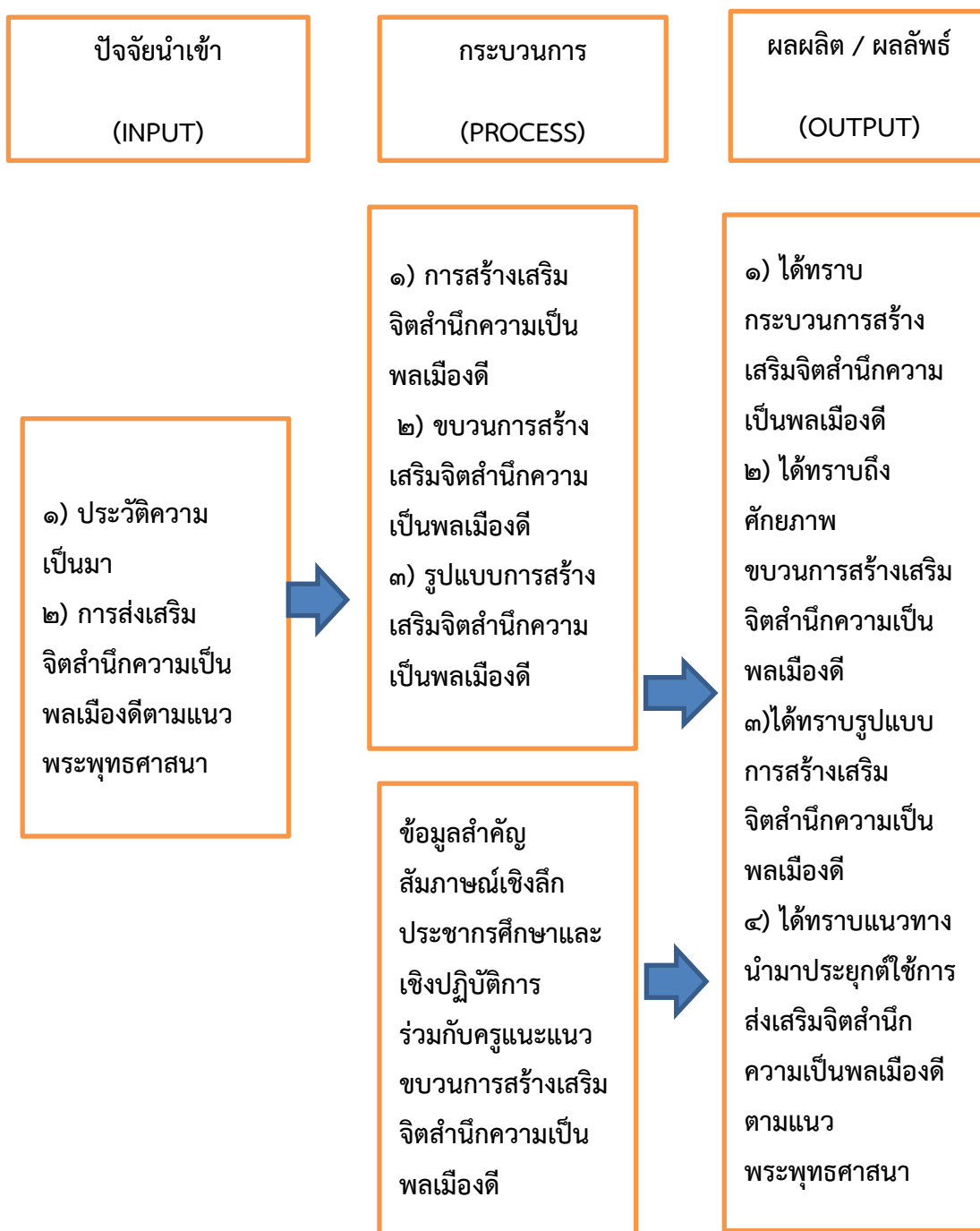
พริณฎา หลวงเทพ, ภัทรา ดำรงไทย และพิทักษ์ ศิริวงศ์^{๔๖} เรื่อง “การให้ความหมาย
 ที่มาของความหมาย และการปฏิบัติตนในการเป็นพลเมืองดีของนักศึกษาคณะวิทยาการจัดการ
 มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตสารสนเทศเพชรบุรี” พบว่า การปฏิบัติตามกฎกติกาของสังคม โดย
 การอยู่ในสังคมนั้นต้องเป็นผู้ที่รู้จักเคารพกฎกติกา รู้จักหน้าที่ของตนเอง มีความรับผิดชอบต่อตนเอง
 โดยไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน มีน้ำใจ การรับฟังความคิดเห็นจากคนในสังคมด้วยกัน เพื่อที่จะอยู่ร่วมกัน
 ในสังคม และต้องปฏิบัติตามหลักศีลธรรม จริยธรรม ประเพณี ไม่ทำผิดกฎหมาย โดยการปฏิบัตินั้น
 เกิดขึ้นจากการปลูกฝังของครอบครัวเป็นสถานที่แรก และภายในตัวเองนั้นต้องสร้างกรอบคิดใน
 การทำความดีให้กับตัวเอง แล้วจึงนำมาปฏิบัติตามกรอบที่สร้างไว้ เช่น การไม่ลอกข้อสอบ ไม่ชักจูง
 ผู้อื่นไปในทางที่ไม่ดี เป็นต้น ทั้งนี้ที่สำคัญต้องไปทำหน้าที่ในการเลือกตั้ง ไปใช้สิทธิที่พึงมี เพื่อแสดง
 การเป็นพลเมืองที่ดี ในขณะที่การศึกษาระดับการรับรู้หน้าที่พลเมืองดีของเยาวชนด้านการเมืองการ
 ปกครอง พบว่า เยาวชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมีระดับการรับรู้โดยรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งเยาวชนมีการ
 รับรู้การปฏิบัติที่เป็นหน้าที่ของพลเมืองดีในการเมืองการปกครองว่าจะต้องเป็นผู้ที่เคารพกฎหมายรับ
 ฟังข้อคิดเห็นของทุกคนโดยอดทนต่อความขัดแย้งที่เกิดขึ้นซื่อสัตย์ต่อหน้าที่โดยไม่เห็นแก่ประโยชน์
 ส่วนตน และทำงานอย่างเต็มความสามารถเต็มเวลารวมถึงกล้าเสนอความคิดเห็นต่อส่วนรวม กล้า
 เสนอตนเองในการทำหน้าที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือสมาชิกวุฒิสภา

---

^{๔๖} พริณฎา หลวงเทพ, ภัทรา ดำรงไทย, “การให้ความหมาย ที่มาของความหมาย และการปฏิบัติตนใน
 การเป็นพลเมืองดีของนักศึกษาคณะวิทยาการจัดการมหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตสารสนเทศเพชรบุรี”,
 Veridian E-Journal Silpakorn University, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๓ (กันยายน –ธันวาคม ๒๕๕๖), หน้า ๗๑๘-๗๒๘.

๒.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องผู้วิจัยได้นำเอาแนวความคิดเกี่ยวกับลักษณะสำคัญของ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร. “บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาพลเมืองของรัฐตามระบอบประชาธิปไตย” มากำหนดเป็นกรอบแนวคิด ดังนี้

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีด้วยทุนทางวัฒนธรรมตามแนวพุทธศาสนา” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษารูปแบบการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ๒) เพื่อศึกษากระบวนการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์การสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี การวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยเน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เพื่อประมวลองค์ความรู้ศึกษาแนวคิด หลักการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีด้วยทุนทางวัฒนธรรมตามแนวพุทธศาสนา จากคัมภีร์ จากเอกสารที่เกี่ยวข้องรวมถึงการเก็บข้อมูลเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เช่น การสัมภาษณ์ เชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อย และการจัดเวทีวิชาการของชุมชนต่างๆ และภาคที่เกี่ยวข้อง คณะผู้วิจัยได้คัดเลือก การสัมภาษณ์เจาะลึกผู้ที่เกี่ยวข้อง พระสงฆ์ ผู้ปกครอง ๒ รูป บุคคลกรทางการศึกษาเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๑๙ ในเขตจังหวัดเลย และโครงการ “กิจกรรมใช้สมุดบันทึกแห่งการทำความดี” คือ

นักเรียนที่ติดกิจกรรมหรือผลการเรียนที่ไม่ผ่าน จำนวนโรงเรียนละ ๓๐ คน คือ ๑) โรงเรียนนาอ้อวิทยา อำเภอเมือง จังหวัดเลย ๒) โรงเรียนพระปริยัติธรรมศรีจันทร์วิทยา อำเภอเมือง จังหวัดเลย รวมทั้งสิ้น ๖๐ คน

๓.๒ พื้นที่ดำเนินการ และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key Informant)

ประชากรที่ใช้เก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย ผู้รู้ (Keys persons) พื้นที่ในเขตจังหวัดเลย โดยคัดเลือกแบบเจาะจง คือ พระสงฆ์ ผู้ปกครอง ๒ รูป เจ้าคณะจังหวัดเลย (ธรรมยุตและมหานิกาย), ผอ. สำนักพระพุทธศาสนา จังหวัดเลย, ผอ. สำนักวัฒนธรรม จังหวัดเลย, ผอ. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๑๙, ผอ. การศึกษาและพัฒนาจิต เรือนจำจังหวัดเลย, ผอ. สำนักงาน ป.ป.ช.ประจำจังหวัดเลย, ผอ. โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จำนวน ๕ รูป/คน, ครูแนะแนว โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จำนวน ๕ รูป/คน, ผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๑๙ จำนวน ๑๔ คน, ครูแนะแนว โรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๑๙ จำนวน ๑๔ คน และผู้บริหารสถาบันการศึกษา ระดับอุดมศึกษา ๙ รูป/คน รวมทั้งสิ้น ๕๔ รูป/คน

๓.๒.๑) เชิงปฏิบัติการ ร่วมกับครูแนะแนว ขบวนการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี นักเรียนชั้นมัธยมตอนปลาย กำหนดแบบเจาะจง คือ นักเรียนที่ติดกิจกรรมหรือผลการเรียนที่ไม่ผ่าน จำนวนโรงเรียนละ ๓๐ คน คือ ๑) โรงเรียนนาอ้อวิทยา อำเภอเมือง จังหวัดเลย ๒) โรงเรียนพระปริยัติธรรมศรีจันทร์วิทยา อำเภอเมือง จังหวัดเลย รวมทั้งสิ้น ๖๐ คน

ขบวนการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี สามารถแบ่งระดับความเข้มข้นของวิถีพลเมืองได้เป็น ๕ ระดับ คือ

ระดับที่ ๑ พลเมืองมีความรู้ ความเข้าใจในบทบาทของตนเองต่อผู้อื่นและชุมชน และมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อส่วนรวม

ระดับที่ ๒ พลเมืองมีความสนใจ มีความเข้าใจ มีความตระหนักในปัญหาของชุมชนและของสังคม โดยกระตือรือร้นในการที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการปัญหา

ระดับที่ ๓ พลเมืองที่เข้ามามีส่วนร่วมเป็นส่วนใดส่วนหนึ่งของการทำงาน หรือการเคลื่อนไหวทางสังคมในประเด็นใดประเด็นหนึ่งหรือในหลายประเด็นอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะเพื่อนำไปสู่การจัดการปัญหาในชุมชนหรือสังคม ได้กลายเป็นกลไกหลักหรือส่วนสำคัญในการสร้างการเปลี่ยนแปลงทั้งในส่วนของการพัฒนาองค์ความรู้ในการทำงาน การพัฒนาเครือข่ายในการทำงาน ตลอดจนการพัฒนากระบวนการหรือวิธีการในการทำงานเพื่อนำไปสู่การจัดการปัญหา

ระดับที่ ๔ พลเมืองที่มีส่วนสำคัญในการสร้างการเปลี่ยนแปลง ได้มีการดำเนินการเพื่อยกระดับของกระบวนการหรือมาตรการต่างๆ เป็นระดับกลไกหรือระบบที่มีความยั่งยืนในการทำงาน รวมถึงไปถึง การยกระดับค่านิยมหรือแนวคิดของคนในสังคมได้ เช่น การมีบทบาทในการพัฒนาในการจัดการปัญหาที่มาจากการมีส่วนร่วมของสังคม

ระดับที่ ๕ การให้เด็กและเยาวชนคัดเลือกปัญหาและนโยบายสาธารณะ การเน้นการมีส่วนร่วมด้วยกระบวนการวิจัย การรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบ การพัฒนาแฟ้มงานอย่างสร้างสรรค์ การมีกิจกรรมพบปะพูดคุย แสดงความคิดเห็น การเสนอทางเลือกต่อผู้นำชุมชน ผู้นำรัฐบาล ผู้บริหารระดับต่างๆ เพื่อนำไปสู่การสร้างความเป็นพลเมืองและการมีจิตสำนึกต่อวิถีทางประชาธิปไตยที่เริ่มแต่เยาว์วัยและเป็นการเมืองระดับล่างสุดอย่างค่อยเป็นค่อยไปต่อเนื่อง เป็นกระบวนการทางสังคมกับทางจิตวิทยา ซึ่งมีผลทำให้บุคคลมีบุคลิกภาพตามแนวทางที่สังคมต้องการ เด็กที่เกิดมาจะต้องได้รับการอบรมสั่งสอนให้เป็นสมาชิกที่สมบูรณ์ของสังคม สามารถอยู่ร่วมและมีความสัมพันธ์กับคนอื่นได้อย่างราบรื่น ทำให้มนุษย์เปลี่ยนแปลงสภาพตามธรรมชาติเป็นมนุษย์ผู้มีวัฒนธรรม มีสภาพต่างจากสัตว์โลกชนิดอื่น เป็นการสร้างสังคมประกิต (Socialization) ที่ปลูกต้นไม้ประชาธิปไตยในวิถีทางของเด็กที่ตรงกับพัฒนาการและวัยของเด็กมากที่สุด

๓.๓ เครื่องมือในการดำเนินการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในโครงการวิจัยนี้ คือ

- แบบสัมภาษณ์ (In-depth Interview)

วิธีการนี้ผู้วิจัยใช้ในการรวบรวมข้อมูลจากประชากรกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญในพื้นที่ กรณีศึกษา

- โดยใช้สัมภาษณ์เรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมาของชุมชน สภาพสังคม และ วิธีการดำเนินชีวิตของกลุ่มชุมชนในพื้นที่กรณีศึกษาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

- การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observations)

วิธีการนี้ผู้วิจัยใช้ในการรวบรวมข้อมูลจากประชากรกลุ่มตัวอย่าง

- การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ขณะเดียวกันจะซักถามและจดบันทึก เพิ่มเติมอย่างละเอียดมากขึ้น

แบบมีโครงสร้างโดยแบบสอบถามแบ่งเป็นสองส่วน ส่วนที่หนึ่งถามข้อมูลส่วนบุคคล ส่วนที่สองถามข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะกระบวนการพัฒนาทุนทางวัฒนธรรมตามพุทธศาสนากับการสร้างพลเมืองดี

การตรวจสอบคุณภาพแบบสอบถาม ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบคุณภาพฉบับร่างโดยให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยตรวจสอบความตรงความครอบคลุมของหัวข้อการรับรู้ด้านการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีด้วยทุนทางวัฒนธรรมตามแนวพุทธศาสนา แนวคิดและการจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งหลังจากทำการปรับแก้ไขแบบทดสอบตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญแล้ว ผู้วิจัยจึงนำผลมาปรับแก้ไขเพื่อให้ได้ข้อคำถามที่ชัดเจนยิ่งขึ้นแล้วจึงนำไปใช้จริง

แบบสัมภาษณ์ (In-depth Interview)

คำถามสำหรับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๑. จุดเด่นทางด้านกายภาพ (เอกลักษณ์) อะไร คือ การสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีด้วยทุนทางวัฒนธรรมตามแนวพุทธศาสนา ดังนี้

ศึกษาวิเคราะห์สภาพการณ์ปัจจุบัน เป็นการศึกษาวิเคราะห์สภาพการณ์ต่างๆ ที่ดำรงอยู่ก่อนแล้วก่อนที่จะเริ่มดำเนินการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีด้วยทุนทางวัฒนธรรมตามแนวพุทธศาสนา โดยทำการศึกษาข้อมูลทั่วไปของนักเรียนชั้นมัธยมตอนปลาย คือ ๑) โรงเรียนนาอ้อวิทยา อำเภอเมือง จังหวัดเลย ๒) โรงเรียนพระปริยัติธรรมศรีจันทร์วิทยา อำเภอเมือง จังหวัดเลย รวมทั้งสิ้น ๖๐ คน โดยการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ พระสงฆ์ ผู้ปกครอง ๒ รูป เจ้าคณะจังหวัดเลย (ธรรมยุตและมหานิกาย) และผู้รู้ (Key informant) ได้แก่ ผอ. การศึกษา และพัฒนาจิตเรื่อนจำ จังหวัดเลย และการศึกษาข้อมูลด้านการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี เป็นการวิเคราะห์

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ พระสงฆ์ผู้ปกครอง ๒ รูป เจ้าคณะจังหวัดเลย (ธรรมยุตและมหานิกาย) และ ผอ.การศึกษา และพัฒนาจิต เรือนจำจังหวัดเลย วิเคราะห์สาเหตุปัญหา

๒. ปัญหาและอุปสรรคอะไรที่มีผลต่อ การสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีด้วยทุนทางวัฒนธรรมตามแนวพุทธศาสนา ดังนี้

ศึกษาวิเคราะห์สภาพการณ์ปัจจุบัน เป็นการศึกษาวเคราะห์สภาพการณ์ต่างๆ ที่ดำรงอยู่ก่อนแล้วก่อนที่จะเริ่มดำเนินการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีด้วยทุนทางวัฒนธรรมตามแนวพุทธศาสนา โดยทำการศึกษาข้อมูลทั่วไปของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย คือ ๑) โรงเรียนนาอ้อวิทยา อำเภอเมือง จังหวัดเลย ๒) โรงเรียนพระปริยัติธรรมศรีจันทร์วิทยา อำเภอเมือง จังหวัดเลย รวมทั้งสิ้น ๖๐ คน โดยการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษา เขต ๑๙ จำนวน ๑๔ คน และผู้รู้ (Key informant) ได้แก่ ครูแนะแนว โรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๑๙ จำนวน ๑๔ คน และการศึกษาข้อมูลด้านการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา และครูแนะแนว โรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๑๙ วิเคราะห์สาเหตุปัญหา

๓. การสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีด้วยทุนทางวัฒนธรรมตามแนวพุทธศาสนา ท่านคิดว่าควรพัฒนาด้านใดบ้าง ดังนี้

ศึกษา วิเคราะห์สภาพการณ์ปัจจุบัน เป็นการศึกษาวเคราะห์สภาพการณ์ต่างๆ ที่ดำรงอยู่ก่อนแล้วก่อนที่จะเริ่มดำเนินการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีด้วยทุนทางวัฒนธรรมตามแนวพุทธศาสนา โดยทำการศึกษาข้อมูลทั่วไปของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย คือ ๑) โรงเรียนนาอ้อวิทยา อำเภอเมือง จังหวัดเลย ๒) โรงเรียนพระปริยัติธรรมศรีจันทร์วิทยา อำเภอเมือง จังหวัดเลย รวมทั้งสิ้น ๖๐ คน โดยการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผอ. และครูแนะแนว โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา และผู้รู้ (Key informant) ได้แก่ ผู้บริหารสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษา และการศึกษาข้อมูลด้านการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผอ. และครูแนะแนว โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา และผู้บริหารสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษา วิเคราะห์สาเหตุปัญหา

๔. ข้อเสนอแนะหรือข้อคิดเห็นทั่วไป แบบตรวจสอบการพัฒนาทุนทางวัฒนธรรมตามพุทธศาสนากับการสร้างพลเมืองดี (Resource Audit)

การตรวจสอบการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีด้วยทุนทางวัฒนธรรมตามแนวพุทธศาสนา แนวคิดและการพัฒนาการสร้างพลเมืองดี จังหวัดเลย

การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observations)

โดยการร่วมกิจกรรมและการศึกษาลักษณะการมีส่วนร่วมของบุคคลกรการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับ ปรากฏการณ์ที่ต้องการศึกษาในแง่ต่างๆ เช่น ศักยภาพโครงสร้างพื้นฐาน สภาพแวดล้อมทางสังคมและธรรมชาติ วัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิต หลักพุทธธรรม แนวคิด และการจัดการ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน อุปกรณ์ที่ใช้ได้แก่ แผนที่ กล้องถ่ายรูป สมุดบันทึก

ตัวอย่างประเด็นการสังเกตพื้นที่

๑. ผู้วิจัยใช้การถาม จดบันทึก สังเกต ฝึาดูลักษณะทางกายภาพ สถานที่ เพื่อนำมาประกอบข้อมูลจากส่วนอื่นที่ได้รับรวบรวมมา

๒. การสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีด้วยทุนทางวัฒนธรรมตามแนวพุทธศาสนา

๓. การจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

๔. ศักยภาพโครงสร้างและสังคม สาธารณูปโภค ชุมชน

๕. หลักพุทธธรรม วิถีชุมชน วัฒนธรรม ค่านิยมต่างๆ ในชุมชน และแนวความคิด

ระยะเวลาดำเนินการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ดังนี้

กิจกรรม	ระยะเวลาในการดำเนินการ
๑. ประชุมคณะทำงานวิจัย และผู้ช่วยวิจัยเพื่อชี้แจงกระบวนการ เพื่อตอบวัตถุประสงค์	
๒. ขอเอกสารเพื่อลงพื้นที่จากทางวิทยาลัยสงฆ์เลย ศึกษาเรื่อง การสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีด้วยทุนทางวัฒนธรรมตามแนวพุทธศาสนา	

๓. ติดต่อประสานงานกับกลุ่มตัวแทนผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาศรีจันทร์วิทยา อำเภอเมือง จังหวัดเลย, โรงเรียนนาอ้อวิทยา อำเภอเมือง จังหวัดเลย	
๔. ประชุมชี้แจงวัตถุประสงค์กับครูแนะแนว และคณะผู้ร่วมงานวิจัย	
๕. จัดกิจกรรมร่วมกับครูแนะแนว โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาศรีจันทร์วิทยา อำเภอเมือง จังหวัดเลย, โรงเรียนนาอ้อวิทยา อำเภอเมือง จังหวัดเลย โดยมีผู้ช่วยงานวิจัย เข้าร่วมกิจกรรม เก็บข้อมูล	
๖. ครูแนะแนว และผู้ช่วยงานวิจัย วางแผนร่วมกันในการดำเนินการช่วยเหลือ และเป็นพี่เลี้ยง หารูปแบบกิจกรรมเพื่อสร้างแรงบันดาลใจให้คนทุกชั้นเรียนอยากลุกมาทำความดีเพื่อสังคม	
๗. ประเมินผลการดำเนินงานกิจกรรมตามโครงการศึกษา	
๘. วิเคราะห์ผลการดำเนินงานกิจกรรมตามโครงการ เรื่องการสร้างเสริมจิตสำนึก ความเป็นพลเมืองดีด้วยทุนทางวัฒนธรรมตามแนวพุทธศาสนา จังหวัดเลย	

๓.๓.๑ เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์ (In-dept Interview) โดยมีลักษณะแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง เพื่อสัมภาษณ์ผู้รู้กลุ่มตัวแทน

๓.๓.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

๑) ศึกษาเอกสารต่างๆ ตลอดจนหนังสือตำราและงานวิจัยที่ เกี่ยวข้อง

๒) กำหนดขอบเขตของเนื้อหาและสร้างแบบสอบถาม

๓) ปรึกษาผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบความถูกต้องและเหมาะสมของเครื่องมือ ประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือแบบสอบถาม คือ รองศาสตราจารย์ ดร.นัยนา อรรถนาทร ตำแหน่ง ผู้อำนวยการสำนักวิชาศึกษาทั่วไป มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย เป็นผู้ตรวจสอบความถูกต้อง และปรับแก้ไขของเครื่องมือแบบสัมภาษณ์กลุ่ม โดยการตรวจสอบคุณภาพ นำร่างเครื่องมือที่ใช้ใน การเก็บรวบรวมข้อมูลมาตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) และตรวจสอบ (การใช้ภาษาชัดเจน ชัดเฉพาะและเข้าใจง่าย) โดยผู้เชี่ยวชาญว่ามีความสอดคล้อง และเหมาะสมในการนำไปใช้

ด้านความเป็นปรนัย ผู้เชี่ยวชาญให้แก้ไขสำนวนภาษาบางส่วน ซึ่งได้พิจารณาปรับปรุงแล้วทำให้มีการใช้ภาษาได้ชัดเจน ชัดเฉพาะและเข้าใจง่าย ด้านความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ทุกข้อรายการที่ให้ผู้เชี่ยวชาญ เกี่ยวข้องกับนิเวศวิทยาวัฒนธรรม

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคณะผู้วิจัยได้ว่าจ้างผู้ช่วยนักวิจัย ซึ่งเป็นนิสิตในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย และนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏเลย ร่วมเป็นคณะทำงานในการเก็บข้อมูลและร่วมกิจกรรม“กิจกรรมใช้สมุดบันทึกแห่งการทำความคิด” คือ นักเรียนที่ติดกิจกรรมหรือผลการเรียนที่ไม่ผ่าน คือ ๑) โรงเรียนนาอ้อวิทยา อำเภอเมือง จังหวัดเลย ๒) โรงเรียนพระปริยัติธรรมศรีจันทร์วิทยา อำเภอเมือง จังหวัดเลย และกลุ่มผู้นำชุมชนที่เกี่ยวข้องในด้านปัจจัย นำเข้าด้านต่างๆ

๓.๕ การวิเคราะห์ และการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารการเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยวิธีการสัมภาษณ์สังเกต และการสนทนากลุ่มย่อยนำมาทำการวิเคราะห์ สรุป และอภิปรายผล โดยจับประเด็นของเรื่องการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีด้วยทุนทางวัฒนธรรมตามแนวพุทธศาสนา ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยหลังจากนั้นจะนำมาเสนอรายงานแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytical Description)

ข้อมูลเชิงคุณภาพ ที่ได้จากการสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) นำมาทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา ข้อมูลที่ได้จากการสังเกต กิจกรรมเชิงปฏิบัติการ และการสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพทำการวิเคราะห์แต่ละบุคคลในภาพรวม เพื่อการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีด้วยทุนทางวัฒนธรรมตามแนวพุทธศาสนา และนำมาสรุปประเด็นเนื้อหา เพื่อเตรียมการวางแผนปรับปรุง

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยดำเนินการเป็นขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

๑. นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากเอกสารข้อมูลทั้งเอกสารปฐมภูมิ และทุติยภูมิจากแหล่งต่างๆ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย และนำข้อมูลจากการบันทึกในขั้นตอนของการลงพื้นที่เป็นกรณีศึกษาในครั้งแรกมาวิเคราะห์ และตั้งเป็นคำถามเพื่อใช้ในการสัมภาษณ์ตามประเด็นที่ต้องการศึกษาวิจัย

๒. นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างมาตรวจสอบความสมบูรณ์ซึ่งการตรวจสอบข้อมูลใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าด้านข้อมูลแบบสาม (Triangulation) ดังนี้

๒.๑ การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) เป็นการตรวจสอบข้อมูลที่ได้มานั้นถูกต้องหรือไม่ โดยแหล่งที่พิจารณาตรวจสอบ ได้แก่ แหล่งข้อมูลเวลา สถานที่ และแหล่งบุคคลที่มีความต่างกันแต่ได้ข้อมูลที่ตรงกัน

๒.๒ การตรวจสอบสามเส้าด้วยวิธีการรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) คือการเก็บข้อมูลรวบรวมหลายวิธี ทั้งจากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม เมื่อข้อมูลมีความถูกต้องเป็นประเภทหรือแบ่งไปตามหมวดหมู่ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในการศึกษาวิจัย

๓.๖ ระยะเวลาการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ตั้งแต่วันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๖๐ จนถึงเดือน กันยายน ๒๕๖๑ รวมระยะเวลา ๑ ปี

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง “การสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีด้วยทุนทางวัฒนธรรมตามแนวพุทธศาสนา” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษารูปแบบการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ๒) เพื่อศึกษาขบวนการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี และ ๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์การสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี โดยสามารถ อธิบายผลการศึกษาตามรายวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

ในการศึกษาเชิงคุณภาพได้แบ่งการศึกษาออกเป็น ๓ ตอนเพื่อตอบวัตถุประสงค์ทั้ง ๓ ข้อ ประกอบด้วย ตอนที่ ๑) ผลการวิเคราะห์รูปแบบการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ๒) ผลการวิเคราะห์ขบวนการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี และ ๓) ผลการวิเคราะห์การสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๔.๑ ผลการวิเคราะห์รูปแบบการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี

ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ (In-depth Interview) โดยมีการกำหนดคำถามไว้ล่วงหน้าและการสัมภาษณ์แบบเจาะจงประเด็นโดยการวิพากษ์ เพื่อพิจารณาความเหมาะสมจากประชากรกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้รู้ (Keys persons) ในชุมชน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๕๔ รูป/คน ประกอบด้วย พระสงฆ์ ผู้ปกครอง ๒ รูป เจ้าคณะจังหวัดเลย (ธรรมยุตและมหานิกาย), ผอ. สำนักพระพุทธศาสนา จังหวัดเลย, ผอ. สำนักวัฒนธรรม จังหวัดเลย, ผอ. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๑๙, ผอ. การศึกษาและพัฒนาจิต เรือนจำจังหวัดเลย, ผอ. สำนักงาน ป.ป.ช.ประจำจังหวัดเลย, ผอ. โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จำนวน ๕ รูป/คน, ครูแนะแนว โรงเรียนพระปริยัติธรรม

แผนกสามัญศึกษา จำนวน ๕ รูป/คน, ผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๑๙ จำนวน ๑๔ คน, ครูแนะแนว โรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๑๙ จำนวน ๑๔ คน และผู้บริหารสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษา ๙ รูป/คน รวมทั้งสิ้น ๕๔ รูป/คน

ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) นำมาทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา ข้อมูลที่ได้จากการสังเกต กิจกรรมเชิงปฏิบัติการ และการสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพทำการวิเคราะห์แต่ละบุคคลในภาพรวม เพื่อการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีด้วยทุนทางวัฒนธรรมตามแนวพุทธศาสนา และนำมาสรุปประเด็นเนื้อหา เพื่อเตรียมการวางแผนปรับปรุง โดยปรากฏผลการศึกษาดังนี้

๔.๑.๑) รูปแบบการปลูกฝังจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี

ผู้วิจัยพบว่า รูปแบบการปลูกฝังจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ด้านการปลูกจิตสำนึกด้านคุณธรรม จริยธรรม และปฏิบัติตนตามหลักธรรม ให้ลูกเณรทุกคนมีศีลธรรมไว้เป็นหลักในการควบคุมพฤติกรรมของบุคคลให้ดำเนินไปอย่างเหมาะสม^{๕๗} ประการสำคัญการปลูกจิตสำนึกให้เกิดความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ประเทศชาติ ให้นักเรียนเน้นถึงความสามัคคีในลูกๆ นักเรียน^{๕๘} ครูแนะแนวสามารถสร้างแรงบันดาลใจในการปลูกฝังค่านิยมเรื่องความซื่อสัตย์สุจริตให้กับลูกเณร เพื่อให้เป็นพื้นฐานความสามัคคีในโรงเรียนและวัด รวมทั้งพระอาจารย์ทุกท่านต้องมีความซื่อสัตย์สุจริตด้วย^{๕๙} ซึ่งการปลูกฝังเรื่องความรักให้ลูกๆ นักเรียน เป็นคนที่มีหัวใจเต็มเปี่ยมไปด้วยความรักเป็นเรื่องที่สำคัญมาก แม้จะดูว่าเป็นเรื่องธรรมดาเหลือเกินที่ใครๆ ก็สามารถเรียนรู้ที่จะรักได้โดยธรรมชาติอยู่แล้ว คุณครูคือพ่อคุณแม่คนที่สองที่ต้องมุ่งเน้นก็คือการสอนให้ลูกๆ นักเรียน “รักให้เป็น” เพราะเมื่อรักเป็นแล้วก็จะเกิดความรู้สึกที่สวຍงาม สร้างสรรค์และเมื่อเกิดขึ้นกับใครหรือในสังคมใด

^{๕๗} สัมภาษณ์ นายสุสนธ์ รักษาผล นักวิชาการปฏิบัติการ สำนักพระพุทธศาสนา จังหวัดเลย เมื่อวันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๖๑.

^{๕๘} สัมภาษณ์ พระครูปริยัตติวชิรคุณ ครูแนะแนว/ผู้จัดการ รร.วัดศรีภูกระดึง ปรียัติธรรมแผนกสามัญ เมื่อวันที่ ๔ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๕๙} สัมภาษณ์ พระครูสุนทรคุณาภรณ์ ผู้อำนวยการ รร.วัดศรีภูกระดึง ปรียัติธรรมแผนกสามัญ เมื่อวันที่ ๔ มีนาคม ๒๕๖๑.

แล้ว คนๆ นั้นหรือสังคมนั้นๆ ก็จะมีแต่สิ่งที่ดีงามเกิดขึ้น^{๕๐} การปลูกฝังให้นักเรียนมีจิตใต้สำนึกที่ดี เป็นเรื่องที่ต้องเริ่มจากพฤติกรรมของผู้ใหญ่ก่อน โดยเฉพาะในระดับโรงเรียน เริ่มจากคุณครูประจำชั้น เป็นตัวอย่างให้ลูกๆ นักเรียน เช่น การไหว้ การมีจิตอาสาช่วยคุณครูและเพื่อน ยกสัมภาระ และการขอบคุณ ทุกครั้งที่ได้รับการช่วยเหลือ การปลูกจิตสำนึกการเป็นสมาชิกของสังคมที่ดี ให้ความรู้สอดแทรกกับนักเรียนทุกคน ในทุกโอกาสที่อยู่ภายในโรงเรียน โดยให้ความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ให้นักเรียนรู้จักธรรมชาติที่อยู่รอบตัวอย่างชัดเจน จนตระหนักและเห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ การปลูกจิตสำนึกและร่วมกับนักเรียนในการทำกิจกรรม ที่เอื้อต่อสิ่งแวดล้อม และการดำรงชีวิตของสิ่งมีชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติ การสอดแทรกจิตสำนึกความเป็นพลเมืองที่ดีลงในวิชาต่างๆ ไปทุกครั้งที่มีโอกาสโดยอาศัยความรู้เพิ่มเติมจากแหล่งความรู้ต่างๆ การเสริมสร้างค่านิยมให้สังคมมีความซื่อสัตย์สุจริต ลองทำจิตอาสา ฝึกฝนกับพื้นที่จริง กับคนที่ทำงานในพื้นที่ ถ้าเรียนอยู่ในห้องเรียนจะติดยุทธวิธีแบบประชาธิปไตยที่เป็นเนื้อหา และไม่ส่งเสริม ทำให้ไม่คนเกิดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ เรียนจากการตั้งโจทย์ มีกิจกรรมสร้างนิสัย ให้คุยกับผู้รู้ มันจะทำให้เกิดการพัฒนา และจะเป็นการพัฒนาคุณภาพของความเป็นพลเมืองที่ดี การปลูกฝังคุณธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ ส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักและเข้าใจตนเอง สร้างจิตสำนึกในธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ปรับตัวและปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม และดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข

การปลูกฝังให้คนรุ่นใหม่เกิดจิตสำนึกในความสำคัญของธรรมชาติ ในการเรียนรู้ถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ ในการเรียนรู้ถึงประเภทของทรัพยากรธรรมชาติ และเข้าใจถึงวิธีการบริหารจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติที่เหลือน้อยอย่างมีคุณภาพ จึงมีความสำคัญยิ่งในปัจจุบัน การเสริมสร้างให้นักเรียนร่วมสร้างความรู้สึกรับผิดชอบต่อปัญหาที่เกิดขึ้นในโรงเรียน ที่บ้านหรือชุมชน ที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ การให้ความเคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น มีความกระตือรือร้นที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของชุมชนและสังคม มีคุณธรรมและจริยธรรมเป็นหลักในการดำเนินชีวิตอย่างผาสุก การสร้างเสริมด้านความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน ใ้รู้จักรับผิดชอบชั่วดีตามหลักจริยธรรม และหลักธรรมของศาสนา มีความรอบรู้ มีสติปัญญาขั้นขั้นแข็ง สร้างความเจริญก้าวหน้าให้แก่ตนเอง ครอบครัว และสังคม^{๕๑} การใช้หลักพระพุทธศาสนาเป็น

^{๕๐} สัมภาษณ์ พระราชปริชามณี เจ้าคณะจังหวัดเลย (มหานิกาย) วัดศรีบุญเรือง อำเภอวังสะพุง เมื่อวันที่ ๕ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๕๑} สัมภาษณ์ ดร.มหิธร จิตเกษม สำนักวิชาศึกษาทั่วไป ม.ราชภัฏเลย เมื่อวันที่ ๘ มีนาคม ๒๕๖๑.

แนวทางปฏิบัติ โดยใช้เหตุปัจจัย ยอมรับมติของเสียงส่วนใหญ่ เมื่อมีความขัดแย้งกันในการดำเนินกิจกรรมอันเกิดจากความคิดเห็นที่แตกต่างกัน และจำเป็นต้องตัดสินใจปัญหาด้วยการใช้เสียงข้างมากเข้าช่วย และมติส่วนใหญ่ตกลงว่าอย่างไร ถึงแม้ว่าจะไม่ตรงกับความคิดของเรา เราก็ต้องปฏิบัติตาม เพราะเป็นมติของเสียงส่วนใหญ่^{๕๒} ปฏิบัติตนตามกฎระเบียบของชุมชน เช่น ปฏิบัติตามกฎหมายจราจร โดยข้ามถนนตรงทางม้าลาย หรือสะพานลอย ไม่วิ่งข้ามถนนตัดหน้ารถ ไม่ทิ้งขยะลงในที่สาธารณะ ไม่ทำลายสิ่งของที่เป็นของสาธารณะ และทรัพย์สินส่วนตัวของผู้อื่นให้ได้รับความเสียหายเพราะความสนุกสนานของตนเอง^{๕๓} บทบาทหน้าที่ของครู นอกจากจะเป็นผู้ให้และผู้ถ่ายทอดความรู้แล้วนั้น บทบาทสำคัญอีกด้านหนึ่งคือผู้สร้างความเข้าใจ ผู้สร้างแรงบันดาลใจ และยังเป็นผู้ลงมือทำในอุดมการณ์เดียวกัน เป็นบทบาทที่สำคัญมากขึ้นจากเดิมที่จะช่วยขับเคลื่อนการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้นักเรียนภายในโรงเรียนของตน รวมทั้งขยายผลในทางบวกออกไปสู่ชุมชน โดยรอบให้เกิดขึ้นจริง โดยมีผู้บริหารสถานศึกษา มีคณะปฏิรูปการศึกษาในโครงการพระราชดำริ รวมถึงเครือข่ายผู้ปกครองและชุมชน เป็นผู้ให้ความร่วมมือ สนับสนุนและสานต่อโครงการต่าง ๆ ที่ถือกำเนิดขึ้น โดยครูเป็นฟันเฟืองสำคัญต่อการเชื่อมโยงองค์คณะเหล่านี้เพื่อที่จะหล่อหลอมนักเรียน ชุมชน ให้กลายเป็นพลโลกที่ดี^{๕๔}

๔.๑.๒) รูปแบบการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี

ในส่วนรูปแบบการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ผู้วิจัยพบว่า หลักการการสร้าง จิตสำนึกในการเป็นพลโลกที่ดี อยู่บนพื้นฐานของการวางแผนจัดการอย่างเป็นระบบเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ด้วยการบำรุงรักษาและกำหนดขอบเขตการใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้มีประสิทธิภาพอย่างชัดเจนโดยให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วม

^{๕๒} สัมภาษณ์ พระภิกษุธรรมสุธี เจ้าคณะจังหวัดเลย (ธรรมยุติกนิกาย) วัดศรีสุทธาราวาส อำเภอเมืองเลย เมื่อวันที่ ๓ เมษายน ๒๕๖๑.

^{๕๓} สัมภาษณ์ นายอัครวัฒน์ รั่ววิชา รองผู้อำนวยการ รร.เลยอนุกุลวิทยา เมื่อวันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๕๔} ดร.ม.ล.สรสิริ วรวรรณ, “การสร้างจิตสำนึกของการเป็นพลโลกที่ดี” <<https://www.truelookpanya.com/knowledge/content-edu-teaartedu-teaart-teaartteawww.truelookpanya.com>>, ตุลาคม ๒๕๕๙.

พลเมืองของโลกที่อยู่ร่วมกันภายใต้กฎข้อบังคับและบัญญัติของกฎหมายอย่างเป็นทางการเป็นระเบียบ เพื่อความสุขสงบและปลอดภัย แน่นนอนเราต่างอาศัยอยู่ในประเทศที่มีความแตกต่างกัน แต่ความแตกต่างทั้งหมดนั้น คือ ความต่างที่เหมือนกัน เพราะแม้แต่ละประเทศจะมีความเชื่อ มีศาสนาและวัฒนธรรม มีคนเชื้อชาติและสังคมที่ต่างกัน แต่ไม่ว่าจะต่างกันอย่างไร เราก็อยู่บนโลกเดียวกัน โลกใบเดียวกันกับที่เราได้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อความอยู่รอด อยู่กับธรรมชาติที่มีมาตลอดช่วงเวลาที่เรากำเนิด และดับไป การจัดทำแผนงาน โครงการ ปฏิทินงาน และปฏิบัติกิจกรรม ด้วยความเอาใจใส่อย่างสม่ำเสมอ การศึกษาหลักการ วัตถุประสงค์ ขอบข่าย แนวการจัดกิจกรรม การประเมินผลพัฒนา ผู้เรียน และจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุตามเป้าหมาย การชี้แจงและทำความเข้าใจกับผู้เรียน และผู้ปกครองเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ การตั้งกลุ่มจิตอาสา เพื่อเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี ทำงานเป็นทีม และมีคุณธรรม โดยมีพระพี่เลี้ยง คอยให้คำปรึกษากิจที่ต้องทำ หรือควรทำพร้อมกับเชื่อมกลุ่มอาสาในจังหวัดเลย การจัดโครงการ รณรงค์ในด้านความสะอาดภายในบริเวณห้องเรียน เน้นการไม่สร้างขยะ แยกขยะ เป็นประเภท การจัดโครงการแนะนำขั้นตอนปฏิบัติให้นักเรียน ได้ทดลองใช้ประโยชน์จากธรรมชาติอย่างสิ้นเปลืองน้อยที่สุด รวมทั้งผลกระทบจากการกระทำของตนที่ส่งผลต่อสิ่งแวดล้อม การส่งเสริมวิธีการฟื้นฟู ทรัพยากรธรรมชาติ โดยครูประจำชั้นเสนอแนะนำวิธีการรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่จำเป็น และหา ยาก แนะนำหลักปฏิบัติวิธีการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติที่ทดแทนได้ให้กลับมาเพิ่มขึ้นเท่ากับปริมาณที่ ต้องการใช้ ด้วยการใช้อย่างฉลาด ใช้อย่างประหยัด และฟื้นฟูธรรมชาติที่เสียหายหรือเสื่อมโทรมให้ดีขึ้น^{๕๕} การเสริมกิจกรรมเมื่ออยู่ในโรงเรียน เราเคารพเชื่อฟังครูอาจารย์ เราต้องช่วยกันรักษาความ สะอาดในห้องเรียน และในบริเวณต่างๆ ของโรงเรียน ทั้งขยะลงในถังขยะที่โรงเรียนจัดให้ การสร้าง เสริมภาวะผู้นำและผู้ตามที่ดี โดยมีนักเรียนรุ่นพี่เป็นแบบอย่างปฏิบัติใน ต้องรู้ว่าเมื่อเราเป็นผู้นำใน การทำกิจกรรมต่างๆ ควรปฏิบัติตนอย่างไร และเมื่อเป็นผู้ตามควรปฏิบัติตนอย่างไร การจัดกิจกรรม บำเพ็ญประโยชน์ต่อชุมชน เช่น ช่วยเก็บเศษขยะที่พบเห็นในบริเวณต่างๆ ช่วยดูแลต้นไม้ ดอกไม้ใน สวนสาธารณะของชุมชน การแนะนำแนวทางการปฏิบัติตามหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน ด้วยการลดการใช้ พลังงาน หรือใช้พลังงานอย่างรู้คุณค่า แสวงหาแหล่งพลังงานใหม่ๆ ลดการเกิดขยะมูลฝอยที่ไม่จำเป็น หรือจัดการขยะอย่างมีประสิทธิภาพ การจัดทำโครงการอนุรักษ์ธรรมชาติ จัดเวลาให้มีการศึกษา ประเภทของธรรมชาติ ทรัพยากรธรรมชาติ ระบบนิเวศวิทยา และความสัมพันธ์ความเชื่อมโยงความอยู่

^{๕๕} สัมภาษณ์ นางยุพา แสนเมือง รองผู้อำนวยการ รร.นาอ้อวิทยา เมื่อวันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

รอดระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อม^{๕๖} การจัดให้ทำโครงการและแนะแนวทางให้นักเรียนวางแผนการดำรงชีวิต อย่างเรียบง่ายด้วยการไม่ทำลายชีวิตอื่นๆ ที่อยู่ในธรรมชาติทั้งทางตรงและทางอ้อม^{๕๗} การจัดโครงการจิตอาสาคนรุ่นใหม่หัวใจเกษตร หมอดินประจำชุมชน โดยเริ่มที่โรงเรียนแล้วนำไปเผยแพร่ที่ชุมชนและผู้ปกครอง การจัดโครงการเพื่อนดูแลเพื่อน โครงการเฝ้าระวัง และให้กำลังใจเพื่อนห่างไกลยาเสพติด โดยใช้กิจกรรมสัมพันธ์กลุ่มซึ่งทางโรงเรียนให้การสนับสนุน โดยให้ใช้ห้องทำงานและอุปกรณ์สำนักงานที่ทางโรงเรียนจัดให้ และมีครูที่ปรึกษาคอยให้คำแนะนำ^{๕๘} การจัดกิจกรรมคืนคนดีสู่สังคม ส่งเสริมการทำโครงการที่บริการแก่ชุมชน โดดเน้นในด้านวัฒนธรรมประเพณีการทำอาหารที่บ้านที่ปลอดสารพิษ การสร้างความร่วมมือในชุมชน เริ่มต้นที่ ครู ขยายไปที่นักเรียน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในชุมชน ให้ความร่วมมือกันหลายฝ่ายระหว่างบ้าน โรงเรียน และชุมชน โรงเรียนจัดทำโครงการปลูกพืชผักสวนครัวปลอดสารพิษในโรงเรียน เพาะเลี้ยงเปิด ไข่ และทำนาปลูกข้าวให้โครงการอาหารกลางวันประจำโรงเรียน^{๕๙} การจัดโครงการโรงเรียนสัมพันธ์ จัดกิจกรรมเยี่ยมชมบ้านนักเรียน เพื่อเสริมสร้างค่านิยมในความรักความอบอุ่นระหว่างโรงเรียนบ้านและชุมชน การเสริมสร้างกิจกรรม ภายในโรงเรียนร่วมกับองค์กรภายนอก ด้านจริยธรรม คือ สิ่งที่เป็นความดีควรประพฤติปฏิบัติความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิด หลักการ และสถาบัน ให้นักเรียนเข้าใจบทบาทที่เกี่ยวข้องในฐานะสมาชิกสังคมทั้งในระดับท้องถิ่น^{๖๐} การใช้กิจกรรมเสริมเพื่อฝึกการคิดแก้ไขปัญหา ให้แก้ปัญหาด้วยหลักเหตุผล ไม่ใช่อารมณ์หรือพลังกำลังในการแก้ปัญหา ไม่ใช่วิธีแก้ปัญหาที่ถูกต้อง การเสริมกิจกรรมการอนุรักษ์วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในชุมชนควรเป็นความร่วมมือกันหลายฝ่ายระหว่างบ้าน โรงเรียน และชุมชน

---

^{๕๖} สัมภาษณ์ นางอรสิริภัสร์ เศรษฐบุปผา ครูแนะแนว รร.ธาตุพิทยาคม เมื่อวันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๕๗} สัมภาษณ์ นางสาวปิยพร จตุรงค์ ครู ชำนาญพิเศษ รร.กุตตินจีพิทยาคม เมื่อวันที่ ๗ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๕๘} สัมภาษณ์ นายธนัญชัย ทุมสงคราม ครูแนะแนว รร.เขาแก้ววิทยาสรรพ์ เมื่อวันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๕๙} สัมภาษณ์ นายเฉลิมพล ชนะพาล ผู้อำนวยการ รร.ภูซางใหญ่วิทยาคม เมื่อวันที่ ๗ สิงหาคม ๒๕๖๑.

^{๖๐} สัมภาษณ์ นายบัวแก้ว โคตรนรินทร์ รองผู้อำนวยการ รร.เลยพิทยาคม เมื่อวันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

ทรัพยากรธรรมชาติเป็นสิ่งสำคัญต่อสรรพสิ่งมีชีวิตบนโลกซึ่งรวมถึงมนุษย์ ทรัพยากรธรรมชาติเป็นต้นทุนของมนุษย์ที่ถูกนำมาใช้เพื่อความอยู่รอดและเพื่อความเจริญทาง เศรษฐกิจและสังคม เดิมโลกใบนี้มีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติเพียงพอกับจำนวนของ มนุษย์ที่อาศัยอยู่ ด้วยเหตุผลนี้การรักษาความสมบูรณ์ของธรรมชาติให้คงอยู่นั้นจึงยังไม่อยู่ในความ ตระหนักรู้ ยิ่งมนุษย์สามารถกอบโกยประโยชน์จากธรรมชาติได้รวดเร็วขึ้นด้วยวิวัฒนาการทางด้าน เทคโนโลยีที่ก้าวหน้า ธรรมชาติก็เริ่มฟื้นตัวไม่ทัน ยิ่งมนุษย์แสวงหาความมั่งคั่งจากทรัพยากรธรรมชาติ อย่างไร้จิตสำนึก มนุษย์ก็ยิ่งกลายเป็นผู้ทำลายธรรมชาติแทนการเป็นผู้พิงพา การจัดโครงการพลังน้ำอง กูโลก เป็นหูเป็นตาให้กับโรงเรียนหรือหน่วยงานของรัฐในการสนับสนุนคนดี ด้านยาเสพติด และ ป้องกันคนที่เป็นภัยกับสังคมการสนับสนุนให้ผู้อื่นปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีเป็นจิตอาสาปฏิบัติเพื่อ ชุมชน^{๖๑} การเสริมกิจกรรมของนักเรียน พร้อมประเมินผลการเข้าร่วมกิจกรรมของผู้เรียน และซ่อม เสริมกรณีที่ผู้เรียนไม่ผ่านเกณฑ์ ใช้วิธีนำกิจกรรมเสริมมาร่วมบูรณาการโดยไม่ลงโทษเด็ก เช่นกิจกรรม ลงแขก คือช่วยเป็นแรงงานช่วยผู้ปกครองทำงาน เป็นกิจกรรมซ่อมเสริมแทนการลงโทษนักเรียน การ ส่งเสริม กระตุ้น และอำนวยความสะดวกให้คณาจารย์และนิสิตแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระในการ จัดทำแผนงาน โครงการ ร่วมปฏิบัติกิจกรรม และการประเมินผล^{๖๒} การส่งเสริมกิจกรรมด้าน พระพุทธศาสนา ด้านการศึกษา โดยผ่านการบูรณาการด้านการเรียนการสอนในห้องเรียน แล้วนำสู่ ชุมชน การจัดกิจกรรมที่ฝึกการทำงานและการให้บริการด้านต่างๆ ทั้งที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและ ต่อส่วนรวม เพื่อเสริมสร้างความมีน้ำใจ ความเอื้ออาทร ความเป็นพลเมืองดีและความรับผิดชอบต่อ ตนเอง ครอบครัวและสังคม การสร้างกลุ่มจิตอาสา หัวใจวัยใส สร้างเสริมวินัยในตนเองเพื่อเป็น ตัวอย่างในการทำหน้าที่พลเมืองดี แสดงถึงการมีความรับผิดชอบและมีจิตสาธารณะต่อสังคม เสริมสร้างบรรยากาศในสถานศึกษา ให้นักศึกษาได้เรียนรู้และเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ^{๖๓} การประเมินผลการเข้าร่วมกิจกรรมของแต่ละโครงการ และเสริมสร้างกรณีที่ โครงการประเมินแล้วได้รับการตอบสนองจากนักเรียนและครูในโรงเรียน พร้อมจัดทำเอกสารหลักฐาน การประเมินผลเพื่อนำมาวิเคราะห์จุดอ่อนจุดแข็งของโครงการ

^{๖๑} สัมภาษณ์ นางสาวภัทรวดี สุวรรณดี ครูแนะแนว รร.เชียงใหม่ เมื่อวันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๖๒} สัมภาษณ์ ดร.สุวิบูลย์ จำรูญศิริ อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์เลย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๑๔ มีนาคม เมื่อวันที่ ๒๕๖๑.

^{๖๓} สัมภาษณ์ นางสาวกัญญาณัฐ แก้วเขียว ครูแนะแนว รร.นาแกวิทยา เมื่อวันที่ ๗ สิงหาคม ๒๕๖๑.

๔.๑.๓) รูปแบบการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี

การปลูกฝังให้คนรุ่นใหม่เกิดจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองดี การเรียนรู้ถึงความสำคัญของการอยู่ร่วมกันในสังคม และเข้าใจถึงวิธีการบริหารจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติที่เหลือน้อยอย่างมีคุณภาพ จึงมีความสำคัญยิ่งในปัจจุบัน การมีส่วนร่วมระหว่างครูกับนักเรียน โดยการออกแบบกิจกรรมร่วมกับผู้เรียนให้สอดคล้องกับความสามารถ ความถนัด ความสนใจของผู้เรียนและเป็นไปตามหลักการ ปรัชญา และแนวการจัดกิจกรรมพัฒนานิสิตในมหาวิทยาลัย ใช้กระบวนการมีส่วนร่วม และการเรียนรู้แบบร่วมมือมากกว่าเน้นการแข่งขันบนพื้นฐาน การปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา สร้างเครือข่ายผู้ปกครองและชุมชน เป็นผู้ให้ความร่วมมือ สนับสนุนและสานต่อโครงการต่างๆ ที่ถือกำเนิดขึ้น โดยครูเป็นฟันเฟืองสำคัญต่อการเชื่อมโยงองค์คณะเหล่านี้เพื่อที่จะหล่อหลอมนักศึกษา ชุมชน ให้กลายเป็นพลโลกที่ดี

๔.๑.๔) รูปแบบการบูรณาการเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี

กระบวนการเรียนรู้เชิง “บูรณาการ” ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญและสอดคล้องกับหลักสูตร การศึกษาขั้นพื้นฐานของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งในช่วงเริ่มต้นได้ให้ความสำคัญกับการจัดแหล่งเรียนรู้ ธรรมชาติในโรงเรียนหรือชุมชนเพื่อเป็นสถานที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยเน้นให้นักเรียนได้ใช้ประโยชน์จากแหล่งเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม โดยในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้นี้เกิดจากการมีส่วนร่วมระหว่างนักเรียน ครู ผู้ปกครอง และชุมชน และในการดำเนินงานในการจัดการศึกษาของโรงเรียนในเขตพื้นที่จังหวัดเลยและ จังหวัดหนองบัวลำภู เพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ได้รับความร่วมมือจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเขตในจังหวัดเลย และจังหวัดหนองบัวลำภู พร้อมทั้งสถาบัน พระพุทธศาสนา ดูแลการทำงานควบคู่ด้านการศึกษาให้สอดคล้องตามมาตรฐานการศึกษาของภาครัฐ ก่อให้เกิดการขยายแนวคิดไปสู่โรงเรียนในพื้นที่ใกล้เคียงเกิดเป็นเครือข่ายโรงเรียนที่ส่งเสริมการเรียนรู้ และสร้างจิตสำนึกให้เยาวชนด้านการบูรณาการเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีต่อไป

การบูรณาการสอนบนพื้นฐานการคิดวิเคราะห์วิจารณ์ เพิ่มกิจกรรมในห้องเรียน เสริมด้านความเข้าใจและอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีถิ่น โดยให้เด็กได้มีโอกาสแสดงความคิด เปิดเวทีให้เด็กมีที่

ได้แสดงออกอย่างสม่ำเสมอบนพื้นฐานที่เหมาะสม เช่น ๑ ชุมชน ควรมีพื้นที่ให้กับเยาวชน มีกิจกรรมหลากหลาย หน่วยงานรัฐ และชาวบ้านประสานงานกัน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้บูรณาการกับสถาบันพลังจิตตานุภาพ ซึ่งมี พระอาจารย์หลวงพ่อวิริยงค์ สิริธโร ประธานมูลนิธิสถาบันพลังจิตตานุภาพ ร่วมกับกรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม และเผยแพร่ผลงานที่ประสบผลสำเร็จกับหน่วยงาน และบุคลากรที่เกี่ยวข้อง การบูรณาการสื่อการสอน จิตสำนึกในการเป็นพลโลกที่ดี อยู่บนพื้นฐานของการวางแผนจัดการอย่างเป็นระบบ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ด้วยการบำรุงรักษา การใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้มีประสิทธิภาพอย่างชัดเจนโดยให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วม การบูรณาการเรียนวิชาประวัติศาสตร์ และหน้าที่พลเมืองร่วมกับวิชาอื่นๆ ในกลุ่มสังคมศึกษา เรียนควบคู่ และเชื่อมโยงกันตลอด สื่อการเรียนการควรเป็นทางเลือก และทางออกในการแก้ไขความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ให้เด็ก ๆ เรียนรู้ความแตกต่างทั้งความคิด วัฒนธรรม จนต่อยอดให้ตัวเองนั้น เป็นพลเมืองดีที่ของสังคมต่อไปได้

การมีส่วนร่วมจากภายใน (Inside-out Participation) การมีส่วนร่วมมักถูกกำหนดจากภายนอกจากสถาบันการศึกษา หน่วยวิจัย นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ให้เกิดการรวมตัวกันปรึกษาหารือ การประชุมเพื่อดำเนินกิจกรรมตามโจทย์ ปัญหาการศึกษาตามกรอบวิจัย และขั้นตอนการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย เมื่อถูกกำหนดจากภายนอกเสร็จสิ้นภารกิจการมีส่วนร่วมจากภายนอกจะค่อยๆ หายไป แต่หากการมีส่วนร่วมเกิดจากภายในกันเองเกิดแกนนำเด็ก และผู้นำเยาวชนตามธรรมชาติจากการทำกิจกรรมร่วมกัน อันนำไปสู่ภาวะการมีส่วนร่วมเคารพสิทธิจากสมาชิกทุกคนด้วยกิจกรรมสร้างสรรค์ที่พัฒนา และตอบโจทย์ท้องถิ่นได้ สังคมชุมชนนั้นจะมีความยั่งยืน แน่นแฟ้น ได้อย่างมีคุณภาพประสิทธิภาพ ผู้ใหญ่ต้องรับฟังเสียงเด็กอย่างตั้งใจ มองเด็กเป็นศูนย์กลางบนพื้นฐานความสนใจ ความต้องการ และปัญหาใกล้ตัว ผู้ใหญ่ต้องลดอคติ การอธิบายให้เท่าที่จำเป็น เปิดโอกาสให้พื้นที่เด็กร่วมกันพัฒนาโจทย์วิจัยปัญหากิจกรรมกันเอง ผู้ใหญ่เปลี่ยนบทบาทเป็นผู้อำนวยความสะดวก อธิบายน้อยลง ปิดปากตนเอง เรียนร่วมศึกษาไปกับกลุ่มเด็กและเยาวชน ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมทุกประเด็นหัวข้อสำคัญที่ผ่านฉันทามติ กิจกรรมที่นำมาใช้ และอื่นๆ ต่อไป

๔.๑.๕) รูปแบบด้านนโยบายเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี

สถาบันการศึกษาเปิดโอกาสให้ผู้บริหารสถานศึกษาและคณะครูได้ทำงานด้านนโยบายเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งส่งเสริมให้โรงเรียนเห็นความสำคัญกับการ

จัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ และการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ตามประเด็นสำคัญของพื้นที่ รวมถึงการใช้แหล่งเรียนรู้นั้นในการจัดการเรียนการสอน และปลูกฝังจิตสำนึกการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้กับเยาวชน และพบว่าชุมชนโดยรอบยังพร้อมสนับสนุนด้านนโยบายเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีเป็นอย่างดีด้วย

นโยบายเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ให้ผู้ปฏิบัติเป็นผู้มีเหตุผล และรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ทุกคนย่อมมีอิสรเสรีภาพในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกัน ซึ่งการรู้จักการใช้เหตุผลในการดำเนินงานจะทำให้ช่วยประสานความสัมพันธ์ทำให้เกิดความเข้าใจอันดีงามต่อกัน ผู้บริหารเป็นทั้งครูและเป็นต้นแบบที่ให้ลูกเณรจะดูแบบอย่างเป็นพิเศษ และยังเป็นต้นแบบให้กับครูเป็นผู้ดูแลครูอื่นๆ ให้เป็นต้นแบบที่เหมาะสมด้วย ผู้บริหารจึงเป็นต้นแบบและมีบทบาทที่สำคัญมากที่สุดไนโรงเรียนในการปลูกฝังทัศนคติและค่านิยมเรื่องความซื่อสัตย์สุจริต ผู้บริหารชี้แจง ทำความเข้าใจ และสร้างความตระหนักให้บุคลากร และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกคนเห็นคุณค่าและร่วมมือในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ให้คำปรึกษา ประเมินผล และสร้างขวัญกำลังใจแก่ผู้ปฏิบัติงานในการจัดกิจกรรมพัฒนาของกรรมการนักเรียน การอยู่ร่วมกันในสังคมประชาชนแต่ละคนต้องมีจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี คือความตระหนักถึงความสำคัญของการเสียสละแบ่งปันทรัพยากรหรือผลประโยชน์ส่วนตนให้กับสังคม เพื่อให้สังคมนำทรัพยากรหรือผลประโยชน์ดังกล่าวมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อสมาชิกในสังคมตลอดจนตัวผู้ให้เอง สมาชิกในสังคมจึงต้องรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม โดยรับผิดชอบแบบ “เป็นทางการ” โดยการเคารพสิทธิผู้อื่น และกฎหมายบ้านเมือง เช่นการเสียภาษี การยึดมั่นในการอยู่ร่วมกันโดยยึดระเบียบวินัย และ “แบบไม่เป็นทางการ” โดยการรับผิดชอบต่อบทบาทตนเอง ต่อผู้อื่นต่อสังคม มีความสำนึกต่อการเป็นเจ้าของประเทศเจ้าของสังคมช่วยกันแก้ไขปัญหา และช่วยกันทำให้สังคมดีขึ้น การมีจิตการเป็นพลเมืองดี แสดงออกให้เห็นเป็นพฤติกรรมส่วนคือ ประชาชนในสังคมเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม และช่วยกันรักษาสาธารณสมบัติของประเทศชาติ

๔.๒) ผลการวิเคราะห์ขบวนการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนวพระพุทธศาสนา

๔.๒.๑) ขบวนการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี

การศึกษาเป็นรากฐานของการพัฒนาเป็นสิ่งที่ปฏิเสธกันไม่ได้ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาในรูปแบบใด จำต้องเริ่มต้นด้วยการศึกษาจนมีการศึกษามากพอแก่สถานะแห่งตน ที่จะสามารถปฏิบัติงานหรือดำเนินชีวิตไปสู่ทิศทางที่ประสงค์ การกำหนดเป้าหมายของการศึกษาให้ถูกต้องโดยธรรมชาติเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่แท้จริง จึงเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดที่มีผู้มีอำนาจในการบริหารการศึกษาพึงพิจารณาให้ลึกซึ้ง ให้ถ่องแท้ ให้รอบคอบ ให้ถูกต้องด้วยทัศนะที่กว้างไกล โดยมีจุดหมายรวบยอดว่าต้องจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนให้มีจิตสำนึกเป็นมนุษย์ที่เต็มที ดังนี้

ขบวนการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี การเริ่มต้นที่ผู้นำ ขยายไปสู่การปฏิบัติ เช่น เคารพในสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น เช่น บุคคลมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การพูด สามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างสร้างสรรค์ แต่ต้องไม่เป็นการพูดแสดงความคิดเห็นที่ใส่ร้ายผู้อื่นให้เสียหาย การจัดตั้งกลุ่มแนวพีเลียง แบ่งเป็นกลุ่มให้ดูแลรุ่นน้อง โดยมีพระอาจารย์ประจำกลุ่มเป็นที่ปรึกษา ทั้งด้านการศึกษาและปฏิบัติตามหลักพระวินัย เน้นเรื่องการเป็นอยู่ และมีกิจกรรมจิตอาสา เช่น ช่วยเหลือชาวบ้านที่อยู่รอบบริเวณวัด การจัดตั้งกลุ่มกองทุนขยะ ให้นักเรียนตั้งเป็นกองทุนเพื่อการศึกษาจากขยะ การจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติในโรงเรียน สื่อสารและทำกิจกรรมที่แสดงถึงการทะนุถนอมทรัพยากรธรรมชาติ และแหล่งธรรมชาติที่อยู่ในอาณาเขตของโรงเรียนรวมถึงบริเวณชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ การจัดตั้งจัดกลุ่มกิจกรรมให้รู้จักแสดงความคิดเห็นตามสิทธิของตนเอง รวมทั้งรู้จักรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นและเคารพข้อตกลงของคนส่วนใหญ่ การจัดกิจกรรมโครงการ ให้นักเรียนรู้จักแสวงหาทางเลือก ฝึกคิดอะไรใหม่ แก้ปัญหาเป็น เน้นให้นักเรียนทำโครงการเพื่อหาทางเลือกใหม่ โดยสมมติตัวเองอยู่ในเหตุการณ์นั้น ซึ่งการจัดตั้งกลุ่มจิตอาสาคนรุ่นใหม่หัวใจเกษตร เชิญวิทยากรผู้มีความรู้ความชำนาญมาให้ความรู้ทั้งด้านวิชาการ และปฏิบัติ โรงเรียนให้การสนับสนุนจัดอบรม และนำนักเรียนศึกษาปฏิบัติทำงานจริง การจัดตั้งกลุ่มจิตอาสา ให้นักเรียนเป็นแกนหลักนำร่องเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน และผู้ปกครอง โรงเรียนจัดครูที่ปรึกษากลุ่มจิตอาสาดูแลพร้อมกับให้คำปรึกษานักเรียน และช่วยประสานกับชุมชนและผู้ปกครอง

๔.๒.๒) ขบวนการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี

การพัฒนาจิตสำนึกภายใน คือ การพัฒนาจิตใจที่เป็นรากฐานของความเป็นมนุษย์ไม่ควรมุ่งเน้นที่การพัฒนาเพื่อความสำเร็จในวิชาชีพที่ปราศจากพื้นฐานทางจริยธรรม เพราะอาจจะเป็นการส่งเสริมให้บุคคลออกไปประกอบวิชาชีพด้วยจิตสำนึกผิดพลาดแล้วก็ไปสร้างระบบการทำงานที่ผิดมีการเอาเปรียบผู้อื่น กอบโกย ความหลงตัวเอง ความมัวเมาวนเวียนแต่ในวังวนวัตถุ ที่อาจก่อให้เกิดการประหัตประหารกันในทุกวงการ การสร้างจิตสำนึกในทางจริยธรรมให้หนักแน่นเข้มแข็งยิ่งขึ้นทุกระดับการศึกษาตั้งแต่อนุบาลศึกษาจนถึง อุดมศึกษา เพื่อให้เป็นจิตที่สามารถช่วยสร้างระบบถูกต้องเพื่อการดำรงอยู่ของสังคมโดยธรรม โดยเฉพาะการดำรงเน้นการฝึกอบรมให้รู้จักทำหน้าที่เพื่อหน้าที่อย่างดีที่สุดฝีมือในทุกหน้าที่ในฐานะ ที่เกิดมาเป็นมนุษย์ด้วยความสำนึกว่าทุกหน้าที่มีคุณค่าและความสำคัญเท่าเทียมกัน

ขบวนการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี กิจกรรมการบริการสังคมมีความรับผิดชอบ ให้มุ่งมั่นพัฒนาสังคมส่วนรวมในวงกว้างระดับจังหวัดโดยไม่เห็นแก่ผลประโยชน์ของตน กิจกรรมพื้ให้น้อง โดยให้รุ่นพี่สอนการบ้านน้องและแบ่งปันอุปกรณ์การเรียน ช่วยซ่อมแซมกุฎีให้มีสภาพใช้งานได้เป็นปัจจุบัน กิจกรรมกลุ่มนักเรียนทำตารางรับผิดชอบในส่วนของโรงเรียนแต่ละห้อง ช่วยกันดูแลอุปกรณ์การเรียนและของมีค่าอย่างอื่นของเพื่อนเณร คนไหนที่หลงลืมไว้ที่ห้องให้นำส่งกรรมการกลางลงบันทึกไว้ วันรุ่งขึ้นประกาศหาเจ้าของ ทางโรงเรียนบันทึกความดีให้กับกลุ่มงาน สั้นเทอมถวายรางวัลแห่งความดีให้กับกลุ่มงาน ซึ่งหลวงพ่ผู้อำนวยการสนับสนุนในส่วนของรางวัลกิจกรรมโครงการประกวดแต่ละชั้นปี เอาปัญหามาเป็นตัวตั้ง เพื่อให้เด็กถกเถียง โดยใช้เรื่องในอดีตเป็นโจทย์ กิจกรรมการเรียนการสอนให้ลูกเณรรู้จักการประยุกต์ เพราะจะไม่ทำให้เด็กยึดติดกับเนื้อหา กิจกรรมมอบความรักให้เพื่อน โรงเรียนเสริมสร้างให้กลุ่มนักเรียนแต่ละชั้นปี มีกลุ่มกิจกรรมไปร่วมกับชาวบ้าน และวัดที่อยู่ใกล้โรงเรียน โรงเรียนนำโดยคณะครูเข้าหาชุมชนรับอาสาในสิ่งที่ต้องใช้กำลังคน และประสานกับกลุ่มตัวแทนผู้ปกครอง กลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มศิษย์เก่า พร้อมทั้งให้เวทีในการแสดงออกทางความคิดและมีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียน กิจกรรมใช้สมุดบันทึกแห่งการทำความดี ให้เพื่อน หรือคุณครู ลงบันทึกให้เมื่อทำความดี ทุกต้นเดือนมีการประกาศการทำความดีให้กับนักเรียนที่มีจิตสำนึกที่ดี เพื่อเป็นกำลังใจ และเป็นตัวอย่างที่ดีกับเพื่อนร่วมโรงเรียน สร้างกิจกรรมโดยใช้สมุดแห่งความดี เช่น ให้ความเคารพเชื่อฟังครูอาจารย์ ตั้งใจเรียนหนังสือ รวมทั้งทำงานต่างๆ ที่ครู

มอบหมายด้วยความตั้งใจและเอาใจใส่ กิจกรรมการจัดประกวดเล่านิทาน การดำรงชีวิตด้วยการเคารพธรรมชาติ ให้นักเรียนได้เห็นภาพในอดีตที่ธรรมชาติแวดล้อมยังคงมีอยู่ก่อนแปรเปลี่ยนไป หรือควรสร้างจินตนาการให้นักเรียนสัมผัสกับความงาม ความบริสุทธิ์ และความสุขของการมีอยู่ของธรรมชาติโดยรอบ กิจกรรมจัดประกวดการจัดอาคาร สถานที่ หรือบริเวณในโรงเรียนให้สะอาด ปลอดภัย สวยงาม มีลักษณะปลอดภัย โปร่ง นักเรียนรู้สึกสบายใจยามใกล้ชิดธรรมชาติ รวมถึงตกแต่งห้องเรียน ให้มีบรรยากาศของการเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติสร้างอารมณ์ของความรักความห่วงใยให้เด็กนักเรียนผูกพันต่อธรรมชาติมีอยู่ในบริเวณและโดยรอบโรงเรียน แนะนำให้รู้จักประวัติของสิ่งที่เป็นธรรมชาติในโรงเรียน และกระตุ้นให้ต้องระวังรักษาให้คงอยู่ตลอดไป เช่น ต้นไม้ใหญ่ที่อยู่ในโรงเรียน สัตว์น้อยใหญ่ที่อาศัยอยู่ รวมไปถึงชุมชนเขาป่าไม้หรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติใกล้เคียง กิจกรรมโครงการเพื่อน จัดให้ตั้งกลุ่ม ในแต่ละห้องเรียน และสร้างเครือข่ายกับโรงเรียนที่อยู่ในพื้นที่ใกล้เคียง ซึ่งเป็นเขตติดแนวชายแดนประเทศลาว ซึ่งมีปัญหายาเสพติดรุนแรงระบาดในกลุ่มวัยรุ่น ใช้เครือข่ายกลุ่มระหว่างโรงเรียนให้ข้อมูลข่าวสาร และคอยให้กำลังใจเพื่อนในโรงเรียน สร้างความไว้วางใจในกลุ่ม มีอาจารย์แนะนำคอยให้คำปรึกษาอย่างใกล้ชิด กิจกรรมโครงการครัวปลอดสารพิษในโรงเรียน โดยให้นักเรียนตั้งกลุ่มทำโครงการประกวดการปลูกพืชผักในภาชนะเหลือใช้ ปลอดสารพิษ แล้วจัดทำอาหารพื้นบ้าน ให้ชาวบ้านที่เป็นผู้ปกครองมาร่วมกิจกรรม วัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้ปกครอง และโรงเรียนได้มีการพบปะแลกเปลี่ยนปัญหาหารือร่วมกัน พร้อมทั้งถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านให้นักเรียนได้เรียนรู้และมีกิจกรรมร่วมกัน กิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียน เช่น มัคคุเทศก์วัยใส การแข่งกีฬา การประกวดในด้านต่างๆ ต้องฝึกฝนตนเองให้เป็นผู้รู้จักแพ้ ชนะ และให้อภัย รวมทั้งยอมรับในคำตัดสินของคณะกรรมการ กิจกรรมโฮมรูม ทุกวันพุธ โดยให้รุ่นพี่แกนนำเสนอโครงการจิตอาสาเพื่อสังคม คุณครูคอยให้คำแนะนำอย่างใกล้ชิด กิจกรรมโครงการศิลปวัฒนธรรม จัดประกวดการแข่งขัน ตอบปัญหาธรรม จัดพานดอกไม้ การแสดงดนตรีของนักเรียน เป็นต้น โครงการธรรมสัจจร์ ผ่านสถานีจิตจัดนิสิตอาสาที่สมัครเข้าร่วมโครงการ ด้วยการผ่านการอบรมจากคณาจารย์ และส่งเสริมด้านงบประมาณ ปีละ ๒๐๐,๐๐๐. บาท (สองแสนบาทถ้วน)^{๒๔} กิจกรรมในห้องเรียน เสริมสร้างนิสัยนักเรียน และครูแนะแนว ให้คุยกับคุณครูที่ปรึกษาสร้างความไว้วางใจในกลุ่ม และเคารพในสิทธิของผู้อื่น และการยอมรับการแสดงออกของเพื่อนๆ โดยมีกิจกรรมโรงเรียน และชุมชนให้การสนับสนุน กิจกรรมการเรียนการสอน

^{๒๔} สัมภาษณ์ พระมหาสุภวิชัย ปภสสโร,ผศ, รองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ วิทยาลัยสงฆ์เลย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๑๔ มีนาคม ๒๕๖๑.

ควรมีความหลากหลาย ตามผู้เรียน วัย ระดับชั้น และสาระ เช่น เด็กประถม เริ่มด้วยการสร้างทักษะ และคุณลักษณะ มีทักษะทางสังคม มีการจัดการตัวเอง ต้องเจรจาต่อรอง เรื่องคุณลักษณะค่านิยม ต้องเคารพผู้อื่น ต้องทำหน้าที่ ต้องมีวินัย ไม่เรียนตัวเนื้อหาวิชา ไม่ท่องจำ ต้องเน้นทัศนคติอยู่ร่วมกัน ในสังคม ทักษะการอยู่ร่วมกัน พอขึ้น ม.ต้น ต้องเรียนเนื้อหาสาระมากขึ้น การปกครองเป็นแบบไหน สอดคล้องแนวคิดเศรษฐกิจอย่างไรพอ ม.ปลาย เริ่มเรียนเนื้อหาวิชา เพื่อเตรียมพร้อมต่อยอด

๔.๒.๓) ขบวนการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนว พระพุทธศาสนา

สถาบันทางพระพุทธศาสนาต้องเป็นผู้นำในการสร้างจิตสาธารณะให้เกิดขึ้น ต้องนำ ประชาชนกลับไปสู่คำสอนของพระพุทธองค์ที่ทรงเน้นให้เห็นแก่ประโยชน์สุขของสังคมเป็นใหญ่ ไม่ บริโภคเกินความจำเป็น หรือ เพราะความอยาก มีความสันโดษ พอใจที่จะมีกินมีอยู่ มีใช้เท่าที่จำเป็น รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เจือจานแก่ผู้อื่น มีความเมตตาอาทรต่อกันเห็นแก่ผู้อื่นเสมือนเห็นแก่ตนเองรู้จัก หน้าที่ ปฏิบัติหน้าที่ให้ถูกต้อง สถาบันทางศาสนาจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นสถาบันที่ได้รับการ เคารพบูชาแต่โบราณกาลจวบจนปัจจุบัน เป็นสถาบันที่มีอิทธิพลอย่างสูงต่อจิตใจของประชาชน เพราะต่างได้ยึดถือสถาบันนี้เป็นที่พึ่งทางใจมาอย่างเนิ่นนาน ฉะนั้น สถาบันทางศาสนาจึงอยู่ในฐานะที่ จะช่วยสร้างสรรค์ และพัฒนาจิตใจของคนในสังคมให้หันเข้ามาอยู่ความถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

ขบวนการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีด้วยการสร้างเครือข่ายการมี ส่วนร่วมด้านจิตอาสา ระหว่างโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญ และกลุ่มครูพระสอนศีลธรรมออกให้บริการ ด้านวิชาการแก่โรงเรียนในจังหวัดพร้อมทั้งกลุ่มจิตอาสาจากโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญลงพื้นที่ การ สร้างการมีส่วนร่วมระหว่างกลุ่มที่แนะแนวน้อง กิจกรรมที่แนะแนวน้อง เริ่มตั้งแต่เรื่องการปฏิบัติตน ในโรงเรียน การใช้ชีวิตในโรงเรียนและนอกโรงเรียนด้วยการปลอดจากยาเสพติด ครูแนะแนวเป็นที่ ปรึกษาอย่างใกล้ชิดพร้อมให้การสนับสนุนด้านกิจกรรม เช่น ออกเยี่ยมบ้านน้อง ให้กำลังใจน้องและ ประสานกับผู้ปกครอง ผลเป็นที่พอใจทั้งชุมชนและผู้ปกครอง การสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างพระกับ ชาวบ้าน จัดกลุ่มอาสาพระสังฆาธิการ ซึ่งมีเครือข่ายกับครูพระสอนศีลธรรม ด้วยการทำกิจกรรมกลุ่ม ด้านสาธารณสุขขั้นต้น ให้ความรู้กับชาวบ้านที่ปฏิบัติธรรมที่วัดเป็นหลัก เช่น โครงการหมอบ้าน ด้วยยาสมุนไพรไทย การเสริมสร้างกลุ่มจิตอาสาหัวใจวันใสให้มีความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อมเป็นกรณี

พิเศษ โดยอาจารย์ที่ปรึกษาคอยต่อย้ำถึงปัญหาและผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม และธรรมชาติที่เกิดขึ้นในมหาวิทยาลัยให้นักศึกษาเห็นเป็นกรณีๆ พร้อมกับสื่อสารให้นักเรียนเห็นถึงวิถีแก้ไข และอาสาทำเป็นตัวอย่างแล้วจึงชักจูงนักศึกษาให้ร่วมมือช่วยกัน การจัดกิจกรรมที่ยึดหลักการมีส่วนร่วม โดยเปิดโอกาสให้ครู พ่อแม่ ผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน องค์กร และหน่วยงานอื่น มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม เช่น กิจกรรมวันพ่อ กิจกรรมวันแม่ เป็นต้น ในการจัดกิจกรรมในมหาวิทยาลัย สร้างเครือข่ายร่วมกับกับองค์กรภายนอก เช่น โครงการประกวดสวดมนต์หมู่ ทำนองสรภัญญะ ทุก ระดับชั้น ทั้งนักเรียนนักศึกษาและประชาชนทั่วไป การจัดกิจกรรมกีฬาสัมพันธ์ร่วมกันระหว่าง ชุมชน นักศึกษา และเครือข่ายผู้ปกครอง การจัดทำโครงการ สื่อการเรียนการสอน พัฒนาให้นักศึกษา สามารถนำไปใช้จริง โดยเน้นด้านจิตอาสากับการอยู่ร่วมกันในสังคม^{๖๕} การเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน เพื่อช่วยรักษาและเผยแพร่วัฒนธรรมประเพณีของชุมชนไว้ โรงเรียนจะมีขนบธรรมเนียมประเพณีที่ ปฏิบัติสืบทอดกันมา เช่น ประเพณีการทำบุญเมื่อถึงวันสำคัญทางศาสนา ประเพณีวันสงกรานต์ ประเพณีวันลอยกระทง การสนับสนุนนักเรียนให้ร่วมกิจกรรมของชุมชนที่อยู่รอบโรงเรียนเพื่อที่ นักเรียนได้รับประสบการณ์ในการดำรงชีวิตกับโลกภายนอกโดยการนำนักเรียนร่วมกันอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน โดยให้ทุกคนโรงเรียนมีจิตสำนึกในการรักษาสิ่งแวดล้อม เช่น ป่าชุมชนในโรงเรียน ร่วมใจกันอนุรักษ์ป่า เพื่อให้เป็นที่อยู่ของสัตว์ต่างๆ กิจกรรมการสร้าง เครือข่ายจิตอาสาคนรุ่นใหม่ ด้วยวินัยในตนเองเพื่อเป็นตัวอย่างในการทำหน้าที่พลเมืองดี แสดงถึงการ มีความรับผิดชอบ และมีจิตสาธารณะต่อสังคม โดยเฉพาะการให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อมเป็นกรณี พิเศษ และคอยต่อย้ำถึงปัญหา และผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติที่เกิดขึ้นในโรงเรียน ให้นักเรียนเห็นเป็นกรณี ๆ พร้อมกับสื่อสารให้นักเรียนเห็นถึงวิถีแก้ไขและอาสาทำเป็นตัวอย่างแล้วจึง ชักจูงนักเรียนให้ร่วมมือช่วยกัน ครูแนะแนวมีส่วนกระตุ้นด้านการจัดทำโครงการร่วมกันระหว่าง โรงเรียนกับชุมชน อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนโดยให้ทุกคนในชุมชนมี จิตสำนึกในการรักษาสิ่งแวดล้อม เช่น ชุมชนที่มีป่ารอบหมู่บ้าน ส่งเสริมให้คุณครู และนักเรียนเข้าร่วม กิจกรรมร่วมใจกันอนุรักษ์ป่าชุมชน เพื่อให้เป็นที่อยู่ของสัตว์ต่างๆ รวมทั้งยังเป็นแหล่งหลบภัยของลูก สัตว์ด้วย การจัดโครงการโรงเรียนสัมพันธ์ จัดออกเยี่ยมบ้านนักเรียน และชุมชนทุกวันศุกร์ โดย ผู้อำนวยการโรงเรียนเป็นผู้นำออกเยี่ยมบ้านและชุมชน ซึ่งมีนักเรียนเป็นผู้ประสานกับทางบ้านและ ชุมชน การจัดกิจกรรมโรงเรียนร่วมกับชุมชน เพื่อช่วยรักษาและเผยแพร่วัฒนธรรมประเพณีของชุมชน

^{๖๕} สัมภาษณ์ ดร.มหิธร จิตเกษม สำนักวิชาศึกษาทั่วไป ม.ราชภัฏเลย เมื่อวันที่ ๘ มีนาคม ๒๕๖๑.

ไว้ ในชุมชนจะมีขนบธรรมเนียมประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา เช่น ประเพณีวัฒนธรรมไทดำ ประเพณีการทำบุญเมื่อถึงวันสำคัญทางศาสนา ประเพณีวันสงกรานต์ ประเพณีวันลอยกระทง ดังนั้น การส่งเสริมนักเรียนให้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์วัฒนธรรมถิ่นไทดำ เนื่องจากโรงเรียนอยู่กับชุมชนไทดำ ทางโรงเรียนได้ให้การสนับสนุนให้นักเรียนใส่ชุดประจำถิ่นเพื่อให้เกิดความภูมิใจในวัฒนธรรมถิ่นไทดำ และสนับสนุนให้นักเรียนได้มีเวทีในการแสดงออกในด้านศิลปะการแสดงของชุมชน ไทดำ เป็นผลให้นักเรียนเกิดความภูมิใจ และมีรายได้เป็นทุนการศึกษาอีกทางหนึ่ง ผู้ปกครองให้การสนับสนุนเป็นอย่างดีร่วมกับทางโรงเรียน^{๖๖} การจัดอบรมนักเรียนแกนนำกลุ่มจิตอาสาห้องพลังน้องกุ้โลก ตั้งกลุ่มจิตอาสาโดยโรงเรียนให้การสนับสนุน เนื่องจากเป็นเขตรอยต่อหลายจังหวัดมียาเสพติดระบาดมาก โดยการทำกิจกรรมช่วยเป็นหูเป็นตาให้คุณครูแล้วช่วยกันเฝ้าระวังชวนน้องนักเรียนเข้าร่วมกลุ่มจิตอาสาทางโรงเรียนให้การสนับสนุนโดยได้ประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนได้รับทราบโครงการ ผู้ปกครองให้การสนับสนุน ผลของโครงการประสบความสำเร็จลดปัญหาเสพติดได้ระดับเป็นที่น่าพอใจการสร้างเครือข่ายกับองค์กรภายนอก เช่น โครงการพัฒนาจิตผู้ต้องขัง ด้วยการร่วมมือกับสถาบันพลังจิตตานุภาพ ซึ่งทางสถาบันให้การส่งเสริมด้านวิทยากรที่เชี่ยวชาญ และสนับสนุนด้านงบประมาณ ผลเป็นที่ยอมรับทั้งผู้ต้องขังและเจ้าหน้าที่ ทำให้ในเรือนจำจังหวัดเลยได้รับความร่วมมือจากผู้ต้องขัง และเจ้าหน้าที่เป็นอย่างดีทำให้เกิดการปกครองอย่างมีประสิทธิภาพขึ้นลดความรุนแรง และสภาวะจิตดีขึ้น^{๖๗} การสร้างเสริมเครือข่ายร่วมกับประชาชน และทุกภาคส่วนในการเสริมสร้างการป้องกันและปราบปรามการทุจริต ให้ตระหนักถึงพิษภัย การทุจริต

๔.๒.๔) ขบวนการบูรณาการเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี

การพัฒนาจิตสำนึกให้เกิดขึ้นได้อย่างดีที่สุด ก็คือการสอนด้วยตัวเอง อันหมายถึง การที่ผู้อยู่ในสถาบัน องค์กรทางศาสนา และทุกภาคส่วนในสังคมทั้งภาครัฐ และเอกชน พึงต้องประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นตัวอย่างแก่คนในสังคมในด้านการช่วยเหลือส่วนรวม ความอบอุ่นของสถาบัน

^{๖๖} สัมภาษณ์ นายธนัญชัย ทุมสงคราม ครูแนะแนว รร.เขาแก้ววิทยาสรรพ์ เมื่อวันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๖๗} สัมภาษณ์ พระภิกษุธรรมสุธี เจ้าคณะจังหวัดเลย (ธรรมยุติกนิกาย) วัดศรีสุทธาวาส อำเภอเมืองเลย. ๓ เมษายน เมื่อวันที่ ๒๕๖๑.

ครอบครัวมีความสำคัญเป็นอันดับแรกเพราะเป็นจุดเริ่มต้นที่ช่วยให้เด็กเกิดจิตสำนึกเห็นความสำคัญของส่วนรวม ความใกล้ชิดระหว่างพ่อแม่กับลูกจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการเลี้ยงอบรมลูก เพราะความใกล้ชิดจะเป็นสื่อที่ทำให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน และกลายเป็นเกิดความเห็นใจซึ่งกัน และกันพร้อมทั้งสถาบันครอบครัวจึงเป็นพื้นฐานของสังคม ถ้าครอบครัวมีแต่ความคลอนแคลนสังคมก็พลอยคลอนแคลนไปด้วย และเด็กที่เติบโตจากครอบครัวที่คลอนแคลนจะมีจิตสำนึกที่คลาดเคลื่อน การสอนและการอบรมของสถาบันครอบครัวควรดำเนินการให้สอดคล้องประสานไปในจุดหมายเดียวกันกับการสอนการอบรมของสถาบันการศึกษา และสถาบันทางศาสนา เพื่อปูพื้นฐาน หรือฝังรากให้เด็กมีจิตสำนึกที่เป็นสัมมาทิฐิเสียตั้งแต่ยังเด็ก เพื่อที่เด็กจะได้เป็นกำลังในการสร้างสรรค์สังคมที่มีความร่มเย็นเป็นสุข

๑. ครูสามารถบูรณาการความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมให้เข้ากับวิชาที่รับผิดชอบสอนอยู่^{๖๘}

๒. มหาวิทยาลัยสร้างเสริมนักศึกษาแกนนำ โครงการอบรมวาทศิลป์ เน้นหลักสูตรสร้างผู้นำด้านจิตอาสา เมื่อได้ผู้นำด้านจิตอาสาจากโครงการวาทศิลป์ ส่งเสริมให้ลงพื้นที่ปฏิบัติจริงบูรณาการกับหลักสูตรเสริมของมหาวิทยาลัย^{๖๙}

พลเมืองในระบอบประชาธิปไตย จึงหมายถึงสมาชิกของสังคมที่มี อิสรภาพ (liberty) และพึ่งตนเองได้ (independent) ใช้สิทธิเสรีภาพโดยควบคู่กับความรับผิดชอบต่อ เคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น เคารพความแตกต่าง เคารพหลักความเสมอภาค เคารพกติกา ไม่แก้ปัญหาคด้วยความรุนแรง ตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ร่วมรับผิดชอบต่อสังคม มีจิตสาธารณะ และกระตือรือร้นที่จะรับผิดชอบต่อหรือร่วมขับเคลื่อนสังคมและแก้ปัญหาหรือร่วมขับเคลื่อนสังคมและแก้ปัญหาสังคมในระดับต่างๆ ตั้งแต่ในครอบครัว ชุมชนจนถึงระดับประเทศ

---

^{๖๘} สัมภาษณ์ นางอรสิริภักดิ์ เศรษฐบุปผา ครูแนะแนว รร.ธาตุพิทยาคม เมื่อวันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๖๙} สัมภาษณ์ พระมหาวิเชียร ธมฺมวชิโร,ดร. ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ วิทยาเขตศรีล้านช้าง ม.มหามกุฏราชวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๕ สิงหาคม ๒๕๖๑.

๔.๒.๕) ขบวนการด้านนโยบายเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี

การพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีที่ได้ผลสัมฤทธิ์มาจากความร่วมมือจากผู้ปกครอง และสถาบันการศึกษาจะช่วยสร้างความเข้าใจช่วยสร้างจิตสำนึกที่ถูกต้องให้แก่คนในสังคม เนื่องจาก ผู้ปกครอง สถาบันการศึกษา และสถาบันพระพุทธศาสนา นั้นมีบทบาท และอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการ เสริมสร้างการรับรู้ที่จะสั่งสมกลายเป็นจิตสำนึกของเยาวชนในสังคม การจัดการศึกษาเพื่อความเป็น พลเมือง จึงเป็นเงื่อนไขเบื้องต้นที่จะช่วยให้คนในสังคมมีจิตสำนึกที่จะนำไปสู่การก่อตัวของประชา สังคม การจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองนี้มีได้หมายถึงกระบวนการจัดการเรียนการสอนใน ห้องเรียนสำหรับประชากรวัยเรียน หรือการจัดการศึกษาแบบเป็นทางการในรูปแบบอื่นๆ แต่ยัง หมายถึงกระบวนการเสริมสร้างการเรียนรู้ทางตรงอย่างไม่เป็นทางการในชีวิตประจำวัน ซึ่งจำเป็นต้อง เกี่ยวข้องกับเครือข่ายสถาบัน และกระบวนการทางสังคมที่หลากหลายและต่อเนื่องทั้งในส่วนของ สถาบันการศึกษา สถาบันครอบครัว องค์กรเอกชน และองค์กรประชาสังคม การใช้ระบบประชุม โดยให้ตั้งตัวแทนฝ่ายที่ได้รับการลงมติจากกลุ่ม นำเสนอข้อดี และข้อเสียของปัญหาแต่ละส่วนมา วิพากษ์ในที่ประชุม ให้แต่ละส่วนงานวิเคราะห์ปัญหาาร่วมกัน แล้วสรุปแนวทางปฏิบัติจัดทำแผนการ ดำเนินงาน^{๗๐} ประการสำคัญการประชุมความพร้อมประจำเดือนในองค์กรเพื่อให้ความโปร่งใสกับบุคคล กร สร้างความเสมอภาค โดยผู้บริหารใช้หลักธรรมาภิบาลนำมาเป็นหลักในการบริหารโรงเรียน โดย ผ่านที่ประชุมประจำเดือนของโรงเรียน ผู้บริหารจะให้ความสำคัญกับการส่งเสริมให้มีสถานักเรียน และจัดให้มีการเลือกตั้งกรรมการสถานักเรียน โดยให้นักเรียนมีการเสนอนโยบายของตนเอง และ กลุ่ม^{๗๑} การส่งเสริมให้ครู และนักเรียนเสนอโครงการ เช่น โครงการ พัฒนาถิ่นวัฒนธรรมด้วยคนรุ่นใหม่ หัวใจรักบ้านเกิดร่วมกับวัฒนธรรมอำเภอเชียงคาน อบรมให้ความรู้นักเรียน ด้านภาษาถิ่นไทเลย ด้านความรู้อาหารถิ่นไทเลย และประวัติศาสตร์เมืองเชียงคาน เป็นต้น^{๗๒} การสร้างเครือข่ายผู้ปกครอง นักเรียน รูปแบบกรรมการบริหารเครือข่ายโดยผ่านสมาคมผู้ปกครอง เลือกคณะกรรมการมาร่วมเสนอ

^{๗๐} สัมภาษณ์ นายอัครวัฒน์ รั่ววิชา รองผู้อำนวยการ รร.เลยอนุกุลวิทยา เมื่อวันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๗๑} สัมภาษณ์ นางยุพา แสนเมือง รองผู้อำนวยการ รร.นาอ้อวิทยา เมื่อวันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

^{๗๒} สัมภาษณ์ นางสาวภัทรวดี สุวรรณดี ครูแนะแนว รร.เชียงคาน เมื่อวันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

แนวนโยบายร่วมกับทางโรงเรียนส่งเสริมสถานักเรียน ให้ตัวแทนนักเรียนมีเวทีในการแสดงความคิดเห็นโดยให้เข้าร่วมประชุมเสนอแนะนโยบายด้านการพัฒนาภายในโรงเรียน และการร่วมมือกับชุมชน^{๗๓}

การลงมือปฏิบัติจะทำให้เกิดจิตสำนึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และการพัฒนาไปสู่ “ความเป็นพลเมืองดี” ที่ร่วมกันรับผิดชอบต่อสังคม กระบวนการนี้เป็นกระบวนการที่สำคัญที่สุดที่จะสร้างเยาวชน สิ่งแรกเริ่มที่ “ระดับอนุบาล” เมื่อมีเรื่องขัดแย้งจนมีการทะเลาะกัน ครู/อาจารย์ จับแยกทันทีโดยให้มีการเรียนรู้กติกาพื้นฐานในการเป็นสมาชิกในสังคมการอยู่ร่วมกัน ขัดแย้งกันได้ทางความคิดได้โดยไม่ใช้ความรุนแรง “ระดับประถมศึกษา” เด็กนักเรียนจะเรียนรู้ความรับผิดชอบต่อครู/อาจารย์ ใช้กิจกรรมเป็นการฝึกฝนให้รับผิดชอบต่อตนเอง รับผิดชอบต่อผู้อื่น และรับผิดชอบต่อสังคมกระทำสิ่งใดจะต้องคำนึงถึงอยู่เสมอว่าตัวเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม สังคมจะดีขึ้นหรือแย่ลงก็อยู่ที่การกระทำของคนทุกคนในสังคม สำหรับการลงมือปฏิบัติที่จะทำให้เกิดจิตสำนึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และพัฒนาจนเป็น “พลเมืองดี” ที่ร่วมกันรับผิดชอบต่อสังคมกระบวนการนี้สำคัญในการสร้างเยาวชนให้เป็น “พลเมืองดี” ใน “ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น” เรียนเรื่องประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และประวัติศาสตร์การเมืองไทย และ “ระดับมัธยมปลาย” เรียนเรื่องรัฐธรรมนูญ และการปกครองโดยกฎหมาย การปกครองโดยกฎหมายคืออะไร ทำไมต้องมีการแบ่งแยกอำนาจ นิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ การตรวจสอบถ่วงดุลคืออะไร ประชาชนอยู่ตรงไหน รวมทั้งระบบการเมืองการเลือกตั้งของประเทศไทยตามสมควรเมื่อจบมัธยมศึกษาตอนปลาย อายุ ๑๘ ปีมีสิทธิเลือกตั้ง พลเมืองส่วนใหญ่เหล่านี้จะได้รับการฝึกฝนให้เป็นพลเมืองที่ดีในสังคม ที่เห็นคุณค่าที่ยอมรับในความแตกต่าง เคารพสิทธิผู้อื่นรับผิดชอบต่อสังคม และพร้อมที่จะมีส่วนร่วมต่อสังคมไทยต่อไป

---

^{๗๓} สัมภาษณ์ นายบัวขาว โคตรนรินทร์ รองผู้อำนวยการ รร.เลยพิทยาคม เมื่อวันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

๔.๓) สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

กล่าวโดยสรุป งานวิจัยชิ้นนี้ ค้นพบว่า คนเราทุกคนเกิดมาย่อมอยากเป็นที่รักแก่คนรอบข้างเพราะเราไม่ได้อยู่คนเดียวในโลก เราต้องเกี่ยวข้องกับพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การที่เราจะปฏิบัติตนให้เป็นที่รักและสร้างความประทับใจให้คนรอบข้าง ให้เวลาให้ความสำคัญต่อเพื่อน ครอบครัว หรือญาติ ซึ่งเป็นการลงทุนที่คุ้มค่า เพราะความสัมพันธ์ที่ดีกับมนุษย์คนอื่นทำให้เกิดความพึงพอใจต่อเรามากในลำดับต้นๆ อย่างหนึ่ง ให้เวลาดูแลสุขภาพของตัวเองให้ดี นอนให้พอ ออกกำลังกายเป็นประจำหาเรื่องทำให้อึดหัวที่ทำให้อารมณ์ดี เช่น อ่านโล้ก ดูหนังตลกเขาพบว่าทำอย่างนี้จะทำให้เราเกิดความพึงพอใจในชีวิตความเป็นอยู่ได้ดีขึ้นอีกอย่าง หัดคิดหัดมองโลกให้เป็น คนเราต้องมีปัญหาส่วนตัวด้วยกันทุกคนไม่มากก็น้อย หัดคิดในทางบวก มีแผนวิธีการแก้ไขปัญหส่วนตัวพร้อมใช้อยู่ในหัว หรืออาจจะต้องใช้หลักคำสอนพระพุทธศาสนาเข้ามาช่วยบ้างในบางครั้งบางคราว อาจจะใช้คำพูดปลุกใจเช่น “เรื่องนี้ไม่ใช่ว่าเสียเงิน” “เรื่องนี้ไม่ใช่เรื่องคอขาดบาดตาย” “อกหักดีกว่ารักไม่เป็น” ดังนี้ ๑) ทำตัวให้เป็นธรรมชาติ ๒) มีอารมณ์ดี ๓) รู้จัก “ให้” และ “รับ” ๔) มองโลกในแง่ดี ๕) รับฟังความคิดเห็นต่าง

๔.๓.๑ การสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี

การได้สัมผัสจากแหล่งเรียนรู้ที่เป็นประสบการณ์จริง จะช่วยให้นักเรียนได้ความรู้จากการได้เห็น สัมผัส หรือแม้กระทั่งลงมือทดลองทำ และเกิดความภาคภูมิใจในตนเอง จากกิจกรรม “กิจกรรมใช้สมุดบันทึกแห่งการทำความคิด” ดังนี้ ๑) นักเรียนศึกษาความรู้จากเพื่อนร่วมชั้นเรียน และห้องถิ่น ๒) นักเรียนในกลุ่มแบ่งภาระงานกันไปค้นคว้าศึกษาหลักธรรมในการครองตนของผู้ปกครองในหมู่บ้านของนักเรียน ๓) นักเรียนไปเก็บข้อมูลในห้องถิ่น สัมภาษณ์ผู้ปกครองนักเรียนในหมู่บ้าน แล้วนำมาบรรยาย ให้เพื่อนในชั้นเรียนทราบว่า แบบอย่างความเป็นพลเมืองดีในการเป็นจิตอาสาประจำชุมชน นำมาซึ่งความสงบสุขในชุมชน และเกิดความสามัคคีกันหมู่บ้าน ซึ่งนักเรียนสังเกตได้จากในหมู่บ้านมีความสงบสุข หากเกิดความคิดเห็นไม่ตรงกัน และตกลงกันไม่ได้ในหมู่บ้าน มีการประชุมร่วมกันทั้งจากตัวแทนที่มีความคิดเห็นขัดแย้งกันตัวแทนจากผู้ทรงคุณวุฒิในหมู่บ้าน และตัวแทนจากคณะสงฆ์ในหมู่บ้าน ตั้งคณะกรรมการหมู่บ้านหาข้อสรุป ซึ่งเป็นอันการยอมรับกันในเหตุผลเป็นอันที่

สิ้นสุด ซึ่งสามารถนำมาบูรณาการในชั้นเรียน และเป็นการเสริมสร้างจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีของนักเรียน เพื่อช่วยเผยแพร่จิตสำนึกไปยังครอบครัวและชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ให้เห็นคุณค่า

๔.๓.๒ ขบวนการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี

การที่บุคคลรู้จักปฏิบัติตนได้เหมาะสมกับจังหวะเวลา อุทิศ และรู้จักใช้เวลาให้เป็นประโยชน์อย่างคุ้มค่า จะทำให้บุคคลกระทำการที่เป็นประโยชน์สู่เป้าหมายชีวิตที่วางไว้ได้ ทำให้นักเรียนได้สำรวจความสามารถ และปัญหา อุปสรรคในการค้นหาข้อมูลของนักเรียน ว่านักเรียนทราบวิธีการค้นหาข้อมูลหรือไม่ และอะไรคือปัญหาที่ทำให้นักเรียนไม่ทราบ หรือไม่สามารค้นหาข้อมูลได้ เพื่อเราจะได้รู้ข้อจำกัดในการหาข้อมูลของตนเอง และจะได้วางแผนในการพัฒนาตนเองในการหาแหล่งข้อมูลได้ต่อไป กิจกรรมดังนี้ ๑) ให้นักเรียนบันทึกกิจกรรมและเวลาที่นักเรียนใช้ตั้งแต่ตื่นนอน ตอนเช้า จนเข้านอนทำอะไรบ้างแล้วให้นักเรียนพิจารณาว่ากิจกรรมที่ทำในแต่ละวันนั้นเป็นกิจกรรมที่ประโยชน์คุ้มค่ากับเวลาที่เสียไปหรือไม่ เพราะเหตุใดถ้าหากว่าการใช้เวลาดังกล่าวยังไม่คุ้มค่า นักเรียนควรปรับปรุงตัวเอง โดยวางแผนการใช้เวลาแต่ละวันอย่างไร (กำหนด ตารางประจำวัน ให้ชัดเจน และประเมินตัวเองว่าสามารถควบคุมตัวเองให้ปฏิบัติตามตารางนั้น ได้หรือไม่เพียงใด) ๒) ให้นักเรียนวางแผนชีวิตของตัวเองว่าในระยะ ๑ สัปดาห์ ๒ สัปดาห์ ๓ สัปดาห์ นั้นชีวิตของตนควรเป็นอย่างไร ๓) นักเรียน และครูร่วมกันอภิปรายสรุปข้อคิดที่ได้จากการร่วมกิจกรรมนี้ โดยครูสรุปเพิ่มเติมในส่วนที่นักเรียนยังไม่ได้กล่าวถึง พิจารณาจากการบันทึกเวลาของนักเรียนที่ทำกิจกรรมตั้งแต่เช้าจนถึงเข้านอน พิจารณาจากการบันทึกของนักเรียนในการประเมินตนเองว่าสามารถควบคุมตนเอง ให้ปฏิบัติตามกิจกรรมตามตารางเวลาที่ตนกำหนดไว้เพียงใดและพิจารณาจากการวางแผนชีวิตในแต่ละช่วงชีวิตของนักเรียน

๔.๓.๒ รูปแบบการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี

บทบาทหน้าที่ของครู นอกจากจะเป็นผู้ให้ และผู้ถ่ายทอดความรู้แล้วนั้น บทบาทสำคัญอีกด้านหนึ่งคือผู้สร้างความเข้าใจ ผู้สร้างแรงบันดาลใจ และยังเป็นผู้ลงมือทำในอุดมการณ์เดียวกัน เป็นบทบาทที่สำคัญมากขึ้นจากเดิมที่จะช่วยขับเคลื่อนการพัฒนาบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้แก่ นักเรียนภายในโรงเรียนของตน รวมทั้งขยายผลในทางบวกออกไปสู่ชุมชนโดยรอบให้เกิดขึ้นจริง โดยมี

ผู้บริหารสถานศึกษา รวมถึงเครือข่ายผู้ปกครองและชุมชน เป็นผู้ให้ความร่วมมือ สนับสนุนและสานต่อโครงการต่างๆ ที่ถือกำเนิดขึ้น โดยครูเป็นฟันเฟืองสำคัญต่อการเชื่อมโยงองค์คณะเหล่านี้เพื่อที่จะหล่อหลอมนักเรียน ชุมชน ให้กลายเป็นพลเมืองที่ดี คือ ความต่างที่เหมือนกัน เพราะแม้แต่ละประเทศจะมีความเชื่อ มีศาสนาและวัฒนธรรม และสังคมที่ต่างกัน แต่ไม่ว่าจะต่างกันอย่างใด จิตสำนึกในการเป็นพลดี อยู่บนพื้นฐานของการวางแผนจัดการอย่างเป็นระบบเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ด้วยการบำรุงรักษา และกำหนดขอบเขตการใช้เหตุผลสร้างวินัยในตนเองเพื่อเป็นตัวอย่างในการทำหน้าที่พลเมืองดีแสดงถึงการมีความรับผิดชอบ และมีจิตสาธารณะต่อสังคมโดยเฉพาะการให้ความสำคัญต่อการยอมรับความคิดเห็นต่าง และคอยต่อยอดถึงปัญหา และผลกระทบทางที่เกิดขึ้นในโรงเรียนให้นักเรียนเห็นเป็นกรณีๆ พร้อมกับสื่อสารให้นักเรียนเห็นถึงวิถีแก้ไข และอาสาทำเป็นตัวอย่างแล้วจึงชักจูงนักเรียนให้ร่วมมือช่วยกัน ครูคอยสื่อสาร และทำกิจกรรมที่แสดงถึงการที่เป็นผู้ให้ที่ดีด้วยจิตอาสา สร้างจินตนาการให้นักเรียนสัมผัสกับความงามความบริสุทธิ์และความสุขของการอยู่ร่วมกันด้วยจิตสำนึกในการแบ่งปัน

แนวทางการใช้บริบททางสังคมเพื่อสร้างเสริมทางสังคม การสร้างเสริมจิตสำนึกในการเป็นพลดีให้กับนักเรียนในสถานศึกษา ๓ แนวดังนี้ ๑) ครูบูรณาการแนวทางการสอนที่สอดแทรกจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีลงในวิชาต่างๆ ไปทุกครั้งที่มีโอกาสโดยอาศัยความรู้เพิ่มเติมจากแหล่งความรู้ต่างๆ ในอินเทอร์เน็ต หรือคำปรึกษาจากผู้ทรงคุณวุฒิในหมู่บ้าน และผู้เชี่ยวชาญจากเครือข่ายผู้ปกครองนักเรียน ๒) ครูต้องสร้างวินัยในตนเองเพื่อเป็นตัวอย่างในการทำหน้าที่พลเมืองดี แสดงถึงการมีความรับผิดชอบต่อสังคม และมีจิตสาธารณะต่อสังคม โดยเฉพาะการให้ความสำคัญต่อการรับฟังความคิดเห็นต่าง ๓) ร่วมสร้างความรู้สึกรับผิดชอบ ต่อปัญหาที่เกิดขึ้นในโรงเรียน ที่บ้านหรือชุมชน ที่เกี่ยวกับจิตอาสาต่อชุมชน แนะนำแนวทางให้นักเรียน วางแผนการดำรงชีวิต อย่างเรียบง่าย ด้วยการรู้จักที่เป็นผู้ให้ รู้จักการให้อภัยตามหลักคำสอนพระพุทธศาสนา จากโรงเรียนสู่ชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อม

๔.๔) ผลการวิเคราะห์การสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนวพระพุทธศาสนา

ผู้วิจัยได้ทำการทดลองการจัดกิจกรรมการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนวพระพุทธศาสนา โดยทำการศึกษาจำนวน ๒ โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนก

สามัญศึกษา และโรงเรียนมัธยมศึกษา ในเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เพื่อทดสอบการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี โดยเลือกจัด “กิจกรรมใช้สมุดบันทึกแห่งการทำความดี” ให้กับนักเรียน ทั้ง ๒ โรงเรียน เหตุผลที่เลือกกิจกรรมใช้สมุดบันทึกการทำความดีนี้มาทำการทดลองเนื่องจากเป็นกิจกรรมที่สามารถระบุกิจกรรมการทำความดีความดีหน่วยย่อยๆ ในแต่ละวันได้หลากหลาย ทำให้เห็นภาพของการบันทึกความดีหลายมิติ หลายประเด็นในแต่ละสัปดาห์ ซึ่งมีรายละเอียดของตัวอย่างโครงการดังนี้

โครงการ “กิจกรรมใช้สมุดบันทึกแห่งการทำความดี”

กิจกรรม	วัตถุประสงค์ของโครงการ	วิธีดำเนินการ	กลุ่มเป้าหมาย/ระยะเวลา	ผลที่ได้รับ	ประเมินผลโครงการ
กิจกรรมใช้สมุดบันทึกแห่งการทำความดี	๑. เพื่อเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปลูกจิตสำนึกการทำความดี ๒. เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติการทำความดีให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม ๓. ส่งเสริมการบูรณาการระหว่างลูก เณร และชุมชน ใกล้เคียงเพื่อ	๑. การประชุมสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับผู้เรียนและคุณครู ลงบันทึกให้เมื่อทำความดี ทุกสัปดาห์ต้นเดือนมีการประกาศการทำความดีให้กับผู้เรียนที่มีจิตสำนึกที่ดี เพื่อเป็นกำลังใจ และเป็นตัวอย่างที่ดีกับเพื่อนร่วมโรงเรียน ๒. สร้าง	กลุ่มเป้าหมาย ๑. ผู้เรียนในชั้นเรียน ๒. ผู้เรียนนอกชั้นเรียน ๓. ผู้ปกครองและชุมชนรอบโรงเรียน ๑. ทุกๆ ๗ วัน ๒. ทุกๆ สัปดาห์	๑. เกิดการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปลูกจิตสำนึกการทำความดีได้อย่างมีประสิทธิภาพ ๒. เกิดการปฏิบัติการทำความดีอย่างเป็นรูปธรรม ๓. เกิดการบูรณาการระหว่างลูก เณร และชุมชน ใกล้เคียงเพื่อ	๑. ระดับไม่เป็นที่น่าพอใจจะนำไปสู่การปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาโครงการให้เหมาะสมยิ่งขึ้นต่อไป ๒. ระดับเป็นที่น่าพอใจจะนำไปสู่การพัฒนาโครงการขยายกลุ่มเป้าหมายเผยแพร่ประชาสัมพันธ์และบูรณาการ

	ความสมัคร สมานสามัคคี	กิจกรรมโดย ใช้สมุดแห่ง ความดี เช่น ให้ความ เคารพเชื่อฟัง ครูอาจารย์ ตั้งใจเรียน หนังสือ รวมทั้งทำงาน ต่างๆ ที่ครู มอบหมาย ด้วยความ ตั้งใจและเอา ใจใส่ การ ช่วยเหลือกัน ระหว่างผู้เรียน ทั้งใน และ นอกชั้นเรียน		ความสมัคร สมานสามัคคี	หลายภาคส่วน ในวงกว้างขึ้น ต่อไป
--	--------------------------	---	--	--------------------------	---------------------------------------

จากการทดลองจัด “กิจกรรมใช้สมุดบันทึกแห่งการทำความดี” ให้กับนักเรียนทั้ง ๒ โรงเรียน เป็นเวลา ๑ เดือน ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

๑. ผลการวิเคราะห์การส่งเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี

สำหรับโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

๑. กิจกรรม “ใช้สมุดบันทึกแห่งการทำความดี”

๒. วัตถุประสงค์ของโครงการ

๒.๑ เพื่อเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปลูกจิตสำนึกการทำความดี

๒.๒ เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติการทำความดีให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม

๒.๓ ส่งเสริมการบูรณาการระหว่างลูกเณร และชุมชนใกล้เคียงเพื่อความสามัคคี
สามัคคี

๓. วิธีดำเนินการ

๓.๑ ผอ. โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จัดประชุมสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับลูกเณร ครูผู้สอน และผู้ปกครอง ให้จัดกิจกรรมโครงการ “ใช้สมุดบันทึกแห่งการทำความดี” เพื่อให้ครูผู้สอนลงบันทึกให้เมื่อลูกเณรทำความดี การประกาศผลการทำความดี ทุกๆต้นสัปดาห์ จำนวน ๔ สัปดาห์มีการประกาศผลการทำความดีในชั้นเรียน ทุกๆ ต้นเดือนแรกของสัปดาห์มีการประกาศการทำความดีให้กับผู้เรียนที่มีจิตสำนึกที่ดีหน้าเสาธง เพื่อเป็นกำลังใจ และเป็นตัวอย่างที่ดีกับเพื่อนร่วมโรงเรียน

๓.๒ สร้างกิจกรรมโดยใช้สมุดแห่งความดี เช่น ให้ความเคารพเชื่อฟังครูอาจารย์ ตั้งใจเรียนหนังสือ รวมทั้งทำงานต่างๆ ที่ครูมอบหมายด้วยความตั้งใจ และเอาใจใส่ การช่วยเหลือกันระหว่างผู้เรียนทั้งในและนอกชั้นเรียน ชุมชน และผู้ปกครอง

๔. กลุ่มเป้าหมาย /ระยะเวลา

๔.๑ กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ลูกเณรในชั้นเรียน ลูกเณรนอกชั้นเรียน ผู้ปกครองและชุมชนรอบโรงเรียน

๔.๒ ระยะเวลา ประเมินผลทุกๆ ๗ วัน หน้าชั้นเรียนและทุกๆ สัปดาห์แรกของเดือน หน้าเสาธง ตลอดภาคการศึกษา

๕. ผลที่ได้รับ

เกิดการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปลูกจิตสำนึกการทำความดีได้อย่างมีประสิทธิภาพ เกิดการปฏิบัติการทำความดีอย่างเป็นรูปธรรม และเกิดการบูรณาการระหว่างลูกเณร

และชุมชนใกล้เคียงเพื่อความสมัครสมานสามัคคี โดยลูกณรมมีการปฏิบัติกิจกรรมการทำความดี และ
บันทึกรายการความดีหลากหลายดังนี้

ลูกณรมที่มีความสามารถในรายวิชาที่ยาก เช่น คณิตศาสตร์ ได้มีการช่วยเหลือเพื่อนในชั้น
เรียนติวหนังสือวิชานี้

- การรณรงค์การเก็บขยะในโรงเรียนและในชุมชน
- การรณรงค์ไม่นำสัตว์มาปล่อยในวัด
- การช่วยรณรงค์การต่อต้านยาเสพติดภายในวัดและบริเวณใกล้เคียง
- กิจกรรมการสวดมนต์สำหรับสามณรมในโรงเรียนพระปริยัติธรรม
- การเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาหลักสูตรด้านเทคโนโลยีที่ทางโรงเรียนจัดขึ้น
- จัดตั้งกลุ่มณรมพี่เลี้ยงให้ไปดูแลรุ่นน้อง โดยมีพระอาจารย์ประจำกลุ่มเป็นที่ปรึกษา ทั้ง
ด้านการศึกษาและปฏิบัติตามหลักพระวินัย เน้นเรื่องการเป็นอยู่ และมีกิจกรรมจิตอาสา เช่น
ช่วยเหลือชาวบ้านที่อยู่รอบบริเวณวัด
- กิจกรรมโฮมรูม ทุกวันพุธ โดยให้ลูกณรมรุ่นพี่แกนนำเสนอโครงการจิตอาสาเพื่อสังคม
คุณครูคอยให้คำแนะนำอย่างใกล้ชิด

๖. ประเมินผลโครงการ

จากผลการจัดกิจกรรมและผลที่ได้รับจากการจัดกิจกรรม จะเห็นได้ว่าอยู่ในระดับเป็นที่น่า
พอใจ จะนำไปสู่การพัฒนาโครงการ ขยายกลุ่มเป้าหมาย เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ และ บูรณาการ
หลายภาคส่วนในวงกว้างขึ้นต่อไป

๒. ผลการวิเคราะห์การส่งเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี

สำหรับโรงเรียนมัธยมศึกษา ในเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๑๙

๑. กิจกรรม “ใช้สมุดบันทึกแห่งการทำความดี”

๒. วัตถุประสงค์ของโครงการ

๒.๑ เพื่อเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปลูกจิตสำนึกการทำความดี

๒.๒ เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติการทำความดีให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม

๒.๓ ส่งเสริมการบูรณาการระหว่างนักเรียน และชุมชนใกล้เคียงเพื่อความสมัครสมานสามัคคี

๓. วิธีดำเนินการ

๓.๑ ผอ. โรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๑๙ จัดประชุมสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับนักเรียน ครูผู้สอน และผู้ปกครอง ให้จัดกิจกรรมโครงการ “ใช้สมุดบันทึกแห่งการทำความดี” เพื่อให้ครูผู้สอนลงบันทึกให้เมื่อนักเรียนทำความดี การประกาศผลการทำความดี ทุกๆต้นสัปดาห์ จำนวน ๔ สัปดาห์มีการประกาศผลการทำความดีในชั้นเรียน ทุกๆ ต้นเดือนแรกของสัปดาห์มีการประกาศการทำความดีให้กับผู้เรียนที่มีจิตสำนึกที่ดีหน้าเสาธง เพื่อเป็นกำลังใจ และเป็นตัวอย่างที่ดีกับเพื่อนร่วมโรงเรียน

๓.๒ สร้างกิจกรรมโดยใช้สมุดแห่งความดี เช่น ให้ความเคารพเชื่อฟังครูอาจารย์ ตั้งใจเรียนหนังสือ รวมทั้งทำงานต่างๆ ที่ครูมอบหมายด้วยความตั้งใจ และเอาใจใส่ การช่วยเหลือกันระหว่างผู้เรียนทั้งในและนอกชั้นเรียน ชุมชน และผู้ปกครอง

๔. กลุ่มเป้าหมาย /ระยะเวลา

๔.๑ กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ นักเรียนในชั้นเรียน นักเรียนนอกชั้นเรียน ผู้ปกครอง และชุมชนรอบโรงเรียน

๔.๒ ระยะเวลา ประเมินผลทุกๆ ๗ วัน หน้าชั้นเรียนและทุกๆสัปดาห์แรกของเดือนหน้าเสาธง ตลอดภาคการศึกษา

๕. ผลที่ได้รับ

เกิดการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปลูกจิตสำนึกการทำความดีตามหลักพระพุทธศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ เกิดการปฏิบัติการทำความดีอย่างเป็นรูปธรรม และเกิดการบูรณาการระหว่างลูกเณร และชุมชนใกล้เคียงเพื่อความสมัครสมานสามัคคี โดยลูกเณรมีการปฏิบัติกิจกรรมการทำความดี และบันทึกรายการความดีหลากหลายดังนี้

- จัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประชาสัมพันธ์ สื่อสาร และทำกิจกรรมที่แสดงถึงการทะนุถนอมทรัพยากรธรรมชาติและแหล่งธรรมชาติที่อยู่ในอาณาเขตของโรงเรียนรวมถึงบริเวณชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่

- กิจกรรมพี่ให้น้อง โดยให้รุ่นพี่สอนการบ้านน้องและแบ่งปันอุปกรณ์การเรียน

- กิจกรรมกลุ่มนักเรียนทำตารางรับผิดชอบในส่วนของโรงเรียนแต่ละห้อง ช่วยกันดูแลอุปกรณ์การเรียนและของมีค่าอย่างอื่น

- กิจกรรมการรณรงค์การเก็บขยะในชุมชน

- กิจกรรมโครงการเพื่อน จัดให้ตั้งกลุ่ม ในแต่ละห้องเรียนและสร้างเครือข่ายกับโรงเรียนที่อยู่ในพื้นที่ใกล้เคียง ซึ่งเป็นเขตติดแนวชายแดนประเทศลาว ซึ่งมีปัญหายาเสพติดรุนแรงระบาดในกลุ่มวัยรุ่น ใช้เครือข่ายกลุ่ม ระหว่างโรงเรียนให้ข้อมูลข่าวสารและคอยให้กำลังใจเพื่อนในโรงเรียน สร้างความไว้วางใจในกลุ่ม มีอาจารย์แนะแนวคอยให้คำปรึกษาอย่างใกล้ชิด

- กิจกรรมโฮมรูม ทุกวันพุธ โดยให้รุ่นพี่แกนนำเสนอโครงการจิตอาสาเพื่อสังคม คุณครูคอยให้คำแนะนำอย่างใกล้ชิด

- การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์วัฒนธรรมถิ่นไทดำ โดยใส่ชุดประจำถิ่นเพื่อให้เกิดความภูมิใจในวัฒนธรรมถิ่นไทดำ

- การฝึกซ้อมศิลปะการแสดงของชุมชนไทดำ

๖. ประเมินผลโครงการ

จากผลการจัดกิจกรรมและผลที่ได้รับจากการจัดกิจกรรม จะเห็นได้ว่าอยู่ในระดับเป็นที่น่าพอใจ จะนำไปสู่การพัฒนาโครงการ ขยายกลุ่มเป้าหมาย เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ และบูรณาการหลายภาคส่วนในวงกว้างขึ้นต่อไป

การมีจิตสำนึก “รับผิดชอบ” ต่อส่วนรวมการมีส่วนร่วมต่อสังคมคือไม่ทำให้ผู้อื่นและสังคมเดือดร้อนเสียหายยินดีช่วยเหลือสังคม ระดับความรับผิดชอบต่อสังคมประกอบด้วย “ความรับผิดชอบต่อครอบครัว” เคารพนับถือพ่อแม่ ช่วยเหลืองานบ้านไม่ทำให้พ่อแม่เสียใจ “ความรับผิดชอบต่อโรงเรียน ครู/อาจารย์” ใส่ใจในการเรียนเชื่อฟังคำสอนที่ดีของครู/อาจารย์ปฏิบัติตามกฎระเบียบวินัยของโรงเรียนช่วยรักษาคุณแลทรัพย์สินสมบัติส่วนรวม ให้ความร่วมมือการพัฒนา คุณแลทรัพย์สินของชุมชนช่วยเหลือกันและกันในชุมชน ช่วยเหลือรักษาสภาพแวดล้อมต่อชุมชน รักษาระเบียบวินัยตามกฎหมายบ้านเมืองซึ่งนำมาสู่ความเป็นพลเมืองดีของสังคมและประเทศชาติ “การมีจิตสำนึกอาสาเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ต้องการช่วยเหลือผู้อื่น และส่วนรวมไม่เห็นแก่ตัว ละอึดตา ซื่อว่า สู้ปวงประชา ยินดีอุทิศตัว อุทิศเวลา อุทิศทรัพยากรเพื่อสร้างประโยชน์แก่ส่วนรวม แสดงออกด้วยการอาสาไม่มีใครบังคับ สมครใจ เสียสละ ร่วมมือร่วมใจในการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม”^{๗๔} การสร้างจิตสำนึกตามหลักพระพุทธศาสนาในสังคมไทยต้องใช้ระยะเวลา และความต่อเนื่องในการดำเนินการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในสังคมเพื่อร่วมกันผลักดันให้มีผลทั้งระดับนโยบาย และระดับปฏิบัติ เพื่อพัฒนาเยาวชนไทยก้าวไปสู่อนาคตของชาติไทยต่อไป

---

^{๗๔} ศ.ดร.เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, “แนวทางการสร้างจิตสาธารณะในสังคมไทย”, <<http://timebanksociety.org/hendrerit-pellentesque-pellentesque-sed-ultrices-arcu>>, กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗.

บทที่ ๕

สรุปผล อภิปรายผล ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีด้วยทุนทางวัฒนธรรมตามแนวพุทธศาสนาครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษารูปแบบการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ๒) เพื่อศึกษากระบวนการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี และ ๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์การสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี การวิจัยเรื่องนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยเน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ประกอบด้วยการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เพื่อประมวลองค์ความรู้ ศึกษาแนวคิด หลักการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีด้วยทุนทางวัฒนธรรมตามแนวพุทธศาสนา จากคัมภีร์ จากเอกสารที่เกี่ยวข้องรวมถึงการเก็บข้อมูลเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เช่น การสัมภาษณ์ เชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อย และการจัดเวทีวิชาการของชุมชนต่างๆ และภาคที่เกี่ยวข้อง ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย ผู้รู้ (Keys persons) พื้นที่ในเขต จังหวัดเลย

โดยคัดเลือกแบบเจาะจง คือ พระสงฆ์ ผู้ปกครอง ๒ รูป เจ้าคณะจังหวัดเลย (ธรรมยุตและมหานิกาย), ผอ. สำนักพระพุทธศาสนา จังหวัดเลย, ผอ.สำนักวัฒนธรรม จังหวัดเลย, ผอ.สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๑๙, ผอ.การศึกษาและพัฒนาจิต เรือนจำจังหวัดเลย, ผอ.สำนักงาน ป.ป.ช.ประจำจังหวัดเลย, ผอ. โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จำนวน ๕ รูป/คน, ครูแนะแนว โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จำนวน ๕ รูป/คน, ผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๑๙ จำนวน ๑๔ คน ครูแนะแนว โรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๑๙ จำนวน ๑๔ คน และผู้บริหารสถาบันการศึกษา ระดับอุดมศึกษา ๙ รูป/คน รวมทั้งสิ้น ๕๔ รูป/คน

ส่วนการศึกษาเชิงปฏิบัติการ ร่วมกับครูแนะแนว ขบวนการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามหลักพระพุทธศาสนา นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย กำหนดแบบเจาะจง คือ นักเรียนที่ติดกิจกรรมหรือผลการเรียนที่ไม่ผ่าน จำนวนโรงเรียนละ ๓๐ คน คือ ๑) โรงเรียนนาอ้อวิทยา อำเภอ

เมือง จังหวัดเลย ๒) โรงเรียนพระปริยัติธรรมศรีจันทร์วิทยา อำเภอเมือง จังหวัดเลย รวมทั้งสิ้น ๖๐ คน

สรุปผลการวิจัย

สรุปผลการศึกษาเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้แบ่งการศึกษาออกเป็น ๓ ตอนเพื่อตอบวัตถุประสงค์ทั้ง ๓ ข้อ ประกอบด้วย ตอนที่ ๑) ผลการวิเคราะห์รูปแบบการจัดการนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมของชุมชนตามหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในจังหวัดเลย ตอนที่ ๒) ผลการวิเคราะห์การพัฒนานโยบาย และกลไกการขับเคลื่อนหลักตามหลักพระพุทธศาสนาของจังหวัดเลย และตอนที่ ๓) เพื่อวิเคราะห์หลักตามหลักพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ (In-depth Interview) โดยมีการกำหนดคำถามไว้ล่วงหน้า และการสัมภาษณ์แบบเจาะจงประเด็นโดยการวิพากษ์ เพื่อพิจารณาความเหมาะสมจากประชากรกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้รู้ (Keys persons) ในชุมชน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๕๔ รูป/คน ประกอบด้วย พระสงฆ์ ผู้ปกครอง ๒ รูป เจ้าคณะจังหวัดเลย (ธรรมยุตและมหานิกาย), ผอ. สำนักพระพุทธศาสนา จังหวัดเลย, ผอ. สำนักวัฒนธรรม จังหวัดเลย, ผอ. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๑๙, ผอ. การศึกษาและพัฒนาจิต เรือนจำจังหวัดเลย, ผอ. สำนักงาน ป.ป.ช.ประจำจังหวัดเลย, ผอ. โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จำนวน ๕ รูป/คน, ครูแนะแนว โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จำนวน ๕ รูป/คน, ผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๑๙ จำนวน ๑๔ คน, ครูแนะแนวโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๑๙ จำนวน ๑๔ คน และผู้บริหารสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษา ๙ รูป/คน รวมทั้งสิ้น ๕๔ รูป/คน ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) นำมาทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา ข้อมูลที่ได้จากการสังเกต กิจกรรมเชิงปฏิบัติการ และการสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพทำการวิเคราะห์แต่ละบุคคลในภาพรวม เพื่อการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีด้วยทุนทางวัฒนธรรมตามแนวพุทธศาสนา และนำมาสรุปประเด็นเนื้อหา เพื่อเตรียมการวางแผนปรับปรุง

สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

๕.๑) ผลการวิเคราะห์รูปแบบการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนวพระพุทธศาสนา

ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี มีรูปแบบหลัก ๕ รูปแบบ ได้แก่

(๕.๑.๑) รูปแบบการปลูกฝังจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนวพระพุทธศาสนา เช่น การปลูกจิตสำนึกด้านคุณธรรม จริยธรรม และปฏิบัติตนตามหลักธรรม ให้ลูกเณรทุกคนมีศีลธรรมไว้เป็นหลักในการควบคุมพฤติกรรมของบุคคลให้ดำเนินไปอย่างเหมาะสม การปลูกจิตสำนึกให้เกิดความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ประเทศชาติ ให้นักเรียนเน้นถึงความสามัคคีในหมู่นักเรียน การปลูกฝังค่านิยมเรื่องความซื่อสัตย์สุจริตให้กับลูกเณร เพื่อให้เป็นพื้นฐานความสามัคคีในโรงเรียน และวัด รวมทั้งพระอาจารย์ทุกท่านต้องมีความซื่อสัตย์สุจริตด้วย การปลูกฝังเรื่องความรักให้ลูกๆ นักเรียน เป็นคนที่มีหัวใจเต็มเปี่ยมไปด้วยความรักเป็นเรื่องที่สำคัญมาก แม้จะดูว่าเป็นเรื่องธรรมดาเหลือเกินที่ใครๆ ก็สามารถเรียนรู้ที่จะรักได้โดยธรรมชาติอยู่แล้ว คุณครู คือพ่อคุณแม่คนที่สองที่ต้องมุ่งเน้นก็คือการสอนให้ลูกๆ นักเรียน “รักให้เป็น” เพราะเมื่อรักเป็นแล้วก็จะเกิดความรู้สึกที่สวยงาม สร้างสรรค์ และเมื่อเกิดขึ้นกับใครหรือในสังคมใดแล้ว คนๆ นั้นหรือสังคมนั้นๆ ก็จะมีแต่สิ่งที่ดีงามเกิดขึ้น การปลูกฝังให้นักเรียนมีจิตใต้สำนึกที่ดี เป็นเรื่องที่ต้องเริ่มจากพฤติกรรมของผู้ใหญ่ก่อน โดยเฉพาะในระดับโรงเรียน เริ่มจากคุณครูประจำชั้น เป็นตัวอย่างให้ลูกๆ นักเรียน เช่น การไหว้ การมีจิตอาสาช่วยคุณครู และเพื่อน ยกสัมภาระ และการขอบคุณ ทุกครั้งที่ได้รับการช่วยเหลือ การปลูกจิตสำนึกการเป็นสมาชิกของสังคมที่ดี ให้ความรู้สอดแทรกกับนักเรียนทุกคน ในทุกโอกาสที่อยู่ภายในโรงเรียน โดยให้ความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ให้นักเรียนรู้จักธรรมชาติที่อยู่รอบตัวอย่างชัดเจน จนตระหนัก และเห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ การปลูกจิตสำนึก และร่วมกับนักเรียนในการทำกิจกรรม ที่เอื้อต่อสิ่งแวดล้อม และการดำรงชีวิตของสิ่งมีชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติ การสอดแทรกจิตสำนึกความเป็นพลเมืองที่ดีลงในวิชาต่างๆ ไปทุกครั้งที่มีโอกาสโดยอาศัยความรู้เพิ่มเติมจากแหล่งความรู้ต่าง การเสริมสร้างค่านิยมให้สังคมมีความซื่อสัตย์สุจริต ลองทำจิตอาสา ฝึกฝนกับพื้นที่จริง กับคนที่ทำงานในพื้นที่ ถ้าเรียนอยู่ในห้องเรียนจะติดรูปแบบ

ประชาธิปไตยที่เป็นเนื้อหา และไม่ส่งเสริม ทำให้ไม่คนเกิดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ เรียนจากการตั้ง
 โจทย์ มีกิจกรรมสร้างนิสัย ให้คุยกับผู้รู้ มันจะทำให้เกิดการพัฒนา และจะเป็นการพัฒนาคุณภาพของ
 ความเป็นพลเมืองที่ดี การปลูกฝังคุณธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ ส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักและเข้าใจ
 ตนเอง สร้างจิตสำนึกในธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ปรับตัวและปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม
 และดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข การเสริมสร้างให้นักเรียนร่วมสร้างความรู้สึกรับผิดชอบต่อปัญหาที่
 เกิดขึ้นในโรงเรียน ที่บ้านหรือชุมชน ที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ การให้ความ
 เคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น มีความกระตือรือร้นที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของชุมชนและ
 สังคม มีคุณธรรมและจริยธรรมเป็นหลักในการดำเนินชีวิตอย่างผาสุก การสร้างเสริมด้านความ
 เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกัน และกัน ให้รู้จักรับผิดชอบชั่วดีตามหลักจริยธรรม และหลักธรรมของศาสนา มี
 ความรอบรู้ มีสติปัญญาขั้นขั้นแข็ง สร้างความเจริญก้าวหน้าให้แก่ตนเอง ครอบครัว และสังคม การ
 ใช้หลักพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางปฏิบัติ โดยใช้เหตุปัจจัย ยอมรับมติของเสียงส่วนใหญ่ เมื่อมี
 ความขัดแย้งกันในการดำเนินกิจกรรมอันเกิดจากความคิดเห็นที่แตกต่างกัน และจำเป็นต้องตัดสินใจ
 ปัญหาด้วยการใช้เสียงข้างมากเข้าช่วย และมติส่วนใหญ่ตกลงว่าอย่างไร ถึงแม้ว่าจะไม่ตรงกับความคิด
 ของเรา เราก็ต้องปฏิบัติตาม เพราะเป็นมติของเสียงส่วนใหญ่ นั้น และการปฏิบัติตามกฎระเบียบ
 ของชุมชน เช่น ปฏิบัติตามกฎหมายจราจร โดยข้ามถนนตรงทางม้าลาย หรือสะพานลอย ไม่วิ่งข้ามถนนตัด
 หนักรถ ไม่ทิ้งขยะลงในที่สาธารณะ ไม่ทำลายสิ่งของที่เป็นของสาธารณะ และทรัพย์สินส่วนตัวของ
 ผู้อื่นให้ได้รับความเสียหายเพราะความสนุกสนานของตนเอง

(๕.๑.๒) รูปแบบการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี เช่น การ
 จัดทำแผนงาน โครงการ ปฏิทินงาน และปฏิบัติกิจกรรม ด้วยความเอาใจใส่อย่างสม่ำเสมอ การศึกษา
 หลักการ วัตถุประสงค์ ขอบข่าย แนวการจัดกิจกรรม การประเมินผลพัฒนาผู้เรียน และจัดกิจกรรม
 พัฒนาผู้เรียนให้บรรลุตามเป้าหมาย การชี้แจงและทำความเข้าใจกับผู้เรียน และผู้ปกครองเกี่ยวกับ
 การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ การตั้งกลุ่มจิตอาสา
 เพื่อเป็นผู้นำ และผู้ตามที่ดี ทำงานเป็นทีม และมีคุณธรรม โดยมีพระพี่เลี้ยงคอยให้คำปรึกษาที่
 ต้องทำ หรือควรทำพร้อมกับเชื่อมกลุ่มอาสาในจังหวัดเลย การจัดโครงการรณรงค์ในด้านความสะอาด
 ภายในบริเวณห้องเรียน เน้นการไม่สร้างขยะ แยกขยะ เป็นประเภท การจัดโครงการแนะนำขั้นตอน

ปฏิบัติให้นักเรียน ได้ทดลองใช้ประโยชน์จากธรรมชาติอย่างสิ้นเปลืองน้อยที่สุด รวมทั้งผลกระทบจากการกระทำของตนที่ส่งผลต่อสิ่งแวดล้อม การส่งเสริมวิธีการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ โดยครูประจำชั้นเสนอแนะนำวิธีการรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่จำเป็น และหายาก แนะนำหลักปฏิบัติวิธีการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติที่ทดแทนได้ให้กลับมาเพิ่มขึ้นเท่ากับปริมาณที่ต้องการใช้ ด้วยการใช้อย่างฉลาดใช้อย่างประหยัด และฟื้นฟูธรรมชาติที่เสียหายหรือเสื่อมโทรมให้ดีขึ้น การเสริมกิจกรรมเมื่ออยู่ในโรงเรียน เราเคารพเชื่อฟังครูอาจารย์ เราต้องช่วยกันรักษาความสะอาดในห้องเรียน และในบริเวณต่างๆ ของโรงเรียน ทั้งขณะลงในถึงขณะที่โรงเรียนจัดให้ การสร้างเสริมภาวะผู้นำ และผู้ตามที่ดี โดยมีนักเรียนรุ่นพี่เป็นแบบอย่างปฏิบัติใน ต้องรู้ว่าเมื่อเราเป็นผู้นำในการทำกิจกรรมต่างๆ ควรปฏิบัติตนอย่างไร และเมื่อเป็นผู้ตามควรปฏิบัติตนอย่างไร การจัดกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ต่อชุมชน เช่น ช่วยเก็บเศษขยะที่พบเห็นในบริเวณต่างๆ ช่วยดูแลต้นไม้ ดอกไม้ในสวนสาธารณะของชุมชน การแนะนำทางการปฏิบัติตามหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน ด้วยการลดการใช้พลังงาน หรือใช้พลังงานอย่างรู้คุณค่า แสวงหาแหล่งพลังงานใหม่ๆ ลดการเกิดขยะมูลฝอยที่ไม่จำเป็น หรือจัดการขยะอย่างมีประสิทธิภาพ การจัดทำโครงการอนุรักษ์ธรรมชาติ จัดเวลาให้มีการศึกษาประเภทของธรรมชาติ ทรัพยากรธรรมชาติ ระบบนิเวศวิทยา และความสัมพันธ์ความเชื่อมโยงความอยู่รอดระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อม การจัดทำโครงการอนุรักษ์ธรรมชาติ จัดเวลาให้มีการศึกษาประเภทของธรรมชาติ ทรัพยากรธรรมชาติ ระบบนิเวศวิทยา และความสัมพันธ์ความเชื่อมโยงความอยู่รอดระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อม การจัดทำโครงการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้นักเรียนวางแผนการดำรงชีวิต อย่างเรียบง่าย ด้วยการไม่ทำลายชีวิตอื่นๆ ที่อยู่ในธรรมชาติทั้งทางตรงและทางอ้อม การจัดทำโครงการจิตอาสาคนรุ่นใหม่หัวใจเกษตร หมอเดินประจำชุมชน โดยเริ่มที่โรงเรียนแล้วนำไปเผยแพร่ที่ชุมชนและผู้ปกครอง การจัดทำโครงการเพื่อนดูแลเพื่อน โครงการเผื่อระวัง และให้กำลังใจเพื่อน ห่วงไกลยาเสพติด โดยใช้กิจกรรมสัมพันธ์กลุ่มซึ่งทางโรงเรียนให้การสนับสนุน โดยให้ใช้ห้องทำงาน และอุปกรณ์สำนักงานที่ทางโรงเรียนจัดให้ และมีครูที่ปรึกษาคอยให้คำแนะนำ การจัดกิจกรรมคืนคนดีสู่สังคม ส่งเสริมการทำโครงการที่บริการแก่ชุมชน โดดเน้นในด้านวัฒนธรรมประเพณีการทำอาหารพื้นบ้านที่ปลอดสารพิษ การสร้างความร่วมมือในชุมชน เริ่มต้นที่ ครู ขยายไปที่นักเรียน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน ให้ความร่วมมือกันหลายฝ่ายระหว่างบ้าน โรงเรียน และชุมชน โรงเรียนจัดทำโครงการปลูกพืชผักสวนครัวปลอดสารพิษในโรงเรียน เพาะเลี้ยงเป็ด ไก่ และทำนาปลูกข้าวให้โครงการอาหารกลางวันประจำโรงเรียน การจัดทำโครงการโรงเรียนสัมพันธ์ จัดกิจกรรมเยี่ยมชมบ้านนักเรียน เพื่อเสริมสร้างค่านิยมในความรักความอบอุ่นระหว่างโรงเรียนบ้านและชุมชน การเสริมสร้างกิจกรรม ภายในโรงเรียนร่วมกับองค์กรภายนอก ด้านจริยธรรม คือ สิ่งที่เป็นความดีควรประพฤติปฏิบัติความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ

แนวคิด หลักการ และสถาบัน ให้นักเรียนเข้าใจบทบาทที่เกี่ยวข้องในฐานะสมาชิกสังคมทั้งในระดับท้องถิ่น การใช้กิจกรรมเสริมเพื่อฝึกการคิดแก้ปัญหา ให้แก้ปัญหาด้วยหลักเหตุผล ไม่ใช่อารมณ์หรือพลังกำลังในการแก้ปัญหา ไม่ใช่วิธีแก้ปัญหาก็ถูกต้อง การเสริมกิจกรรมการอนุรักษ์วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในชุมชนควรเป็นความร่วมมือกันหลายฝ่ายระหว่างบ้าน โรงเรียน และชุมชน การจัดโครงการพลังน้องๆ โลก เป็นหูเป็นตาให้กับโรงเรียนหรือหน่วยงานของรัฐในการสนับสนุนคนดี ด้านยาเสพติด และป้องกันคนที่เป็นภัยกับสังคมการสนับสนุนให้ผู้อื่นปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีเป็นจิตอาสา ปฏิบัติเพื่อชุมชน การเสริมกิจกรรมของนักเรียน พร้อมประเมินผลการเข้าร่วมกิจกรรมของผู้เรียน และซ่อมเสริมกรณีที่ไม่ผ่านเกณฑ์ ใช้วิธีนำกิจกรรมเสริมมาบูรณาการโดยไม่ลงโทษเด็ก เช่น กิจกรรม ลงแขก คือช่วยเป็นแรงงานช่วยผู้ปกครองทำงาน เป็นกิจกรรมซ่อมเสริมแทนการลงโทษนักเรียน การส่งเสริม กระตุ้น และอำนวยความสะดวกให้คุณจารย์และนิสิตแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระในการจัดทำแผนงาน โครงการ ร่วมปฏิบัติกิจกรรม และการประเมินผล การส่งเสริมกิจกรรมด้านพระพุทธศาสนา ด้านการศึกษา โดยผ่านการบูรณาการด้านการเรียนการสอนในห้องเรียน แล้วนำสู่ชุมชน การจัดกิจกรรมที่ฝึกการทำงาน และการให้บริการด้านต่างๆ ทั้งที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง และต่อส่วนรวม เพื่อเสริมสร้างความมีน้ำใจ ความเอื้ออาทร ความเป็นพลเมืองดี และความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัวและสังคม การสร้างกลุ่มจิตอาสา หัวใจวัยใส สร้างเสริมวินัยในตนเองเพื่อเป็นตัวอย่างในการทำหน้าที่พลเมืองดี แสดงถึงการมีความรับผิดชอบ และมีจิตสาธารณะต่อสังคม เสริมสร้างบรรยากาศในสถานศึกษา ให้นักศึกษาได้เรียนรู้ และเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และการประเมินผลการเข้าร่วมกิจกรรมของแต่ละโครงการ และเสริมสร้างกรณีศึกษาโครงการประเมินแล้วได้รับการตอบสนองจากนักเรียน และครูในโรงเรียนพร้อมจัดทำเอกสารหลักฐานการประเมินผลเพื่อนำมาวิเคราะห์จุดอ่อนจุดแข็งของโครงการ

(๕.๑.๓) รูปแบบการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี เช่น การมีส่วนร่วมระหว่างครูกับนักเรียน โดยการออกแบบกิจกรรมร่วมกับผู้เรียนให้สอดคล้องกับความสามารถ ความถนัด ความสนใจของผู้เรียน และเป็นไปตามหลักการ ปรัชญา และแนวการจัดกิจกรรมพัฒนา นิสิตในมหาวิทยาลัย การใช้กระบวนการมีส่วนร่วม และการเรียนรู้แบบร่วมมือมากกว่าเน้นการแข่งขัน บนพื้นฐาน การปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา และการสร้างเครือข่ายผู้ปกครอง และชุมชนเป็นผู้ให้ความร่วมมือ สนับสนุน และสานต่อโครงการต่างๆ ที่ถือกำเนิดขึ้น โดยครูเป็นฟันเฟืองสำคัญต่อการ เชื่อมโยงองค์คณะเหล่านี้เพื่อที่จะหล่อหลอมนักศึกษา ชุมชน ให้กลายเป็นพลโลกที่ดี

(๕.๑.๔) รูปแบบการบูรณาการเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี เช่น การบูรณาการสอนบนพื้นฐานการคิดวิเคราะห์วิจารณ์ เพิ่มกิจกรรมในห้องเรียน เสริมด้านความเข้าใจ และอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีถิ่น โดยให้เด็กได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น เปิดเวทีให้เด็กมีที่ได้ออกอย่างสม่ำเสมอบนพื้นฐานที่เหมาะสม เช่น ๑ ชุมชน ๑ ครัวเรือนที่ให้กับเยาวชน มีกิจกรรมหลากหลาย หน่วยงานรัฐ และชาวบ้านประสานงานกัน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้บูรณาการกับสถาบันพลังจิตตานุภาพ ซึ่งมี พระอาจารย์หลวงพ่อวิริยงค์ สิริวิโร ประธานมูลนิธิสถาบันพลังจิตตานุภาพร่วมกับกรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม และเผยแพร่ผลงานที่ประสบผลสำเร็จกับหน่วยงานและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง การบูรณาการสื่อการสอน จิตสำนึกในการเป็นพลโลกที่ดี อยู่บนพื้นฐานของการวางแผนจัดการอย่างเป็นระบบ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ด้วยการบำรุงรักษา การใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้มีประสิทธิภาพอย่างชัดเจนโดยให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วม และการบูรณาการเรียนวิชาประวัติศาสตร์ และหน้าที่พลเมืองร่วมกับวิชาอื่นๆ ในกลุ่มสังคมศึกษา เรียนควบคู่ และเชื่อมโยงกันตลอด สื่อการเรียนการควรเป็นทางเลือก และทางออกในการแก้ไขความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ให้เด็กๆ เรียนรู้ความแตกต่างทั้งความคิด วัฒนธรรม จนต่อยอดให้ตัวเองนั้น เป็นพลเมืองดีที่ของสังคมต่อไปได้

(๕.๑.๕) รูปแบบด้านนโยบายเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี เช่น การเสริมนโยบาย ให้ผู้ปฏิบัติเป็นผู้มีเหตุผล และรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ทุกคนย่อมมีอิสรเสรีภาพในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกัน ซึ่งการรู้จักการใช้เหตุผลในการดำเนินงานจะทำให้ช่วยประสานความสัมพันธ์ทำให้เกิดความเข้าใจอันดีงามต่อกัน ผู้บริหารเป็นทั้งครู และเป็นต้นแบบที่ให้ลูกเณรจะดูแบบอย่างเป็นพิเศษ และยังเป็นต้นแบบให้กับครูเป็นผู้ดูแลครูอื่นๆ ให้เป็นต้นแบบที่เหมาะสมด้วย ผู้บริหารจึงเป็นต้นแบบและมีบทบาทที่สำคัญมากที่สุดในโรงเรียนในการปลูกฝังทัศนคติ และค่านิยมเรื่องความซื่อสัตย์สุจริต ผู้บริหารชี้แจง ทำความเข้าใจ และสร้างความตระหนักให้บุคลากรและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกคนเห็นคุณค่า และร่วมมือในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และการให้คำปรึกษา ประเมินผล และสร้างขวัญกำลังใจแก่ผู้ปฏิบัติงานในการจัดกิจกรรมพัฒนาของกรรมการนักเรียน

๕.๒) ผลการวิเคราะห์ขบวนการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนวพระพุทธศาสนา

ผลการศึกษาพบว่า ขบวนการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี มีขบวนการหลัก ๕ ขบวนการ ได้แก่

๕.๒.๑) ขบวนการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี เช่น การเริ่มต้นที่ผู้นำ ขยายไปสู่การปฏิบัติ เช่น เคารพในสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น เช่น บุคคลมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การพูด สามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างสร้างสรรค์ แต่ต้องไม่เป็นการพูดแสดงความคิดเห็นที่ใส่ร้ายผู้อื่นให้เสียหาย การจัดตั้งกลุ่มเณรพี่เลี้ยง แบ่งเป็นกลุ่มให้ดูแลรุ่นน้อง โดยมีพระอาจารย์ประจำกลุ่ม เป็นที่ปรึกษา ทั้งด้านการศึกษาและปฏิบัติตามหลักพระวินัย เน้นเรื่องการเป็นอยู่และมีกิจกรรมจิตอาสา เช่น ช่วยเหลือชาวบ้านที่อยู่รอบบริเวณวัด การจัดตั้งกลุ่มกองทุนขยะ ให้นักเรียนตั้งเป็นกองทุนเพื่อการศึกษาจากขยะ การจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติในโรงเรียน สื่อสารและทำกิจกรรมที่แสดงถึงการทะนุถนอมทรัพยากรธรรมชาติและแหล่งธรรมชาติที่อยู่ในอาณาเขตของโรงเรียนรวมถึงบริเวณชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ การจัดตั้งจัดกลุ่มกิจกรรมให้รู้จักแสดงความคิดเห็นตามสิทธิของตนเอง รวมทั้งรู้จักรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นและเคารพข้อตกลงของคนส่วนใหญ่ การจัดกิจกรรมโครงการ ให้นักเรียนรู้จักแสวงหาทางเลือก ฝึกคิดอะไรใหม่ แก้ปัญหาเป็น เน้นให้นักเรียนทำโครงการเพื่อหาทางเลือกใหม่ โดยสมมุติตัวเองอยู่ในเหตุการณ์นั้น การจัดตั้งกลุ่มจิตอาสาคนรุ่นใหม่หัวใจเกษตร เชิญวิทยากรผู้มีความรู้ความชำนาญมาให้ความรู้ทั้งด้านวิชาการ และปฏิบัติ โรงเรียนให้การสนับสนุนจัดอบรม และนำนักเรียนศึกษาปฏิบัติทำงานจริง การจัดตั้งกลุ่มจิตอาสา พี่นักเรียนเป็นแกนหลักนำน้องเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน และผู้ปกครอง โรงเรียนจัดครูที่ปรึกษากลุ่มจิตอาสาดูแลพร้อมกับให้คำปรึกษานักเรียน และช่วยประสานกับชุมชน และผู้ปกครอง

๕.๒.๒) ขบวนการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี เช่น กิจกรรมการบริการสังคมมีความรับผิดชอบ ให้มุ่งมั่นพัฒนาสังคมส่วนรวมในวงกว้างระดับจังหวัดโดยไม่เห็นแก่ผลประโยชน์ของตน กิจกรรมพี่ให้น้อง โดยให้รุ่นพี่สอนการบ้านน้องและแบ่งปันอุปกรณ์การเรียน ช่วยซ่อมแซมกุฎีให้มีสภาพใช้งานได้เป็นปัจจุบัน กิจกรรมกลุ่มนักเรียนทำตารางรับผิดชอบในส่วนของโรงเรียนแต่ละห้อง ช่วยกันดูแลอุปกรณ์การเรียนและของมีค่าอย่างอื่นของเพื่อนเณร คนไหนที่หลงลืมไว้ที่ห้องให้นำส่งกรรมการกลางลงบันทึกไว้ วันรุ่งขึ้นประกาศหาเจ้าของ ทางโรงเรียนบันทึกความดี

ให้กับกลุ่มงาน สีนทอมถวายรางวัลแห่งความดีให้กับกลุ่มงาน ซึ่งหลงพ่อผู้อำนวยการสนับสนุนใน ส่วนของรางวัล กิจกรรมโครงการประกวดแต่ละชั้นปี เอาปัญหามาเป็นตัวตั้ง เพื่อให้เด็กถกเถียง โดยใช้เรื่องในอดีตเป็นโจทย์ กิจกรรมการเรียนการสอนให้ลูกเณรรู้จักการประยุกต์ เพราะจะไม่ทำให้เด็ก ยึดติดกับเนื้อหา กิจกรรมมอบความรักให้เพื่อน โรงเรียนเสริมสร้างให้กลุ่มนักเรียนแต่ละชั้นปี มีกลุ่ม กิจกรรมไปร่วมกับชาวบ้านและวัดที่อยู่ใกล้โรงเรียน โรงเรียนนำโดยคณะครูเข้าหาชุมชนรับอาสาใน ส่วนที่ต้องใช้กำลังคนและประสานกับกลุ่มตัวแทนผู้ปกครอง กลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มศิษย์เก่า พร้อมทั้งให้ เวทีในการแสดงออกทางความคิดและมีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียน กิจกรรมใช้สมุดบันทึกแห่ง การทำความดี ให้เพื่อน หรือคุณครู ลงบันทึกให้เมื่อทำความดี ทุกต้นเดือนมีการประกาศการทำความ ดีให้กับนักเรียนที่มีจิตสำนึกที่ดี เพื่อเป็นกำลังใจ และเป็นตัวอย่างที่ดีกับเพื่อนร่วมโรงเรียน สร้าง กิจกรรมโดยใช้สมุดแห่งความดี เช่น ให้ความเคารพเชื่อฟังครูอาจารย์ ตั้งใจเรียนหนังสือ รวมทั้ง ทำงานต่างๆ ที่ครูมอบหมายด้วยความตั้งใจและเอาใจใส่ กิจกรรมการจัดประกวดเล่านิทาน การ ดำรงชีวิตด้วยการเคารพธรรมชาติ ให้นักเรียนได้เห็นภาพในอดีตที่ธรรมชาติแวดล้อมยังคงมีอยู่ก่อน แปรเปลี่ยนไป หรือควรสร้างจินตนาการให้นักเรียนสัมผัสกับความงาม ความบริสุทธิ์ และความสุขของ การมีอยู่ของธรรมชาติโดยรอบ กิจกรรมจัดประกวดการจัดอาคาร สถานที่ หรือบริเวณในโรงเรียนให้ สะอาด ปลอดภัย สวยงาม มีลักษณะปลอดภัย โปร่ง นักเรียนรู้สึกสบายใจยามใกล้ชิดธรรมชาติ รวมถึง ตกแต่งห้องเรียน ให้มีบรรยากาศของการเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติสร้างอารมณ์ของความรักความหวง แหวนให้เด็กนักเรียนผูกพันต่อธรรมชาติมีอยู่ในบริเวณและโดยรอบโรงเรียน แนะนำให้รู้จักประวัติของ สิ่งที่เป็นธรรมชาติในโรงเรียน และกระตุ้นให้ต้องระวังรักษาให้คงอยู่ตลอดไป เช่น ต้นไม้ใหญ่ที่อยู่ใน วิทยาลัย สัตว์น้อยใหญ่ที่อาศัยอยู่ รวมไปถึงขุนเขาป่าไม้หรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติใกล้เคียง กิจกรรมโครงการเพื่อน จัดให้ตั้งกลุ่ม ในแต่ละห้องเรียน และสร้างเครือข่ายกับโรงเรียนที่อยู่ในพื้นที่ ใกล้กัน ซึ่งเป็นเขตติดแนวชายแดนประเทศลาว ซึ่งมีปัญหาเสพติดรุนแรงระบอบในกลุ่มวัยรุ่น ใช้ เครือข่ายกลุ่ม ระหว่างโรงเรียนให้ข้อมูลข่าวสาร และคอยให้กำลังใจเพื่อนในโรงเรียน สร้างความ ไว้วางใจในกลุ่ม มีอาจารย์แนะแนวคอยให้คำปรึกษาอย่างใกล้ชิด กิจกรรมโครงการครัวปลอดภัยในโรงเรียน โดยให้นักเรียนตั้งกลุ่มทำโครงการประกวดการปลูกพืชผักในภาชนะเหลือใช้ ปลอดภัยแล้วจัดทำอาหารพื้นบ้าน ให้ชาวบ้านที่เป็นผู้ปกครองมาร่วมกิจกรรม วัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้ปกครอง และโรงเรียนได้มีการพบปะแลกเปลี่ยนปัญหาพร้อมกัน พร้อมทั้งถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านให้นักเรียน ได้เรียนรู้ และมีกิจกรรมร่วมกัน กิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียน เช่น มัคคุเทศก์วัยใส การแข่งกีฬา การ

ประกวดในด้านต่างๆ ต้องฝึกฝนตนเองให้เป็นผู้รู้จักแพ้ ชนะ และให้อภัย รวมทั้งยอมรับในคำตัดสินของคณะกรรมการกิจกรรมโฮมรูม ทุกวันพุธ โดยให้รุ่นพี่แนะนำเสนอโครงการจิตอาสาเพื่อสังคม คุณครูคอยให้คำแนะนำอย่างใกล้ชิด กิจกรรมโครงการศิลปวัฒนธรรม จัดประกวดการแข่งขัน ตอบปัญหาธรรม จัดพานดอกไม้ การแสดงดนตรีของนักเรียน เป็นต้น โครงการธรรมสัญจร ผ่านสถานีจิตอาสาที่สมัครเข้าร่วมโครงการ ด้วยการผ่านการอบรมจากคณาจารย์ และส่งเสริมด้านงบประมาณ ปี ละ ๒๐๐,๐๐๐. บาท (สองแสนบาทถ้วน) กิจกรรมในห้องเรียน เสริมสร้างนิสัยนักเรียนและครูแนะแนว ให้อยู่กับคุณครูที่ปรึกษาสร้างความไว้วางใจในกลุ่ม และเคารพในสิทธิของผู้อื่น และการยอมรับการแสดงออกของเพื่อน ๆ โดยมีกิจกรรมโรงเรียน และชุมชนให้การสนับสนุน และกิจกรรมการเรียนการสอน ควรมีความหลากหลาย ตามผู้เรียน วัย ระดับชั้น และสาระ เช่น เด็กประถมเริ่มด้วยการสร้างทักษะ และคุณลักษณะ มีทักษะทางสังคม มีการจัดการตัวเอง ต้องเจอคำตอบเอง เรื่องคุณลักษณะค่านิยม ต้องเคารพผู้อื่น ต้องทำหน้าที่ ต้องมีวินัย ไม่เรียนตัวเนื้อหาวิชา ไม่ท่องจำ ต้องเน้นทัศนคติอยู่ร่วมกันในสังคม ทักษะการอยู่ร่วมกัน พอชื่น ม.ต้น ต้องเรียนเนื้อหาสาระมากขึ้น การปกครองเป็นแบบไหน สอดคล้องแนวคิดเศรษฐกิจอย่างไร พอ ม.ปลาย เริ่มเรียนเนื้อหาวิชา เพื่อเตรียมพร้อมต่อยอด

๕.๒.๓) ขบวนการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี เช่น การสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมด้านจิตอาสา ระหว่างโรงปริยัติธรรมแผนกสามัญ และกลุ่มครูพระสอนศีลธรรมออกให้บริการด้านวิชาการแก่โรงเรียนในจังหวัดพร้อมทั้งกลุ่มจิตอาสาจากโรงปริยัติธรรมแผนกสามัญลงพื้นที่ การสร้างการมีส่วนร่วมระหว่งกลุ่มพี่แนะแนวน้อง กิจกรรมพี่แนะแนวน้อง เริ่มตั้งแต่เรื่องการปฏิบัติตนในโรงเรียน การใช้ชีวิตในโรงเรียนและนอกโรงเรียนด้วยการปลอดภัยจากยาเสพติด ครูแนะแนวเป็นที่ปรึกษาอย่างใกล้ชิดพร้อมให้การสนับสนุนด้านกิจกรรม เช่น ออกเยี่ยมบ้านน้องให้กำลังใจน้องและประสานกับผู้ปกครอง ผลเป็นที่พอใจทั้งชุมชน และผู้ปกครอง การสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างพระกับชาวบ้าน จัดกลุ่มอาสาพระสังฆาธิการ ซึ่งมีเครือข่ายกับครูพระสอนศีลธรรม ด้วยการทำกิจกรรมกลุ่มด้านสาธารณสุขขั้นต้น ให้ความรู้กับชาวบ้านที่มาปฏิบัติธรรมที่วัดเป็นหลัก เช่น โครงการหมอชาวบ้านด้วยยาสมุนไพรไทย การเสริมสร้างกลุ่มจิตอาสาหัวใจวันใสให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อมเป็นกรณีพิเศษ โดยอาจารย์ที่ปรึกษาคอยต่อยอดถึงปัญหาและผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม และธรรมชาติที่เกิดขึ้นในมหาวิทยาลัยให้นักศึกษาเห็นเป็นกรณีๆ พร้อมกับสื่อสารให้นักเรียนเห็นถึงวิถีแก้ไข และอาสาทำเป็นตัวอย่างแล้วจึงชักจูงนักศึกษาให้ร่วมมือช่วยกัน การจัด

กิจกรรมที่ยึดหลักการมีส่วนร่วม โดยเปิดโอกาสให้ครู พ่อแม่ ผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน องค์กร และหน่วยงานอื่น มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม เช่น กิจกรรมวันพ่อ กิจกรรมวันแม่ เป็นต้น การจัดกิจกรรมในมหาวิทยาลัย สร้างเครือข่ายร่วมกับกับองค์กรภายนอก เช่น โครงการประกวดสวดมนต์หมู่ ทำนองสรภัญญะ ทุกระดับชั้น ทั้งนักเรียนนักศึกษา และประชาชนทั่วไป การจัดกิจกรรม กีฬาสัมพันธ์ร่วมกันระหว่าง ชุมชน นักศึกษา และเครือข่ายผู้ปกครอง การจัดทำโครงการ สื่อการเรียน การสอน พัฒนาให้นักศึกษาสามารถนำไปใช้จริง โดยเน้นด้านจิตอาสากับการอยู่ร่วมกันในสังคม การเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน เพื่อช่วยรักษาและเผยแพร่วัฒนธรรมประเพณีของชุมชนไว้ โรงเรียนจะมี ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา เช่น ประเพณีการทำบุญเมื่อถึงวันสำคัญทางศาสนา ประเพณีวันสงกรานต์ ประเพณีวันลอยกระทง การสนับสนุนนักเรียนให้ร่วมกิจกรรมของชุมชนที่อยู่ รอบโรงเรียนเพื่อที่นักเรียนได้รับประสบการณ์ในการดำรงชีวิตกับโลกภายนอก การนำนักเรียนร่วมกัน อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน โดยให้ทุกคนโรงเรียนมีจิตสำนึกในการรักษา สิ่งแวดล้อม เช่น ป่าชุมชนในโรงเรียน ร่วมใจกันอนุรักษ์ป่า เพื่อให้เป็นที่อยู่ของสัตว์ต่างๆ การสร้าง เครือข่ายจิตอาสาคนรุ่นใหม่ ด้วยวินัยในตนเองเพื่อเป็นตัวอย่างในการทำหน้าที่พลเมืองดี แสดงถึงการ มีความรับผิดชอบ และมีจิตสาธารณะต่อสังคม โดยเฉพาะการให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อมเป็นกรณี พิเศษ และคอยต่อยอดแก้ปัญหา และผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม และธรรมชาติที่เกิดขึ้นใน โรงเรียนให้นักเรียนเห็นเป็นกรณีๆ พร้อมกับสื่อสารให้นักเรียนเห็นถึงวิถีแก้ไข และอาสาทำเป็น ตัวอย่างแล้วจึงชักจูงนักเรียนให้ร่วมมือช่วยกัน การจัดทำโครงการร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนโดยให้ทุกคนในชุมชนมีจิตสำนึกในการรักษา สิ่งแวดล้อม เช่น ชุมชนที่มีป่ารอบหมู่บ้าน ส่งเสริมให้คุณครู และนักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมร่วมใจกัน อนุรักษ์ป่าชุมชน เพื่อให้เป็นที่อยู่ของสัตว์ต่างๆ รวมทั้งยังเป็นแหล่งหลบภัยของลูกสัตว์ด้วย การจัด โครงการโรงเรียนสัมพันธ์ จัดออกเยี่ยมบ้านนักเรียน และชุมชนทุกวันศุกร์ โดยผู้อำนวยการโรงเรียน เป็นผู้นำออกเยี่ยมบ้านและชุมชน ซึ่งมีนักเรียนเป็นผู้ประสานกับทางบ้านและชุมชน การจัดกิจกรรม โรงเรียนร่วมกับชุมชน เพื่อช่วยรักษา และเผยแพร่วัฒนธรรมประเพณีของชุมชนไว้ ในชุมชนจะมี ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา เช่น ประเพณีวัฒนธรรมไทดำ ประเพณีการทำบุญเมื่อ ถึงวันสำคัญทางศาสนา ประเพณีวันสงกรานต์ ประเพณีวันลอยกระทง การส่งเสริมนักเรียนให้มีส่วน ร่วมในการอนุรักษ์วัฒนธรรมถิ่นไทดำ เนื่องด้วยโรงเรียนอยู่กับชุมชนไทดำ ทางโรงเรียนได้ให้การ สนับสนุนให้นักเรียนใส่ชุดประจำถิ่นเพื่อให้เกิดความภูมิใจในวัฒนธรรมถิ่นไทดำ และสนับสนุนให้

นักเรียนได้มีเวทีในการแสดงออกในด้านศิลปะการแสดงของชุมชน ไทดำ เป็นผลให้นักเรียนเกิดความภูมิใจ และมีรายได้เป็นทุนการศึกษาอีกทางหนึ่ง ผู้ปกครองให้การสนับสนุนเป็นอย่างดีร่วมกับทางโรงเรียน การจัดอบรมนักเรียนแกนนำกลุ่มจิตอาสาห้องพลังน้องกุโลก ตั้งกลุ่มจิตอาสาโดยโรงเรียนให้การสนับสนุน เนื่องจากเป็นเขตรอยต่อหลายจังหวัดมียาเสพติดระบาดมาก โดยการทำกิจกรรมช่วยเป็นหูเป็นตาให้คุณครูแล้วช่วยกันเฝ้าระวังชุมชนน้องนักเรียนเข้าร่วมกลุ่มจิตอาสา ทางโรงเรียนให้การสนับสนุนโดยได้ประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนได้รับทราบโครงการ ผู้ปกครองให้การสนับสนุน ผลของโครงการประสบความสำเร็จลดปัญหาเสพติดได้ระดับเป็นที่น่าพอใจ การสร้างเครือข่ายกับองค์กรภายนอก เช่น โครงการพัฒนาจิตผู้ต้องขัง ด้วยการร่วมมือกับสถาบันพลังจิตตานุภาพซึ่งทางสถาบันให้การส่งเสริมด้านวิทยากรที่เชี่ยวชาญ และสนับสนุนด้านงบประมาณ ผลเป็นที่ยอมรับทั้งผู้ต้องขังและเจ้าหน้าที่ ทำให้ในเรือนจำจังหวัดเลยได้รับความร่วมมือจากผู้ต้องขัง และเจ้าหน้าที่เป็นอย่างดีทำให้เกิดการปกครองอย่างมีประสิทธิภาพขึ้นลดความรุนแรง และสภาวะจิตดีขึ้น และการสร้างเสริมเครือข่ายร่วมกับประชาชน และทุกภาคส่วนในการเสริมสร้างการป้องกัน และปราบปรามการทุจริตให้ตระหนักถึงพิษภัย การทุจริต

๕.๒.๔) ขบวนการบูรณาการเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี เช่น ครูสามารถบูรณาการความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เข้ากับวิชาที่รับผิดชอบสอนอยู่ และมหาวิทยาลัยสร้างเสริมนักศึกษาแกนนำ โครงการอบรมวาทศิลป์ เน้นหลักสูตรสร้างผู้นำด้านจิตอาสา เมื่อได้ผู้นำด้านจิตอาสาจากโครงการวาทศิลป์ ส่งเสริมให้ลงพื้นที่ปฏิบัติจริง บูรณาการกับหลักสูตรเสริมของมหาวิทยาลัย

๕.๒.๕) ขบวนการดำเนินนโยบายเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี เช่น การใช้ระบบประชุม โดยให้ตั้งตัวแทนฝ่ายที่ได้รับการลงมติจากกลุ่ม นำเสนอข้อดี และข้อเสียของปัญหาแต่ละส่วนมาวิพากษ์ในที่ประชุม ให้แต่ละส่วนงานวิเคราะห์ปัญหาหาร่วมกัน แล้วสรุปแนวทางปฏิบัติจัดทำแผนการดำเนินงาน การประชุมความพร้อมประจำเดือน ให้ความโปร่งใสกับบุคลากร สร้างความเสมอภาค โดยผู้บริหารใช้หลักธรรมาภิบาลเป็นหลักในการบริหารโรงเรียน โดยผ่านที่ประชุมประเดือนของโรงเรียน ผู้บริหารจะให้ความสำคัญกับ การส่งเสริมให้มีสถานักเรียน และจัดให้มีการเลือกตั้งกรรมการสถานักเรียน โดยให้นักเรียนมีการเสนอนโยบายของตนเอง และกลุ่ม การส่งเสริมให้ครู และนักเรียนเสนอโครงการ เช่น โครงการ พัฒนาถิ่นวัฒนธรรมด้วยคนรุ่นใหม่หัวใจรักบ้านเกิดร่วมกับ

วัฒนธรรมอำเภอเชียงคาน อบรมให้ความรู้นักเรียน ด้านภาษาถิ่นไทเลย ด้านความรู้อาหารถิ่นไทเลย และประวัติศาสตร์เมืองเชียงคาน เป็นต้น การสร้างเครือข่ายผู้ปกครองนักเรียน รูปแบบกรรมการบริหารเครือข่ายโดยผ่านสมาคมผู้ปกครอง เลือกคณะกรรมการมาร่วมเสนอแนวนโยบาย ร่วมกับทางโรงเรียน และส่งเสริมสถานักเรียน ให้ตัวแทนนักเรียนมีเวทีในการแสดงความคิดเห็นโดยให้เข้าร่วมประชุมเสนอแนวนโยบายด้านการพัฒนาภายในโรงเรียนและการร่วมมือกับชุมชน

๕.๓) ผลการวิเคราะห์การสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนวพระพุทธศาสนา

ผู้วิจัยได้ทำการทดลองการจัดกิจกรรมการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี โดยทำการศึกษานำจำนวน ๒ โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา และโรงเรียนมัธยมศึกษา ในเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เพื่อทดสอบการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี โดยการจัด “กิจกรรมใช้สมุดบันทึกแห่งการทำความดี” ให้กับนักเรียนทั้ง ๒ โรงเรียน จากการทดลองจัด “กิจกรรมใช้สมุดบันทึกแห่งการทำความดี” เป็นเวลา ๑ เดือน

ผลการศึกษาพบว่า ผลการวิเคราะห์การสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี สำหรับโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาเกิดการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปลูกจิตสำนึกการทำความดีได้อย่างมีประสิทธิภาพ เกิดการปฏิบัติการทำความดีอย่างเป็นรูปธรรม และเกิดการบูรณาการระหว่างลูกเณร และชุมชนใกล้เคียงเพื่อความสมัครสมานสามัคคี โดยลูกเณรมีการปฏิบัติกิจกรรมการทำความดีและบันทึกรายการความดีหลากหลาย เช่น ลูกเณรที่มีความสามารถในรายวิชาที่ยาก เช่น คณิตศาสตร์ ได้มีการช่วยเหลือเพื่อนในชั้นเรียนติวหนังสือวิชานี้ การรณรงค์การเก็บขยะในโรงเรียนและในชุมชน การรณรงค์ไม่นำสัตว์มาปล่อยในวัด การช่วยรณรงค์การต่อต้านยาเสพติดภายในวัด และบริเวณใกล้เคียง กิจกรรมการสวดมนต์สำหรับสามเณรในโรงเรียนพระปริยัติธรรม การเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาหลักสูตรด้านเทคโนโลยีที่ทางโรงเรียนจัดขึ้น จัดตั้งกลุ่มเณรพี่เลี้ยงให้ไปดูแลรุ่นน้อง โดยมีพระอาจารย์ประจำกลุ่มเป็นที่ปรึกษา ทั้งด้านการศึกษา และปฏิบัติตามหลักพระวินัย เน้นเรื่องการเป็นอยู่ และมีกิจกรรมจิตอาสา เช่น ช่วยเหลือชาวบ้านที่อยู่รอบบริเวณวัด กิจกรรมโฮมรูม ทุกวันพุธ โดยให้ลูกเณรรุ่นพี่แกนนำเสนอโครงการจิตอาสาเพื่อสังคม คุณครูคอยให้คำแนะนำอย่างใกล้ชิด จากผลการจัดกิจกรรมและผลที่ได้รับจากการจัดกิจกรรม จะเห็นได้ว่าอยู่ในระดับเป็นที่

น่าพอใจ จะนำไปสู่การพัฒนาโครงการ ขยายกลุ่มเป้าหมาย เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ และบูรณาการหลายภาคส่วนในวงกว้างขึ้นต่อไป

สำหรับผลการวิเคราะห์การสร้างความเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี สำหรับโรงเรียนมัธยมศึกษา ในเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๑๙ ผลการศึกษาพบว่าเกิดการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปลูกจิตสำนึกการทำความดีได้อย่างมีประสิทธิภาพ เกิดการปฏิบัติการทำความดีอย่างเป็นรูปธรรม และเกิดการบูรณาการระหว่างลูกเณรและชุมชนใกล้เคียงเพื่อความสมัครสมานสามัคคี โดยลูกเณรมีการปฏิบัติกิจกรรมการทำความดีและบันทึกรายการความดีหลากหลาย เช่น จัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ประชาสัมพันธ์ สื่อสารและทำกิจกรรมที่แสดงถึงการทะนุถนอมทรัพยากรธรรมชาติ และแหล่งธรรมชาติที่อยู่ในอาณาเขตของโรงเรียนรวมถึงบริเวณชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ กิจกรรมพี่ให้น้อง โดยให้รุ่นพี่สอนการบ้านน้อง และแบ่งปันอุปกรณ์การเรียน กิจกรรมกลุ่มนักเรียนทำตารางรับผิดชอบในส่วนของโรงเรียนแต่ละห้อง ช่วยกันดูแลอุปกรณ์การเรียน และของมีค่าอย่างอื่น กิจกรรมการรณรงค์การเก็บขยะในชุมชน กิจกรรมโครงการเพื่อน จัดให้ตั้งกลุ่ม ในแต่ละห้องเรียน และสร้างเครือข่ายกับโรงเรียนที่อยู่ในพื้นที่ใกล้เคียง ซึ่งเป็นเขตติดแนวชายแดนประเทศลาว ซึ่งมีปัญหาเสพติดรุนแรงระบอบในกลุ่มวัยรุ่น ใช้เครือข่ายกลุ่ม ระหว่างโรงเรียนให้ข้อมูลข่าวสาร และคอยให้กำลังใจเพื่อนในโรงเรียน สร้างความไว้วางใจในกลุ่ม มีอาจารย์แนะแนวคอยให้คำปรึกษาอย่างใกล้ชิด กิจกรรมโฮมรูม ทุกวันพุธ โดยให้รุ่นพี่แนะนำเสนอโครงการจิตอาสาเพื่อสังคม คุณครูคอยให้คำแนะนำอย่างใกล้ชิด การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์วัฒนธรรมถิ่นไทดำ โดยใส่ชุดประจำถิ่น เพื่อให้เกิดความภูมิใจในวัฒนธรรมถิ่นไทดำ และการฝึกซ้อมศิลปะการแสดงของชุมชนไทดำ จากผลการจัดกิจกรรมและผลที่ได้รับจากการจัดกิจกรรม จะเห็นได้ว่าอยู่ในระดับที่น่าพอใจ จะนำไปสู่การพัฒนาโครงการ ขยายกลุ่มเป้าหมาย เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ และบูรณาการหลายภาคส่วนในวงกว้างขึ้นต่อไป

อภิปรายผล

ตอนที่ ๑) อภิปรายผลการวิเคราะห์รูปแบบการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนวพระพุทธศาสนา

จากผลการศึกษาที่พบว่า รูปแบบการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี มีรูปแบบหลักๆที่พบจากการวิจัยครั้งนี้ ๕ รูปแบบ ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

รูปแบบการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนวพระพุทธศาสนา

จากผลการศึกษาในรูปแบบการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีจะเห็นได้ว่า “รูปแบบการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนวพระพุทธศาสนา” เป็นรูปแบบที่โดดเด่นมีกิจกรรมเสริมสร้างรูปแบบนี้มากที่สุด เช่น การปลูกจิตสำนึกด้านคุณธรรม จริยธรรม และปฏิบัติตนตามหลักธรรม การปลูกจิตสำนึกให้เกิดความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ประเทศชาติ การปลูกฝังค่านิยมเรื่องความซื่อสัตย์สุจริตให้กับลูกเณร การปลูกฝังเรื่องความรัก การปลูกฝังให้นักเรียนมีจิตใต้สำนึกที่ดี การปลูกจิตสำนึกการเป็นสมาชิกของสังคมที่ดี การปลูกจิตสำนึกและร่วมกับนักเรียนในการทำกิจกรรม ที่เอื้อต่อสิ่งแวดล้อมและการดำรงชีวิตของสิ่งมีชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติ การสอดแทรกจิตสำนึกความเป็นพลเมืองที่ดีลงในวิชาต่างๆ ไปทุกครั้งที่มีโอกาสโดยอาศัยความรู้เพิ่มเติมจากแหล่งความรู้ต่าง การเสริมสร้างค่านิยมให้สังคมมีความซื่อสัตย์สุจริต การปลูกฝังคุณธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ ส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จัก และเข้าใจตนเอง สร้างจิตสำนึกในธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปรับตัวและปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม และดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข การเสริมสร้างให้นักเรียนร่วมสร้างความรู้สึกรับผิดชอบต่อปัญหาที่เกิดขึ้นในโรงเรียน ที่บ้านหรือชุมชน การให้ความเคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น มีความกระตือรือร้นที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของชุมชนและสังคม มีคุณธรรมและจริยธรรมเป็นหลักในการดำเนินชีวิตอย่างผาสุก การสร้างเสริมด้านความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน การใช้หลักพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางปฏิบัติและการปฏิบัติตนตามกฎระเบียบของชุมชน เหล่านี้สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาของคณะกรรมการจัดทำ

ยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์^{๗๕} ที่กล่าวถึงการปรับเปลี่ยนค่านิยม และวัฒนธรรม (Transformation of Culture) มุ่งเน้นให้สถาบันทางสังคมร่วมปลูกฝังค่านิยมวัฒนธรรมที่พึงประสงค์โดยบูรณาการร่วมระหว่าง “ครอบครัว ชุมชน ศาสนา การศึกษาและสื่อ” ในการหล่อหลอมคนไทยให้มีคุณธรรม จริยธรรม ในลักษณะที่เป็น “วิถี” การดำเนินชีวิต ประกอบด้วย การปลูกฝังค่านิยม และวัฒนธรรมผ่านการเลี้ยงดูในครอบครัว การบูรณาการเรื่องความซื่อสัตย์ วินัย คุณธรรม จริยธรรม ในการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา การสร้างความเข้มแข็งในสถาบันทางพระพุทธศาสนา เพื่อเผยแพร่หลักคำสอนที่ดีงามให้แก่ประชาชน การปลูกฝังค่านิยมและวัฒนธรรมโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน โดยการพัฒนาผู้นำชุมชนให้เป็นต้นแบบของการมีคุณธรรมจริยธรรม การสร้างค่านิยม และวัฒนธรรมที่พึงประสงค์จากภาคธุรกิจ โดยกระตุ้นให้ภาคธุรกิจมีการบริหารจัดการอย่างมีธรรมาภิบาล การใช้สื่อและสื่อสารมวลชนในการปลูกฝังค่านิยมและวัฒนธรรมของคนในสังคมและการส่งเสริมให้คนไทยมีจิตสาธารณะและมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม

รูปแบบการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนวพระพุทธศาสนา

จากผลการศึกษาที่พบว่า รูปแบบการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีนั้นมีหลากหลายรูปแบบ เช่น การจัดทำแผนงาน โครงการ ปฏิทินงาน และปฏิบัติกิจกรรม การประเมินผลพัฒนาผู้เรียน และจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุตามเป้าหมาย การชี้แจงและทำความเข้าใจกับผู้เรียน และผู้ปกครองเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ การตั้งกลุ่มจิตอาสา เพื่อเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี ทำงานเป็นทีม และมีคุณธรรมและเสริมสร้างกรณีที่โครงการประเมินแล้วได้รับการตอบสนองจากนักเรียน และครูในโรงเรียน พร้อมจัดทำเอกสารหลักฐานการประเมินผลเพื่อนำมาวิเคราะห์จุดอ่อนจุดแข็งของโครงการ เหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการจัดกิจกรรม สอดคล้องกับแนวคิดหลักของ สุพักตร์ พิบูลย์^{๗๖} ที่ระบุถึงการจัดกิจกรรมจิตสาธารณะในสถานศึกษา ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน

^{๗๕} อ่างแล้ว, คณะกรรมการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์,สภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ วาระปฏิรูปพิเศษ ๔ : การกำหนดยุทธศาสตร์ชาติ, หน้า ๑๖,

^{๗๖} สุพักตร์ พิบูลย์, ชุดเสริมทักษะการประเมินโครงการ, (นนทบุรี: จตุพรดีไซน์, ๒๕๕๑), หน้า ๒๑.

พุทธศักราช ๒๕๕๑ นอกจากการเรียนรู้ใน ๘ กลุ่มสาระแล้ว ในส่วนของกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนก็ถือเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง ซึ่งหลักสูตร ได้จำแนกกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนเป็น ๓ ลักษณะ คือ (๑) กิจกรรมแนะแนว (๒) กิจกรรมนักเรียนและ และ (๓) กิจกรรมเพื่อสังคม และสาธารณประโยชน์ ซึ่งเป็นหน้าที่ของสถานศึกษาทุกแห่งจะต้องเน้นการสร้างเยาวชนที่มีความสมดุล ให้ผู้เรียนต้อง “เป็นคนเก่ง เป็นคนดี มีคุณลักษณะ และมีสมรรถนะตามที่หลักสูตรกำหนด” การให้นักเรียนทำกิจกรรมเพื่อสังคม และสาธารณประโยชน์ เป็นความมุ่งหวังที่จะสร้าง “จิตสาธารณะ” และคุณลักษณะแฝงอื่นๆ อีกมากมาย ผ่านกิจกรรมนี้ ในการสร้างจิตสาธารณะ คงมีหลายแนวทาง “สถานศึกษาจะต้องคิดกิจกรรม ที่มีความเป็นไปได้ ง่าย และสะดวกในการปฏิบัติ แต่ให้ผลดี”

รูปแบบการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนวพระพุทธานุชาสนา

จากผลการศึกษาที่พบว่า รูปแบบการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีนั้น ได้แก่ การเกิดการมีส่วนร่วมระหว่าง ครู ผู้เรียน ชุมชนและผู้ปกครอง การมีส่วนร่วมระหว่างครูกับนักเรียน โดยการออกแบบกิจกรรมร่วมกับผู้เรียนให้สอดคล้องกับความสามารถ ความถนัด ความสนใจของผู้เรียน และเป็นไปตามหลักการ ปรัชญา และแนวการจัดกิจกรรมพัฒนานิสิตในมหาวิทยาลัย การใช้กระบวนการมีส่วนร่วม และการเรียนรู้แบบร่วมมือมากกว่าเน้นการแข่งขันบนพื้นฐาน การปฏิบัติตามหลักพระพุทธานุชาสนา และการสร้างเครือข่ายผู้ปกครองและชุมชน เป็นผู้ให้ความร่วมมือ สนับสนุน และสานต่อโครงการต่างๆ ที่ถือกำเนิดขึ้น โดยครูเป็นฟันเฟืองสำคัญต่อการเชื่อมโยงองค์คณะเหล่านี้ เพื่อที่จะหล่อหลอมนักศึกษา ชุมชน ให้กลายเป็นพลโลกที่ดี สอดคล้องกับแนวคิดของ ญัฐวุฒิ เทพทวี^{๗๗} ที่ระบุดังการสร้างจิตสาธารณะเพื่อส่วนรวม และแนวทางการสร้างจิตสาธารณะไว้ว่า จิตสาธารณะเพื่อส่วนรวมจะกระทำโดยการกระทำของตนเอง ต้องมีความรับผิดชอบต่อตนเอง เพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบ และเกิดความเสียหายต่อส่วนรวม การมีบทบาทช่วยสังคมในการรักษาประโยชน์ของส่วนรวม เพื่อแก้ปัญหา สร้างสรรค์สังคม ซึ่งถือว่าเป็นความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม ส่วน

^{๗๗} ญัฐวุฒิ เทพทวี, “สิ่งที่เรียกว่าจิตสำนึก”, <<http://www.learners.in.th/blogs/posts>>, ธันวาคม ๒๕๕๔.

แนวทางการสร้างจิตสาธารณะ เช่น การสร้างวินัยในตนเอง การให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อม และการตระหนักถึงปัญหา และผลกระทบที่เกิดขึ้นกับสังคม

รูปแบบการบูรณาการเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนวพระพุทธศาสนา

จากผลการศึกษาที่พบว่า รูปแบบการบูรณาการเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีนั้น มีการบูรณาการสอนบนพื้นฐานการคิดวิเคราะห์วิจารณ์ เพิ่มกิจกรรมในห้องเรียน เสริมด้านความเข้าใจและอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีถิ่น มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้บูรณาการกับสถาบันพลังจิตตานุภาพ และเผยแพร่ผลงานที่ประสบผลสำเร็จกับหน่วยงานและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง การบูรณาการสื่อการสอน การใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้มีประสิทธิภาพอย่างชัดเจนโดยให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วม และการบูรณาการเรียนวิชาประวัติศาสตร์ และหน้าที่พลเมืองร่วมกับวิชาอื่นๆ ในกลุ่มสังคมศึกษา เรียนควบคู่ และเชื่อมโยงกันตลอด เหล่านี้แสดงถึงการบูรณาการทั้งภายใน และภายนอกอย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับแนวคิดของ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ^{๗๘} ที่ระบุถึงการสร้างเสริมความรับผิดชอบให้เกิดขึ้นได้ จะทำให้สังคมมีพลเมืองดีมีประสิทธิภาพในการทำงานร่วมกับผู้อื่น การบูรณาการเรื่องความซื่อสัตย์ วินัย คุณธรรม จริยธรรม ในการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา โดยให้สถานศึกษาสอดแทรกการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และการมีจิตสาธารณะเข้าไปในทุกสาระวิชาและในทุกกิจกรรม รวมทั้งปรับสภาพแวดล้อมทั้งภายใน และภายนอกสถานศึกษาให้เอื้อต่อการมีคุณธรรม จริยธรรม และจิตสาธารณะ รวมถึงการรักษาขนบธรรมเนียม และประเพณีอันดีงาม

รูปแบบด้านนโยบายเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนวพระพุทธศาสนา

จากผลการศึกษาที่พบว่า รูปแบบด้านนโยบายเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีที่มีการเสริมนโยบาย ให้ผู้ปฏิบัติเป็นผู้มีเหตุผลและรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น มีการแลกเปลี่ยนความ

^{๗๘} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๔๒), หน้า ๕.

คิดเห็นระหว่างกัน ผู้บริหารเป็นทั้งครู และเป็นต้นแบบที่ให้ลูกเณรจะดูแบบอย่างเป็นพิเศษ และยังเป็นต้นแบบให้กับครูเป็นผู้ดูแลครูอื่นๆ ให้เป็นต้นแบบที่เหมาะสมด้วย ผู้บริหารจึงเป็นต้นแบบ และมีบทบาทที่สำคัญมากที่สุดในโรงเรียนในการปลูกฝังทัศนคติ และค่านิยมเรื่องความซื่อสัตย์สุจริต ผู้บริหารชี้แจง ทำความเข้าใจ และสร้างความตระหนักให้กับบุคลากร และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกคนเห็นคุณค่าและร่วมมือในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และการให้คำปรึกษา ประเมินผล และสร้างขวัญ กำลังใจแก่ผู้ปฏิบัติงานในการจัดกิจกรรมพัฒนาของกรรมการนักเรียนนั้น ผลการศึกษาที่พบดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับแนวคิดของ สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล^{๗๙} ที่กล่าวถึงสถาบันการศึกษาซึ่งเกี่ยวข้องกับผู้กำหนดนโยบายไว้ว่า สถาบันการศึกษาในสังคมไทยในอดีต วัตถุประสงค์เป็นแหล่งการเรียนรู้ของชนชาวไทยในปัจจุบันสังคมไทยมีการปฏิรูปการศึกษา และมีการตราพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ซึ่งส่งผลให้การศึกษาของสังคมไทยมีการพัฒนาในด้านต่างๆ เช่น ๑) การปฏิรูปการศึกษาของไทย ๒) มุ่งปฏิรูปการศึกษาที่ให้ครูปฏิรูปการเรียนรู้ ๓) มีการจัดการศึกษานอกระบบ และ ๔) ให้ผู้เรียนเป็นผู้ใฝ่เรียนรู้ ดังนั้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้บริหารผู้กำหนดนโยบายควรตระหนัก และให้ความสำคัญในประเด็นต่างๆ เพื่อนำไปสู่การสร้างเสริมจิตสำนึก ความเป็นพลเมืองดีของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

ตอนที่ ๒) อภิปรายผลการวิเคราะห์ขบวนการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนวพระพุทธศาสนา

จากผลการศึกษาที่พบว่า ขบวนการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี มีขบวนการหลักๆ ที่พบจากการวิจัยครั้งนี้ ๕ ขบวนการ ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

^{๗๙} สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล, โครงการศึกษาเพื่อพัฒนาตัวชี้วัด “ครอบครัวอยู่ดีมีสุข”, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๕), หน้า ๒๓๐.

๑) ขบวนการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนวพระพุทธศาสนา

จากผลการศึกษาที่พบว่า ขบวนการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี เช่น การเริ่มต้นที่ผู้นำ ขยายไปสู่การปฏิบัติ การจัดตั้งกลุ่มเฉพาะที่เลี้ยง แบ่งเป็นกลุ่มให้ดูแลรุ่นน้อง โดยมีพระอาจารย์ประจำกลุ่มเป็นที่ปรึกษา ทั้งด้านการศึกษา และปฏิบัติตามหลักพระวินัย เน้นเรื่องการเป็นอยู่ และมีกิจกรรมจิตอาสา การจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติในโรงเรียน การจัดตั้งจัดกลุ่มกิจกรรมให้รู้จักแสดงความคิดเห็นตามสิทธิของตนเอง รวมทั้งรู้จักรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นและเคารพข้อตกลงของคนส่วนใหญ่ การจัดกิจกรรมโครงการ ให้นักเรียนรู้จักแสวงหาทางเลือก ฝึกคิดอะไรใหม่ แก้ปัญหาเป็น เน้นให้นักเรียนทำโครงการเพื่อหาทางเลือกใหม่ โดยสมมุติตัวเองอยู่ในเหตุการณ์นั้น การจัดตั้งกลุ่มจิตอาสาคนรุ่นใหม่หัวใจเกษตร เขียววิทยากรผู้มีความรู้ความชำนาญมาให้ความรู้ทั้งด้านวิชาการ และปฏิบัติ โรงเรียนให้การสนับสนุนจัดอบรม และนำนักเรียนศึกษาปฏิบัติทำงานจริง การจัดตั้งกลุ่มจิตอาสา พี่นักเรียนเป็นแกนหลักนำร่อง เข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชนและผู้ปกครอง โรงเรียนจัดครูที่ปรึกษา กลุ่มจิตอาสาดูแลพร้อมกับให้คำปรึกษานักเรียน และช่วยประสานกับชุมชน และผู้ปกครอง เหล่านี้ แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการเน้นไปที่การสร้างจิตสำนึกให้เกิดขึ้นแก่ผู้เรียนเป็นหลัก สอดคล้องกับแนวคิดของ รัญจวน อินทรกำแหง^{๘๐} ที่ชี้ถึงแนวทางในการเสริมสร้างจิตสำนึกของคนในสังคมว่า จะต้องเกิดขึ้นได้จากการคลุกคลีอยู่กับความถูกต้อง การปลูกฝัง อบรม การฝึกปฏิบัติการได้เห็น ตัวอย่างที่ชวนให้ประทับใจ ปัจจัยเหล่านี้ค่อยๆ โน้มนำใจของบุคคลให้เกิดจิตสำนึกที่ถูกต้อง และการสร้างจิตสำนึกต่อส่วนรวมให้เกิดขึ้น จำต้องอาศัยสถาบันทางสังคมหลายส่วนเข้ามามีส่วนร่วมกัน อาทิ

๑) สถาบันการศึกษา ๒) สถาบันศาสนา ๓) สถาบันครอบครัว และ ๔) สื่อมวลชน ซึ่งจำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับเครือข่ายสถาบัน และกระบวนการทางสังคมที่หลากหลายและต่อเนื่องทั้งใน ส่วนของสถาบันการศึกษาสถาบันครอบครัว องค์กรเอกชน และองค์กรประชาสังคม ฯลฯ

^{๘๐} รัญจวน อินทรกำแหง, ภาพชีวิตจากนวนิยาย, (กรุงเทพมหานคร: อตัมมโย, ๒๕๖๐), หน้า ๒๑.

๒) ขบวนการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนว พระพุทธศาสนา

จากผลการศึกษาที่พบว่า ขบวนการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ไม่
ว่าจะเป็นกิจกรรมต่างๆ ทั้งที่เป็นกิจกรรมในชั้นเรียน นอกชั้นเรียน และในชุมชน เช่น กิจกรรมการ
บริการสังคมมีความ กิจกรรมพี่ให้น้อง กิจกรรมกลุ่มนักเรียน กิจกรรมโครงการประกวดแต่ละชั้นปี
กิจกรรมการเรียนการสอนให้ลูกเณรรู้จักการประยุกต์ กลุ่มกิจกรรมไปร่วมกับชาวบ้านและวัดที่อยู่ใกล้
โรงเรียน กิจกรรมใช้สมุดบันทึกแห่งการทำความดี กิจกรรมการจัดประกวดเล่านิทาน กิจกรรมจัด
ประกวดการจัดอาคาร สถานที่ หรือบริเวณในโรงเรียนให้สะอาด ปลอดภัย สวยงาม กิจกรรมโครงการ
เพื่อน จัดให้ตั้งกลุ่ม ในแต่ละห้องเรียน และสร้างเครือข่ายกับโรงเรียนที่อยู่ในพื้นที่ใกล้เคียง ซึ่งเป็นเขต
ติดแนวชายแดนประเทศลาว ซึ่งมีปัญหาเสพติดรุนแรงระบอบในกลุ่มวัยรุ่น ใช้เครือข่ายกลุ่ม
ระหว่างโรงเรียนให้ข้อมูลข่าวสาร และคอยให้กำลังใจเพื่อนในโรงเรียน สร้างความไว้วางใจในกลุ่ม มี
อาจารย์แนะแนวคอยให้คำปรึกษาอย่างใกล้ชิด กิจกรรมโครงการครัวปลอดสารพิษในโรงเรียน โดยให้
นักเรียนตั้งกลุ่มทำโครงการประกวดการปลูกพืชผักในภาชนะเหลือใช้ ปลอดสารพิษ แล้วจัดทำอาหาร
พื้นบ้าน ให้ชาวบ้านที่เป็นผู้ปกครองมาร่วมกิจกรรม วัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้ปกครอง และโรงเรียนได้มี
การพบปะแลกเปลี่ยนปัญหาหารือกัน พร้อมทั้งถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านให้นักเรียนได้เรียนรู้และมี
กิจกรรมร่วมกัน กิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียน เช่น มัคคุเทศก์วัยใส การแข่งกีฬา การประกวดในด้าน
ต่างๆ กิจกรรมโครงการศิลปวัฒนธรรม จัดประกวดการแข่งขัน ตอบปัญหาธรรม จัดพานดอกไม้ การ
แสดงดนตรีของนักเรียน เป็นต้น โครงการธรรมสัญจร ซึ่งขบวนการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาจิตสำนึก
ความเป็นพลเมืองดีเหล่านี้สอดคล้องกับแนวคิดของ อารี เลิศแสนพร^{๘๑} ที่ระบุว่า สถานศึกษาจะต้อง
คิดกิจกรรม ที่มีความเป็นไปได้ง่าย และสะดวกในการปฏิบัติ แต่ให้ผลดี เช่น

๑) ส่งเสริมให้เด็กมีความสามารถในการดูแลรักษาบ้าน และรับผิดชอบงานบ้าน ถือเป็น
งานสาธารณะที่ใกล้ตัวที่สุด โดยมีพฤติกรรมที่เป็นรูปธรรม เช่น ตื่นนอนแต่เช้า กวาดบ้าน-ถูบ้าน จัด
ระเบียบ/กวาดบริเวณบ้าน

^{๘๑} อารี เลิศแสนพร, จิตสาธารณะ: มิติการปลูกฝังจิตสำนึกในนักสวัสดิการสังคมรุ่นใหม่,
(กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยหัวเฉียว, ๒๕๕๕), หน้า ๑๐.

๒) ส่งเสริมให้เด็กร่วมรับผิดชอบในการดูแลรักษาซอย/หมู่บ้านที่อยู่อาศัย โดยมีพฤติกรรมที่เป็นรูปธรรม เช่น ปลูกต้นไม้ (ไม้ดอก ไม้ประดับ) หน้าบ้านพร้อมดูแลรักษา กวาด/ทำความสะอาดถนนหรือที่สาธารณะรอบบ้านในรัศมี ๕ เมตร เป็น กรรมการฝ่ายเยาวชนเพื่อการดูแลรักษาซอย/หมู่บ้านที่อยู่อาศัย เป็นต้น (หากสถานศึกษากำหนดคุณสมบัติของเยาวชนที่เป็นรูปธรรม ดังตัวอย่างข้างต้น พร้อมผลักดัน หรือส่งเสริมให้เกิดคุณลักษณะต่างๆ เหล่านี้ได้อย่างจริงจัง ท่านเชื่อหรือไม่ว่า “ชุมชนจะเป็นแหล่งที่น่าอยู่ในชั่วพริบตา” อีกทั้งเยาวชนจะเกิดคุณลักษณะอื่นๆ ตามมา เช่น ความเสียสละเพื่อส่วนรวม ทักษะการจัดการ ฯลฯ)

๓) จัดกิจกรรมเพื่อชี้นำทิศทางการพัฒนาหรือแก้ปัญหาให้แก่ชุมชน อาทิ ในช่วงฤดูกาลของการเสียภาษีเงินได้ประจำปี ครูคณิตศาสตร์มอบหมายให้นักเรียนสอบถามเงินได้ของพ่อแม่ และนำใบคำนวณภาษี (ภ.ง.ด.๙๑) มาคำนวณที่โรงเรียนแล้วมอบหมายให้นักเรียนนำกลับไปบ้านเพื่อหารื้อกับคุณ พ่อ-คุณแม่เพื่อชำระภาษีต่อไป ครูวิทยาศาสตร์/ครูสังคมศึกษาให้นักเรียนร่วมปฏิบัติการรณรงค์การลดการใช้ พลังงานไฟฟ้าในบ้าน ครูสุขศึกษาร่วมกับชุมชนดูแลสุขภาพในโรงเรียนจัดทำจดหมายเตือนหรือปฏิบัติ กิจกรรมรณรงค์ทำลายแหล่งยุงลายเพื่อป้องกันโรคไข้เลือดออก โรคหวัด สายพันธุ์ใหม่ หรือโรคอื่นๆ เป็นต้น

๔) สถานศึกษาเป็นแกนนำในการพัฒนาชุมชนในรัศมีที่เป็นที่ตั้งของสถานศึกษา เช่น รับผิดชอบดูแลในรัศมี ๑ กิโลเมตร รอบสถานศึกษา โดยร่วมกับชุมชนอย่างจริงจังในการพัฒนาบรรยากาศ/สิ่งแวดล้อมของชุมชน ทั้งนี้ อาจปฏิบัติการผ่านกิจกรรมชุมชนที่มีอยู่ในโรงเรียน และเน้นให้นักเรียนมีบทบาทหลักในการร่วมวางแผนพัฒนา การปฏิบัติการเช่นนี้ เสมือน “การใช้ชุมชนที่เป็นที่ตั้งของสถานศึกษา เป็นห้องปฏิบัติการทดลองประสบการณ์ชีวิตต่างๆ แก่ผู้เรียน” ทั้งนี้เชื่อว่า หากนักเรียนมองเห็นแนวทางการพัฒนาชุมชนที่เป็นรูปธรรม ๑ ชุมชน นักเรียนเหล่านั้นจะสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชุมชนที่อยู่อาศัยของตนเองได้ในอนาคต อีกทั้ง โรงเรียนเองก็จะเป็นที่รักใคร่/เป็นที่พอใจของชุมชนที่เป็นที่ตั้งของ โรงเรียน เป็นโรงเรียนของชุมชนอย่างแท้จริง (อนึ่งชุมชนอาจให้การสนับสนุนงบประมาณ เพื่อการทำกิจกรรมสาธารณประโยชน์ในส่วนนี้)

๕) ประสานงานกับผู้ปกครอง หรือเครือข่ายผู้ปกครอง ให้ร่วมกันวางแผนเพื่อทำกิจกรรมสาธารณประโยชน์ร่วมกันเป็นวงศ์ตระกูล โดย วางแผนเป็นรายปี พร้อมแจ้งแผนงานให้โรงเรียนทราบ ตั้งแต่ต้นปี การกระทำเช่นนี้ นอกจากจะเป็นการแบ่งเบาภาระของโรงเรียนในการส่งเสริมให้นักเรียน

จัดทำ กิจกรรมสาธารณประโยชน์แล้ว ยังเป็นการส่งเสริมความสัมพันธ์ในครอบครัว และส่งเสริมให้ครอบครัวไทย “มีจิตสาธารณะไปในตัวด้วย”

๓) ขบวนการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนวพระพุทธศาสนา

จากผลการศึกษาที่พบว่า ขบวนการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี มีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดี เช่น การสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมด้านจิตอาสา ระหว่างโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญ และกลุ่มครูพระสอนศีลธรรม การสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างกลุ่มที่แนะแนวน้อง กิจกรรมที่แนะแนวน้อง ครูแนะแนวเป็นที่ปรึกษาอย่างใกล้ชิดพร้อมให้การสนับสนุนด้านกิจกรรม การสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างพระกับชาวบ้าน การเสริมสร้างกลุ่มจิตอาสาหัวใจวันใส ให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อมเป็นกรณี การจัดกิจกรรมที่ยึดหลักการมีส่วนร่วม โดยเปิดโอกาสให้ครู พ่อแม่ ผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน องค์กร และหน่วยงานอื่น มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม เช่น กิจกรรมวันพ่อ กิจกรรมวันแม่ เป็นต้น การจัดกิจกรรมในมหาวิทยาลัย สร้างเครือข่ายร่วมกันกับ องค์กรภายนอก การจัดกิจกรรมกีฬาสัมพันธ์ร่วมกันระหว่าง ชุมชน นักศึกษา และเครือข่าย ผู้ปกครอง การจัดทำโครงการ สื่อการเรียนการสอน พัฒนาให้นักศึกษาสามารถนำไปใช้จริง โดยเน้นด้านจิตอาสากับการอยู่ร่วมกันในสังคม การเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน เพื่อช่วยรักษา และเผยแพร่ วัฒนธรรมประเพณีของชุมชนไว้ โรงเรียนจะมีขนบธรรมเนียมประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา เช่น ประเพณีการทำบุญเมื่อถึงวันสำคัญทางศาสนา ประเพณีวันสงกรานต์ ประเพณีวันลอยกระทง การสนับสนุนนักเรียนให้ร่วมกิจกรรมของชุมชนที่อยู่รอบโรงเรียนเพื่อที่นักเรียนได้รับประสบการณ์ในการ ดำรงชีวิตกับโลกภายนอก การนำนักเรียนร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมใน ชุมชน การจัดกิจกรรมโรงเรียนร่วมกับชุมชน เพื่อช่วยรักษา และเผยแพร่วัฒนธรรมประเพณีของ ชุมชนไว้ ในชุมชนจะมีขนบธรรมเนียมประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา เช่น ประเพณีวัฒนธรรมไทดำ การจัดอบรมนักเรียนแกนนำกลุ่มจิตอาสาห้องพลังน้องกู้โลก ตั้งกลุ่มจิตอาสาโดยโรงเรียนให้การ สนับสนุน เนื่องจากเป็นเขตรอยต่อหลายจังหวัดมียาเสพติดระบาดมาก โดยการทำกิจกรรมช่วยเป็นหู เป็นตาให้คุณครูแล้วช่วยกันเฝ้าระวังชุมชนน้องนักเรียนเข้าร่วมกลุ่มจิตอาสา ทางโรงเรียนให้การ สนับสนุนโดยได้ประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนได้รับทราบโครงการ ผู้ปกครองให้การสนับสนุน ผลของ

โครงการประสบความสำเร็จลดปัญหาเสพติดได้ระดับเป็นที่น่าพอใจ การสร้างเครือข่ายกับองค์กรภายนอก และการสร้างเสริมเครือข่ายร่วมกับประชาชน และทุกภาคส่วนในการเสริมสร้างการป้องกันและปราบปรามการทุจริต ให้ตระหนักถึงพิษภัย การทุจริต เหล่านี้แสดงให้เห็นถึงพลังของการสร้างการมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้นอย่างเข้มแข็ง สอดคล้องกับแนวคิดการถ่ายทอดทางสังคมเพื่อการอยู่ร่วมกันของ Munn, Fernald, & Fernald, ๑๙๖๙; Watson & Linggren, ๑๙๗๙ อ้างใน อ้อมเดือน สดมณี และธาศุภร์ จันประเสริฐ^{๘๒} ที่ให้แนวคิดเรื่องการถ่ายทอดทางสังคม (Socialization) การถ่ายทอดทางสังคมเป็นกระบวนการที่ทำให้บุคคลเรียนรู้ที่จะที่อยู่ร่วมกับผู้อื่น เพื่อช่วยให้สามารถปรับตัวให้เข้ากับขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรม กฎระเบียบหรือกฎหมายของสังคม รวมไปถึงแนวการประพฤติปฏิบัติต่างๆ ผลจากการเรียนรู้จะทำให้บุคคลมีความคิด ความรู้สึก เจตคติ ค่านิยมแรงจูงใจ บุคลิกภาพ และพฤติกรรมที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมของสังคมที่ตนเองเป็นสมาชิกอยู่ในกระบวนการนี้จะรวมไปถึงการได้รับข้อมูลข่าวสารหรือสารสนเทศที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน และการประกอบอาชีพโดยกระบวนการถ่ายทอดทางสังคมนี้จะเกิดขึ้นกับบุคคลตลอดช่วงชีวิตตั้งแต่วัยเด็ก วัยรุ่นจนถึงวัยชรา ตัวกลาง (Agents) ที่ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดทางสังคมให้กับบุคคลประกอบด้วย บิดามารดา ครูอาจารย์ เพื่อนๆ ตัวแทนทางศาสนา และสื่อมวลชน ครอบครัวมีบทบาทในปลูกฝังและพัฒนาความเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตยอย่างไรในชีวิตของคนส่วนใหญ่จะมีความใกล้ชิดกับครอบครัวมากที่สุด โดยเฉพาะครอบครัวไทยที่บุตรอยู่ร่วมกับบิดามารดาตั้งแต่แรกเกิดจนเข้าสู่ วัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ หรือบางครอบครัวอาจจะอยู่ร่วมกันไปตลอดชีวิต การที่บุตรและบิดามารดาอยู่ร่วมกัน จะทำให้มีความใกล้ชิด และผูกพันกัน ซึ่งส่งผลทำให้บุตรมีความคิด ความรู้สึก พฤติกรรม และรูปแบบการดำเนินชีวิตที่ใกล้เคียงกับบิดามารดา เช่น บิดามารดาชอบอ่านหนังสือ ชอบปลูกต้นไม้ ชอบเดินทางท่องเที่ยว ฯลฯ บุตรก็มีแนวโน้มที่จะชอบกิจกรรมนั้นๆ ตามบิดามารดาไปด้วย เป็นเพราะบุตรได้เห็นแบบอย่างการแสดงความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรมของบิดามารดาตั้งแต่เริ่มจำความได้ โดยพวกเขาค่อยๆ เรียนรู้ซึมซับ และจดจำสิ่งเหล่านั้น ในบางครั้งบุตรอาจจะร่วมทำกิจกรรมไปพร้อมๆ กับบิดามารดา จนกระทั่งมีความคิด ความรู้สึก พฤติกรรม และรูปแบบการดำเนินชีวิตเหมือนหรือคล้ายคลึงกับบิดามารดาของตนเอง ทั้งนี้เพราะการอบรมเลี้ยงดูเป็นกระบวนการอบรมบ่มนิสัย และฝึกหัดให้บุตรเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ทำให้พวกเขาได้เรียนรู้ถึงบทบาทหน้าที่ของตนเอง

^{๘๒} อ้อมเดือน สดมณี และ ธาศุภร์ จันประเสริฐ, “การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม : จากแนวคิดสู่แนวทางการปฏิบัติ”, วารสารพฤติกรรมศาสตร์, ปีที่ ๑๗ (มกราคม ๒๕๕๔), หน้า ๑๙-๓๐.

และฝึกหัดที่จะอยู่ภายใต้กฎระเบียบของครอบครัวอันเป็นการพัฒนาความมีวินัยและความรับผิดชอบ ในหน้าที่ของตนเอง เมื่อบุตรเติบโตขึ้นก็จะสามารถเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมที่พวกเขาเข้าไปเป็น สมาชิกอยู่ทั้งสังคมในสถาบันการศึกษา ที่ทำงาน และชุมชน^{๘๓}

๔) ขบวนการบูรณาการเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนว พระพุทธศาสนา

จากผลการศึกษาที่พบว่า ขบวนการบูรณาการเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี เป็นอีกบทบาทหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี เช่น ครูสามารถ บูรณา การความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เข้ากับวิชาที่ รับผิดชอบสอนอยู่ และมหาวิทยาลัยสร้างเสริมนักศึกษาแกนนำ โครงการอบรมวาทศิลป์ เน้นหลักสูตร สร้างผู้นำด้านจิตอาสา เมื่อได้ผู้นำด้านจิตอาสาจากโครงการวาทศิลป์ ส่งเสริมให้ลงพื้นที่ปฏิบัติจริง บูรณาการกับหลักสูตรเสริมของมหาวิทยาลัย อาจกล่าวได้ว่า การบูรณาการเป็นสิ่งสำคัญที่โรงเรียน จะต้องตระหนักและให้ความสำคัญ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระกัญจน์ กนฺตธมฺโม (แสงรุ่ง)^{๘๔} เรื่อง “การพัฒนาความเป็นพลเมืองดีตามหลักพระพุทธศาสนา” ที่ระบุว่า แนวทางการพัฒนาความเป็น พลเมืองดีตามหลักพระพุทธศาสนา พบว่า ระบบการพัฒนาดนของพลเมืองแบบบูรณาการ และมีดุลย ภาพตามหลักภาวนา ๔ ที่มีไตรสิกขาเป็นแกนกลาง สามารถพัฒนาบุคคลอย่างเป็นองค์รวม และ ครอบคลุมองค์ประกอบการดำเนินชีวิตของพลเมืองทุกด้าน คือ กายเสรีภาพ และความเสมอภาคได้ อย่างมีความรับผิดชอบ มองโลกแบบผู้รักสันติภาพ โดยไม่มีความขัดแย้ง รู้จักรับ และปฏิบัติต่อสิ่งที่ เกี่ยวข้องได้อย่างถูกต้อง

^{๘๓} ทินพันธุ์ นาคะตะ, ประชาธิปไตยไทย, โครงการเอกสารและตำราคณะรัฐประศาสนศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๒๖.

^{๘๔} พระกัญจน์ กนฺตธมฺโม, “การพัฒนาความเป็นพลเมืองดีตามหลักพระพุทธศาสนา”, ศิลปะศาสตร์ ปรัชญา มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ, ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๒๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๙), หน้า ๔๓-๕๔.

๕) ขบวนการต้านนโยบายเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนว พระพุทธศาสนา

จากผลการศึกษาที่พบว่า ขบวนการต้านนโยบายเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีมีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี เช่น การใช้ระบบประชุม การประชุมความพร้อมประจำเดือน ให้ความโปร่งใสกับบุคลากร สร้างความเสมอภาค ใช้หลักธรรมาภิบาล การส่งเสริมให้มีสถานักเรียนและจัดให้มีการเลือกตั้งกรรมการสถานักเรียน การส่งเสริมให้ครู และนักเรียนเสนอโครงการ การสร้างเครือข่ายผู้ปกครองนักเรียน และการส่งเสริมสถานักเรียน ให้ตัวแทนนักเรียนมีเวทีในการแสดงความคิดเห็นโดยให้เข้าร่วมประชุมเสนอแนะนโยบายด้านการพัฒนาภายในโรงเรียน และการร่วมมือกับชุมชน เหล่านี้แสดงให้เห็นถึงหลักการบริหารที่ดี และเป็นนโยบายที่ออกมาจากผู้บริหารที่ยึดแนวทางการกระทำที่ดีตามแนวทางพระพุทธศาสนา สอดคล้องกับแนวนโยบายของสถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล^{๕๕} ที่ระบุว่าสถาบันการศึกษาในสังคมไทยในอดีต วัด และวัง เป็นแหล่งการเรียนรู้ของชนชาวไทยในปัจจุบันสังคมไทยมีการปฏิรูปการศึกษา และมีการตราพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ซึ่งส่งผลให้การศึกษาของสังคมไทยมีการพัฒนาในด้านต่างๆ เช่น การปฏิรูปการศึกษาของไทย มุ่งปฏิรูปการศึกษาที่ให้ครูปฏิรูปการเรียนรู้ มีการจัดการศึกษานอกระบบ และให้ผู้เรียนเป็นผู้ใฝ่เรียนรู้ ดังนั้นจึงนับเป็นโอกาสอันดีที่สังคมไทยต้องรีบผลักดันให้เกิดการปฏิรูปเพื่อให้เกิด “good governance” หรือ “ธรรมรัฐ” หรือ “ประชารัฐ” ขึ้น โดยปฏิรูปทั้งในภาคการเมือง ข้าราชการ ภาคเอกชน และภาคประชาชนเพื่อให้เกิดการบริหารจัดการบ้านเมืองในระดับต่างๆ ที่ดีมีประสิทธิภาพ โปร่งใส ยุติธรรม มีคุณธรรม และให้ประชาชนมีส่วนร่วมมีสิทธิในการเรียกร้องในฐานะผู้บริโภค การรับรู้ข่าวสารข้อมูล การตรวจสอบควบคุม มากขึ้น ในสังคมไทยที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน เพื่อความสงบสุขในสังคม เด็ก และเยาวชน มีนิสัยรักการเรียนรู้และพัฒนาตนเองตลอดเวลา และความรู้รอบตัวสูง มีสมรรถนะพื้นฐานในการทำงาน ทักษะการเป็นนักคิด นวัตกรรม และผู้ประกอบการ มีคุณลักษณะของการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทุกมิติ

^{๕๕} สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล, โครงการศึกษาเพื่อพัฒนาตัวชี้วัด “ครอบครัวอยู่ดีมีสุข”, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๕), หน้า ๒๒๙.

ตอนที่ ๓) ผลการวิเคราะห์การสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนว พระพุทธศาสนา

จากการที่ผู้วิจัยได้ทำการทดลองการจัดกิจกรรมการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี โดยทำการศึกษาจำนวน ๒ โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา และโรงเรียนมัธยมศึกษา ในเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เพื่อทดสอบการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี โดยการจัด “กิจกรรมใช้สมุดบันทึกแห่งการทำความดี” ให้กับนักเรียนทั้ง ๒ โรงเรียน จากการทดลองจัด “กิจกรรมใช้สมุดบันทึกแห่งการทำความดี” เป็นเวลา ๑ เดือน ผลการศึกษาพบว่า ผลการวิเคราะห์การสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี สำหรับโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา และโรงเรียนมัธยมศึกษา ในเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๑๙ เกิดการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปลูกจิตสำนึกการทำความดีได้อย่างมีประสิทธิภาพ เกิดการปฏิบัติกรทำความดีอย่างเป็นรูปธรรม และเกิดการบูรณาการระหว่างลูกเณรและชุมชนใกล้เคียงเพื่อความสมัคสมานสามัคคี แสดงให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของกิจกรรมการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีที่ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดจิตสำนึกและแสดงออกได้อย่างเป็นรูปธรรม สอดคล้องกับงานวิจัยของ พูลศักดิ์ อุดมโภชน์ และพิทักษ์ ศิริวงศ์^{๘๖} ที่พบว่า นักเรียนให้ความหมายของความเป็นพลเมืองดี คือ การเคารพและปฏิบัติตามกฎหมายบ้านเมือง การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเมืองการปกครอง การเคารพในสิทธิเสรีภาพ และการยึดมั่นปฏิบัติในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา การมีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ของตนเอง และการยอมรับมติของเสียงข้างมากทั้งนี้จากสมมติฐานที่ว่า การรับรู้หน้าที่พลเมืองดีของเยาวชนด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ และด้านการเมืองการปกครองมีอิทธิพลต่อการรับรู้หน้าที่พลเมืองดีของเยาวชนด้านคุณลักษณะพื้นฐานของพลเมืองดี และสอดคล้องกับแนวคิดของ สมศักดิ์ เอี่ยมดี^{๘๗} ที่กล่าวถึงคุณสมบัติสำคัญ ๔ ประการ ของพลเมืองดี ได้แก่ ๑) พลเมืองต้องมีจิตสำนึกของความเป็นพลเมือง หมายถึง การยึดมั่นในคุณธรรม จริยธรรม และคุณงามความดี มีความ

^{๘๖} พูลศักดิ์ อุดมโภชน์ และพิทักษ์ ศิริวงศ์, “การให้ความหมาย ที่มาของความหมาย และแนวทางการปฏิบัติในความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนกีฬาเทศบาลนครนครปฐมจังหวัดนครปฐม”, วารสารวิชาการ Veridian E-Journal, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๓ (กันยายน – ธันวาคม ๒๕๕๖), หน้า ๔๓๑-๔๔๒.

^{๘๗} สมศักดิ์ เอี่ยมดี, “การพัฒนากระบวนการบริหารเครือข่ายการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา”, วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, ปีที่ ๑๕ (ฉบับพิเศษ ๒๕๕๖), หน้า ๒๑๖ – ๒๒๐.

รับผิดชอบต่อตนเอง ต่อผู้อื่น ต่อชุมชน และสาธารณะ ๒) พลเมืองในสังคมประชาธิปไตยต้องรู้จักเข้าใจ ตระหนัก และวางแผนในสิทธิของตนเอง รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง เคารพในสิทธิของผู้อื่น ๓) ตระหนัก และให้ความสำคัญกับกระบวนการของการมีส่วนร่วมของผู้อื่น โดยในกระบวนการของการมีส่วนร่วมของผู้อื่นนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่พลเมืองต้องให้ความสำคัญกับการ เคารพ และรับฟังความคิดหรือความเห็นที่แตกต่างหลากหลายอย่างมีเหตุผลที่เหมาะสม และ๔) พลเมืองในสังคมการปกครองในระบอบประชาธิปไตยโดยมีหลักการสำคัญ คือ หลักนิติรัฐ อันหมายถึงการปกครองโดยกฎหมาย ดังนั้น พลเมืองจึงต้องมีคุณสมบัติของการเคารพในกฎหมาย โดยต้องยึดมั่นในความยุติธรรม และความเป็นธรรม

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีด้วยทุนทางวัฒนธรรมตามแนวพุทธศาสนา ในครั้งนี้ ทำให้ผู้วิจัยรับรู้ถึงรูปแบบการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ขบวนการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี และตระหนักถึงความสำคัญของการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีให้มีความเหมาะสมถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนากับสภาพการณ์ปัจจุบัน ซึ่งได้สรุปผล และอภิปรายผลการวิจัยไปแล้วนั้น ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งนี้อย่างนี้

๑. ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปใช้ในเชิงปฏิบัติ

๑.๑ จากผลการวิเคราะห์รูปแบบการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีประเด็นสำคัญที่ควรพัฒนาในเชิงปฏิบัติ คือ เน้นรูปแบบการจัดกิจกรรมการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี โดยนำหลักการทางพระพุทธศาสนามาเป็นปรับเป็นหลักในการดำเนินชีวิตให้สมบูรณ์แบบที่สะท้อนในแง่มุมต่างๆ ในสังคมและสิ่งแวดล้อมรอบๆ ตัว ชุมชน และสังคมที่ตนดำรงอยู่

๑.๒ การสนับสนุนให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ วัฒนธรรมประเพณี การให้ความรู้โดยการจัดสถานที่ฝึกอบรมพัฒนา เพื่อปลูกจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี โดยใช้หลักพระพุทธศาสนาเป็นกรอบแนวคิดสำคัญในการวางแผนทางการปลูกจิตสำนึก

๑.๓ การส่งเสริมการมีส่วนร่วม ประสานกันระหว่างส่วนราชการ วัด และชุมชนเพื่อเป็นกำลังในการพัฒนาหมู่บ้าน ชุมชน และวัดไปพร้อมๆ กัน

๑.๔ การจัดประชุมปรึกษาหารือกันระหว่างส่วนราชการ วัด และชุมชน เพื่อและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ก่อให้เกิดความสามัคคีและการมีส่วนร่วมอย่างเป็นรูปธรรม

๑.๕ การจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการปลูกจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี และการรณรงค์ต่างๆ ด้วยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน เพื่อให้ครอบคลุมการพัฒนาในทุกด้าน และทุกมิติ ทั้ง เศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม จิตใจ วัฒนธรรม ฯลฯ

๒. ข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปใช้ในเชิงนโยบาย

๒.๑ รัฐควรประกาศนโยบายให้ชัดเจน และให้วัด โรงเรียน และชุมชนได้มีส่วนร่วมในการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ให้มีการพบปะในส่วนที่เกี่ยวข้อง ทั้งชาวบ้าน และเจ้าหน้าที่ ให้ความรู้ และข้อปฏิบัติกับประชาชนอย่างสม่ำเสมอ เพื่อตอบสนองต้องการของชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม

๒.๒ รัฐควรมีนโยบายสนับสนุนงบประมาณให้มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในห้องเรียนกับเยาวชน และปลูกฝังหลักทางพระพุทธศาสนาให้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างเป็นรูปธรรมอย่างต่อเนื่อง

๒.๓ รัฐควรเน้นนโยบายด้านคุณธรรมจริยธรรมในการปลูกฝังจิตสำนึกกับเยาวชนให้ครอบคลุมกรอบแนวคิดพลเมืองดีตามวิถีชีวิตประชาธิปไตยด้วยทุนทางวัฒนธรรมตามแนวพุทธศาสนา ควรมีแนวทางการปฏิบัติทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และด้านการเมืองการปกครอง

๒.๔ รัฐควรสนับสนุนกิจกรรมตามแนวชายแดนเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมระหว่างองค์กรในประเทศและต่างประเทศ โดยใช้กิจกรรมการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีด้วยทุนทางวัฒนธรรมตามแนวพุทธศาสนาเป็นแกนหลักสำคัญในการดำเนินงาน

๒.๕ รัฐควรศึกษาผลกระทบการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีด้วยทุนทางวัฒนธรรมตามแนวพุทธศาสนา เพื่อปรับปรุงและพัฒนากิจกรรมต่างๆ ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบันให้ทันสมัยทันเหตุการณ์กับภาวะของสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว

๓. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๓.๑ ควรมีการศึกษาเรื่องเดียวกันในมิติอื่น เช่น ศึกษาผลกระทบจากการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีด้วยทุนทางวัฒนธรรมตามแนวพุทธศาสนา ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีด้วยทุนทางวัฒนธรรมตามแนวพุทธศาสนา เป็นต้น

๓.๒ ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีด้วยทุนทางวัฒนธรรมตามแนวพุทธศาสนาในจังหวัดอื่นๆ หรือภูมิภาคอื่นๆ ในประเทศไทย

๓.๓ ควรมีการศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีด้วยทุนทางวัฒนธรรมตามแนวพุทธศาสนาให้หลากหลายมิติมากขึ้น

๓.๔ ควรมีการศึกษาเชิงนโยบายของรัฐในด้านการส่งเสริมการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีด้วยทุนทางวัฒนธรรมตามแนวพุทธศาสนา เพื่อวิเคราะห์ และประเมินผลการนำนโยบาย และกลไกการขับเคลื่อนหลักนิเวศวิทยาวัฒนธรรมไปใช้ในเชิงปฏิบัติ

๓.๕ ควรมีการศึกษาวิเคราะห์การสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีด้วยทุนทางวัฒนธรรมตามแนวพุทธศาสนากับการพัฒนาที่ยั่งยืนของจังหวัด ที่มีความเหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบัน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาบาลี – ภาษาไทย

๑.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

๑.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ

๑.๒.๑ หนังสือภาษาไทย

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. การจัดการเครือข่าย:กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูป

การศึกษา. กรุงเทพมหานคร: บริษัทซัคเซสมิเดีย จำกัด, ๒๕๔๓.

โกวิท พวงงาม และอลงกรณ์ อรรคแสง. อนาคต. ในกระบวนทัศน์ใหม่: พัฒนาสร้างเครือข่าย และ

เสริมสร้าง ความเข้มแข็ง. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,

๒๕๔๗.

คณะกรรมการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์. สภา

แห่งชาติ วาระปฏิรูปพิเศษ ๔ : การกำหนดยุทธศาสตร์ชาติ. กรุงเทพมหานคร:

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๕๘.

ครรชิต มาลัยวงศ์. ก้าวไกลไปกลับคอมพิวเตอร์ สารคอมพิวเตอร์ที่ข้าราชการที่ต้องรู้. พิมพ์ครั้งที่

๒. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ, ๒๕๕๐.

คุณ โทซันท์. พุทธศาสนากับสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๕.

ชาย โพธิ์สิตา. จิตสำนึกต่อสาธารณชนสมบัติ : ศึกษารณีกกรุงเทพมหานคร. นครปฐม: สถาบันวิจัย

ประชากรและสังคม. มหาวิทยาลัยมหิดล. ๒๕๔๓.

ชูสิทธิ์ ชูชาติ. อุตสาหกรรมท่องเที่ยว. พิมพ์ครั้งที่ ๒. เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๔๒

ไชย ณ พล อัครสุภเศรษฐ์. ระบบบริหารมาตรฐานพุทธ. กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย, ๒๕๕๗.

ประภัทร สุทธาเวช. จัดการความรู้สู่ความเป็นเลิศ. กรุงเทพมหานคร: แสงดาว, ๒๕๕๐.

เปลื้อง ณ นคร. พจนานุกรมแปล ไทย – ไทย. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕.

ลำเต็ยร ชนะสุวรรณ. วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๖,

รัฐจวน อินทรกำแหง, ภาพชีวิตจากนวนิยาย, กรุงเทพมหานคร: อติมมโย, ๒๕๖๐.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพมหานคร: นามมีบุคส์พับลิเคชั่นส์,

๒๕๔๖.

_____. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕. (พิมพ์ครั้งที่ ๖).

กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๙.

พุทธทาสภิกขุ, คำสอนของท่านพุทธทาสภิกขุ, กรุงเทพมหานคร: สถาบันสันติธรรม, ๒๕๔๘.

พระมหาสุทิตย์ อาภากร. เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ. กรุงเทพมหานคร:

โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, ๒๕๔๗.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนสู่ประชาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร:

สหธรรมิก, ๒๕๔๓.

ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม และ สังคม สัจจร. **สำนักไทยที่พึ่งปรารถนา**. กรุงเทพมหานคร: มุลินธิบุรณะ

ชนบทแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๓.

เยาวภา ประคองศิลป์. **เอกสารประกอบการสอนวิชาครูกับรัฐศึกษา**. ภาควิชาการมัธยมศึกษา คณะ

ศึกษาศาสตร์. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๒.

ทินพันธุ์ นาคะตะ. **ประชาธิปไตยไทย**. กรุงเทพมหานคร: โครงการเอกสารและตำราคณะรัฐ

ประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๕.

หวน พิณรุฬห์. **การบริหารโรงเรียนด้านความสัมพันธ์กับชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: อักษรบัณฑิต,

๒๕๒๙.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒**.

กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๔๒.

สุรวุฒิ ปัดไธสง. **บทบาทครอบครัวในการถ่ายทอดทางการเมืองให้กับนักเรียนประถมศึกษาใน**

กรุงเทพมหานคร. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโร, ๒๕๔๒.

สุภัทร์ พิบูลย์. **ชุดเสริมทักษะการประเมินโครงการ**. นนทบุรี: จตุพรดีไซน์, ๒๕๕๑.

สมพร เทพลีธา. **ขัดเกลาทางสังคม**. กรุงเทพมหานคร: สมชายการพิมพ์, ๒๕๔๑.

อาทิตา ชูตระกูล. **คุณธรรมนำความรู้ รูปแบบการเรียนการสอนแบบบูรณาการคุณค่า ความเป็น**

มนุษย์. กรุงเทพมหานคร: วี.ที.ซี. คอมมิวนิเคชั่น, ๒๕๕๖.

อารี เลิศแสนพร. **จิตสาธารณะ: มิติการปลูกฝังจิตสำนึกในนักสวัสดิการสังคมรุ่นใหม่**.

กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยหัวเฉียว, ๒๕๕๕.

๑.๒.๒ บทความ

กมลวรรณ คารมปราชญ์ คล้ายแก้ว. บทบาทของครอบครัวในการปลูกฝังและพัฒนาความเป็น

พลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตยให้กับเด็กและเยาวชน. วารสารพฤติกรรมการศึกษา. ปีที่ ๕

ปีที่ ๒๐ ฉบับที่ ๑ มกราคม ๒๕๕๗.

จรัส สุวรรณมาลา. **วัฒนธรรมการเมืองท้องถิ่นในประเทศไทย.** วารสารสถาบันพระปกเกล้า. ปีที่ ๕

(๓) ๒๕๕๐.

ธนา ประมุขกุล. **เครือข่าย.** วารสารส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม. ปีที่ ๒๔ ฉบับที่ ๓ ก.ค.-

ก.ย. ๒๕๔๔.

พูลศักดิ์ อุดมโกชน์ และพิทักษ์ ศิริวงศ์. **การให้ความหมาย ที่มาของความหมาย และแนวทางการ**

ปฏิบัติในความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนกีฬาเทศบาล

นครนครปฐมจังหวัดนครปฐม. วารสารวิชาการ Veridian E-Journal. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๓

เดือน กันยายน – ธันวาคม ๒๕๕๖.

พริณฎา หลวงเทพ ภัทรา ดำรงไทย และพิทักษ์ ศิริวงศ์. **การให้ความหมาย ที่มาของความหมาย**

และการปฏิบัติตนในการเป็นพลเมืองดีของนักศึกษาคณะวิทยาการจัดการมหาวิทยาลัย

ศิลปากร วิทยาเขตสารสนเทศเพชรบุรี. วารสารวิชาการ Veridian E-Journal ปีที่ ๖

ฉบับที่ ๓ เดือนกันยายน – ธันวาคม ๒๕๕๖.

วิศาล ศรีมหาโว. **การเมืองไทยระบบหรือคน : การพัฒนาวัฒนธรรมและการมีส่วนร่วมทางการเมือง**

เมืองของประชาชน. วารสารสถาบันพระปกเกล้า. ปี ๒๕๕๔ เล่มที่ ๓,

วสันต์ พรพุทธิพงศ์, สุวิมล สุกิจจากร. และดิเรก ทองอร่าม. **การศึกษาผลการเสริมสร้างเทคโนโลยี**

สารสนเทศไปใช้ในการดำเนินงานของโครงการชั่งหัวมัน ตามพระราชดำริในจังหวัด

เพชรบุรี. Viridian E-Journal Silpakorn University. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ เดือนมกราคม –
เมษายน ๒๕๕๘.

สมศักดิ์ เอี่ยมดี. การพัฒนาระบบการบริหารเครือข่ายการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของส
นักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา. วารสารศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยนเรศวร. ปีที่
๑๕ (ฉบับพิเศษ) ๒๕๕๖.

อ้อมเดือน สดมณี และ ฐาศุภร์ จันประเสริฐ. การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม : จากแนวคิดสู่แนว
ทางการปฏิบัติ. วารสารพฤติกรรมศาสตร์. ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๑ มกราคม ๒๕๕๔.

๑.๒.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นวลละออง แสงสุข. การศึกษาการจัดการความรู้ ของมหาวิทยาลัยรามคำแหง. ดุษฎีนิพนธ์
สาขาวิชาการพัฒนารัฐบาลมนุษย คณะศึกษาศาสตร์. มหาวิทยาลัยรามคำแหง,
๒๕๕๓.

มิ่งขวัญ คงเจริญ. รายงานการวิจัย เรื่องการพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจชุมชน เพื่อ
สร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร:
สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๕๕.

รสสุคนธ์ มกรมณี และศุภานัน สิริธิเลิศ. พฤติกรรมความเป็นพลเมืองของเยาวชนในมหาวิทยาลัย
ราชภัฏสวนสุนันทา. กรุงเทพมหานคร: คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา,
๒๕๕๕.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. รายงานการวิจัยเพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายการพัฒนา
การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง. กรุงเทพมหานคร: บริษัทพริกหวานกราฟิก,
๒๕๕๙.

สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล. โครงการศึกษาเพื่อพัฒนา
ตัวชี้วัด “ครอบครัวอยู่ดีมีสุข. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ
เศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๕.

๒. ภาษาอังกฤษ:

๒.๑ PRIMARY SOURCES:

Boissevain, Jeremy. *Friends of Friends : Network Manipulators and Coalitions*.
Oxford : Basil Blackwell, ๑๙๗๔.

Gee, C. Y. and Choy. J. L. *The Travel Industry*. New York: Van Nostrand, ๑๙๘๙.

๓. บทความจากอินเทอร์เน็ต :

ชนิษฐา กาญจนรังสีนนท์, “การสร้างเครือข่าย”

<<http://www.edupol.org/eduOrganize/eLearning/generalStaff/doc/group>> ,

๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

ณัฐวุฒิ เทพทวี, “สิ่งที่เรียกว่าจิตสำนึก” นักศึกษา PSU มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์,

<<http://www.learners.in.th/blogs/posts>>. ๑๘ ธันวาคม ๒๕๕๔.

ดร.อาทิตา ชูตระกูล, “สำนึกรับผิดชอบของคนไทยต่อสังคมปัจจุบันในภาวะวิกฤติ”

<<https://www.gotoknow.org/posts>>. ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

จังหวัดเลย, <<https://th.wikipedia.org/wiki>>. มิถุนายน ๒๕๖๑.

พระราชสุทธินิยมมงคล, “เรื่องกิจกรรมของพระสงฆ์กับสังคมไทย”. <<http://palipage.com>>.

๕ ตุลาคม ๒๕๖๐.

สำลี รักสุทธี, “วัฒนธรรมประเพณีของดีอีสาน ฮีตสิบสองคองสิบสี่”,

<<http://onepech๘.blogspot.com>>, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๖๐.

ศาสตราจารย์ (พิเศษ) ดร.มูस्ताฟา อภิชาติ, “แต่...ผู้บริหาร บ้านเมือง...ที่นับถือ ๒๐๑๕”

<<https://mapichatblog.wordpress.com>>, ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๘.

ดร.สุพักตร์ พิบูลย์, “จิตสาธารณะ” <<http://www.thaievaluator.com>>, มิถุนายน ๒๕๕๖.

ภาคผนวก ก.

บทความวิจัย

การสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีด้วยทุนทางวัฒนธรรม

ตามแนวพุทธศาสนา

Enhancing Consciousness of Good Citizenship by Cultural Capital in

Buddhism Approach

ดร. จิรจิตต์ภณ พิริยสุวัฒน์*

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “การสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีด้วยทุนทางวัฒนธรรมตามแนวพุทธศาสนา” ครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษารูปแบบการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ๒) ศึกษากระบวนการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีและ ๓) ศึกษาวิเคราะห์การสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร การเก็บข้อมูลเชิงปฏิบัติการ โดยการสัมภาษณ์เจาะลึกประชากรและกลุ่มตัวอย่างคัดเลือกแบบเจาะจงประกอบด้วย ผู้รู้ พื้นที่ในเขตจังหวัดเลยที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาและโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๑๙ รวมทั้งสิ้น ๖๐ คน

ผลการศึกษาพบว่า ๑) รูปแบบการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีมีรูปแบบหลัก ๕ รูปแบบ ได้แก่ ๑. การปลูกฝังจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ๒. การจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ๓. การมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ๔. การ บูรณาการเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีและ ๕. ด้านนโยบายเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ๒) ขบวนการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีมีขบวนการหลัก ๕ ขบวนการ ได้แก่ ๑.

ขบวนการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี๒.ขบวนการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ๓. ขบวนการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ๔. ขบวนการบูรณาการเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีและ ๕. ขบวนการด้านนโยบายเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ๓) ผลการวิเคราะห์การสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีพบว่า โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาและโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๑๙ มีการจัดกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปลูกจิตสำนึกการทำความดีได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีทักษะการปฏิบัติและเกิดการกระทำความดีอย่างต่อเนื่องเกิดการบูรณาการระหว่างผู้เรียน วัดและชุมชนใกล้เคียงอย่างสมัครสมานสามัคคีแสดงให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของกิจกรรมการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีที่ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดจิตสำนึกและแสดงออกตามแนวพุทธศาสนาได้อย่างเป็นรูปธรรม

คำสำคัญ: พระพุทธศาสนา, การสร้างเสริมจิตสำนึก, พลเมืองดี, ทูนทางวัฒนธรรม.

ภาคผนวก ข.

โครงการที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากการดำเนินการวิจัยไปใช้ประโยชน์

โครงการ “กิจกรรมใช้สมุดบันทึกแห่งการทำความคิด”

กิจกรรม	วัตถุประสงค์ ของโครงการ	วิธีดำเนินการ	กลุ่มเป้าหมาย /ระยะเวลา	ผลที่ได้รับ	ประ เมิ น ผล โครงการ
กิจกรรมใช้สมุด บันทึกแห่งการ ทำความคิด	<p>๑. เพื่อ เสริมสร้าง ความรู้ความ เข้าใจเกี่ยวกับ การปลูก จิตสำนึกการทำ ความคิด ๒. เพื่อเป็น แนวทางในการ ปฏิบัติการทำ ความคิดให้ เกิดขึ้นอย่าง เป็นรูปธรรม ๓. ส่งเสริม การบูรณาการ ระหว่างลูกเณร และชุมชน ใกล้เคียงเพื่อ ความสมัคร สมานสามัคคี</p>	<p>๑. การประชุม สร้างความรู้ ความเข้าใจ ให้กับผู้เรียน และคุณครู ลง บันทึกให้เมื่อ ทำความคิด ทุก สัปดาห์ต้น เดือนมีการ ประกาศการทำ ความคิดให้กับ ผู้เรียนที่มี จิตสำนึกที่ดี เพื่อเป็น กำลังใจ และ เป็นตัวอย่างที่ดี กับเพื่อนร่วม โรงเรียน ๒. สร้าง กิจกรรมโดยใช้ สมุดแห่งความ ดี เช่น ให้ความ เคารพเชื่อฟัง ครูอาจารย์ ตั้งใจเรียน หนังสือ รวมทั้ง ทำงานต่างๆ ที่ ครูมอบหมาย ด้วยความตั้งใจ และเอาใจใส่</p>	<p>กลุ่มเป้าหมาย ๑. ผู้เรียนในชั้น เรียน ๒. ผู้เรียนนอก ชั้นเรียน ๓. ผู้ปกครอง และชุมชนรอบ โรงเรียน ระยะเวลา ๑. ทุกๆ ๗ วัน ๒. ทุกๆ สัปดาห์</p>	<p>๑. เกิดการ เสริมสร้าง ความรู้ความ เข้าใจเกี่ยวกับ การปลูก จิตสำนึกการทำ ความคิดได้อย่าง มีประสิทธิภาพ ๒. เกิดการ ปฏิบัติการทำ ความคิดอย่าง เป็นรูปธรรม ๓. เกิดการบูร ณาการระหว่าง ลูกเณร และ ชุมชนใกล้เคียง เพื่อความสมัคร สมานสามัคคี</p>	<p>๑. ระดับไม่เป็น ที่น่าพอใจ จะ นำไปสู่การ ปรับปรุง แก้ไข และพัฒนา โครงการให้ เหมาะสมยิ่งขึ้น ต่อไป ๒. ระดับเป็นที่ น่าพอใจ จะ นำไปสู่การ พัฒนาโครงการ ขยาย กลุ่มเป้าหมาย เผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ และบูรณาการ หลายภาคส่วน ในวงกว้างขึ้น ต่อไป</p>

		การช่วยเหลือ กันระหว่าง ผู้เรียนทั้งใน และนอกชั้น เรียน			
--	--	---	--	--	--

ภาคผนวก ค

กิจกรรมสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม

กิจกรรมสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม วิทยาลัยสงฆ์เลย

กิจกรรมสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม โรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญ

กิจกรรมนิสิตร่วมศึกษาชุมชนไทดำบ้านนาป่าหนาด อำเภอเชียงคาน

กิจกรรมนิสิตร่วมศึกษาชุมชนไทดำบ้านนาป่าหนาด อำเภอเชียงคาน

กิจกรรมสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม โรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญ

กิจกรรมสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม โรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญ

กิจกรรมสัมภาษณ์ผู้บริหาร โรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญ

กิจกรรมสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม เรือนจำจังหวัดเลย และวัฒนธรรมจังหวัดเลย

กิจกรรมสัมมนาและการสนทนากลุ่ม โรงเรียนมัธยมพื้นที่เขต ๑๙

กิจกรรมสัมมนาและการสนทนากลุ่ม โรงเรียนมัธยมพื้นที่เขต ๑๙

กิจกรรมใช้สมุดบันทึกแห่งการทำความดี ศรีจันทร์วิทยา (ปริยัติธรรมแผนกสามัญ)

จัดกิจกรรมใช้สมุดบันทึกแห่งการทำความดี โรงเรียนนาอ้อ อำเภอมือเอย จังหวัดเลย

ภาคผนวก ง.

แบบคัดแยกประเด็นการสัมภาษณ์/หนังสือนำเก็บข้อมูลวิจัย

ตัวอย่างแบบคัดแยกประเด็นสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ปฏิบัติการ

เรื่อง “การสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีด้วยทุนทางวัฒนธรรมตามแนวพุทธศาสนา”

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ – นามสกุล / ฉายา (ผู้ให้สัมภาษณ์) .....

เพศ..... อายุ .....ปี ตำแหน่ง .....

เบอร์โทรศัพท์.....

หน่วยงาน / ที่อยู่

.....
 .....
 .....

วัน เดือน ปี ที่สัมภาษณ์ ...../...../.....

สถานที่สัมภาษณ์ .....

เวลาที่สัมภาษณ์ ตั้งแต่.....น. ถึงเวลา .....น.

ตอนที่ ๒ การคัดแยกประเด็นจากบทสัมภาษณ์

๑) ความเป็นมาของการดำเนินกิจกรรมแต่ละกิจกรรม การสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีด้วยทุนทางวัฒนธรรมตามแนวพุทธศาสนา

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๒) ปัจจัยและวิธีการ รูปแบบการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๓) ปัจจัยและวิธีการ รูปแบบของขบวนการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๔) ความสำคัญของรูปแบบการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ผู้ที่เกี่ยวข้องหรือ
เครือข่ายในการดำเนินกิจกรรม

.....

.....

.....

.....
.....
.....

๕) ทักษะของผู้ให้สัมภาษณ์แนวทางดำเนินการ การสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีด้วยทุนทางวัฒนธรรมตามแนวพุทธศาสนา

.....
.....
.....
.....
.....

ดร.จิรกิตต์ภณ พิริยสุวัฒน์ และคณะวิจัย

ทีมงานวิจัย วิทยาลัยสงฆ์เลย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ที่ ศธ ๖๑๓๓/ว.....

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์เลย เลขที่ ๑๑๙ หมู่ ๕

ต.ศรีสองรัก อ.เมือง จ.เลย ๔๒๑๐๐

โทร. ๐๔๒-๘๐๑๒๐๓

๕ มีนาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์สัมภาษณ์และเก็บข้อมูลงานวิจัย

เจริญพร

สิ่งที่ส่งมาด้วย โครงการงานวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วยวิทยาลัยสงฆ์เลย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับทุนอุดหนุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการจัดทำงานวิจัยเรื่อง “การสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ด้วยทุนทางวัฒนธรรมตามแนวพุทธศาสนา” ซึ่งต้องดำเนินเก็บข้อมูลเพื่อวิเคราะห์รายงานการวิจัย ในช่วงเดือน มีนาคม – สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๑ เพื่อรวบรวมข้อมูลสรุปผลการวิจัยตามกรอบระยะเวลาของงานวิจัยที่กำหนดไว้

วิทยาลัยสงฆ์เลย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จึงขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์และเก็บข้อมูล งานวิจัย และข้อมูลที่เกี่ยวข้อง พร้อมขอเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในงานวิจัย โดยมอบหมายให้ ดร.จิรจิตต์ภณ พิริย สุวัฒน์ หัวหน้าโครงการ และทีมงานลงพื้นที่ในช่วงเดือนดังกล่าว เป็นผู้รับผิดชอบในการประสานงานด้านการวิจัย หมายเลขโทรศัพท์ ๐๘๕-๔๑๙๓๕๙๕ รายละเอียดตามที่ส่งมาด้วย

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดพิจารณาและขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระสิริรัตนเมธี)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เลย

ภาคผนวก จ.

แบบสรุปโครงการวิจัย

แบบสรุปโครงการวิจัย

<p>ตามสัญญาเลขที่ ว.๐๑๔/๒๕๖๑ รหัสโครงการ MCU RS ๖๑๐๗๖๑๐๑๔</p>
<p>เรื่อง “ การสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีด้วยทุนทางวัฒนธรรมตามแนวพุทธศาสนา ”</p>
<p>ความเป็นมาและความสำคัญ</p> <p>ประเทศไทยเผชิญกับกระแสการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ทั้งภายนอกและภายในประเทศที่ปรับเปลี่ยน เร็วและซับซ้อนมากยิ่งขึ้น เป็นทั้งโอกาสและความเสี่ยงต่อการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะข้อผูกพันที่จะเป็น ประชาคมอาเซียนในปี ๒๕๕๘ จึงจำเป็นต้องนำภูมิคุ้มกันที่มีอยู่ พร้อมทั้งเร่งสร้างภูมิคุ้มกันในประเทศให้ เข้มแข็งขึ้นมาใช้ในการเตรียมความพร้อมให้แก่คน สังคมและระบบเศรษฐกิจของประเทศ แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕ – ๒๕๕๙) จึงให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพคนและสังคม ประเทศไทยอยู่ในสถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงภายในประเทศทางด้านเศรษฐกิจ โดยต้องเร่งรัด การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจสู่การเติบโตอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน การขับเคลื่อนการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจ ของไทยจะต้องใช้โอกาสจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในระดับภูมิภาคและโลก อาทิ การรวมตัวเป็นประชาคม อาเซียน การขยายตัวของอำนาจทางเศรษฐกิจใหม่ในเอเชียโดยเฉพาะการดำเนินนโยบายของอำนาจทาง เศรษฐกิจ เหล่านั้นกับประเทศเพื่อนบ้านของไทย รวมทั้งความเปลี่ยนแปลงด้านตลาดในโลก ในขณะที่การพัฒนาปรับปรุงด้านสมรรถนะในการแข่งขันโดยเฉพาะด้านปัจจัยการผลิตจะต้องสัมพันธ์และร่วมพัฒนา ในฐานะหุ้นส่วนที่เสมอภาคกับประเทศเพื่อนบ้าน และประเทศสมาชิกในอาเซียนมากยิ่งขึ้น ทั้งในด้านปัจจัย แรงงาน พลังงาน ทรัพยากรธรรมชาติ ฐานและห่วงโซ่การผลิตและการแปรรูป ตลอดจน การเชื่อมโยงระบบ โลจิสติกส์ และยังมีความจำเป็นที่ประเทศไทยจะต้องเปิดกว้างต่อตลาดเงินและตลาดทุนที่มีศักยภาพ โดยเฉพาะในภูมิภาคอาเซียน และเอเชียแปซิฟิกเพื่อรองรับการขยายตัวทาง เศรษฐกิจอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน สถานการณ์ดังกล่าวมีความสอดคล้องและต่อเนื่องกับสภาวะแวดล้อมทางเศรษฐกิจของประเทศไทย โดยพิจารณาจากสถานการณ์ในบริบทความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อน บ้านทั้งในกรอบอนุภูมิภาค กรอบความร่วมมืออาเซียน และกรอบภูมิภาคอื่นๆ</p>

การเชื่อมโยงการพัฒนาเศรษฐกิจภายในประเทศกับความร่วมมือระหว่างประเทศในภูมิภาค ต่างๆ บนพื้นฐานของการพึ่งพาซึ่งกันและกัน และมีภูมิคุ้มกันต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงจากภายนอก ให้ความสำคัญกับการพัฒนาความร่วมมือแบบหุ้นส่วนการพัฒนาที่ยั่งยืนและยึดผลประโยชน์ร่วมกันทั้งใน ระดับอนุภูมิภาคและภูมิภาคสร้างปฏิสัมพันธ์ในความร่วมมือระหว่างประเทศอย่างสร้างสรรค์ เตรียมความพร้อมของประเทศไทยในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน และเสริมสร้างความเข้มแข็งของภาคีการพัฒนา ภายในประเทศตั้งแต่ระดับชุมชนท้องถิ่นให้ก้าวทันการเปลี่ยนแปลง

ประเทศไทย แบ่งเขตปกครองส่วนภูมิภาค ออกเป็น ๗๖ จังหวัด จำนวนอำเภอ ๘๗๘ อำเภอ จำนวนตำบล ๗,๒๕๕ ตำบล จำนวนหมู่บ้าน ๗๕,๐๓๒ หมู่บ้าน จำนวนราษฎรทั่วราชอาณาจักร รวมทั้งสิ้น ๖๕,๙๓๑,๕๕๐ คน ชาย ๓๒,๓๕๗,๘๐๘ หญิง ๓๓,๕๗๓,๗๔๒ คน จังหวัดเลยประกอบด้วย จำนวนหลังคาเรือน ๒๑๑,๔๓๗ หลังคาเรือน จำนวนประชากร ณ ปัจจุบันมีจำนวนประชากรทั้งสิ้น ๖๓๘,๗๗๓ คน ชาย ๓๒๑,๔๘๒ คน หญิง ๓๑๗,๒๙๑ คน (ข้อมูลจาก งานทะเบียนราษฎร กรมการปกครอง ๓๑ ธันวาคม ๒๕๕๙) ประชากรในเขตจังหวัดเลย ประกอบด้วยอาชีพด้านพาณิชยกรรม รับราชการ รับจ้าง ด้านเกษตรกรรม และอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ที่ตั้งของชุมชนจะกระจายตัวตามลำน้ำเลย ซึ่งชุมชนที่ประกอบอาชีพด้านพาณิชยกรรมการท่องเที่ยว ประชาชนในเขตจังหวัดเลย ได้รับการปะทะสังสรรค์ทางวัฒนธรรมจากภายนอก จะยิ่งทำให้สภาพสังคมจะมีอุปสรรคในเชิงการจัดการทางวัฒนธรรม และมีแนวทางการบูรณาการ การดำรงชีวิตของประชาชนอย่างไร จังหวัดเลย ประกอบด้วยสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษา เขต ๑๙ รวมทั้งหมด ๓๓ โรงเรียน โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จำนวน ๑๕ โรงเรียน รวมทั้งสิ้น ๔๘ โรงเรียน และระดับอุดมศึกษา ๓ สถาบัน “ไทเลย” เป็นชื่อเรียกคนเมืองเลย ในประวัติศาสตร์บันทึกไว้ว่า คนเมืองเลยคือกลุ่มชนที่อพยพจากชายแดนตอนเหนืออาณาจักรสุโขทัย ซึ่งสืบเชื้อสายมาจากไทหลวงพระบาง เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เมืองเซไล (บ้านทรายขาว อำเภอวังสะพุง ปัจจุบัน) ในปี พ.ศ. ๒๓๙๖ ซึ่งตรงกับสมัยรัชกาลที่ ๔ ต่อมาได้ย้ายมาอยู่ที่บ้านแห่ (บ้านแฮ่ ปัจจุบัน) ได้ตั้งบ้านเรือนเรียกว่าเมืองเลย นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา เมืองเลยก็รวมตัวกันเป็นเมืองใหญ่ โดยการรวมตัวของ อำเภอภูดโป่ง อำเภอท่าลี่ ซึ่งขึ้นกับมณฑลอุดร อำเภอด่านซ้าย ซึ่งขึ้นกับมณฑล

พิษณุโลก เมืองเชียงคาน ซึ่งขึ้นกับเมืองพิชัย อำเภอต่าง ๆ เหล่านี้จึงโอนขึ้นกับเมืองเลยทั้งหมดตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๐ เป็นต้นมา ชาวไทยเลยจะมีนิสัยใจคอเหมือนกับชนเชื้อชาติโบราณซึ่งไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงไปจากดั้งเดิม มีสำเนียงพูดที่แปลกและนุ่มนวล พูดสุภาพและไม่ค่อยพูดเสียงดัง กิริยามารยาทดีงาม อารมณ์เยือกเย็นไม่วู่วาม มีนิสัยรักความสงบเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รักถิ่นที่อยู่ไม่ค่อยอพยพไปอยู่ที่อื่น ส่วนทางด้านวัฒนธรรมประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา ได้แก่ “ฮีตสิบสอง-คองสิบสี่” คือการทำบุญตามประเพณีทั้งสิบสองเดือนของแต่ละปี บ้านชาวไทยเลยเป็นเรือนหลังใหญ่ ยกพื้นสูงมีระเบียงหรือชานยื่นออกมาหน้าเรือน มีเรือนครัวซึ่งส่วนใหญ่จะสร้างแยกต่างหากโดยมีชานต่อเชื่อมติดกัน

สำหรับหลังคาของเรือนนอนมุงด้วยหญ้าคาหรือไม้แป้นเกิด ฝาเรือน พื้นเรือนนิยมทำด้วยไม้แผ่นเรียกว่า ไม้แป้น ส่วนเสาจะใช้ไม้เนื้อแข็งเป็นต้นๆ หรืออิฐก่อเป็นเสาใหญ่ มีบันไดไม้พาดไว้สำหรับขึ้นลง ส่วนเรือนครัวมุงด้วยหญ้าคา ฝาและพื้น จะนิยมทำด้วยฟากไม้ไผ่สับแผ่ออกเป็นแผ่น และเสาค้ำด้วยไม้เนื้อแข็งเช่นกัน จังหวัดเลย มีคนพื้นเมืองที่มีเชื้อชาติไทย ซึ่งเรียกตัวเองว่า ไทยเลย เป็นกลุ่มคนกลุ่มใหญ่ที่สุด นอกจากนี้ก็มีคนเชื้อชาติจีน ชาวเขา ไทดำ ไทพวน

การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของพลเมืองที่ตอบสนองและเป็นไปตามหลักการสำคัญของการปกครองในระบบประชาธิปไตย จำเป็นที่จะต้องพิจารณาเกี่ยวกับวิถีในการดำเนินชีวิตและการใช้ชีวิตของพลเมืองควบคู่ไปกับคุณสมบัติพื้นฐานของพลเมืองและทักษะพื้นฐานของพลเมือง โดยใน ส่วนวิถีในการดำเนินชีวิตและการใช้ชีวิตของพลเมือง หรือ “วิถีพลเมือง” นั้นเป็นกรอบแนวทางในการดำเนินชีวิตของพลเมืองซึ่งจะพิจารณาจากหลักการพื้นฐานของการปกครองในระบบประชาธิปไตยเป็นสำคัญ ดังนั้น วิถีพลเมืองจึงสามารถกำหนดระดับความเข้มข้นของวิถีพลเมืองมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับว่าพลเมืองนั้นมีรูปแบบของการดำเนินชีวิตหรือการใช้ชีวิตอย่างไร สอดคล้องหรือเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับหลักการสำคัญของการมีส่วนร่วมของพลเมือง โดยการมีส่วนร่วมนั้นเกิดขึ้นเองโดยมีพื้นฐานของ จิตสำนึกของพลเมือง เป็นพื้นฐานสำคัญในการทำให้พลเมืองกระตือรือร้น (Active Citizen) โดยเห็นความสำคัญ อยากเข้ามามีส่วนร่วม และ การเข้ามามีบทบาทหรือมีส่วนร่วมในการจัดการปัญหาของชุมชน

ดังนั้นการพัฒนาด้านจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนวพระพุทธศาสนาในสังคมไทย เพื่อสร้างเสริมการจัดทำแผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ และสิ่งแวดล้อมของอาเซียน หาแนวทางความร่วมมือกับอาเซียนและอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขงในประเด็น การเคลื่อนย้ายแรงงาน การ

บริหารจัดการด้านการศึกษา และการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ ลดความขัดแย้งเชิงนโยบาย ระหว่างการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การศึกษา การท่องเที่ยว เศรษฐกิจ ศาสนาวัฒนธรรมและวิถีชีวิต ของชุมชน การส่งเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามแนวพระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืน เพื่อศึกษา โอกาสและความร่วมมือทางการศึกษาระหว่างประเทศไทยกับประเทศสมาชิกอาเซียนอื่นที่จะเป็น ประโยชน์ต่อการยกระดับคุณภาพของทรัพยากรมนุษย์ของประเทศไทย

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

๑. เพื่อศึกษารูปแบบการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี
๒. เพื่อศึกษาขบวนการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี
๓. เพื่อศึกษาวิเคราะห์การสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี

ผลการวิจัย

สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากการวิจัยพบว่า คนเราทุกคนเกิดมาย่อมอยากเป็นที่รักแก่คนรอบข้างเพราะเราไม่ได้อยู่คนเดียวในโลก เราต้องเกี่ยวข้องกับพวักอาศัยซึ่งกันและกัน การที่เราจะปฏิบัติตนให้เป็นที่รัก และสร้างความประทับใจให้คนรอบข้าง ให้ความสำคัญต่อเพื่อน ครอบครัว หรือญาติ ซึ่งเป็นการลงทุนที่คุ้มค่า เพราะความสัมพันธ์ที่ดีกับมนุษย์คนอื่นทำให้เกิดความพึงพอใจต่อเรามากในลำดับต้นๆ อย่างหนึ่ง ให้เวลาดูแลสุขภาพของตัวเองให้ดี นอนให้พอ ออกกำลังกายเป็นประจำ หาเรื่องทำให้ยิ้มหัวที่ทำให้อารมณ์ดี เช่น อ่านการ์ตูน หนังสือตลกเขาพบว่าทำอย่างนี้จะทำให้เราเกิดความพึงพอใจในชีวิตความเป็นอยู่ได้ดีขึ้นอีกอย่าง หัดคิดหัดมองโลกให้เป็น คนเราต้องมีปัญหาส่วนตัวด้วยกันทุกคนไม่มากก็น้อย หัดคิดในทางบวก มีแผนวิธีการแก้ไขปัญหาส่วนตัวพร้อมใจอยู่ในหัว หรืออาจจะต้องใช้ธรรมะเข้ามาช่วย บ้างในบางครั้งบางคราว อาจจะใช้คำพูดปลุกใจเช่น “เรื่องนี้อาจมากก็เสียเงิน” “เรื่องนี้ไม่ใช่เรื่องคอขาดบาดตาย” “อกหักดีกว่ารักไม่เป็น” ดังนี้ ๑) ทำตัวให้เป็นธรรมชาติ ๒) มีอารมณ์ดี ๓) รู้จัก “ให้” และ “รับ” ๔) มองโลกในแง่ดี ๕) รับฟังความคิดเห็นต่าง

ผลการวิจัยพบว่า ๑) รูปแบบการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีมีรูปแบบหลัก ๕ รูปแบบ ได้แก่ ๑. การปลูกฝังจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ๒. การจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ๓. การมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ๔. การ บูรณาการเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีและ ๕. ด้านนโยบายเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ๒) ขบวนการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีมีขบวนการหลัก ๕ ขบวนการ ได้แก่ ๑. ขบวนการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ๒. ขบวนการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ๓. ขบวนการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ๔. ขบวนการบูรณาการเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีและ ๕. ขบวนการด้านนโยบายเพื่อพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี ๓) ผลการวิเคราะห์การสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีพบว่า โรงเรียนพระปริยัติธรรม

แผนกสามัญศึกษาและโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๑๙ มีการจัดกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปลูกจิตสำนึกการทำความดีได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีทักษะการปฏิบัติและเกิดการกระทำความดีอย่างต่อเนื่องเกิดการบูรณาการระหว่างผู้เรียน วัดและชุมชนใกล้เคียงอย่างสมัครสมานสามัคคีแสดงให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของกิจกรรมการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีที่ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดจิตสำนึกและแสดงออกตามแนวพุทธศาสนาได้อย่างเป็นรูปธรรม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการพบว่า การจัดกิจกรรมการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี โดยทำการศึกษาจำนวน ๒ โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา และโรงเรียนมัธยมศึกษา ในเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เพื่อทดสอบการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี โดยการจัด “กิจกรรมใช้สมุดบันทึกแห่งการทำความดี” ให้กับนักเรียนทั้ง ๒ โรงเรียน จากการทดลองจัด “กิจกรรมใช้สมุดบันทึกแห่งการทำความดี” เป็นเวลา ๑ เดือน ผลการศึกษาพบว่า ผลการวิเคราะห์การสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดี สำหรับโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา และโรงเรียนมัธยมศึกษา ในเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๑๙ เกิดการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปลูกจิตสำนึกการทำความดีได้อย่างมีประสิทธิภาพ เกิดการปฏิบัติการทำความดีอย่างเป็นรูปธรรม และเกิดการบูรณาการระหว่างลูกเณร/นักเรียน และชุมชนใกล้เคียงเพื่อความสมัคร

สมานสามัคคี แสดงให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของกิจกรรมการสร้างเสริมจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีที่ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดจิตสำนึก และแสดงออกได้อย่างเป็นรูปธรรม

การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑.กิจกรรมด้านการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา

- สามารถนำกระบวนการศึกษาวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนในรายวิชาอื่น ๆ ทั้งในระดับปริญญาตรี และปริญญาโทของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- สามารถนำผลการศึกษาไปวิเคราะห์ร่วมกับนักวิชาการด้านกิจกรรมสัมพันธ์ด้านพฤติกรรม เพื่อเป็นแนวทางในการลดความขัดแย้งในชุมชน

๒.กิจกรรมด้านวิชาการ

- สามารถจัดสัมมนาวิชาการโดยการนำเสนอเนื้อหาที่ได้จากการศึกษาที่ได้เก็บรวบรวมเพื่อเผยแพร่ และให้ความรู้เนื้อหาเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชนเพื่อให้เกิดการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปลูกจิตสำนึกการทำความดี
- มีการสร้างเสริมทักษะในการวิจัยให้กับคณะทีมงานวิจัย และนิสิต ทั้งเป็นการสร้างเครือข่ายกับโรงเรียนที่อยู่ในพื้นที่บริการของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การประชาสัมพันธ์

๑. การประชาสัมพันธ์กิจกรรม และผลงานวิจัยทางเว็บไซต์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒. การตีพิมพ์ผลงานวิจัยในเอกสาร และวารสารวิชาการ ทั้งภายในประเทศ และระดับนานาชาติ

ภาคผนวก ฉ.

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์

แบบ สท.๐๙.

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ 11 กันยายน 2562

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย

นมิสการ ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ข้าพเจ้า นางอัคราธ อดิไธย์ ตำแหน่ง ผู้อำนวยการกองการศึกษา

ชื่อ หน่วยงาน กองการศึกษา เทศบาลเมืองเลย จังหวัดเลย
ที่อยู่ ๓๔๖/๒๐ ถนนเจริญรัฐ ตำบลกุดป่อง อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย ๕๒๐๐๐
โทรศัพท์ ๐๔๒-๘๑๔๙๗๑ โทรสาร ๐๔๒๘๑-๔๙๗๐

ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง “การสร้างเสริม
จิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีด้วยทุนทางวัฒนธรรมตามแนวพุทธศาสนา”

ซึ่งเป็นผลงานวิจัย ดร.จิรศักดิ์ภณ พิริยสุวัฒน์

ได้นำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ วันที่ ๓ มิถุนายน ๒๕๖๒ จนถึง ๒๘ มิถุนายน ๒๕๖๒ ซึ่งการนำ
ผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

ได้เกิดกิจกรรมที่ลดความขัดแย้งในครอบครัว
ในสังคม เทศบาลเมืองเลย ได้มีการนำทฤษฎีธรรมะไปใช้
เป็นกิจกรรม และเกิดประโยชน์ต่าง

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ .....
(นายอัคราธ อดิไธย์)
ตำแหน่ง ผู้อำนวยการกองการศึกษา

หมายเหตุ: ท่านสามารถประทับตราของหน่วยงานในเอกสารนี้ได้ (ถ้ามี)

ประวัตินักวิจัย

ชื่อ-นามสกุล	(ภาษาไทย) จีรกิตต์ภณ พิริยสุวัฒน์ (ภาษาอังกฤษ) JIRAKITPON PHIRIYASUVAT
ตำแหน่งปัจจุบัน	ประธานหลักสูตร สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย
หน่วยงานที่สังกัด	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย เลขที่ ๑๑๙ หมู่ ๕ ตำบลศรีสองรัก อำเภอเมือง จังหวัดเลย ๔๒๑๐๐
ประวัติการศึกษา	มัธยมศึกษา: ร.ร.อำนวยการศิลป์พระนคร (พ.ศ. ๒๕๒๓) ปริญญาตรี: (ศน.บ) ศาสนศาสตรบัณฑิต (พุทธศาสนศึกษา) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย (พ.ศ. ๒๕๔๙) ปริญญาโท: (ศน.ม) ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (พุทธศาสนศึกษา) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย (พ.ศ. ๒๕๕๑) ปริญญาเอก: (Ph.D. Buddhist) MAGADH University (พ.ศ. ๒๕๕๕)
หัวหน้าโครงการ	ดร.จีรกิตต์ภณ พิริยสุวัฒน์
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์	
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย	
โทรศัพท์ ๐๘๕-๔๑๙๓๕๙๕ / Email: Jirakitpon@hotmail.com	